

ВІСТНИК

ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертаєть ся.
 Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
 Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К.,
 6 карб.; квартално—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа
 50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 23.

Відень, 9-го червня 1918.

Ч. 206

Меморіал Українського Національно-Державного Союзу.

З України надходить дуже радісна вістка, що там партія соціалістів-самостійників, трудова, демократів-хліборобів соціалісти в-федералістів, а крім того об'єднана Рада залізниць України й Головна Рада Всеукраїнської Почтово-телеграфної Спільки об'єдналися і утворили „Український Національно-Державний Союз“, ціль котрого, як виходить з самої назви, рятунок zagrożеної української державности та сконсолідованне всіх сил для праці над будовою незалежної Української Держави. Українські соціалдемократи й соціалісти-революцери належать до Союзу тільки з дорадчим голосом. Союз видав відозву до німецького народу, а окрема його депутація передала 24-го травня гетьманови, як подає „Самостійник“ в ч. 6, меморіал такого змісту:

29 квітня сього року стався державний переворот, наслідком якого Українська Центральна Рада та її Уряд припинили свою діяльність і вся влада управління перейшла до Гетьмана України й поставленого ним нового Уряду.

Україна нині управляється призначеним Гетьманом кабінетом міністрів на точній підставі указаних в грамоті законів про тимчасовий державний устрій України.

На призначений Гетьманом кабінет міністрів, як се свідчать заява п. Гетьмана зїздови хліборобів-демократів і офіціальні акти, видані Урядом в розясненні майбутньої його політики, покладено обовязок здійснити тверду владу на Україні, завести лад і спокій в Державі, при забезпеченню інтересів як широких працюючих верств, так і всього люду на Україні, проводити тверду національно-державну політику в напрямі скріплення самостійности Української Держави й забезпечення інтересів українського народу, що створив Державу та служить її підвалиною, при повній толерантности до інших народів України.

Але сих завдань і обовязків утворений кабінет міністрів не виконує і виконати не може. Політика й діяльність його йде зовсім в протилежнім напрямку.

Кабінет міністрів є неукраїнський по своему складу і по своїй політичній орієнтації. В кабінет міністрів не увійшли представники українських партій і українських громадських груп (українські діячі), які власне утворили Українську Державу. В новий кабінет міністрів увійшли російські кадети, октябристи та взагалі представники тих громадських неукраїнських груп, які завжди вороже ставились до українського руху й до української державности, поборювали їх з усіх сил в імя „єдиної, неділимої Росії“. Антинімецька орієнтація сих партій і груп, орієнтація в бік антанті, всім давно й загально відома.

Сі партії та групи вєлавилися на Україні своєю обрусительною, антидемократичною діяльністю і тому прикликаєть їх до влади, цілком справедливо, утворило повне недовірє в українським народі до Гетьманського Уряду в справі на-

лежного відношення з його боку до інтересів українського народу. Своєю політикою і діяльністю новий Уряд дає ґрунт і підстави для повного недовір'я і навіть ворожого відношення до нього широких народніх мас.

За нового Уряду поширив свою антидержавну й антиукраїнську діяльність „Русский Союз“ на Україні, який поставив собі ясну мету: мобілізацію сил для відбудування „єдиної неділимої Росії“. В сей союз входять члени ріжних російських партій, від демократичних до крайніх реакціонерів, отже й ті партії та громадські групи, до яких належать і члени сучасного кабінету міністрів. Члени „Русского Союза“ на Україні притягують ся новим Урядом до державної роботи. Завданнє: завести лад і спокій на Україні — не тільки не досягаєть ся, а осягають ся результати діаметрально протилежні.

Заборона зїздів земств, міст, а особливо робітничого й селянського зїздів, розгін останнього навіть з допомогою збройної сили, в той час, як дозволяють ся зїзди представників капіталу, торгівлі і великої земельної власности, тільки може переконати широкі працюючі маси в тім, що новий Уряд стоїть на варті не їх інтересів. Наслідки заборони селянського зїзду страшні: ся заборона кинула бідніше селянство в розпуку й беспорядність; через те повстала скрізь страшна ненависть до господарів-хліборобів, убійства їх, підпали, знищення, спалі посівів і таке инше. Зміна комісарів і комендантів, а часом їх увязнення без суду та слідства й настановлення на їх місце осіб неукраїнської орієнтації, а то й україножерів, часом з бувших жандармів і поліцейських приставів, які замість боротьби з анархією, борють ся з українським елементом урядового апарату та з українським елементом громадських і державних інституцій. Разом з тим розв'язують ся демократичні органи самоврядування і реставрують ся старі цензові думи й земства. Така односторонна в інтересах великої земельної власности й капіталу, безтактна, а то й жорстокобрутальна діяльність новопоставленої адміністрації обурює всі верстви українського народу, а надто селян.

Нова адміністрація відкрила скрізь похід проти українства й українського руху, припиняє діяльність „Просвіт“; українські діячі, а то і просто свідомі Українці на провінції переслідують ся і арештують ся. Нарід має всі підстави переконатись, що йде рішуча й безоглядна реставрація старого ладу в національним і соціальним розумінні. Уряд провадить таку політику, якби революції зовсім не було, і цілком ігнорує утворену революцією свідомість народніх мас.

Рішуча й послідовна заміна по всіх міністерствах українського елементу неукраїнським елементом, головним чином великоруським, витиснення з ужитку української мови по міністерствах — довір'я новому Урядови не утворять.

В суді знову запанувала російська мова, яка поки-що обявлена рівноправною з українською. Суддями, навіть на вищій посади, призначають своє люде в громадян Української Держави. Міністер судових справ не про утворення українського суду, а про збереження прав і привилеїв бюрократів бувшої самодержавної Росії.

В Міністерстві освіти, найважнішим для нашої молоді Держави в її будучім розвитку, ми маємо міністром хоч і Українця родом, але російського кадета, який ніяк не може відійти від тактики та практики своєї партії, найшкідливішої для нашої державности й завдяки його розпорядкам державна мова, що потребує в боротьбі з московською, залишається на власні сили в боротьбі з московською, яка досі єдина панувала в школі; увільнення новим міністром всіх директорів та інспекторів шкіл і заявлена ним автономія шкіл, при нових виборах на ці посади шкільними радами, що складають ся з зденационалізованих елементів, вихованих у ворожнечі до української ідеї, наперед забезпечує усунення українських педагогів від керівництва освітою.

Рядом з освітою треба звернути увагу на церкву, яка обявлена п. Гетьманом державною. А проте за час гетьманства войовничий настрої московської церкви набрав особливі сили: іде похід проти українського собору, заводять ся нові митрополії, нагінка на Українців-духовних збільшується до крайности, наша державність в церкві замовчується або проти неї роблять ся одверті виступи та взагалі робить ся все можливе, щоб за всяку ціну не допустити до утворення автокефальности нашої церкви.

Наше військо, що відіграло головну роль по відбудованню нашої держави й серед якого єсть найбільше патріотів і фаховців всякого роду зброї, зараз своім краху цілком байдужим до української справи. Виконуючий обовязки міністра — людина Україні стороння, а має замінити його генерал, про якого нам відомо лише те, що, виловивши торік під Фокшанами два корпуси Українців (VII і VIII), вживав потім заходів, аби зашкодити українізації військ дорученої йому армії. Витісняючи скрізь з армії Українців, заводять ся рядом замість контр-розвідки політичну шпіонку, куди нарядом замість на службу особи, вони не тільки українству, але і всякій державности (як напр. большевики).

Морське Міністерство, що так нам потрібне, бо гине наша дорожкоштотна фльота, зовсім незорганізоване.

Земельна справа, така болюча й така небезпечна в сей час, яка потребує до себе найбільшої уваги, передається в руки такого „діяча“, який, підбором собі товаришів (не-Українців) і відношенням до своїх співробітників по Міністерству, сразу-ж зумів викликати проти себе загальне обурення. Земельні закони тимчасового російського уряду й Ц. Ради грамотою п. Гетьмана скасовані, а нові навіть не намічені; що дуже хвилює українські народні маси.

На чолі Міністерства праці також повинна-б стояти людина з Українців, близька до робочих мас, а не фаховець-професор, сторонній дорученій йому справі, через що і в Міністерстві ми бачимо відміну попередніх законів і повну недостатку ініціативи утворення пост.

На чолі Міністерства фінансів поставлена людина, добре відома українському громадянству по своїй попередній праці в Татянівській Комітеті як свідомий ворог української ідеї.

На чолі Міністерства торгу та промисловости поставлено кадета, добре відомого ворога української державности й біржевого спеціаліста, а зовсім не фаховця дорученої йому справи; чоловіка, який буде тягти (і вже тягне) до забезпечення інтересів окремої класи людей, а не до постановки діла в державнім розмірі й до самостійности нашого торгу та промисловости й незалежности їх від московської держави; для сього в першу чергу ним проводиться ся скасування державної контролю над торгівлею і портофранко на московським кордоні. Української мови міністер не признає, а тому

наказав, щоб всі реферати подавались йому на московській мові.

В Міністерстві харчових справ тов. міністра, йдучи проти постанови Всеукраїнського Союзу земств, дає розпорядок про передачу всього майна Союзу земств і городів центральним московським інституціям.

Міністерство закордонних справ цілком дезорганізоване: нема ні міністра, ні його товаришів, ні закордонного представництва. А справа—наше сучасне міжнародне положення вимагає до себе пильної уваги. Справи з Кримом, Бесарабією, нашими східними сусідами (Південно східнім Союзом), справами з Москвою, холмська справа й нарешті поладження непорозуміння по нашим мировим умовам з осередніми державами—все се потребує негайного розв'язання, бо кожний день проволікання несе нашій державі нечисленні збитки.

Найважливіша інформаційна організація Уряду — Державне Телеграфне Агентство доручено старорежимникови й найгіршим ворогам українського руху — галицьким московським філам, які роблять офіційною мовою Агентства московську мову.

Таким чином вся політика нового Уряду тільки збільшила анархію і заколоти по селах: швидким темпом стихійно наростає озлоблення селянських мас, які почувли себе непереносними щодо одержання землі, про що селянство мріяло цілі віки. Большевизм знову почав набирати сили по селах. Почались експедиції, узброєний опір, пожежі, спаша на поміщицькі землі, викопування сходів, жорстока розправа з тими, що на тізді хліборобів втягли руку великоземельних власників, і т. д. З'явився і почав поширювати ся стихійний аграрний терор. При таких умовах ніяка збройна сила в справі запровадження спокою і ладу на Україні допомогти не зможе. При таких умовах Українська Держава не зможе виконати своїх обовязків по мировому договору з центральними державами.

Все доводить, що сучасний кабінет міністрів врятувати державу від анархії й безладдя, устаномити тверду владу, оперту на довіру народу, та зміцнити самостійну Українську Державу не зможе, і тому низше підписані українські партії й організації висловлюють йому вотум недовіри.

Добрий державний лад може завести тільки національний демократичний діловий кабінет, складений в більшості з відомих українських діячів, взагалі з осіб української орієнтації, які мали-б повне довіряє широких українських мас.

Київ, 21 травня 1918 року.

В імені українських партій і організацій підписали уповноважені:

Української Партії Самостійників-Соціалістів,
Української Трудової Партії,
Партії Демократів-Хліборобів,
Партії Соціалістів-Федералістів,
Об'єднаної Ради Залізниць України,
Головної Ради Всеукр. Почтово-телеграфної Спілки.

Лист С. Петлюри до німецького й австро-угорського послів.

Бувший міністер війни, а тепер голова київської губерньської земської управи й голова управи Всеукраїнського й австро-угорського Союзу Симо Петлюра, звернувши до німецького й австро-угорського послів у Київ з отсю заявою, копію якої передав також болгарському послові:

„Події, що відбуваються на Україні, примушують мене звернутись до вас як до представника уряду запровадженої нам держави.

Уважаю необхідним повідомити, що звертаюсь до вас не як політичний діяч, а як голова київської губерньської народної управи й одночасно як голова управи Всеукраїн-

ського Земського Союзу, що об'єднує собою всі народні земські управи на Україні. Для вашого відома інформую.

Народні управи в інституціях самоврядування, що дбають про народню просвіту й культуру, допомагаючи народови в його економічних, господарських і просвітних потребах. Народніх управ, вибраних самим народом, на Україні — 115; вони удержують сотні тисяч народніх шкіл, сочні професійних шкіл і учительських семінарій, велике число шпиталів, амбулаторій; опікують ся будівлею шляхів, дбають про ріжні кооперації на селі, заводять досвідні сільсько-господарські стації, ветеринарні пункти, мають свої великі майстерні, заводи, центральні склади для постачання населенню книжок, сільсько-господарських знарядів, медикаментів і ріжних предметів домашнього обиходу; дають юридичну допомогу населенню — словом охоплюють мало не всі боки народнього життя, через що являють ся інституціями державного значіння, близькими народови й народом поважаними.

Як голова органу, що об'єднує діяльність сих інституцій по всій Україні, яко людина, що її широкі сили громадянства вшанували довіррем і яка через се саме повинна перед тим громадянством бути відповідальною, особливо в моменти великих змін і іспитів у життю сього громадянства, я не можу спокійно обминути тих фактів, які зараз мають місце скрізь по Україні й до яких має відношення німецька військова влада, на чолі якої стоїте ви, п. Ексселенціє.

В звязку з державним переворотом скрізь на Україні почались арешти й замикання в тюрми без суду та слідства ріжного стану громадян України. До мене яко до голови Всеукраїнського Союзу звертають ся і окремі особи і цілі делегації з повідомленням, що в однім місті арештовано земських гласних, а в другім членів земської управи, причім в деяких випадках, як от в Липівці на Київщині, навіть запечатано помещканне сеї інституції. Я звертаю уже увагу п. гетьмана Скоропадського на ці недопустимі й небажані для споку краю арешти, вказуючи йому на велику небезпеку від тих арештів. Маючим на увазі, що за часу побіжних арештів скрізь по Україні й до яких має відношення німецька військова влада, на чолі якої стоїте ви, п. Ексселенціє, увагу звернути на ці прикрі й дуже небажані явища.

Я повинен заявити вам, п. Ексселенціє, що мене дуже хвилюють ці явища і я не жду від них нічого доброго не тільки, п. Ексселенціє, для України, але й для тої дружньої держави, вищим представником влади на Україні котрої являєте ся ви.

Я яко громадянин свого краю хотів би, щоб дружня держава, котра допомогла народу здійснити його виражені великими жертвами національно історичні ідеали й була першою, що признала Українську Народню Республіку за самостійну державу, — залишилась на завжди в свідомості й пам'яті народу як справді дружня держава; я хотів би, щоб наш народ з подякою і признанням ставив ся до вашого народу за історичну прислугу, вчинену ним Україні, щоб засвоїв культурні здобутки вашої держави та взагалі позичав той організаційний досвід, яким велава ося на ріжних полях життя Німеччина. Український народ хоча переймає що щогото у інших, має великий хист до культури, просвіти й організації та здатний в короткий час зробити те, до чого іншим треба значно більше часу.

264 роки московського панування не вбили в нім ні національного почуття, ні змагання до створення власної держави яко льогічної форми, в яку вилились його давні історичні й національно-політичні ідеали. Він знає й тверде певний, що національно-політична Республіка як окрема держава повинна бути й що вона буде існувати та що ніяка сила на світі не в силі буде сеї його певности знищити. Якої-б долі не судилось українському народови ще пережити, він все одно своє право на самостійне державне життя виборє. За се говорить та певність, яку ми, Українці, в сій справі відчуваємо.

Я спиняюсь над сим, п. Ексселенціє, для того, щоб ви були поінформовані про наш найбільші національні змагання, про нашу певність в сій справі й щоб відчули ту відразу, яку наш народ матиме, коли серед нього пролунає чутка, що та держава, яка першою признала за ним право самостійного державного існування і через се стала заприятельною, несподівано для нього стала, через своїх агентів, чинити йому те, що ніяк не вжеть ся з увагою про дружню державу. А саме фактами що суперечать такій увазі, я вважаю, що арешти німецькими офіцерами й солдатами тих людей, яким висловив народ і своє довірре і свою пошану. Замість того, щоб дивитись на військо вашої держави, що перебуває зараз на Україні, яко на друзів і прихильників — він стане дивитись на нього з великим недовіррем, упережденням і бачити в нім вже не приятелів, а людей саме ім протилежних. Я не думаю, п. Ексселенціє, щоб се було в интересах вашого війська, я хочу думати, що се не в интересах вашого краю.

Отже береетським договором установлено певні обовязки української державної влади щодо постачання хліба, мяса й иншого для вашої держави. Вам певно відомо, що наша країна здебільшого хліборобська і головний чинник в державнім життю України є селянин.

Отже для того, щоб наше селянське населення могло допомогти державній владі виконати свої обовязки супроти вашої держави, являєте ся конечною необхідністю, щоб селянин наш міг спокійно обробляти своє поле та спокійно міг почувати себе громадянином Української Народньої Республіки. Такого громаднення він не матиме, коли на його очах творитимуть ся безпідставні арешти людей, котрих наш народ признає за найкращих споміж себе.

Я боюсь, п. Ексселенціє, що від того добра не буде ні Україні, ні вашій державі! В нашім краю починаєт ся неспокій, екссеси, які можуть прибрати небажані для обох заприятельних сторін форми. Війна, описана революція і без розхитала господарський організм держави, а сеї можливі розрухи можуть ще більш йогані розхитати. Після революції наш народ почав брати ся за організацію свого власного життя і життя вибореної ним Держави. І я мушу ствердити на підставі досвіду й життєвих спостережень, що ся праця його в напрямі державного будівництва почала пускати глибокі коріння в народню свідомість: почали люде платити податки, заорювати землю, сіяти, відкривати просвіти й економічні товариства, наша зруйнована промисловість стала відроджуватись на благо нашого краю, даючи заробіток величезній армії безробітних, — взагалі стало наладжуватись життя. І коли я пригадую історичні аналогії з історії революції у інших народів, я схиляюсь перед моїм народом з пошаною за те, що він в хвилину розбурханого життя свого виявив державний розум і тверду волю в будівництві своєї Держави. Ви, п. Ексселенціє, знаєте, що ваша держава має життєвий інтерес в тім, щоб Україна яко самостійна держава існувала й розвивалась. Треба зробити все, щоб всі умовини її теперішнього життя сприяли зміцненню України як держави, дружньої до вашої.

Я боюсь, що вчинки агентів військової влади на місцях сій справі шкодять і створюють атмосферу, дуже негарну й дуже невідповідачу культивуванню сього почуття серед наших селян до вашої держави й вашого народу. Я маю глибоке вражіння, що, хоча б жити в дружніх зносинах з нашим. Нескорозові заяви представників вашого правительства й дебати в парламенті вбивають мене в сім. Отже з мого погляду всяка влада і всякий агент влади повинен допомогати сій справі, а не йти всупереч (і ні в яким разі не робити того з початку приязні, щоб не псувати її).

Зважуючись звернути вашу увагу на арешти, я керуюсь не тільки тим, що вони деморалізують правосвідомість нашого народу, не тільки тим, що через се арешти життя

земських управ терпить велику шкоду, бо господарський і культурний апарат країни не може правильно функціонувати, а ще й тим, що німецька й австрійська влада яко не знайома у відповідній мірі з відносинами краю часом роблять ті арешти, як мені удавалось установити, що хтось штовхає їх на се негарне діло з особистих мотивів.

Я виношу вражіння, що тут деякі люде зводять свої політичні й особисті навіть рахунки з противником. Звертають ся такі люде до німецьких і австрійських офіцерів з проханнем арешту, офіцери арештують, а потім виясняєть ся, що арештовано невинних і арештовано, Бог зна, за що. Бували випадки, що членів земських управ арештували по обвинуваченню в большевизмі тоді, як сі арештовані вели завзяту боротьбу з большевиками до смертної кари й тільки чудом від неї спасли ся.

Таким випадкам треба положити кінець, бо вони наносять великий удар правосвідомості нашого народу, треба зупинити вакханалію арештів членів земських управ і гласних земських, бо від того терплять велику шкоду земські апарати та все культурне-просвітне й економічне життя в руїну приходять.

Треба положити кінець сим явищам, бо вони створюють дуже негарну атмосферу серед нашого народу й настроюють його проти війська заприязнених нам держав, з якими ми повинні жити дружно й по приятельськи.

Я маю тверду надію, п. Експеленціє, що ви з особливою увагою поставитесь до сього мого звертання, а ті мотиви, які керували мною в сім разі, будуть прийняті вами під особливу розвагу, що ви приймете міри, відповідні для того, щоб в підлеглих вам агентах влади на місцях наше населення бачило дійсно представників заприязненої держави.

Я тішу себе надією, що мій лист до вас яко людини, що відповідає нормально перед земськими установами цілої України за невпинний господарський і культурно-просвітний розвиток Української Держави, послужить товчком для приведення ладу й порядку в нашій країні, без яких не може вона виконати своїх великих обовязків до представленої вами держави.

З правдивим поважаннем голова київської губернської земської управи та Всеукраїнського Союзу земств Петлюра.

З розстриги сотник.

I.

Був собі один пройдисвіт, що ні Бога не бояв ся, ні людей не стидав ся і за недовгий час натворив стільки злочинств, що безперечно був гідний шибениці; але він чимесь прислуживсь цареві і той настановив його протопопом. За пять років протопопства він ще більше накоїв людям лиха, за яке иншого давно б повісили, але його скинули з поповіства не за сі злочинства, а тільки через те, що, як виявилось, він був второженець і по церковному закону не міг бути священником. А царь не забув його першої прислуги і настановив розстригу сотником. Тут розстрига повів себе, як справжній розбійник, і за недовгий час так допик бідним сотнянам, що вони криком кричали від його утисків, але на його не було ні суду, ні права, і тільки випадкова пригода положила край його злочинствам.

Отака гола фабула нашого оповідання, що більш скидаєть ся на казку ніж на дійсний факт з нашого минулого. Та се — не казка, а правдива історія, яка справляє ще страшливіше вражіння в детальнім оповіданні.

Діялось се зараз після Шведчини, коли царь Петро нечуваним терором налякав українську суспільність і народ сильно, смертельно, до нестями; а хтож не знає, який він був на се превеликий майстер! Страшне знищення Батурина, де побито старих і малих, не милуючи нікого; погроми міст

і містечок, які уважано потрібним покарати за ніби виявлену ними прихильність Мазепі й Шведам; огидні езекуції в Січі, де, після присяги безпечности, зложеної Запорожцям, „головы дуплено, шиї до плахи рубано, вішано і иніе тиранські смерти задавано, мертвих із гробов многих не тільки товариства, но і чернцов одкопувано, голови оним утинано, шкури дуплено і вішано“ — се все була, сказати-б, тільки прелюдія до безмежної орґії терору, яка на довгі роки хмарою повисла над Україною. Слідчі допити й кари над Мазепинцями з превеликим страхом і трепетом згадували ся потім ціле століття в українській суспільности. „Премногі старшини і значні козаки, — писав по живій традиції автор „Історії Русов — запідозрені в прихильности Мазепі тому, що не прибули на військову раду для вибору нового гетьмана, вишукували ся по домах і віддавали ся на ріжні езекуції в м. Лебедині, коло Ахтирки. Сі езекуції були звичайного Меншиківського ремесла: колесували, четвертували, на палі вбивали, а вини дошукували в признаннях і певним способом задля сього уважало ся загально хвалене тоді „тайнство“ — тортури, переводжені з усією акуратністю, по законам Соборного Уложенія, себто степенями і по порядку: батогами, кнутом і розпаленою шиною. Хто пройшов одну пробу, ішов на другу, а хто всіх їх не витримав, той уважав ся за винного і йшов на смерть. Згинуло таким чином люде й що не могли витерпіти тих тортурних проб, до 900 душ. Їх там поховано на окремім кладовищі, яке й досі існує під назвою могили „Гетьманців“.

Приборкавши таким нелюдським терором „измѣну“ на Україні, приглушивши в національно-свідомих її верствах навіть гадку про можливість якоїсь опозиції, московське правительство і його навіть дрібні агенти брутально поводитись тут, як в завойованій країні.

— Полно вам хохли свои поднимать! Ви у нас в руках! — зухвало кричали вони на старшину, коли та насмілювалась тільки натякнути про стародавні права і вольности козацькі. Одверто й цинічно вони ламали сі права і радо були-б знищили їх до останку. Настановили нового, надто вже покірливого гетьмана, а за його плечима посадили царського резидента Протасева, без волі якого той не міг і кроку ступити. Царь саморправно насилав на полковницькі уряди чужинців, Великоросів або Сербів, які не хотіли й знати гетьманської влади і поводитись зовсім, як турецькі паши в християнських землях, а на місцеву старшину взагалі дивив ся як на потайних зрадників і вимагав від них не тільки безумовної „вѣрности“, а ще й „знаменій вѣрности“, себто прямої зради Україні. Легко уявити собі, яку страшенну деморалізацію вносила отся провокаційна політика в старшинські круги. За короткий час розплодилось на Україні ціле кодро усяких пройдисвітів, які вишукували усяких способів, аби чим небудь прислужитись цареві або його прибічникам і тим позискати царську ласку та протекцію. Царь одверто підохочував таких прислужників, давав їм уряди, і тоді вже не було на їх ні суду, ні права.

— Не оборонить тебе від мене гетьман! — кричав на старого козака новомлинський сотник Гр. Шипкевич. — От йому дуля! Не з його ласки я сотникую, а з ласки світлішого князя Меншикова.

І чимало було тоді на Україні отаких прислужників, що сиділи на ріжних урядах і збиткували, як самі хотіли, і з ними дійсно не міг і сам гетьман нічого вдіяти. Се була може найогидніша з тих кар, якими карав царь Петро нещасну Україну за Мазепину зраду.

Про одного з таких потайних прислужників і буде наше оповідання.

II.

Літом 1709 року, скоро після полтавської баталії, прибув у Гадач новий протопоп о. Хведір Лісовський, поставлений на сей уряд не київським митрополитом по виборі місцевого духовенства, як се робилось звичайно, а „пожало-

ваний" на протопопство самим царем „за вѣрность въ измѣну Мазепину“, як значилось в царському указі, з яким він приїхав. Прибув, видно, з якоїсь убогої парахії, бо такий голий та злидений, що зараз же звелів попам своєї протопопії прибути до його „з поклоном“, себто привезти усякі речі, потрібні йому на нове господарство. Ніхто з цілої округи не знав, звідки взяв ся сей „Литвин“, як його зараз же прозвали за його вимову, де він раніш попував, а сам він не любив про себе говорити, а одно хвалив ся царською до себе ласкою, хоч і не пояснив, чим власне її запобіг.

— Я, казав він, колиб не був священиком, конечно, за мою прислугу був би вже гетьманством або князівством пожалований, а колиб не мав жінки, то й київську митрополію швидко получив би; а тепер, маючи жону, ніким мені бути, як тільки протопопом, але не лише гадацьким, а й зінківським і опошанським; бо мені дано протопопство у Москві, в соборі, та я не схотів. Та я не ради одного протопопства сюди настановлений, але ради усіх управленій і постереганія й переслідуванія зміни, бо мене на те поставлено. А з вами я буду поступати як захочу, бо я тут сам і архиерей і гетьман.

А як було підопе, то ще й таке блягузказ:

— Ви всі тут ізмінники, бо накладали з Шведом, і я усіх вас перевішаю. Що сталося з Батурином, те я потчусь учинити й з вашим городом.

Слухаючи такі шалені похвалки, Гадачане не могли бути спокійними, бо недавно в їх місті зимував шведський король разом з Мазепою, так хіба трудно було звести на їх поклеп про зрадливі зносини з царськими ворогами?

Так налякавши своє „словесне стадо“, протопоп прийняв ся скубити його не згірш лютого вовка. Через яких півроку ціла гадацька округа заголосила, що нема їй життя від його збитків. „Изми насъ отъ челоуѣка лукава — благали митрополита гадацькі панотці — и не предаждь насъ въ лютьїшее Фараоновой работы пльвение о протопопу“, бо він не єсть пастир добрий, а єсть хижий вовк, який „разгонитъ стадо лютостію и влостію, тиранствомъ и грабительствомъ, инимъ власнъ обдирающе, инимъ кровепролитіе многое творяще и заключеніемъ темничнимъ язвяще, иныхъ нещадно розгами бьюще“. Гадацький полковник Іван Чорниш з свого боку засипав гетьмана скаргами на протопопу, що він „Бога не боая и людей не срамляясь, архиерейскую и свѣцкую власть презирая, что далѣй, то горѣй на злѣйшее преуспѣваетъ, пянствомъ, забойствомъ и злодѣйствомъ бавячися, одинъ бичъ надъ людьми невинными, аки Фараонъ во Израили, себе поставляетъ“. До сього Чорниш ще додавав, що його полчане, не маючи вже змоги більш терпіти, бо й так доволі натерпілись, просять „всемощную рейментарскую владу подбати, дабы, освободившися такого бодрого до коней и воловъ чужихъ богомольца, восплѣли градъ со людьми: „Лютяя работы избивъ, Гадачъ безмолвенъ поживе“.

Але усі такі ляментатції ні до чого не доводили, бо й митрополит і гетьман видимо не зважувались зачепати царського ставленика, який хвалив ся, що він „не ради протопопства единого въ Гадачъ присланъ, но ради постереганія и преслѣдованія измѣны“, і через те Лісовський безупинно миг і далі „бавити ся пянством, забойством і злодѣйством“, особливо конокрадством. У гадацького сотника Лукашевича украв він гнідого коня й запровадив його до Стародуба і проміняв на горілку. У цигана украв білого коня і три дні переховував в своєму будинкові, в кімнаті, а потім збув до Києва. У гадацького ігумена Кипріяна звів пару буланых, та не встиг як слід приховати, і їх витрушено в його дворі і приведено до ратуша, куди збіглося багато міщан і всі вони голосно нарікали на о. протопопу, що в них зведено з двору в кого коня, а в кого пару волів чи корову. Ігумен поїхав жалітись до Києва і привіз слідчу комісію, яка з доручення митрополита повинна була розкрити злочинства Лісовського, але він утік з Гадача, довго „плував ся“ по

сусідських місцях, а коли почув, що слідча комісія має замір взяти його до Києва „пред архиерея“, забіг до Москви й подав „на высочайшее имя змышленные плутовства своего пункты“, либонь полковник Чорниш не прийшов до церкви на царський молебний і з гармат стріляти не звелів. Був у тих „пунктах“ якийсь наклеп і на гетьмана Скоропадського, бо він з сього приводу жалів ся в листі до канцлера Головкина, що „имѣеть незносные скорби и непрестанные печали отъ злосливыхъ и безбожныхъ клеветниковъ не токмо мірскихъ, но и духовныхъ, какъ отъ Лісовского и других“. Царь милостиво прийняв протопопські „пункти“ і звелів „оные по сущей правдѣ розыскать“. „Розыскъ“ доручено зробити резиденту Протасеву і задля сього взято до Глухова Чорниша з полковою старшиною, з міщанами, попами, чорноризцями і держано там більше місяця, а тим часом такий „розыскъ“ зроблено в Гадачі й по цілому полку: салдати їздили по селах, дзвонили в дзвони, скликали громаду і по царському указу веліли „приносити челобиття“ на полковника, але люде приносили їх тільки на протопопу. Так було і в Глухові: на полковника ніхто не жалів ся, а проти Лісовського виступали сотні доказників і в очі йому викладали, „в кого коні покрав, а в кого воли чи корови, з якими злодіями на злодѣйство їздив, і кого смертно вбив, а кого, бючи, скалчив, і чий попаді згвалтив і які інші злочинства робив“. Та нічого з того не вийшло; слідчі урядники відмовлялись: „нѣтъ намъ указа на протопопу челобиття принимать“. Так справа й перевелась ні навіщо. Чорниш мусів дякувати Богови й за те, що його все-таки з полковництва не скинули.

Але він тепер упевнив ся, що не матиме спокою, поки Лісовський сидітиме в Гадачі і що їм у двох тут занадто тісно. Щоб подолати ворога, треба знати, де в його боляче місце. До Чорниша доходили чутки, либонь протопоп мав колись иншу жінку, з якою розвів ся, — але як дознатись, чи правда сьому? От Чорниш і надумав послати своїх агентів до Стародуба (бо туди найчастіш Лісовський переводив крадені коні) з дорученням розвідати про попереднє життє його, чи не знайдеть ся в його минулому чогось такого, що допомогло-б подолати сього непереможного нахабника. Розвідка вдалась як найкраще й виявила ось яку біографію протопопу.

Лісовський дійсно походив з стародубських міщан, учив ся в дяківській школі, замолоду служив челядником у чернігівського полкового осула Михайла Красовського, поки не обікрав його на велику суму, за що магістрат присудив його в 1704 р. на шибеницю, від якої злодій увільнив ся тим, що збув ся на користь Красовського свого „обійстя“ в Стародубі з огородом і полем в шести загонах. Инший після такого сорому забіг би за очі рідного міста, а Лісовський поліз сватати за себе дочку значного військового товариша Степана Улізка, поласившись на його достатки, але той з обуренням відмовив йому „яко нецнотливому синові“. Тоді Лісовський зайшов з иншого боку: заморочив голову його меншій дочці Палажці й підмовив її обікрати батька й тікати з ним вінчатись. В глузу ніч Палажка через вікно подала йому цінні речі, а тоді викралась з дому й сама. Довго молоді вешталась по селах, шукаючи, хто-б їх повинчав, але попи, знаючи сурову натуру старого Улізка, відмовлялись; насилу знайшов ся в далекім селі під паничка, що таки звінчав їх за штуку штамету. Дізнавшись, що дочка вже повинчана, Улізко зараз же звернув ся до полкового суду з вимогою сурої кари на шибеника, що викрав у нього дочку. З наказу полковника Лісовського схопили й прикували до гармати, а Палажку батько запер дома. Полковий суд, зробивши слідство, признав справу підсудною архиереві. Лісовського забили в колодку й післали до Чернигова. Архиерей Максимович либонь признав шлюб неправим*) і заслав Лісовського до монастиря на покуту. Висидівши свій термін в почепській монастирі, Лісовський видимо не знав, що далі

*) Далі побачимо, що архиерейський вирок був не такий.

почати, та й майнув аж у Москву. Він чув, що там можна неабияк заробити людині з добрячим голосом, а такий у нього був. І дійсно в Москві Лисовський вступив в якусь півчу, але й там не довго прохворів: „будучи меж п'явчми в н'якогось дворянина, окладнихъ иконъ многое число укравши и окладъ сребранный и золоченный на нихъ ободравши, св. иконы въ гной зарылъ“. Натурально після цього йому нічого було бавитись у Москві й він опинився в південній Україні і став мандрівним дяком, не брідячись і злодійством, а при нагоді й дошланством: у переяславськім полку, у когось вивів коня, а в с. Лишлявому піддурив чюсю жінку, щоб та в ночі вийшла до нього в поле й вивнесла цінні речі; він ті речі радо прийняв, а над нерозважною жінкою ще й насміявся: „скрозь рукава сїя дрюкъ крестообразно заложивши, отпустилъ тую жену въ домъ до мужа ея“. Навідався якось Лисовський і до рідного міста Стародуба і там почав заліпятися до дочки якоїсь удови Василихи; справа дійшла до шлюбу, але в останню рішучу хвилину молодий „изъ церкви отъ шлюбу втѣкъ и въ дворѣ войсковомъ у склепѣ вбѣгъ и въ куфу заховався, за якую хитростє сужень былъ и немалое время въ темницѣ сидѣлъ, а тая дѣвка за иншого бракомъ сочеталася“. В Батурині у архимандрита Одорського Лисовський украв пару коней і шість рублів грошей. В кївськім полку з с. Світільного у якоїсь удови хлопця підмовив до себе, що він його на дяка вивчить, та завіз до Білгороду (курського) і там комусь продав, видавши його за чухнабранця. Нарешті Лисовський пристав за сотенного писаря у м. Варву і там оженився з Ксенією Лисаневичівною, а потім і поповіства досяг, тільки не відомо, в якій паразії.

Роздобувши такий цінний „формуляр“, Чорний послав його в 1714 р. до столиці, додавши до нього „слїзнемоленіє“ до царя: „Умилосердись, великій государь, на мене й на весь полкъ мой и повели милостиво оборонити насъ отъ такого ябедника, явного вора, двоеженца и плута“. Царь звернув увагу тільки на один пункт обличувачення Лисовського: чи справді він двоеженець? і звелів викликати його до столиці. На судовім допиті Лисовський не зрікся того, що дійсно вінчався колись з Палажкою Улізківною, тільки не уважає сей шлюб за дійсний раз через те, що паний піп не довів до краю вінчанне, а вдруге, що Палажка лишилася „безгрішною“; сї резони мав на увазі й чернігівський архиєрей, коли наказав їм розійтись, а на нього наклав покуту, яку й відбув він в почепськім монастирі. Суд дав віру Лисовському й не справляв ся, чи такий власне був вирок архиєрейський, а всеж виходило, що Лисовський двічі вінчаний і по канонічному праву не міг бути священником, а через те й тепер підлягає „изверженію изъ священнаго сана“. Царь не міг противитись такому вироку, але й на сей раз не оставив вірного раба свого милостію: коли Лисовський не може лишитись протопопом, то з нього певно вийде справний сотник, і настановив його новгородіверським сотником, а на знак своєї ласки подарував йому ще й шаблю.

Великим дивом здивувалась вся Україна почувши, що розстригу настановлено сотником. Се був видимий глум царя над її установами, над її предковичними звичаями, бо сотників звичайно вибирало сотенне товариство, а коли й траплялось, що ніколи сам гетьман наставляв на сотництво свого чоловіка, то вже ніяк не попа наставляв, а сотництво значно козака. Скоропадський прямо не йняв віри, щоб таке могло статися, і посилав до столиці довідатись, яким робом розстрига здобув військовий уряд, та його здивованне й образу вгамував канцлер Головкин, приславши йому такого листа: „Его царское величество бывшему гадяцкому протопопу Федору Лисовскому указоль быть въ Новгородѣ Сѣверномъ сотникомъ, о чему указоль усмотрѣть изъ посланной съ нимъ царской грамоты. И хотя ваша вельможность напередъ сего ко мнѣ писать изволили, что оной Лисовской чинилъ вамъ нѣкоторые досадительства, однакожь нынѣ извольте то презреть и уничтожить и явиться къ нему ласковымъ“. А слѣдом прибув і сам заново спечений сотник і привіз царську гра-

моту, а в ній між иншим стояло й таке: „и безъ его царскаго величества указа оного Лисовского изъ той сотни не перемѣнять“.

Тяжко було старому гетьманови вгамувати своє ображене серце, а проте він звик уже мовчки коритись царській волі.

Орест Левчицкий.

(Літературно-Науковий Вістник).

(Кінець буде).

Мінхенський професор др. Павль Сальвісберг про вищі школи на Україні.

(Кінець)*.

Також кївське студентство ухвалило резолюції, які ріжного вже не можуть „стерпіти“ й ще більше хотіли б побачити зробленим, але подій часу не можна зробити залежними від студентських зборів, а ще менше можна галити з тим, що мусить лишити ся плодом зрілої розваги й передо всім річевого досвіду. Міжтм навіть з тих кругів, які, видно, пруть наперед, чується шораз голосніше клич за кордонними учительськими силами, за німецькими філологами, медиками й інженірами, як і за освітою українських студентів на німецьких і австрійських університетах і вищих школах. На се мала вже ухвалити Ц. Рада два мільйони карбованців, а крім того обіцяють собі багато від перемині вдовансь у Східній Галичині в користь України, зокрема у Львові. До Берліна, Відня, Мінхену й Липська хотіли б як найшвидше вислати студентів у більшим числі й таким робом приходимо знову до важної точки, де повинна прийти поміч вищих шкіль осередніх держав при будові української реформаційної справи приязно-сусідським шляхом. Приїм належить Австрії остільки першенство, що не тільки під габсбурзьким протекторатом україньска культура плекала ся у Львові й протекторатом перед загнєбію, але й через мережу, як до Східної Галичини, так і до Буковини відіграють тут ролю взаємних племінного й національного споріднення, яких не можна лишити без уваги під реально-політичним оглядом. Австрійсько-україньска справа без сумніву остільки важнійша для Австрії ніж шораз більше ілюзорична австро-польська. Через останню витворює собі монархія тільки ворожнечу й тривку досаду, а через поеднавчу розвязку першої кладеть ся підставу під багату змістом приязнь народів, яка для дальшого політичного й господарського розвитку Австрії зовсім инакше заважає, як Польща, замкнена на полудневім сході. На основі раз признаних засад права самоозначення націй домагають ся галицько-буковинські Українці своєї автономії під габсбурзьким берлом і за те бодай не можна їх робити польськими. Поляки мають в своїм „Королівстві“ свої власні осередні державами блискуче випосажені вищі школи, крім того в західній Галичині великий університет у Кракові, навпаки Українці мусять у своїм порожнім і дуже часто спустошенім домі все самі уладити й не мають в своїм старім коріннім краю в Галичині нічого більше, як все ще несповнені обіцянки. Сей стан не може тривати далі. Хочби стояли за дверями на Сході цікаві політичні „перегрупування“, які опізнують ще в усяким разі швидкі постанови, тим не менше не можна опустити з ока того, що входить в гру. Уже при своїй мілітарній допоміж Україні увійшла Австрія на свою шкоду досить пізно, тепер не треба заново промарнувати важних нагод. Для виобразування українських наукових сил в першій мірі покликані вищі школи й наукові уладження Львова. Так само треба черновецький університет привести з його потребуючого реформи стану на новочасну висоту. А як останній — зовсім незалежно від політичної перемині Буковини — яко висунений наперед німецький культурний пост має забезпечити звязь німецької науки

сходом, так мусить Львів яко дотеперішнє місце виховання української культури вкінці стати тим що відповідає його національному й історичному значінню: повновартісною українською духовою централею, скарбницею вищої національної освіти корінної країни.

Се є — по австрійски говорючи — „junctim“ між монархією і Україною, бо супроти австрійсько-українського значіння Львова і Чернівців виступають заходи, які зміряють до академічних взаїмних відносин всіх інших австрійських шкіл, на задній плян. Як у Відні при гіднім уваги відкриттю засновано болгарський конвікт для студентів, подібні уладження, передовсім українські учительські семінарії, повинні повстати у Львові й Чернівцях. Цікаві окремі завдання усміхають ся не тільки університетам і технічним школам німецької Австрії, але передовсім також її гірничим школам, вищій школі хліборобства й не в останній мірі рухливій віденській експортній академії. Одначе все лишаєть ся те caeterum censeo: Львів і Чернівці на фронт!

Помічний товчок до того мусять очевидно дати найбільше заінтересовані: служаче справі спільне діланне галицько-української інтелігенції—напр. під проводом товариства Шевченка—з пресою, торгівлею і промислом, з групами інтересантів, політичними й економічними товариствами у Відні та в інших містах, де є вищі школи (віденський Інститут для досвіду сходу й орієнту, експортна академія, грацький балканський інститут), міцно поперте Українською Парляментарною Репрезентацією в державній раді, вкінці в доцільних зносинах з самою Україною, не тільки могло б увести справу в живу ріку, але також прийти в поміч політичному розвитку. Але треба ділати, менше дебатувати й полемізувати!

Далеко більше без упередження стоїть супроти української переміни многообіцюючий німецький рух на заграничні студії. Часова зустріч обох справ представляє навпаки особливо корисні можливости розвитку для плідних взаїмних відносин. Перша справа стоїть супроти інших культурних кругів, які треба розслідити, по більшій часті проти готових вислідів розвитку, котрі мають століття поза собою й умовою котрих є головно рецептивна діяльність. З огляду на них стоїть вона перед віддавна облогом лежачою новизною, перед одною з найбільших перемін нових часів, яка не тільки дозволяє на діяльну поміч, але відповідно до обставин і очевидною недостатю піонерів культури рішуче вимагає її в обостронім інтересі. При раціональнім поділі праці та глибоко зрозумілій спільній праці можна тут довершити велике! Що здобуто в славнім побіднім поході німецької зброї, те закріпити повинна помогти німецька наука й творчість. Огнищами таких мирних робіт є твердині німецького розуму. І не треба жадних шкільних кімнат для відродження України, але оброблюючих варштатів для придатного будівельного матеріалу. Ми не хочемо протегувати країни формулами виховання, але тільки яко добрі приятели тут прийти й помогти, де їй недостає власних сил і досвіду. В сій культурній праці візьмуть участь усі роди вищих шкіл; кожда зможе причинити ся до того. Але передовсім треба простудіювати Україну, збагнути науковий стан всіх її ідеальних і реальних вартостей і, сперши ся на се, прийти до практичної праці, поробити реальні проекти та дати придатним співробітникам все потрібне. Останні мусять присвоїти собі знанне української мови, вивчити історію і культуру краю, його дотеперішні методи праці та продукції. Україна знову потребує передовсім учителів усякого ступня, лікарів, інженірів, вивчених сільських господарів, технолоів, а також новочасного адміністраційного апарату, суспільних уладжень всякого роду, раціональної працюючої комунікації, нових звязей водою і сушею, інтенсивного використання своєї надзвичайної хліборобської потенції і в багатьох випадках невисліджених ще земельних скарбів, її водних сил і інших енергій. Повна господарча топографія — яко перша загальна праця—була б ґрунтовою книгою її національних вартостей.

Як що удасть ся нам перевести сей стан, ми познайомимо з його вислідами не тільки наших помічних робітників, яких дамо до розпорядження Україні, але також будучих робітників і будівничих, які в цілі виобразування студіюватимуть на наших вищих школах. Умовою сього є скрізь нові уладження, які виходять поза вимоги дотеперішнього руху студій. Коли отже, як вже тепер здасть ся, Українське Правительство хоче частину свого молоднику виобразувати в німецьких вищих школах, треба на основі відповідних умов поробити також практичні заходи коло того, щоб уладити в поодиноких містах з вищими школами українські студентські бурси й конвікти, інститути для студій для означених учительських предметних областей і zorganizувати правильні вакаційні курси та наукові подорожі. Шляхом взаїмности треба далі забезпечити німецьким студіюючим, практикантам, ученим і фаховцям на Україні нагоду студіювати, дальше образувати ся і виявити своє знанне.

Напі відносини до Туреччини й наша поміч в побільшенню її наукових сил показує, як від академічних взаїмних відносин веде шлях на поле практичних успіхів. Аграрна держава, якою є Україна, потребує сітки метеорологічних стацій, земельна й лісова господарка відповідних пробних і зразкових уладжень, відістанне земельних скарбів, копальні вугля і залізної руди, багаті поклади солі та джерела нафти вимагають технолоічних інститутів, новочасно уладжених гут і варень, рафінерій. Залізництво й транспортова справа в своїх взаїмних відносинах до будови шляхів сухопутних і водних та каналів, до висискання сили й рік вимагає так само заведень і централей, які систематично сплітали ся-б зі собою, як і раціональної напрари багатьох перешкод в плавбі, ноторичного замулення піском і заболочення водних шляхів, як і розлогих лиманів та інших ерозій. Будова портів і кораблів на чорноморським побережю потребує не менше напрари й поширення, як бальнеолоічні уладження і комунікаційні уладження, умовою яких є сій під економічнім оглядом дуже важний чинник. Напі торговельні вищі школи й інститути для світово-господарських студій займають ся торговельними й економічно-географічними актуальними питаннями, які по часті далеко відбігають поза Україну на схід, а крім того студіюватимуть підстави відповідної часови індустріалізації краю. Навіть ветеринарна наука відкриває собі значне поле для студій з огляду на її недостаточне дотеперішнє заступство у відношенню до добре розвинуеного хову великої і малої худоби на Україні.

Отсі сумаричні вказівки вказують вже на ріжнородність матеріалу, через який треба протиснути ся під науковим оглядом, як і на велику силу завдань, котрі, як вже зазначено, зовсім не обмежують ся університетами, але в меншій мірі заставляють до служби сьому інтенсивному рухови на заграничні студії також технічні й фахові вищі школи. Тим усуваєть ся всякий сумнів про їх здатність для останньої сам з себе. Зокрема перед нашими інженірами й техніками спеціалістами простягаєть ся незвичайне поле праці. Тільки подумати про велику силу культурно-технічних проблем в області рокітнянських болот, котру треба осушити та зробити її придатною, в конотопських торфових болотах і на Дніпровій низині, про гірничі завдання в донецькім басейні коло Кривого рога, про хліборобську меліораційну справу в області чорнозему на Волині, Поділлі, в Херсонщині. Сей комплекс ріжнородних питань можна фактично використати тільки по дуже стараннім перестудіюванню та місцевих дослідах і він дає вищим школам, які тим займають ся, на довгий час працю, матеріал для викладів і вправ. Ще більше масмо понуку оминути через систематичний поділ праці зайву потрібну роботу й розтрату сил. Про се треба пляново порозуміти ся.

Коли ми до того будемо держати ся засади: нікому нічого не накидати, чоґо не зажадають, але також нічоґо не пропустити такого, що інші з приємністю забрали-б нам саме для політичних цілей, виходить далі необхідність по-

стійних зносин з Україною і уважної обсервації її потреб. Ідеальні взаємні відносини мають дуже реальні відворотні сторони й також матеріальні потреби держави, яка від основ відновлюється, треба звідкись покрити. Російський, кавказький або перський тил не може цього зробити, Туреччина й Балкан зовсім зайняті власними реформами, але північ і головна західні держави не лишать нічого неспробованим, щоб на Україні здобути симпатію на наш кошт і виступити до конкуренції з нами з лояльністю антанті. А її тим менше не маємо чого боятися, що нашим економічним операціям виходить також особливо на добро велика користь зі швидкої й короткої комунікації на внутрішній лінії, в сім разі на великій середно-європейській господарській дорозі Берлін—Багдад з її цілим південно-східним розгалуженням, яке перетинає цілу південну Німеччину й монархію просто з напрямом на Україну від Надренського краю через Мінхен — Відень — Львів — Київ — Харків. Лишають ся ще кождоразові політичні хитання і реакції, з яких особливо перші з приємністю використовують деякі круги й часописи для роблення настрою. Але се нічого не змінє в географічних відносинах і економічних необхідностях. Так само тими самими кругами все наново нарочно підкреслювана, хоч вже з огляду на переяславські досвіди дуже скромна можливість федеративного вирівнювання або злуки України з Московщиною, яка, до речі, не менше зана на нас під економічним оглядом. Тільки ми мусимо серед усяких обставин бути на нашій пості з відкритими очима й вухами та навязати необхідні звязи можливо скоро.

Для цього повинен прислужити ся „Німецько-український Інститут для господарки і культурної політики“, про який я коротко писав в моїй останній статті про Україну*). Він має на цілі, завдяки своїм взаєминам і уладженню між Німеччиною і Україною, навязати далеко розгалужені зносини, які мали б на цілі інтереси обох країв, він хоче піти назустріч ідеальним і матеріальним потребам, оповістити їх на властивім місці, посередничити в їх поладженню, публіцистично освідомлювати, помагати в розв'язці економічних питань і її приготуванню, доставити придатний сирий матеріал для практичної культурної праці. Як від давна споріднені уладження, він сподівається пригніти підмоги, пособлення і участі обосторонніх интересантів, державних і приватних корпорацій і товариств, вищих шкіл, наукових управ і інших властей. Він є органічним засобом, не мішаючи ся там, де він тільки має служити. В інтересі певности його інформаційної діяльности мусить інститут у всякім разі бути вивінований певними підставами й інструкціями і — головню для міждержавних зносин — деякими повноваженнями, мати potwierdженне звідси та звідти й відповідне затвердження. Організаційний статут має упорядкувати ці взаємини й управління. Сперши ся на се, докомується його дальша будова кроком, відповідним часом і обставинам. Щойно свобідно, опісля правильно виходячі записки та звідомлення мають інформувати членів і интересантів про те, що важне з німецько-українського погляду та як трактує сі справи інститут, й рівночасно служити засобом посередництва і порозуміння. А що далі може бути доцільним дати одноцільний характер також публікаціям вищих шкіл і інститутів, які візьмуть участь в сій великій спільности праці, треба-б довести до видавання широкозакресного збірного твору „Bibliotheca Ucrainica“ (Українська Бібліотека) і, наскільки можливо, злучити з інститутом спроможний до праці відділ. Вкінці — сперши ся на сю публіцистичну діяльність та в згоді з існуючими організаціями, союзами й комунікаційними уладженнями — підуть заходи,

які мають на цілі піднесення обостороннього руху чужинців і туристів.

Коротко сказавши: інститут і його уладження повинне зробити многосторонні висліди добре зорганізованої міждержавної спільности интересів і праці доступними для найширших кругів і удержати їх живими на честь і користь Німеччини й нововідродженої України.

Всеукраїнський територіальний робітничий зїзд на Україні.

Серед безлічі всяких зїздів на Україні, на одні з яких (зїзди представників буржуазії: кадетів, промисловців, поміщиків і дуків-селян і ин.) не тільки дуже охоче дозволяють теперішні кадетсько-октябристське Правительство на Україні, а й підтримує участю міністрів тощо, а другі (зїзди селян, бідарів, робітників і ин.) цілком заборонає, все-таки на 13 й 14 травня відбув ся і зїзд робітників з цілої України.

Сей зїзд призначила була Всеукраїнська Рада робітничих депутатів на 12 травня в Києві. На зїзд мали прибути представники робітників з території цілої України в як найбільшій числі та сподівали ся, що перешкод не буде, ад той переворот, котрий відбув ся на Україні, поставив зїзд в прикрі становище. Почало ся від того, що офіційно зїзд заборонено цілком. Делегатів, що приїздили до Києва залізницею й по Дніпру, арештували цілими гуртами. Теж самі робило ся й далеко поза Києвом: в Катеринославі, Харкові й ин. містах. Але та частина делегатів, якій пощастило ухилити ся від арештів, не дивлячи ся на заборону й арешти постановила зїзд відбутти, призначивши його на 13 травня.

Під час відкриття зїзду було більше 200 делегатів з різних місцевостей України. На нїм були представлені всі соціалістичні партії, що провадять роботу на Україні, й відповідно до партій, зложено провадити зїзду (по одному представникови від кожної фракції).

Через несприятливі обставини, серед яких представники робітників України довело ся вести свої наради, зїзд постановив скоротити свою програму, зупинивши ся лише на двох точках: 1) біжучий політичний момент і 2) утворення організаційного всеукраїнського центру.

На жаль докладних звідомлень з наради всеукраїнського робітничого зїзду подати не можемо, бо такі газети, як „Кіевская Мысль“ і инші, котрі заступають інтереси „меншостей“ і буржуазії, за вишнитком коротеньких нотаток нічого більше не подали, а звідомлення в „Робітничій Газеті“ та покалічені цензурою, що багацько дечого лишає ся повністю таємною. Але все-таки зупинимо ся хоч на головному.

Найбільшій уваги заслуговує ухвала зїзду про те, що головним завданням нинішнього дня зїзд вважає організацію працюючих класів і їх боротьбу за здійснення цілей, поставлених революцією, а саме: за незалежну Українську Республіку, Українські Установчі Збори та всі демократичні свободи й здобутки пролетаріату. Сю резолюцію прийняли майже одногласно. „Робітничая Газета“, згадуючи про неї пише так: „Се перший об'єднаний виступ пролетаріату, коли він відмовив ся від орієнтації в бік Москви й Петрограда та зв'язав справу закріплення своїх здобутків з удержанням Української Республіки. Простий істинний самозахований робітничий клас вказує їм, що гасло об'єднання з Росією в сучасний момент є реакційним. Се гасло використовують зараз елементи ворожі як демократії, так і українській справі в интересах реставрації „єдиної монархічної Росії“. Таки чином ті представники робітничих класів, що зібрали ся на зїзді виявили свій справжній класовий розум і більшу здатність до оцінки становища ніж ті верхи, які ще й досі згадують про те „привольне життя“, яке ніби-то було при Керенському та які й досі спокійно не можуть чути слова „самостійність“

*) Hochschul-Nachrichten з 1918, квітень, стор. 737 і дальші.

Інтереси демократії й українського народу вимагають, щоб Україна була самостійною державою і всі ті кола демократії, які тягнуть до зєднання з Росією, лють воду на колесо реакції. І сі кола мусять прислухати ся до голосу робітничого зїзду та як найкраще відслухати ся від тих своїх традицій, які є спадщиною вікового панування Росії над усіма неруськими народами й які російська демократія засвоїла від імперіалістичної буржуазії. Самі робітні маси не мають тих традицій, з якими звязані їх інтелігентські керуючі кола. В резолюції робітничого зїзду ясно вказуєть ся, куди вони мусять йти. Про шовінізм, яким так часто охрещують всі подібні виступи ріжних всеукраїнських зїздів, тут не може бути й мови, бо українська частина зїзду була значно меншою ніж російсько-єврейська. Найчисленнішою фракцією зїзду була саме та, яка найбільше закидала українській демократії шовінізму, націоналізму й інших страхіть".

В промовах членів зїзду найбільш чув ся заклик до найміцнішого обєднання демократії цілої України. Представник меншевиків, якраво вясуювавши прикладами попередніх і останніх подій, як переможна реакція змагає до повного знищення всіх здобутків революції, вказував, що причина сього на його думку: збільшення ворожого революції табору, який пригорнув до себе не лише реакційні здавна кола, а навіть і значні кола селянства, а також і боротьба поміж самим робітництвом, в якій воно виснажило марно свої сили. Великою небезпекою й причиною роздробу була національна ворожнеча, яку вмiло використала нині контр-революція. Час обєднати ся всім. Представник укр. с.-д. П-кий доводив, що саме тепер єдність роботи й виступів особливо потрібна. Демократія, не змігши вплинути у відповідім для неї розумінню на кінець світової війни, зараз терпить кризу і в своїй внутрішній роботі. Роботи зараз сила. Ранше російська демократія не змогла відновити ся від своїх стародавніх шляхів, не змогла належно порішити питань національної, а почасти й соціальної перебудови Росії. Час усі сі похибки направити. Представник обєднаної євр. с.-п. Л-н казав, що найпершим завданням часу є обєднання всіх творчих сил для боротьби. До сього часу сього не було й не час згадувати винуватців розбрату. Зараз попередні принципиальні й тактичні ріжницї мають теоретичне значіння й тому не повинні перешкоджати обєднанню й боротьбі за головні гасла всіх працюючих. Треба конче визволити ся деяким партійним течіям від психологічних впливів минулого стану й забути старе. Координація обєднаних сил робітництва міст в працюючими масами селянства й робітництва сіл неминує дасть добрі наслідки. Така обєднана робота необхідна ще й з тих мотивів, що селянство без більш тактичного керування пролетаріату може наробити незорганізованих виступів і пошкодити визвольній роботі. Кликати в сей час до повстання нерозумно. Передбачаючи час спільного виступу, повинні ми скупчувати й підвищувати революційну силу мас і зосереджувати її у відповідних організаціях. Представник фракції „Поалей-Ціон“ Х., зазначивши, що поразці революції сприяла відсутність контакту, а то й проста ворожнеча ріжних таборів самої демократії, також закликав до обєднання. Організувати свої сили навкруги головних гасел, конче треба уникати окремих незорганізованих виступів. Треба негайно утворити обєднаний всеукраїнський орган усіх соціалістичних партій на Україні, котрий мусить негайно навязати найміцніші зносини з соціалістичними партіями Великої Росії, Німеччини й Австро-Угорщини. Останній мій висновок, казав він, висновок — утворення єдиного осередку, концентрація всіх сил навкруги його й тоді перехід від підготовчого часу до остаточної боротьби.

Представник рос. с.-р. доводив кривну звязь з пролетаріатом Росії та спільні завдання Росії й України. Представник большевиків виголосив промову, в якій підкреслював національний розбрат. Відповідав йому представник фракції „Бунду“ Ф. Не хотів би я сперечатися з т. большевиком,

— казав він, — але обєктивна необхідність вимагає сього. Перш усього т. большевик дав дуже поверховну аналізу революції. Він навіть у хронології помиляєть ся. Він забуває, що на Україні першими соціалістами, які пішли в підлогу, були не большевики, а українські соціал-дем. й укр. с.-р. під час панування саме большевиків на Україні. Т. большевик казав тут про національний розбрат, але большевики найбільше своєю роботою допомогли тому, що нині панують націоналістичні елементи. Він каже нам, що треба готовити ся до активної боротьби й бороти ся. На його думку треба знову йти в окопи. Але ми інакше розуміємо наші завдання. У пролетаріату є свої закони — се городські думи, земства, Установчі Збори — отсе наші закони. Очевидячки, коли большевики нині відмовляють ся від демократичних дум, вони надіють ся, що їх з кризи виведуть до обітованого краю цензові думи. Обєднати сили можуть лише Установчі Збори, бо вони будуть огнищем, до котрого будуть прикуті очі міжнародної демократії. Страйки нині ні до чого путнього не доведуть, бо й без того всі заводи спинені й тому потрібна не озброєна боротьба, а шлях набування сил.

Другий представник укр. с.-д. В-кий сказав: „Я хочу зупинити увагу ще на самим початковим революції, на тих чинниках, які привели до революційного вибуху 1917 року. Що ми тоді бачили? Розвиток і концентрацію продукційних сил? Економічний максимум розвитку? Саме навпаки. Бачимо руїну промисловости, бідні лави пролетаріату й зате велику силу озброєного селянства та вже численні кадри голодних безробітних, що, слухаючи царя-голоду, пішли з багнетами проти царя-Миколи. Далі революція розвивала ся з нечуваною світовою війною, що ще більш виснажувала й державу й сили революційних лав суспільства. Ся-ж війна імперативно вимагала втручання й впливу на розвиток революції сил міжнародного імперіалізму. До вище вказаних двох чинників революції на напрямку розвитку революції рішаюче значіння мала тактика самої російської демократії. Розгляньмо коротко її ліній поведінки по основним точкам революційних завдань. Національну політику розуміла демократія під окулярами старого викоханого російського централізму. Та демократія, що написала на своїх прапорах бойове гасло — „самоозначення націй“, на ділі галасувала по нашій українській адресі „шовінізм“, коли ми, не чекаючи її благословення, самоозначили ся власними силами. Можна навести тисячі прикладів дивовижного розходження слова з ділом, але зараз не час і не для того я буду говорити. Соціальна політика також викликала страшну боротьбу в самій демократії. Коли одна частина, вживаючи відірване від роботи селянство й голодранців, хотіла зробити з Росії царство соціалізму (большевики), друга частина (меншевики) пішла в протилежнім напрямі й мала довго спілку з лютими ворогами пролетаріату — буржуазією. Се звало ся не „оборончество“. На тлі такого розгардіяшу укр. с.-д. змушена була піти в своїй роботі самостійним шляхом, бо тактика централізму в національним питанні не давала можливости піти поруч з російською демократією, а в соціальній перебудові ми не могли піти цілком з большевиками, але ще менше могли піти з тими, хто співав славу Керенському. Своєю роботою укр. с.-д. вивела Україну на стан міжнародних відносин і до всього зазначеного останнє ще більше заважило у російської демократії, що й досі плаче за „єдиним хазяїном землі русскої“. Шож робити нині? Треба не бігти без толку за далеким журавлем, а добре битись за близьку синицю. Саме на мінімумі треба обєднати всі демократичні сили України. Вихідним політичним моментом мусить бути сила боротьби за незалежну Українську Народню Республіку... Саме тепер російська демократія на Україні своєю роботою покаже, чи вона на вірній стежці з нами, чи вкупі з своїми чорносотенцями стане до будівлі „неделімої Росії“. Час відповіді настав! По соціальній політиці розходжень не повинно бути, бо вже й большевики схаменули ся. Цілком приєдную ся до тих гасел, що виголошені тут товаришами російськими

й єврейськими соціалістами й додаю ще одно: боротьба за незалежну Українську Народню Республіку. Хай же навколо цих гасел запанує не лише паперова, словесна єдність, а справжня творча“.

Представник Центрального Комітету Селянської Спілки П—в привітав зїзд від імени українського трудового селянства, а потім виголосив промову, заявляючи: Всеукраїнський селянський зїзд, що мав розпочати ся ще 10 мая, розігнано. Того дня біля 200.000 селян, що зіхали ся з усіх сіл України, блукали по Київу й намагали ся відбути зїзд, але їх розгнали й наредштували зїзд відбути ся далеко у лісі. Силу селян арештували, багато, не відомо, де діло ся, а ще більше розїхало ся по селах України з непереможною волею до боротьби за свої святі права селянина-робітника. Ми гадали, що будемо засїдати рівночасно з вами, й ми з радістю побачили-б, як ви, робітники, виступаєте тут єдиним фронтом. Одначе селянству прийшло ся розїхати ся. Довго говорити тепер не можна. Зараз час робити. Прочитавши резолюції всеукраїнського селянського зїзду, він закликав робітників єднати ся з селянами, які також сього обєднання прагнуть.

Представник лївих соціалїстів революціонерів З—кий коротко звернув ся до зїзду: „Зараз не час на балачки, а на активну роботу. Наше завдання — єбєднати зараз робітників з бідним селянством. Ми мусимо нинї-ж здобувати скрізь активні осередки, щоб в потрібний час вийти до бою. Ми будемо стримувати селянство від розбитих виступів. В тїм, що стало ся на Україні, не винні ні большевики, ні меншевики, а політика Керенського. Ми кличемо до єднання“.

Представник обєднаних соціалдемократів М. сказав: Нас мало, але наш голос буде голосом пролетаріату всієї України. За рік революції ми багато дечого навчили ся. Дїйсність поразила гасла большевиків. Підемо від єднання резолюціями до справжнього єднання. Почекаймо, поки ворог ослабшає, а тоді в свою чергу вдаримо на нього. Коли підемо бити зараз, програємо. Нинї-ж будемо захищати й підсилувати свої професіональні організації. Мусимо захищати міські й земські самоуправи. Чергове завдання — звязок з селянством і проти нас лише земельні магнати, велика буржуазія. Мусимо підняти дух робітників і з новими силами йти в бїй проти контрреволюції.

Коли прийшло до голосовання над резолюціями зїзду, присутні зустріли їх гучними оплесками. Єдність опанувала всіх у сей грізний час.

Резолюція по політичному моментови дуже поконфіскована й виглядає так: Перші 17 газетних рядків сконфісковано цілком, а потім їде: Сей переворот відбув ся в умовинах гїтавської війни, що все ще продовжуєть ся на заходї, при повній неустійчивості міжнародніх відносин, при крайнім напруженї господарських сил, переходить в гостру кризу в умовинах загостреної, хоча деколи скритої, класової й національної боротьби. Знову сконфісковано 6 газетних рядків. Участь кадетів і інших споріднених з ними буржуазних груп в складї Гетьманського Правительства, невідповідального ні перед яким представницьким органом, мобілізуючи нові соціальні верстви на службу пануючим класам, є тільки ширмою, що прикриває реакційний зміст сїєї влади. Сконфісковано 14 рядків... 1) за незалежну Українську Республіку, 2) Українські Установчі Збори, які мають означити характер взаємин Української Республіки з рештою частин бувшої Росїї, 3) передачу без викупу землі в руки трудового народу, 4) широку законодавчу охорону праці, державну контролю над виробом з участю робітників, восьмигодинний робочий день, 5) повну волю коалїцій, страйків, зборів, слів та друку і т. ин., 6) непорушність демократичних органів місцевої самоуправи й інших демократичних організацій і загально усіх вольностей, проголошених третїм і четвертим Універсалом Української Центральної Ради, 7) повну рівноправність національностей і національно-персональну автономію. Сконфісковано 15 рядків.

По організаційному питанню прийнято таку резолюцію: Зїзд доручає президїю зїзду утворити організаційну комісію з представників отсїх організацій: від Всеукраїнської Ради робітничих депутатів, київського бюро професіональних союзів, головного комітету союзу залізничників, головного комітету поштово-телеграфного союзу, головного комітету працюючих в цукровій промисловості, від інших центральних установ робітничих організацій, по одному представникови від великих промислових центрів (Харків, Одеса, Катеринослав, Донецький басейн, Криворїзький район і инш.) й по одному представникови від всеукраїнських комітетів соціалїстичних партій. Завданням організаційної комісії являєть ся інформація й координація всіх виступів робочої класи, особливо скликанне всеукраїнського робітничого зїзду, як тільки виявить ся якась можливість. Спосіб скликання зїзду виробляє сама комісія. На обовязку лежить також скликанне всеукраїнського зїзду робочих депутатів.

Голова зїзду В—кий зробив заяву, що на друк резолюцій потрібні кошти, а їх нема де взяти, бо зїзд своєю волею відкрив себе й тому мусить подбати й про добрий кінець своєї роботи. Тому він запропонував негайно зобовязати всіх членів зїзду до якоїсь грошової складки. Заклик голови ухвалено й постановлено, щоб кожний член зїзду вніс дватри карбованці на друк резолюцій, що зараз і виконали присутні члени.

Серед таких умов і обставин відбув ся перший зїзд робітників з цілої України, як стала вона самостійною державою.
Полонений Іван Павлюк.

Московсько-українська мирова конференція

Надійшов день початку московсько-української мирової конференції. 23 мая розпочала ся нарешті так довго очікувана, відтягана з тижня на тиждень, з дня на день московсько-українська мирова конференція в будинку Ц. Ради.

На будинку колишній жовто-блакитний прапор виляв, став сірвато-білим і рвучкий вітер потріпує ним, а замість січових стрільців стоїть инша варта. Без особливого пропуску в середовищі двоко не пускають. Увєстибулі стоїть для чогось наготові два самостріли й коло них сидить офіцер. Для засїдань мирової конференції відведено ту саму кімнату на третім поверсі, де останніми часами засїдала Мала Рада. О 2 год. являють ся представники преси та стенографи, а в пів години члени мирових делегацій. Їх на першій засїданні не дуже багато—30. Присутній заступник міністра закордонних справ Д. Дорошенко. Голова української мирової делегації С. Шелухин і голова московської мирової делегації Х. Раковський займають місця за столом, де колись сидїла президія Ради. Інші присутні сїдають на місцях членів Ради. Засїданне відкриваєть ся зараз же. Голови обох делегацій, а за ними й усі присутні встають. Коло Х. Раковського стоїть товмач, який перекладає на московську мову слова С. Шелухина, що говорить по українськи.

Справа уповноважень. Кого заступає московська делегація. Відкриваючи засїданне мирової конференції, голова української мирової делегації С. Шелухин перевірів уповноваження. Розглянувши сї уповноваження, Шелухин признав їх незадовольняючими юридичним вимогам. В сїх уповноваженнях стоїть так (читає): „Рїшенїєм Совїта Народних Комиссаровь оть 27 апрїля сего года товаришъ Христїанъ Георгїевичъ Раковскїй назначенъ полномочнымъ представителемъ Россїйской Соціалїстической Федеративной Республіки для веденія переговоровъ съ Украинской Державой о заключенїи договора, начисанїя такогого 22 мая сего года въ городѣ Кїевѣ и для подписанїя такогого договора. Предсїдатель Совїта Народныхъ Комиссаровъ В. Ульяновъ (Ленинъ), Временный Замѣститель Народнаго Комиссара по иностраннымъ дѣламъ Георгїй Чичеринъ и Управляющїй дѣлами Совїта Народныхъ Комиссаровъ Влад. Бончъ-Бруевичъ“.

Таке саме уповноваження видано й Дмитрію Захарієвичу нульському—сказав далі Шелухин. В сих уповноваженнях не сказано, на що ви уповноважені. Для заключення цього договору—тут не сказано, про що договір, не сказано. Що саме ви уповноважені вести переговори, про перере, чи про мир, тут нема ніодного слова. Се одно. Друге, т сказано: „Представители Російской Соціалістической деративной Республики“. З сього боку також треба мати ясненне, які держави входять в склад Федеративної Совіткої Республики. Таким чином ваші уповноваження з фортального боку не задовольняють юридичних вимог для поважного представництва. Поки не полагоджено сього, не правлено, доти ми ніяких переговорів з недостачі у вас овноважень вести не можемо. Я скінчив.

На се голова московської делегація Х. Раковський відвів: Що торкається характеру переговорів, ми думаємо, се цілком визначено в тих телеграмах, якими попередю міняла ся Українська Держава й Російська Федеративна вітська Республика. Там ясно сказано про ці переговори, к, що я думаю, що ви повинні інтерпретувати наші уповваження в звязку з усіма дипломатичними документами, і е у вас і у нас. Щодо другого пункту—я вважаю, що танне про те, які держави входять у склад Російської вітської Федеративної Республики, торкається внутрішнього трою сїєї республіки. З того, що ми звертаємо ся до Ураїнської Держави для ведення з нею мирових переговорів, ходить саме собою, що Українська Держава не входить сю Совітську Федеративну Республику, й через те я думаю, о наші уповноваження відповідають завданням.

С. Шелухин відповів на се: Щодо першого пункту—ридично на підставі науки міжнародного й цивільного рава таке уповноваження ніяк не може бути признане повні достаточним. Щодо складу Федеративної Совітської еспублики—ми повинні мати в данім разі певні відомости, яким складом ми маємо справу, з тої причини, що до нас дійшов цілий ряд заяв від Білоруси, Литви, Чорноморщи, Донщини й Сибіру, щоб їх при сих переговорах не уваати за членів Російської Совітської Республики. Через се и зараз, вступуючи в такі переговори, повинні знати, хто т буде підметом державного права.

Х. Раковський сказав: Відносно сього пункту я гадаю, о з юридичного погляду в таких випадках виникає питання, оскільки всі представники, що заявляли ся до вас від імени бібіру й інших частин бувшої російської імперії, мають ридичне право представляти ті краї й оскільки їх уповважила людність тих країв. Я раджу, щоб ви всі сі свої умки подали нам на письмі й дали нам можливість з сього оку обміркувати все се й дати вам письменну відповідь.

С. Шелухин згодив ся з сим і призначив найблизше агальне зібрання на найблизший день о 2 год.

(Далі буде).

Українсько-московські мирові переговори.

Мирові переговори, які відбувають ся тепер в Києві між Українською Державою і совітським правительством Московщини, кладуть кінець не лише озброєної боротьби між ними, а й комедії большевиків, які свій похід проти України хотіли представити внутрішньою соціальною боротьбою між доодинокими веретвами населення України. Колиб правительтво Леніна-Троцького не провадило війни проти України, не потрібно було б тепер робити мир з нею. Теперішні мирові переговори е разом з тим і признаннем самостійної Української Держави з боку Московщини, бо мирові переговори, які дотикають між иншим і територіяльних справ, може провадити лише держава з державою. Іронія долі хотіла, щоб большевики, які голосили, що вони провадять боротьбу лише

проти „буржуазної Центральної Ради“, мусять робити мир з правительством, котре стоїть безмірно правійше від того, яке большевики обвинувачували в буржуазности. Се з одного боку е доброю ілюстрацією нещирости большевицької демагогії, а з другого боку се показує, що большевики признають самостійність України незалежно від того, хто стоїть на її чолі, отже вони мусяли остаточно відмовити ся вмішувати ся у внутрішні українські справи.

Та обставина, що мир з Україною роблять саме большевики, які е дійсними представниками, порівнюючи, незначної частини російського народу та які певно не довго продержать ся при державній кермі, зменшує, розумієть ся, фактичну вартість київських переговорів. У всякім разі мир, який Московщина робить тепер з Україною, е остількиж правно обовязуючим для неї, як і мир, зроблений нею з иншими державами, що провадили війну з Росією.

Характеристичною правною ознакою мирового договору, який має тепер Московщина зробити з Україною, е те, що сей мир, так само, як і мир, зроблений центральними державами з Росією і Румунією, не дістане признання з боку антанті. Мировий договір України з Росією зможе мати в цілім своїм обсязі правну силу лише тоді, коли при зробленню загального миру Англія і Франція будуть так знесилені, що не зможуть добити ся якихсь змін в уставлених тепер відносинах між поодинокими державами на сході Європи. Се, розумієть ся, не повинно лишити ся без впливу на матеріяльний зміст договору.

Коли инші держави, що зробили мир з Росією, полишили в ній змагання до реванжу при першій нагоді остільки, оскільки вони приєднали до себе частинки бувшої російської монархії, Україна буде в цілім своїм обсязі предметом змагань Московщини до реванжу, бо жадної з країн бувшої Росії не уважали вони в такій мірі своєю, як саме Україну, й жадна з бувших земель Росії не має такого великого значіння для неї, як Україна. Сього не повинні ніколи забувати Українці, а особливо в часі мирових переговорів. Змагання зеднати колишні землі старої Росії незабаром буде в Москві безмірно сильнійше ніж ягайлонська ідея у Поляків. Чужа російському народови ідея інтернаціоналізму, накинута йому большевиками, яка стримує тепер російську заборчість, зникне разом з упадком большевизму й заборчість, підорвіта змаганням до реванжу, розвинеть ся в Московщині з цілою силою. Вже тепер орган російського націоналізму на Україні „Кіевская Мысль“ пропонує замість переговорів між Московщиною і Україною, скликати загальну конференцію з представників бувших російських земель. Отже при теперішніх мирових переговорах українські представники повинні передовсім мати на оці будучу боротьбу на Україні в обороні її цілковитої державної самостійности. Вони мусять запобігти всьому, що могло б мати своїм наслідком якусь економічну чи політичну залежність України від Росії. Українці повинні старати ся, щоб відносини Української Народньої Республики до Великої Росії з державно-правного боку абсолютно нічим не ріжнили ся від такихже відносин України до инших сусідніх держав. В Берестю положено міцні підвалини української державної самостійности. В Києві вони повинні бути далі відбудовані. Та обставина, що Україна була частиною царської імперії, абсолютно не може мати якогось значіння для київських переговорів, але вона, розумієть ся, сильно ускладнює їх. Коли між иншими воюючими державами ходять про якусь східню територію і торговельні договори, між Україною і Московщиною е ціла маса спірних питань. Державний кордон може бути проведений тепер лише у відношенню до самої етнографічної московської території. Про кордони України супроти Білоруси, Дону і т. д. можна буде говорити лише пізнійше, коли сі краї або уконститують ся яко самостійні держави або злучать ся з сусідніми державами. Тепер вони у всякім разі не уповважнюють большевиків говорити за них.

Між іншими важкими справами, які мають бути порушені в часі переговорів, є безумовно справа, яку можна назвати колоніальною, а саме питання про азійські володіння бувшої Росії. Ці землі здобуто й удержувано довгі часи спільними силами та засобами України й Росії, до тогож великі простори в південнім Сибіру, Туркестані і т. ін. заселені компактною масою українських емігрантів. Що Українці в Азії не ставлять ся байдуже до свого будучого національно-політичного улагодження та витягають, до найтіснішого зв'язку зі своєю українською Вітчизною, до найтіснішої депутація Українців з Зеленого Клину й інших земель, заселених Українцями, яка предложила Українському Правительству цілий ряд домагань в напрямі збереження їх національно-політичного існування і охорони від русифікації. Яким способом будуть охоронені державні права України й національно-політичні права Українців в Азії, чи шляхом поділу тамошніх земель на сфері російського й українського впливу, чи якимсь иншим способом, се вже мусить бути обговорене й ухвалене в часі теперішніх мирових переговорів, але ця справа мусить бути розв'язана, бо спільне володіння колоніями з боку двох самостійних держав є річю цілком небувалою і неможливою, а до того з деякої точки погляду й небезпечною, бо може бути підставою для відбудовання російсько-української федерації, проти якої найрешучішим способом висловили ся всі українські партії.

Щодо поділу державного майна між Україною і Московщиною в європейських і інших державах, консульств і т. ін. рухомих й нерухомих майна — є се питання не стільки економічне, як політичне, справою престижу й найскоршого відбудовання закордонного представництва України.

Загальним же жаданням, яке можна поставити до кінця мирових переговорів, є те, щоб вони ані трішки не затримали й її відносно національно-політичного розвитку України й її боротьби з російською державою в тім напрямі, яку Україні доведеть ся провадити по цілковитім скінченню європейської війни за здобутки берестейського й київського мирових договорів, Українська Держава мусить мати абсолютно вільні руки та знайти ся в найвигоднійшій міжнародній ситуації.

М. Троцький.

Український Національно-Державний Союз до німецького народу.

За 126 ч. „Діла“ подаємо отсей поклик Українського Національно-Державного Союзу до німецького народу:

У стражданнях і пониженьнях пробував український народ під московським пануванням більш ніж два з половиною століття. Зачинена була книга життя його. Але в глибинах народнього духа невинно горіла ідея вільної самостійної України. І коли велика революція струсувала іржавий трухлий організм Росії, зпід попелу та руїни з'явив ся молодий народ, щоб поквантно утворити свою самостійну державу.

Але ледви була оголошена перед цілим світом відроджена Українська Держава, ледви український народ мирову угоду з центральними державами, як колишній повневольник України — московська нація оголосила криваву війну українському народові і в формі так званого більшовизму московський народ залив своїми варварськими ордами територію України; мовлячи варвари мстилися за відокремлення України. Одурюючи темні селянські маси демагогічними закликами, московські орди пнюндрували, грабували й руйнували Україну. Але руйнуючи український народ, вирізуючи його інтелігенцію, вони виринули щадити москвітку та жидівську колонізацію на Україні. Метою московської навали було знищити українську самостійність, впрізати провідників українського народу. На горе собі пізно

зрозумів український народ справжні цілі Москвінів. Дав себе одурити брехливими словами і замість того, зброєю рукою витворити насильство і виконати в Україні, щоб на завжди свою самостійність і незалежність забезпечити, український народ здебільшого пасивно віднес ся до большевицької навали. Тодішнє Українське Правителство змушене було обличити столицю України, Київ, і не баром побачило, що навіть існування самої Української Держави zagrożене.

В сей грізний момент воно обернуло свої очі до великого й могутнього німецького народу, з яким Українці ніколи не ворогували на всім протязі своєї історії, народу, до якого жала Україна великодушну поміч. Німеччина, а потім Австрія-Угорщина послали кожда своє військо на поміч Україні. Війська прийшли, щоб допомогти українському війську вигнати з України московські орди. До внутрішніх справ Української Держави допомогове військо не мало втручатися, як про се свідчить зміст телеграми канцлера Герта відповідь на телеграму українського міністра-президента Лубовича, в якій є між иншим отсі слова: „Я маю сміливо заявити, що як тільки ви прийдете до перекопань, справа німецьких військ скінчена, негайно буде даний наказ про їх вивід“. Українська інтелігенція з ентузіазмом вітала його великодушну поміч, український народ радо прийняв гостей-визвольників і охоче ділив ся з німецьким народом хлібом-сіллю.

Але по мірі того, як німецько-австро-українські війська вигнали з України московські орди, почала дуже зростати ненависть до українського народу у тих, хто був радий виденню, хто ненавидів ідею Української Держави, кому паки воденне українського народу Українська Держава. Москалі й Жиди та польська шляхта побачили себе zagrożеними зростом української державности і, безсилні стати до одвертої боротьби, вони почали свої потайні інтриги. І хоча хатні вороги українського народу. В большевицько-московським наїзді добачили українські Москалі повернення свого національного панування над українським народом і повернення єдиної Росії; через те навіть поміщика Москалякучись єдиної програми большевиків, витали вору папуючої москвіцької мови й москвіцького кулака над Україною. Жидівський народ, буржуазія якого вже цілком засмілювала ся по мові в Москалями, бачить у відокремленні України територіальне скорочення своєї торговельно-промислової діяльності, а в національним і культурним відродженні й розвитку українського селянина вбачав безпосередню грозу свому звиклому способу життя торговельного промислу. Жидівський народ прагне єдиної Росії і ненавидить українську самостійність. Польська шляхта, маючи величезні маєтки на Україні, неприхильно ставить ся до важного відродження українського народу.

Отже об'єднані ненавистю до українського народу Москалі, Жиди і Поляки добачають свій порятунок тільки в тім, щоб український народ пересварити з німецьким. Гасло до сього подали представники московської та жидівської демократії, що на правах членів Центральної Ради засідали в Малій Раді і робили безконечні запити. Роздаючи деякі малозначні вчинки з донячності німецького війська й надаючи тим вчинкам першорядне державне значіння, вони систематично й свідомо проковували українсько-німецькі відносини. А тимчасом і московсько-жидівська буржуазія почала нашіптувати проти українського народу, впевняючи німецьке командування, що зрідко інтелігенція українського народу, що увесь народ український складається з простолюду, а не з аристократії. Московська жидівська буржуазія, вказуючи на склад Центральної Ради, впевняла, що ніби інших культурних людей, як ті, що в Центральній Раді, український народ зовсім не має. З другого боку Москалі й Жиди посередно й безпосередно

українського селянина, що Центральна Рада продала Україну Німцям, що Німці прийшли з тим, щоб повернути Україну панам, щоб не допустити ніяких політичних та соціальних реформ, щоб поневолити Україну або при нагоді віддати Україною Англії, Франції та Московщині.

Українська інтелігенція — національно-свідомі верхи українського народу були саме тоді відіхнуті українськими соціалістами від усяких впливів і значіння і через вони не мали змоги запобігти ворожим заходам московсько-жидівського компльоту, який мав тим більшу силу, що його підтримували й польські поміщики на Україні. Завдяки сварам помалу утворювалось між Німцями і Українцями шільне непорозуміння. Коли-ж виникли непорозуміння між Українським Правительством, яке зміло говорити українською мовою соціалістів, і військовим німецьким командуванням, яке говорило мовою войовників, тоді надійшли зміни вносин, тоді первісні взаємні відносини й первісні цілі стали зовсім нового характеру: принцип невтручання до внутрішніх українських справ був нарушений.

Тимчасом в українським народі відбувала ся природна горава реакція проти утопістичних, нежиттєвих і шкідливих захоплень, особливо в аграрній справі. Ся реакція йшла двома шляхами: одна частина землевласницького селянства, зорганізована в союзи ще за московського самодержавства, йшла під проводом московських і жовтільських поміщиків; друга частина хліборобів, зорганізованих українською інтелігенцією та поміщиками патріотами, була під проводом сих останніх. Організації йшли за принципом власності, zagrożений від соціалістів-утопістів. Та й українські провідники хліборобів хотіли тільки грунтової реорганізації Центральної Ради й Правительства уведення буржуазних українських елементів, в той час московські провідники хліборобів, підшиваючи ся до українську шкуру, хотіли повного знищення самої ідеї Ц. Ради. Треба зазначити, що саме в Ц. Раді й в Центральної Раді назривала реакція проти лівих соціалістів.

Замість виждати й дати самому українському народови часу подужати свою хворобу й знайти шлях до трансформації своєї революційної влади, німецьке військо командуваче взяло участь у перевороті. А творючи сей переворот, німецьке військо командуваче увійшло у згоду не з українськими, але з російськими провідниками. І треба рішуче зазначити, що московські поміщики ніколи не зважились би зробити перевороту, колиб 29 квітня під час перевороту хліборобів, — зівду, що розколов ся на дві половини, відповідно до духу й намірів своїх провідників: з одного боку українські скалів, а з другого Українців, — колиб в сей момент не були ся по загаду німецької військової влади публичні рішення Центральної Ради та Правительства в самім будинку парламенту.

Арешт був наче гаслом.

Поворот віддав усю владу на Україні в руки чужинців, ворогів українського народу. Міністерство Лизогуба зложено здебільшого з т. зв. «москворосів», себто індівудів української крові, але з московською душею, які в часи українського національного поневолення покинули свій народ, пішли на службу московським провідникам і як ренегати ще й досі ненавидять українство. Бувши під впливом московської орієнтації, вони однаково ворожі як українському народови, так і німецькому народови. Опинивши ся при українській влади, сі пани, під усякими вигідними претекстами, відбувають вакханалію вигонення Українців з державних посад, продовжуючи по сути річі з національного погляду чорне діло своїх одноплемінників-большевиць, надуживаючи довірє гетьмана й німецького військового командування. Усі урядові інституції систематично заповнюють ся московськими урядовцями, навіть не-українськими елементами, яких простісенько випишують з Петербурга або

Московщини під тим фальшивим претекстом, ніби між українською інтелігенцією нема культурних сил. Усі посади губернських і повітових старостів (комісарів) та командантів віддані старим ворогам українського народу, що віддавна бороли ся з українським рухом. Згори їм про людське око загадано говорити про будову Української Держави, але дійсно їх призначенне підготувати на Україні реставрацію російської державности, щоб в слушний час влучити Україну з Москвою, щоб знову утворити єдину, неділиму Росію.

Українські хлібороби, які утворили рух для забезпечення принципу приватної власности, бачуть з жахом, що чіпляючись за сей принцип, чужонаціональні елементи захопили політичну владу на Україні в свої руки й знов обертають українську націю в рабство. Широкі народні маси бачуть, що не тільки земля, але що найгірше, уся політична влада перейшла знову до рук чужинців, старих ворогів українського народу. Народ бачить, що хоч і лишилась ще форма Української Держави, але в неї вливає ся антинаціональний зміст, і все, що здобула Національна Революція, обернено фактично в нівець, а його історичні вороги знову беруть гору навіть у його власній державі (Скопфіковано 6 рядків „Діла“). Пара мільонів Москалів знову панує над трьома десятками мільонів Українців. В Українській Державі Українцями напихають ся тюрми (Скопфіковано 10 рядків).

В сей грізний час небезпеки для життя українського народу та його держави Союз всіх українських національних партій звертає ся до німецького народу і з повним розумінням ваги моменту для будучини наших обопільних відносин кличе: Берестейська умова повинна бути свято додержана і військово-німецьке командування не має втручатись до нашої внутрішньої боротьби, не має підтримувати московську меншість, яка нині через Раду міністрів захопила владу на Україні!

Український народ має змогу утворити свій національний діловий кабінет міністрів з елементів державних і до-свідчених фаховців. Сей національний кабінет дасть Україні спокій, зміцнить владу, положить міцні основи до будовання Національної Держави й забезпечить точне виконання берестейської умови, як в інтересах німецького народу, так і в інтересах українського народу.

В імя справедливости, яка для кожного Німця і для кожного Українця є найсвятішою річю, в імя принципів людськості — нехай буде усунена небезпека для української нації, бо ся небезпека в будучині може зробитись небезпечною також і для німецького народу!

Київ, 30 мая 1918 р.

Український Національно-Державний Союз політичних партій і організацій (Партія самостійників-соціалістів, Трудової партії, Партії демократів-хліборобів, Партії соціалістів-федералістів, Об'єднаної Ради залізниць України, Головної Ради Всеукраїнської Почтово-телеграфної Спілки).

ВЕСНОЮ.

*Жайворонком статті-б! Знятись над ланами
І розкидатъ пісню срібними дзвінками!
Душу напоїти волею, красою,
І розситать повну срібною росю.*

*Ще-ж весни такої зроду не бувало,
Ще-ж так ясно сонце вранці не вставало,
Так не зеленіла роса вбога мива,
І не знали люди ще такого дива!*

*Жайворонком статті-б! Землю привітати,
В кожній рідній хаті пісню проспівати,
В кожну хату кинути золоту тишину:
„Роди, Боже, життя і всяку нашітину“!*

(Літ.-Наук. Вісник).

О. Олесь.

Новий наступ Німців.

Новий наступ, який привів німецьку армію аж до берегу Марни, туди, де вони вже були в осени 1914 р., є третім на протязі досить короткого часу. Перший наступ між Ара і Ляфер пробив англійсько-французький фронт на 60 кілометрів вглиб. Коли союзники сконцентрували тут значні резерви, Гінденбург вибрав собі іншу ціль і увігнав другий клин у фронт противника з обох боків міста Лієн на Кюмпенів, так другий ішов до Іперу; і перший і другий загрожували розірвати англійсько-французький фронт і притиснути розбитого противника до моря. Щоб запобігти цьому, Французи кинули сюди, на північ більшу частину своїх резерв і ослабили таким чином південний фронт, який здавав ся їм досить захищеним міцною позицією на хребті Шменде-Дам. Сюди направили Німці свій удар 27 мая і в перший день здобули сю позицію, перейшли її, дійшли до ріки Ену, яка не могла ані трохи затримати їх, і не зважаючи на те, що французька команда кидала їм назустріч все нові відділи всіх родів зброї до кінноти включно, загоняли все глибше новий клин у французький фронт, а одночасно поширювали й боки клину на захід і схід.

Дня 1 червня Німці пробіли ся вже на 50 кілометрів вглиб французьких позицій, зруйнувавши їх фронт на 90 кілометрів. В перший день нападу число полонених сягло 15.000. На другий день воно зросло на 25.000; 30 мая їх вже було 35.000, а 31 мая 45.000 полонених і більше ніж 400 гармат і тисячі кулеметів. За сім днів нападу Німці забрали понад 55.000 полонених, безліч військового матеріалу й засобів поживи та зайняли до 2000 квадратних кілометрів території противника з важними залізничними лініями. Гарматним огнем—Париж. Німецький фронт відірвався тепер лише на 65 кілометрів від Парижа. На захід край німецького клину вбитого в англійсько-французький фронт сягає поза важне місце Соасон, а на сході він торкає Реймсу. Поки що Німці спинили ся на Марні. Незабаром покажуть ся, куди вони направлять найблизші удари, яких треба чекати в найблизшій часі.

Вісти.

Війна з Московщиною. Як доносять вістки, сутичка Українців і Німців з Москалями коло міста Валуйки не обмежила ся тільки зайняттям сього пункту. Німецький відділ дальше посуває ся в північнім напрямі від Валуйок в долину залізничного шляху на Вороніж. Совієтські власти в звязку з дальшим походом Українців і Німців почали евакуацію Вороніжа. Чотири вагони золота й дорогоцінностей відправлено через Блещь в Москву. — В українських військових кругах одержали вістки, що в північній частині Донської області по боці Москалів бють ся два ешелони Китайців, які прийшли сюди з Орла.

Демаркаційна лінія. В звязку з установленням демаркаційної лінії совієтське правительтво вислало на імя російського уповноваженого в Берліні Іоффе таку телеграму: Українська делегація у Києві зажадала як передумову зроблення перемир'я поведення демаркаційної лінії коло самого Курьєка й коло самого Вороніжа, відкинувши її на сході на значну віддалі на донських фронтах. Вкажіть, що виставляти серйозно стоїть на перешкоді виповнити те, чого домагаєть ся берестейський договір і чого бажає, як російське, так і німецьке правительтво, а саме швидше зробити мир з Україною. Народній комісар закордонних справ Чічерін.

Президія Української Парляментарної Репрезентації в австро-угорського міністра закордонних справ. Президент Української Парляментарної Репрезентації в австрійській

палаті послів др. Евген Петрушевич і заступник президент др. Евген Левицький були 31 мая пополудні на авдієнції міністра закордонних справ гр. Буріяна. В більше ніж оду годинній виміні думок обговорено основно українську справу.

Делегація від Холмщини у гетьмана. Панотель А. М. Ціюк, Статський, Радник, А. Павлюк, О. Коза, В. Макару, о. Іван Левчук, К. Дмитрак, В. Мауц, Козак і Малицький делегація Холмщини повідомили гетьмана про становище справ на Холмщині та прохали приєднання до України. Сповістили, що на стаціях Ворожба, Ковно й Луцьк стояли потяги з Холмщанами. Вони перебувають там в тяжкій матеріальній становищі. Крім того делегати прохали призначити до них Скоропис-Йолтуховського. Гетьман уважно вислухав делегатів Холмщини, розпитав їх про подробиці й приобіцяв допомогу. З приводу питання про приєднання їх до України гетьман відіслав делегацію до міністра закордонних справ, що-ж до призначення Скоропис-Йолтуховського, се призначенне вже стало ся (В.).

Признанне Української Держави. 2-го червня в гетьманському будинку в урочистій обстановці відбуло ся призначення нового державного ладу України осередніми державами. У зустрічі внизу поставлено почесний караул власного гетьманського конвою. У верхній залі поставлено чету середоцельного дивізіону та групами поставали чини гетьманського штабу. Коло входу в гетьманський будинок чужоземних гостей зустрічали: гетьманський господар Ханенко, гетьманський командант генерал Присевський і особистий значковий гетьмана мічман Дружина, разом з котрими гості підняли ся в гору. Біля входу в залю імператорського німецького посла барона Мумма й австро-угорського посла гр. Форчача зустрічав міністер закордонних справ Д. Дорошенко та начальники гетьманського штабу отаман В. Дашкевич-Горбачський. Зі сходами покоїв оточений вартовими чинами штабу вийшов гетьман. Німецький і австро-угорський послы передали гетьману грамоти, в котрих вони з доручення своїх урядів затвердили призначення нового державного ладу на Україні й висловили згоду вступити в ділові зносини. У відповідь на се гетьман сказав ось що: Від імени мого й Українського Уряду дякую за признанне нового державного ладу. Я буду, як до цього часу, вести Українську Державу в тінім єднанні з осередніми державами. Послы висловили свої привітання гетьманови та сфотографували ся в загальній групі. Далі присутні перейшли до вітальні, де гостей запрошено до чаю. Коло пів години веда ся жвава розмова в покою гетьмана.

Організацію Української Академії Наук зайняв ся академик Володимир Вернадський, широковідомий мінералог, професор мінералогії на московським університеті й синам київського уродженця економіста Івана Вернадського Володимир Вернадський уродив ся 1863 р. В 1885 р. скінчив петербурзький університет. В 1890 р. став приват доцентом в московським університеті, від 1891 р. завідував там мінералогічним інститутом. В 1898 р. по обороні докторської дисертації „О явленіяхъ скольженія въ минеральномъ царстві“ став професором московського університету. Праці Вернадського присвячені описовій мінералогії і розробленню теоретичних питань мінералогії і кристалографії. В половині першого десятиліття теперішнього століття велику увагу звернули на себе його часописні статі про потреби російської вищої школи.

Уповноважений Українського Правительтва при австро-угорській команді в Одесі. З приводу того, що окремі комісаріят в одесі якого розпорядку Ради міністрів призначені були в свої функції як розпорядку адміністративним і військовим, так і у відношенню до австро-угорської військової команди, завела тепер Рада міністрів нову посаду під назвою уповноваженого Українського Правительтва для виконання всіх обовязків, які стоять у відношенню до австро-угорського командування по цілій австро-угорськими військовими зайнятій території. На сю посаду назначено С. Гербецький від 27 мая вступив у виконання своїх обовязків.

підставі отриманої телеграми від голови міністрів Лизогуба. З огляду на те, що Герблеви не вказано певних конструкцій, по яких має виконувати свої обов'язки, він виїхав 29 мая в тій справі до Києва (В. Ж.).

Донська делегація. Прислана отаманом донського війська ген. Красновим делегація відвідала гетьмана Скоропадського й передала йому власноручне письмо ген. Краснова. Ціллю приїзду делегації є установлення взаємних відносин між Доном і Україною, управління меж, а також необхідність повідомити правительству України, що большевицька делегація під час мирових переговорів не має права говорити від імени населення області донського війська. На чолі делегації стоїть ген. Свічин.

Кубанська делегація. 28 мая прибула до Києва делегація від кубанського правительства. В склад делегації увійшли такі особи: голова М. Рябовіл (председатель кубанської Законодатної Ради), Султан Шахин-Гирей (його товариш й голова комітету горців), кубанський міністер рільництва Д. Скопцов, члени Ради: К. Безкровний, Г. Омельченко й П. Каплин. Делегація прибула до Києва завязати зносини з Україною. Як оповідає делегація, столицю Кубані Катеринодар взяли большевики 28 лютого після того, як Кубанці разом з правительством, радою та всією інтелігенцією були приневолені відступити. Пізніше, злучивши ся з військом Корнілова, Кубанці почали гнати большевиків і 28 марта в бою зайняли знову Катеринодар, але наслідком ослаблення своїх сил знову були приневолені покинути Катеринодар, після чого злучили ся з донськими козаками, де й знаходять ся тепер на границі донсько-кубанської області. Як оповідає делегація, большевизм на Кубані виродив ся тепер в нечужу анархію. Там відбувають ся такі страхи, яких не переживала ніодна частина бувшої російської держави. Большевики палать дома, церкви, вирізують населення, навіть малих дітей, допускають ся різних диких насильств і т. ин. Большевицькі ватажки се люде з багатою кримінальною минувиною.

В справі Бесарабії. На засіданню Ради міністрів 29 мая обговорювала ся нота Українського Правительства в справі Бесарабії румунському правительству.

І. Красновський, бувший товариш міністра внутрішніх справ в кабінеті Винниченка й Голубовича, український соціаліст-федераліст, назначений Радою міністрів товаришем міністра закордонних справ.

Українське Телеграфічне Агентство й Бюро Преси. До останнього часу Українське Телеграфічне Агентство належало до Ради міністрів, а департамент державної преси до державного секретаря. 28 мая постановила Рада міністрів злити єї дві інституції в Бюро Преси й підчинити їх міністрови внутрішніх справ. В звязку з сею постановою Ради міністрів і необхідністю зорганізувати інформації на нових підставах звільнено від виконання обов'язків директора Телеграфічного Агентства С. Дивина. Нова інституція буде складати ся з 3-х головних відділів: 1) Українське Телеграфічне Агентство, 2) державна преса (з підвідділом на „Державний Вісник“, збірник законів і правительственні публікації) і 3) літературно-політичний відділ. Директором Бюро Преси назначений др. Д. Донцов. Начальником першого відділа Бюро Преси—Українського Телеграфічного Агентства Ю. Брауль-Брушковський, начальником другого відділу І. Овразин і завідуючим третім відділом—літературно-політичним—тимчасово др. Д. Донцов.

Справу молебнів за здоров'я бувшого царя, відправлених в деяких церквах Києва 19 травня, звеліло Міністерство віроісповідань єпископови Нікодимови докладно розслідити.

Українізація вищих жіночих курсів. Серед слухачок вищих жіночих курсів Українок зродила ся течія до українізації курсів. Сю справу обговорювано на кількох зборах „Громади“.

Поворот здорових полонених. Як доносить „Кієвская Мысль“ з 29 травня, перший ешелон здорових полонених, котрі повертають ся з Австрії, мав прибути до Підволочиск з початком червня, а саме 1000 салдатів і 20 офіцерів. Як далеко незорганізована досі справа помочи полоненим, видно з такого випадку. Недавно з Австрії приїхав на кордон поїзд, в яким було 1300 салдатів і 25 офіцерів, котрі повертають з полону. Ніхто не стрінув поїзду. Не зважаючи на всі старання, австрійським властям не вдало ся довідати ся, яка з українських інституцій повинна прийняти тих, що вернули з полону. Пороблено відповідні заходи—телеграфічні запитання й инше, але справа лишила ся нерозв'язаною. Яка дальша доля тих полонених, не відомо.

Отаман міста Одеси. Рада міністрів назначила на посаду отамана міста Одеси ген. майора А. Мустафіна, який 27 мая приїхав з Києва та вступив у виконання своїх обов'язків. Мустафін скінчив військово-юридичну академію. Служив у судовім відділі й займав різні посади аж до ранги голови окружного суду. Виконував дальше обов'язки управителя канцелярії при генерал-губернаторі Суботні в Туркестанській області. Був назначений пізніше військовим губернатором Забайкальської області та йому пропонувано перевести земельну реформу. Щодо Одеси заявив Мустафін, що його головною цілю як отамана міста є привести порядок і безпечність. Він бажає працювати в повнім контакті з міською самоуправою. Питання про міліцію та всі міські справи будуть також вирішувати ся згідно з постановами міської самоуправи. Веї його проекти—сказав Мустафін—він постає ся злучити з інтересами населення. Щодо преси заявив Мустафін так: „Адміністративного надужиття я не допускаю і вважаю відповідним за переступленне закону притягнення до судової відповідальности“. Вкінці повідомив Мустафін, що його уповаження значно ширші ніж бувшого комісара Липи, бо на нього переходить також частина обов'язків, які виконував раніше окружний комісар, як видача зброї й инше (В. Ж.).

Головний комітет партії соціалістів-федералістів. 14 мая відбули ся організаційні збори головного комітету партії соціалістів-федералістів. Склад комітету по виборах візду такий: С. Євремів, А. Ніковський, О. Шульгин, І. Чопівський, Ф. Слюсаренко, О. Саліковський, М. Корчинський, М. Лоський, К. Мацієвич, С. Шелухин, В. Прокопович. Комітет використав для збільшення свого складу пункт статуту партії, по якому число членів комітету може бути доведене до 15. Вибрані: П. Стебницький, А. Вязлов, Д. Маркович. Крім того кооптовані в склад головного комітету, але без права рішачого голосу в пленумі (з участю веїх губернських членів): П. Зайцев, З. Моргуліс, К. Голоскевич, С. Гавський. Комітет з свого складу вибрав президію. Головою вибрали С. Євремова, заступником голови А. Ніковського, секретарем Ф. Слюсаренка. Признано необхідним заснувати організаційну комісію. На голову комісії з відповідальністю перед комітетом вибрано М. Кушніра, членами комісії: О. Шульгина, К. Мацієвича, І. Чопівського, М. Корчинського. Комісії доручено на найближших зборах комітету подати план організаційної роботи. Для видання окремих праць по земельній справі, по питанням організації державної влади, про соціалізм і федералізм і т. инш. складено літературно-видавничу комісію. Головою літературної комісії є О. Саліковський, а членами: Г. Лотоцький, В. Прокопович, Ф. Слюсаренко, П. Зайцев. Постановлено видати звідомлення про візд партії 10—11 квітня і випустити виправлене видання програми (Н. Р.).

Большевики Брашеван і Раковський. З Кишинева доносять до „Кієвск ої Мысли“, що бувший большевицький комісар закордонних справ одеської ради народніх комісарів др. Брашеван невідомим шляхом опинив ся в Кишиневі й чесно служить новій бесарабській власті. Займаючи в свій час в одеськім совіті народніх комісарів місце поруч з Раковським, бувший большевик виводить тепер на світ на

шпальтах румунської преси діяльність свого товариша, ганьблячи його так, як досі не ганьбив його ні один політичний діяч. При с'їм Брашеван звертає деяку увагу й на долю тих мільйонів, котрі дало правительство Леніна для „боротьби з румунською олігархією“.

Новий український денник у Києві починає виходити на днях п. в. „Вільний Голос“.

Союз української державности. В українських політичних колах виникла думка заложення „Союзу української державности“, в склад якого входили б усі губерніяльні й повітові народні управи, кооперативи, громадські й державні установи. В найблизших днях відбудуться в с'їй справі наради визначних політичних українських діячів.

Заява співробітників Міністерства земельних справ. Співробітники Міністерства земельних справ видали отсю заяву: З огляду на те, що згідно з постановою загальних зборів співробітників Міністерства земельних справ з дня 25 травня с. р. не тільки не зроблено ніяких змін в політиці Міністерства, а навпаки: а) уже біля 50 відповідальних співробітників звільнено з посад без пояснення причин й на їх місця призначається виключно русифікаторів, про що свідчать офіційні накази й діловодство по Міністерству, котрі провадять ся на московській мові; б) заборонено міністром Колокольцевим збори співробітників навіть в службових справах; в) уведено в помешканні Міністерства узброєну військову силу, — співробітники Міністерства земельних справ оголошують на знак протесту страйк на 30 і 31 травня і 1 червня і домагаються: 1) впровадження всього діловодства в Міністерстві лише на державній українській мові, як то було до вступу на посаду міністра Колокольцева; 2) повернення на посади співробітників Українців, звільнених без пояснення причин; 3) усунення з посад усіх русифікаторів, призначених на їх місця міністром Колокольцевим; 4) усунення узброєної військової сили з помешкання Міністерства земельних справ, яка являється для Міністерства зовсім непотрібною і своєю присутністю ображає гідність співробітників Міністерства. Про се повідомляється Уряд Української Держави, широкі кола українського громадянства, співробітників інших міністерств і професійні організації.

Приїзд отамана Сокири-Яхонтова зі штабом до Володимира Волинського. Як повідомляє „Діло“, отаман першої стрілецько-козацької дивізії Сокира-Яхонтов, який в дорозі з Києва до Володимира Волинського задержав ся був у Львові, прибув зі своїм штабом дня 27 мая до Володимира

Волинського. На двірці повітали його капітан австрійського генерального штабу Кватернік і одна почесна сотня першої української стрілецько-козацької дивізії під проводом сотника Гончаренка. По відданю військової пошани поздоровив ся отаман з козаками й подякував за щире привітання. Він зазначив, що невимовно радіє, бачучи перших здисциплінованих козаків великої самостійної України. На площі біля козацьких казарм, призначених для щодених військових вправ, вистроїло ся все козацтво першої стрілецької дивізії, щоб повітати отамана. Отаман поздоровив ся з козаками, а опісля звернувся з ширими словами до поодиноких полків. У своїх словах вказав він на те, що не пора козакам непокоїтись подіями в Рідному Краю і роздумувати над ними, а дати Батьківщині як найкорше спроможність оперти ся на здисципліновану армію. Воскресла велика самостійна Україна, вона є, вона буде, вона потрібує сили, а її силою се здисциплінована армія. Залунало серед козаків „Слава Україні“ й козацтво рушило сотнями почесним ходом перед отаманом. Хто мав нагоду бачити сю частину української армії, сей мусив признати, що се не тільки зразковий, здисциплінований, але й найсвідоміший український народний елемент.

Український півтижневик в німецькій мові зачне виходити 15 червня у Відні під заголовком „Ukrainische Blätter“ яко всеукраїнський безпартійний орган. Цілю часописи є заступати інтереси незалежної Української Держави перед публичною думкою центральних держав, а так само й інтереси австро-угорських Українців. До співробітництва запрошено визначних українських і німецьких публіцистів. Часопис має виходити 8 разів на місяць в накладі в 8—10 тисяч примірників. Видавцем і відповідальним редактором є Володимир Калинович. Умови передплати такі: річно 18 К, піврічно 10 К, чвертьрічно 6 К. Адреса наразі: Wien, XV, Costagasse 7/10, а від 1 липня Wien, VIII, Albertgasse 26/13 und 18.

Бібліографія.

Австрія. II. Австрійський парламент. Національності Австро-Угорщини. Культурне життя Австрії. Народня освіта в Австрії. Господарський підєм народів Австрії. Накладом „Відродження України“. Відень, 1918. Стор. 13.

Приймається **Всесвітню Бібліотеку** а саме на передплата на такі вип.:

Аристофана: Хмари, грецька комедія в перекладі Тараса Франка. К 3.

В. Короленка: Без язика, оповідання в авторизованім перекладі П. Дятлова. К 5.

Д-ра Д. Донцова: Українська державна думка і Европа, політична розвідка. Друкується ся.

Юрія Кміта: Два циклі, новелі з бойківського життя, з вступом про автора. Приготовляється ся.

Марк Твейна: Веселі оповідання, в перекладі Петра Франка. Приготовляється ся.

:-: Передплата на отсих :-: **14 Корон** (в подрібній проп'ять випусків виносить дажі ціна їх буде більшою), а що бажаємо означити висоту накладу, — просимо надсилати передплату і зголошення на адресу:

— Івана Калиповича в Борнелаві. —

Зміст: Меморіал Українського Національно-Державного Союзу. — Лист С. Петляри до німецького й австро-угорського посла. — Орест Левківський. З розстріляної сотні. I-II. — Мінхенський професор др. Павль Сальвєрті про вищі школи на Україні. — Полонений Іван Павлюк. Всеукраїнський територіальний робітничий зїзд на Україні. — Московсько-українська мирова конференція. — М. Троцький. Українсько-московські мирові переговори. — Український Національно-Державний Союз до німецького народу. — О. Олесь Весною (вірш). — Новий наступ Німців. — Вісти. — Бібліографія.

Видає і відповідає за редакцію Микола Троцький
— З друкарні Адольфа Гольцгаузена в Відні. —

Видання УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ РАДИ у Відні.

1. Ф. Колесса. Воєнні Квартети	К. 2.50
2. О. Коренець. Молитвенник	— 80
3. „ Рим та наші церковні постанови, зокрема календарь	„ 1.—
4. Korenec S. Sedes apostolica et disciplinae Graeco-Catholicorum. Agitur de Calendario	„ 1.—
5. Лепкий. Прийди до нас	„ —60
6. „ Як вертав ся з неволі до дому...	„ —50
7. Рудницький. Етнографічна карта України	„ —60
8. „ Україна, наш Рідний Край	„ 4.50
9. Слово о полку Ігоря в сучасних вірш. перекл.	„ 1.—
10. Чайківський. Воєнні оповідання	„ 2.50
11. Чепига. Укр. літерат. продукція на еміграції у В.	„ —50
12. Ще не вмерла Україна. Співання, брош.	„ 3.50
13. Календарик на 1918 рік	„ 1.20

На пересилку долучати 10 відсотків замовлення.

Замовляти на адресу: Ukrainischer Kulturrat, Wien, VIII, Strozzigasse 32.

Всі сі книжки можна набути й в адміністрації „Вістника“.

ВІСТНИК

ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертаєть ся.
Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К.,
6 карб.; квартално—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа
50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 24.

Відень, 16-го червня 1918.

Ч. 207.

Справа з Зеленим Клином.

Українське Правительство має розв'язати справу далекосягнуто значіння. До нього прибула делегація від Зеленого Клину, сколонізованого українським населенням, яке вимігрувало з надніпрянських губерній, приневолене до того земельним голодом. В своїм природнім нахилі оселювати ся близько моря надніпрянські Українці сколонізували азійське побереже Тихого океану та своєю працьовитістю і культурністю, витривалістю і здатністю примістити ся до всяких кліматів і до всякого географічного середовища в швидкім часі доробили ся там добробуту, стали заможним і важним під економічним оглядом елементом Зеленого Клину.

Ся територія, що відзначаєть ся незвичайними досі невикористаними природними багатствами, величезна, більша ніж територія української метрополії. Українці зайняли там Усурійський край, Амурщину, Приморщину, Забайкальщину й „полосу вивласнення“ манджурської залізниці. На тих землях повстали такі міста, як Нікольськ-Усурійськ, знаменитий порт, що коле в очі Японців, яко столиця Усурійського краю, Хабаровськ і Благовіщенськ на Амурщині, Владивосток в Приморщині, Чита на Забайкальщині й Харбин, які відіграють велику ролю в східно-азійській торгівлі. Українців, що сколонізували сей край на зразок Рідного Краю, живе на тій рідкозаселеній території півтора мільона й вони творять 80% усього населення. На решту населення складають ся Китайці, Корейці, Бурати, Гиляки, Айни й Москалі.

Дуже відрядне явище, що Українці Зеленого Клину не стратили звязку з Рідним Краєм. Вони зорганізували там свої національні військові частини, на чолі котрих став ген. Хорват, який прогнав з краю большевиків. Вони зорганізували „Манджурську Окружну Раду“, що видає свій офіційний „Вістник“, мають свою пресу, шкільництво, а їх делегація, що недавно загостила до Київа, звернула ся через голову „Манджурської Окружної Ради“ Петра Твердовського до Українського Уряду з такою високо-політичною заявою:

„Як почав ся на Україні політичний рух за автономію України, а потім за відділенням її від російської держави, на Далекім Сході згуртовані Українці підготовляли проголошення усього Далекосхідного Клину, себто Приморщини, Амурщини, Усурійщини, Забайкальщини й Манджурії частиною України. Час проголошення настав у сім році. Большевицький уряд з його совітською владою примусив Українців здійснити ухвалу яко мога швидше. Перше хрещення большевики дігали в Манджурії 12 грудня 1917 року, відкіля їх вигнали Китайці.

25 лютого ст. ст. (7 квітня н. ст.) відбув ся в м. Хабаровському третій всеукраїнський зїзд. По рефераті делегатів на зїзді виявило ся, що селянство не може більше терпіти совітського уряду на Далекім Сході, котрий веде весь Зелений Клин до погибелі, і зїзд постановив прохати Центрального Українського Уряд вимагати від російського уряду признання

вище зазначеної частини Далекого Сходу частиною України на основі самоозначення народів, маючи на увазі численність Українців на Зеленому Клину (до 80% всього населення).

На підставі сеї постанови вислано до Смоленська, де повинна була зібратися мірова конференція, телеграму, але вона не дійшла. Після большевиків вся влада в Манджурії лишила ся за генералом Хорватом, який уважає себе Українцем і який заявив мені, що він бажає працювати тільки на користь рідної йому України.

В той час, як відбував ся третій всеукраїнський зїзд, в Пекині вели ся переговори про організацію сибірського уряду та про признання сього уряду бувшими російськими союзниками. Зїзд скінчив ся 31-го лютого і саме в сей час пішла чутка, що Японці в згоді з іншими державами хотять окупувати Сибір. Делегати вернули ся в ніч з 2 на 3 квітня, а увечері 3 квітня мене покликав до себе ген. Хорват для розглянення постанов зїзду. Постанови йому подобались і він їх похвалив. На мое запитання, що скажуть Японці, ген. Хорват сказав, що се їх не торкаєть ся і що з ними можна увійти в згоду.

На підставі постанови Ради до Київа повинен був їхати делегат як можна скорше й не пізнійше 4 квітня. Маючи на увазі, що весь політичний рух Далекого Сходу більш знайомий мені, Рада висловила бажання, щоб поїхав я. Ген. Хорват просив передати Урядови, що як він, так на його думку й кн. Кудашев (російський посол в Пекині до часу большевиків) будуть, скільки вистарчить сили, працювати по вказівкам Українського Уряду. В Харбині є відділ війська під командою ген. Племкова, котрого призначив ген. Хорват. Маючи на увазі неможливість проїзду на Україну, яку (неможливість) творили большевики, Рада в згоді з ген. Хорватом думала, як тільки буде відомо, що бажання громадян не дійде до Уряду, згуртувати українські частини та вкупі з відділом, який є в Харбині, виступити озброєною силою й вигнати большевиків з Зеленого Клину геть за Байкал. Сю пропозицію дуже підтримував ген. Племков, алеж се зробити було трошки боязко, бо у Владивостоці були відділи союзників, які могли у всякий час вмшати ся в сю справу, тим більше, що від Центрального Уряду у нас не було ніяких звісток на всі наші телеграми й писані реферати.

На підставі всього вище згаданого, а також і в залежності від розв'язання сих питань, прохаю від імени Окружної Ради: 1. Вимагати від російського уряду признати Далекосхідній Зелений Клин частиною України. 2. негайно відкликати з Зеленого Клину всі озброєні російські частини й передати всю зброю, яка там є, українській владі. 3. Призначити військового старосту на весь край, рахуючи сюди й манджурську залізницю. 4. Призначити військового начальника в краю за винятком Манджурії. 5. Призначити начальника Заамурської області, який там був і ранійше (Манджурія).

6. Тимчасово залишити всю владу, яка там була до большевиків, до того часу, поки буде розпорядок від Українського Уряду. 7. Утворити при Міністерстві в Києві спеціальний відділ для справ Зеленої Хлиби. 8. Дозволити гуртовальним місцям власних військ. 9. В Харбині яко інтернаціональним місцям призначити консуля. Тому, що політичне становище на Далекім Сході в звязку з можливим виступом бувших російських союзників, не може терпіти ніодної хвилини в розв'язці цих питань, прохаю яко мога скорше їх вирішити й дати змогу переслати їх по належності.

Підписаний на заяв: Голова Манджурської Окружної Ради Петро Твердовський“.

Бажання „Манджурської Окружної Ради“ не можуть бути несповнені.

3 поезій О. Олеся.

I.

*З гарячих вумиць, залитих кровю,
До моря в думці лечу я знов, —
Тут кожний камінь палає кровю,
Тут в кожному слові клекоче кров.*

*З очей молодих, налитих кровю,
Лечу на лоно ясніх пісків,
Тут кожний камінь палає кровю,
Тут кожний камінь кричить без слів.*

*Від рук тремлячих, залитих кровю,
Лечу до моря, до хвилі, до струн —
Тут тарбани речуть кровю,
І свіжу кістку рече дитини.*

*Від струн і трутів, покритих кровю,
Лечу під небо без чорних змар,
Тут напало ся і небо кровю,
По-вінця повеє кривавий пар!*

II.

*Кипуче місто. Знов я в місті...
Ранок. Сонце золоте...
Ляхо тійню листя грає,
Біла яблуня цвіте.*

*О дитинство, любе, миле!
Знов ти в серці, як колись,
Знову в серці дивовижно
Щастє з мрією сплелось.*

*Обійму мої дерева,
Обійму мою траву...
О, закуй мені, зозуле,
Чи я довію прожити.*

*Гей, метелики, куди ви?!
І мене туди візьміть —
На степи, квітками окриті,
Де зеленій май шумить.*

*Не наблиюсь до ночі,
Не надихаюсь за день,
Не наплює уволі сонця,
Вітру, пахошів, пісень!*

*О шаллива будь, хвилино
Золотого забуття!..
Завтра знову в некло, в місто,
В вихр кипучого життя!..*

3 розстриги сотник.

(Кінець)*.

III.

Пять років терпів Гадяч „Фараонове мучительство“ з боку Лісовського, тепер прийшла черга терпіти ще більше лихо Новгородчанам. Зміна уряду — се було для розстриги те саме, що для щуки, коли її перевести з малого ставка в більший. Новгород було тоді місто багате, торговельне й промислове. Новгородчач, зубожілий шведський згомопаньск. Сотник був повним господарем у своїй сотні, як полковник в полку, а гетьман на цілій Гетьманщині. Звичайно він повинен був підлягати вищій владі, але се мало обходило таких сотників, що їх настановляв сам царь за якісь прислуги. Лісовський добре памятав, що ні полковник, ні сам гетьман не зсадить його в уряду, і тому й ухом не вів про їх накази.

— Знайте мене, хто я, бо я нікого не боюсь! — похвально в Новгородку, як раніш хвалив ся і в Гадячі.

Наїхав Лісовський на ратунство 10 березня 1715 року і зараз же, в саму весняну розквась, вирядив ся у Гадяч за жінкою та „для гордої своєї асистенції“ взяв з собою трохи не всю сотенну старшину і тримав їх там через цілий піст. Потім поїхав до Кролівця на ярмарок „для справована неприличнихъ своей сотничкой особѣ четверныхъ поѣздовъ“, купив там „карету мальованую, сукномъ гранатовымъ выбитую, дышловую, на коловорахъ“, а за все заплатив на четверо соборної церквари в позикку без віддачі.

Такі були вступні події розстриги-сотника на новім уряді. А далі починаєть ся безмежний ряд його злочинств, які годі переказати в короткім огляді. В його раніових маєтностях козаки робили, як справжні кріпаки, цехові шевці, кравці, ткачі й інші ремісники були завжди завалені працею на його потребу, рибалки „безпотребно і безвременно“ тягали для нього горілку; винники й пивовари за спасибі гнали для продажу сі напої; крім сього Лісовський і сам по цілій сотні позаводив власні шинки й садовив там Жидів шинкарями. Уся сотня, люде ріжних станів повинні були все постачати для прибутку сотника, а хто йому не корив ся добровільно, того він примушував. Був тоді звичай на Україні, що козаки й міщане на Різдво та на Великдень ходили до сотника „на ралець“, себто поздоровляли з святом й приносили подарунки. Один сільський отаманякось співзвичив ся й прийшов після свята, так Лісовський велів посадити його до гармати, прикувавши за шию, і поти тримав, поки не вимучив з нього кучу горілки й 4 талари. Стародавня така приносів „на ралець“ була значно підвищена: раніш шевці напр. приносили сотникови пару чобіт, а сотничці давали грішми по 2 золотих, а Лісовський став вимагати собі по талару грішми та по дві парти сапанців, а зокремо „полутабинишу запаску“ вартістю в 9—10 золотих або щось подібне. Хто з сотнян женив сина або віддавав дочку, повинен був заплатити сотникови так звану „весільну куницю“; тільки за попередніх сотників давали по золотому, а „пан Лісовський (скаржились сотняне) без милости таларів по два береть і по пяти золотих, чого ради боїмось дітей женити“. Взагалі-ж Лісовський і по звичаю і без усякого звичаю грабував у кожного все, що йому подобалося, в крамницях напр. без грошей брав „риж, родзинки усякі, цукер канарських по півталара фунт“ і т. ин.

А найбільший прибуток мав він з судейства, бо яко сотник був председателем суду сотенного й ратушного. Правду кажучи, він сі колегіяльні суди знищив, бо вимагав, щоб

ї ходили судитись до його двору, і тут він драв з правого винуватого, відсуджуючи у свою користь за „вини правні“ івки й сіножаті й инше добро. Знаючи, який сотницький д, люде боялись позиватись і старались миролюбно кінчати ії справи, а він, дізнаючись про те, карав їх грошевими батогами, щоб не уникали суду. Доходячи правди на суді, він батогами вимучував признання вини й ремствував на гетьмана, що той не дав йому дозволу „мучити злочинців катівськими руками“, як те робилось в московських судах. А проте, коли йому хотілось, не вагався він на допиті засікаючи людей батогами „покладаючи разів десять, поливаючи горишкою й посипаючи сіллю“. А одного заслуженого палача Лісовський присудив повісити за те, що ніби-то він вбивав у його жінки кунтуш, який сотничка загубила, пяною скортаючись з шинку, і повісив би, колиб не вступились за нього Москалі, що стояли в місті.

Звичайно сотняне не терпіли мовчки такого нелюдського знущання і на Лісовського градом сипались скарги й гетьману й самому цареві. Кілька разів його кликано до Глухова, роблено над ним слідство, і все те кінчалось нічим, і він, скортаючись, люто помщав ся над тими, хто на нього скаргив ся, й всім здавалось, що його „мучительству“ не буде кінця й краю.

Аж тут враз він спіткнув ся так само, як се було вже ним на протопопстві в Гадячі. З давно забутої давнини несподівано вернула жіноча постать і від одного її погляду сразу зіяла уся бадьорість і завзяте розбещеного паливоди. Це була перша жінка Лісовського Палажка Улізківна. В 1720 році побула вона до Глухова й подала Скоропадському таке „чолобитте“: „Назад тому років 15 оний Лісовський прийав мною шлюб і, походивши майно, яке я мала од родителів своїх, утік од мене, а я, скитаючись через тоє время, сохраниючи дівство своє, ждала його, Лісовського, до себе возвращения, которого не могла дожdatись. А прочувши по довгім часу, що оний муж мій після протопопства гадяцького став сотником у Новгородку, писала я до нього, ознаймуючи його своє чеканье, а до того жаліючи свого майна, що він зяв“. Лісовський, видимо, не знав, як від неї відкараскатись, і вона й відписав либонь ії, „аби до нього на хутор Узруй приїхала для ніякогось розговору. Не пізнавши хитрости, у вісьмах його прелесних вираженої, я приїхала до нього на хутор, надіючись ніякою отрадою собі получитьи, а він, Лісовський, не памятаючи на боязнь Божу, поцтвості мене, до свого хранимої, условне позбавив і потім з очей прогнав“. А тим вона просила „учинити ії справедливість святує христіянскую по артикулам правним“. Почувши про се „чолобитте“, Лісовський злякав ся й написав гетьману, що він швидко приїде до Глухова й вияснить сю справу, алеж се хапав ся їхати. А Палажка, не дїждавшись його приїзду, подала друге „чолобитте“ царському резиденту Протасеву: „З крїваво плачливими моїми сьозами бю я чолом вашому владгородію і прошу суда на свого мужа Лісовського. Коли він не хоче на право зо мною стати, то ізвольте мене одпустити у Петербурх, може я там у Е. Ц. В-ва получу милость і право на свого мужа“. Ії видали подорожню, і вона добралась до Москви. Туди-ж на початку 1721 р. покликано і самого Лісовського. Тепер там було кому пильно зайнятись справою про двоєженство Лісовського: св. Синод не повірив його байці про пяного попа та про „безгрішність“ Палажки. Запитали чернигівську консисторію, як саме вирішена була з 1704 р. справа про шлюб Лісовського. Та подала справку, що тодішній архиерей Максимович признав шлюб дійсним, і Лісовський не мав права вдруге женитись за живота першої жінки. Справа тяглась цілий рік і в 1722 р. Синод порішив ії так: „второбрачну жену Лісовського Ксенію велїно було з нимъ разлучити, оставивъ сыновеї у отца, а дочерей отдать матери“. Але тут Лісовський несподівано виявив надзвичайну упертість: ні за що не схотїв „второбрачну жену свою отпустити, а первую принять“, за який „упоръ отданъ былъ тамъ, въ Москвѣ, въ св. Синодѣ подъ крѣпкій караулъ

и оттоль отосланъ, въ нѣкоторыхъ важныхъ причинахъ, къ слѣдованію въ Преображенскій приказъ, гдѣ вскорѣ и животъ свой окончилъ“. Так загадково оповідав генеральну канцелярію про сю подію чернигівський архиерей Іродіон Журавовський. Що то були за „нѣкоторыя важныя причины“, по яких Лісовського передано „къ слѣдованію“ в страшний Преображенський приказ? І певно не з доброго дива він там „вскорѣ и животъ свой окончилъ“. Чи не збулось над ним те, що йому пророкували в злосливім пашквілі, зложеном в генеральній канцелярії під час його останнього виїзду до столиці:

Отче Лісовський,
Плаче кнут московський
По твоїй шкурі,
Наветь (?) по бандурі
Возьмеш, небораче,
Ні попе, ні козаче.

До речі додамо й другий пашквіль, зложений в Гадячі на розстриг Лісовського:

Въ тысяча семьсотъ пятнадцатъ годѣ
Отпалъ отъ Христа попъ въ украинскомъ родѣ,
Федоръ Лисовскій, попъ заблужденный,
Бога чужденный.

Сей, живя въ мірѣ, Бога не бояся,
Блудилъ безчинно, людей не срамляся;
Три жены имѣвши, дерзнулъ на священство.
Ахъ безпеченство!

Санъ апостольскій взяти недостойнѣ
О како дерзнулъ, живий своевольнѣ!
Се вторий Іуда нивѣ наречеса,
Свѣту промчеса.

Ровъ копаль многимъ, яко пишетъ Давидъ,
Самъ упалъ въ яму и посрамилъ свой видъ.
На честь священства дерзнулъ малоумный,
Зри, о безумный!

Лучше бы тебѣ утратити главу,
Нѣжъ іерейства загладити славу,
Славы искал-есе и мірскія власти,
А не душу спасти.

Воровство въ тебѣ зѣло ся влодило,
Заздрость очію въ погибель водило,
Блуду бо еси и лжи исполнился,
Ахъ нахопился!

Орест Левшицкий.

(Літературно-Науковий Вісник).

* * *

Вже рік пройшов, як ти розбив кайдани,
Народѣ страднику! Рік цілий промайнув,
А ще горять вогнем твої глибокі рани,
І час мук твоїх ще й досі не минує...

І так, як і раніш, від туги та терпіння
Тремтять твої пісні — сі стоголи душі...
І так, як і раніш, терпіння та каміння
На новому шляху стрічаєш, ідуци.

Але в твоїх очах зневіря та печалі
Немає вже: надія в них живе
І віра, що миттєвсі страждання-жалі
І прийде правди час — несе життя нове.

І вірую, що новими шляхами
До щастя-правди твердо йтимеш ти,
І хоч заросли шляхи колючими тернами, —
Народѣ мій! — ти дійдеш до мети!

(Л.-Н. В.).

О. Соколовський.

Військовий міністер ген. Рогоза про організацію української армії.

З приводу цілої низки питань, звязаних з організацією армії та її майбутнього життя, співробітник „Відродження“ розмовляв з військовим міністром ген. Рогозом.

Приступимо до утворення національної армії, до котрої покладають на Українців. Але тому, що Україна ще молода держава, яка тільки тепер формується, а при напруженій організаційній роботі потрібують ся великої кадри добре підготованих фаховців військового діла, можливо, що повного числа таких сил серед природжених Українців і не знайдесть ся. Тоді з огляду на те, що діло не жде, прийдесть звернути ся до послуг і знання осіб і не Українців по додержанню, котрі чесно заявлять свою згоду служити національній українській ідеї в складі армії молоді України Держави.

Демократизація армії може провадити ся в тім розумінню, що всім особам, цілком незалежно від їх службового та грошового становища, відкрити ся вільний доступ, коли будуть службові та просвітні дані, як до нижчих, так і до вищих військових посад. Чесним, талановитим та освіченим людям буде відкритий вільний шлях в армії. Всім служачим майбутньої української армії забезпечуєть ся чесне й справедливе відношення.

Організація армії й саме приготування до цієї організації вимагає вдумливого й обережного відношення до себе. У військових справах, особливо у внутрішнім будівництві армії, — нема місця для імпровізації. Організацію армії та фльоти Української Держави проведесть ся поступово й обережно. Через се покликання можливе не раніше ніж в осени.

Співробітник „Відродження“ прохав міністра Рогозу висловити свій погляд на армію та відношення її до політики. На се питання міністер відповів рішуче й цілком певно: „Армія — зовнішня своїх відносинах, так і у внутрішнім будівництві. Через се армія повинна бути безумовно зовні всякої політики, зовні партій“. Далі з розмови виявилось, що формування української армії має бути проведене на територіальних підвалинах, по зразку європейських армій. В основу формування покладеть ся принцип: дисципліни, субординації та військового шанування чинів.

У всіх галузях цивільної служби, — сказав міністер — а так само взагалі в житті людей, необхідна дисципліна й лад. Без дисципліни, як показав кошмар давнього минулого, неможливе життя суспільства й держави, неможлива людська культура. Тим необхідніша дисципліна у війську. Без неї неможлива армія ні при яким ладі, ні при яким просвітнім рівні козаків. В армії якої ґрунт повинна бути строга дисципліна й вона різниться ся від такоїж на цивільній службі — своїм необхідним напруженням. В українській армії звернесть ся велику увагу на освіту козаків. Задумують утворити цілу низку салдатських шкіл, просвітних, релігійних і музичних гуртків. І напевне можна сказати, що Військове Міністерство буде йти назустріч культурно-просвітній діяльності Міністерства народної освіти. Маєть ся на думці провести покликання постарому, через військові установи, котрі будуть в дечім зреорганізовані. Мабуть будуть устанавлені тільки молодші ряди, які не були зовсім на війні та які можуть створити сильні кадри української армії. Мають покликати у всяким разі не більш $\frac{1}{3}$ % всього населення краю.

При призначенню на посади і вищих і нижчих начальників в основу покладеть ся принцип бойових заслуг, строювого стажу, досвіду та старшинства. Таким чином можна буде справедливо та з найбільшою користю обсадити посади начальників людьми з освітою і з безумовним знанням своєї діла. Щоб мати офіцерів з освітою, в найближчий час від-

криють ся військові школи для всіх родів зброї та для підготовки фаховців, з закінченою військовою освітою, мають відкрити ся на Україні військові академії та школи старшин (артилерійська, кавалерійська, стрілецька й інші).

У теперішній тяжкий час почуваєть ся велика матеріальна злиденність серед офіцерської та салдатської родини. Щоб полегчити злиденність і дати можливість дітям військових держати освіту, мають відкрити низку сухопутних і морських корпусів. При сім маєть ся на увазі в першу чергу приймати дітей офіцерів і салдатів, які потерпіли й відзначили ся в сій війні. Становий принцип відкинесть ся цілком.

Щодо формування кадрового складу міністер заявляє що вже розпочато формування нижчих і вищих офіцерських кадрів на принципі того, які хто має заслуги, строювий стаж, досвід і старшинство. Тепер же організують ся штабні корпусів дивізій і полків, управ і установ. Крім того тепер же приступить ся до формування підофіцерської кадри підставі найму понадтерміновослужащих, які визначили в строювими і бойовими відношеннями, підофіцерів. Вироблять зразок погонів і повертають ся старі козацькі чини старшин. В теперішній час з огляду на грошову кризу й чини старшин гетьманському сердюцькому відділові. Але на будуче гадають дати українській армії зручну уніформову одіж в національним українським дусі.

Велику увагу звернено на забезпечення родини офіцерів і салдатів, які потерпіли на війні й при анархії в середній Держави. З сією метою утворено комісію для спільної розробки пенсійного уставу, а також улаштуєть ся комісія для раних і відкривають ся кадетські йду кущу.

Тепер у Військовій організації йде процес організації праці на ґрунті строгої системи й суворого ладу. Треба сподівати ся, що ся праця закінчить ся цілком успіхом і молода Українська Держава скоро матиме улашдану й міцну, збудовану на європейській системі й оперту на старих, які склали ся на протязі низки віків, військові уставах і перероблених відповідно до сучасних вимог і свіді війни.

Зїзд ради Всеукраїнської Учительської Спілки.

В Києві відбув ся, як доносить „Відродження“, зїзд ради Всеукраїнської Учительської Спілки, на який запрошувались по 2 представники від кожної місцевої спілки. Представники прибули у великій кількості: з Київщини від 14 спілок 25 представників, які репрезентували 2690 членів, з Поділля від 10 спілок — 15 представників — 2451 членів, з Чернігівщини — від 7 спілок 14 представників — 1550 членів, з Волині від 7 спілок 11 представників — 1101 членів, з Харківщини від 3 спілок 5 делегатів — 378 членів, з Тернослащини від 4 спілок 5 делегатів — 1877 членів, з Херсонщини від 3 спілок 4 делегатів — 867 членів і в сарабії від 1 спілки 1 делегат — 134 членів. Всього було представників 56 спілок в числі 93 делегатів, які презентували собою 12248 людей, крім того було 18 членів гостей у 4 представників від окремих шкіл і шкільних рад учителів інших губерній. На зїзд прибули представники 17 нових спілок, про які ранше не було відомостей. 28 спілок представників не прислали. Всього зараз, по останніх відомостях, є 84 українські учительські спілки. Треба зауважити, що багато є спілок, які тільки тепер починають являти про своє існування.

Зїзд скликала рада для розгляду професійних, перш за все важно організаційних питань, як звіт про діяльність центрального бюро, плян діяльності спілок на місцях і зв'язок з центром, про устрій Всеукраїнського Учительського

му в Києві, про Всеукраїнське Учительське Видавниче Товариство, про матеріальне становище учителя й інші важливі справи. Зїзд відбувався з дозволу міністра освіти Ісидора Ісидоренка. Але на другий день, 11 травня, зїзд припинив свою працю через незалежні від нього причини. По тих питаннях, які Рада Всеросійської Учительської Спілки встигла розглянути, ухвалено цілий ряд постанов, а реферати, статті й питання, які лишились нерозглянуті, передано центральному бюро для зредагування і надрукування в найближчій числі журналу „Вільна Українська Школа“ з тим, щоб спілки ознайомляють ся на місцях і остаточно вони будуть затверджені на майбутнім делегатському зїзді.

Рада вислухала зпочатку звіт про діяльність і постанови й ухвалила резолюцію з подякою центральному бюро за його корисну працю при незвичайно тяжких несприятливих обставинах, коли не було ні працівників, ні сталих зв'язків з місцями, ні грошей. По питаннях організації ухвалено цілий ряд резолюцій, в яких дають ся директиви щодо діяльності Всеукраїнської Учительської Спілки: а) щоб засновано українські учительські спілки там, де ще їх немає; б) щоб українські вчителі-Українці не брали участі в російських спілках, які втрачають орієнтацію в напрямі Петрограду; в) про єднання всіх спілок учителів всіх типів шкіл так, щоб в ній були цілком автономні секції; г) про постійний обмін інформаціями між спілками центру й навпаки; д) про солідарні виступи центру на місцях в потрібних випадках; е) про підрахунок учительських коштів по фахах (учителі-кооператори, методисти, лектори і т. д.) для переведення зорганізованого поділу праці).

Рада розглянула статут „товариського суду честі“ при ошадній касі, прийняла їх і ухвалила між іншим постанову, щоб засновано негайно однотипові ошадні каси по всіх спілках і в центральному бюро.

З великою увагою Рада розглянула питання про матеріальне становище учителя. В більшості повітів від січня вчителі не одержують платні, по інших одержують тільки половину; часто платня, асигнована Міністерством тільки вчителю, видається йому іншим служачим, а вчителі лишаються без грошей; особливо тяжке становище учителів вищих початкових шкіл (референт канівської спілки й інших), які одержують платню не від самоуправ, як в нижчих школах, а від держави, мають спеціальних коштів, як середні школи, від платні за навчання, прибавки на дорожнечу далеко відстають від рівняного росту дорожнечі.

Ухвалено постанову, а) щоб ужити негайних заходів перед Міністерством освіти про асигнування коштів на утримання учителів, б) через пресу довести справу до відома громадства, в) щоб асигновані учителям кошти не витрачались по призначенню і г) коли нема грошових знаків, щоб платня видавалася векселями, які вчителі могли б зреалізувати.

З приводу окремих рефератів, які поставлено в програмі, Рада ухвалила постанови, котрі мають особливе значіння. Так з приводу заснування „Всеукраїнського Учительського Товариства в Києві“ й учительських домів по всіх повітах і губерніальних містах України Рада постановила, що кожен член Всеукраїнської Учительської Спілки мусить відчислити щоденний заробіток, половина якого лишається в місцевій спілці на фонд місцевого Учительського Дому, а друга половина надсилається до центрального бюро на фонд Всеукраїнського Учительського Дому.

По питанню про заснування Всеукраїнського Учительського Видавничого Товариства при Спілці Рада постановила: заснувати при центральному бюро Всеукраїнської Учительської Спілки—Всеукраїнське Видавниче Товариство як орган спілки, доручити центральному бюро виробити статут товариства, надрукувати його в журналі „Вільна Українська Школа“ й до праці приступити негайно. Прохати „Всеукраїнське Видавниче Товариство“ з'єднатись з Всеукраїнською Учительською Спілкою яко її орган.

Про допомогу хорим учителям Рада ухвалила пропозицію представника центрального бюро, щоб місцеві спілки відчислили негайно 10% всіх своїх коштів і надіслали до центрального бюро на фонд „допомоги хорим учителям“.

Вислухавши повідомлення про видання журналу „Вільна Українська Школа“, Рада постановила, щоб учительство взяло найближчу участь в співробітництві в журналі, приєднало до цього найкращі педагогічні сили та сприяло як найширшому його розповсюдженню.

Вислухано повідомлення представника Одеської Спілки про те, що з пропозиції центрального бюро Одеська Спілка звернула ся до одеської міської управи з проханням відвести в міській санаторії на лимані на вільготних умовах місця для членів Всеукраїнської Спілки, на що міська управа дала згоду відвести не більш половини місць (з трьохсот) за половину платні. В сій справі місцеві спілки за докладнішими відомостями можуть звертати ся до Одеської Спілки по адресі: Одеса, Спиридоновська вулиця, ч. 8, пом. 12, до Павла Григоровича Клепатського.

Нарешті Рада доручила центральному бюро скликати зїзд делегатів, коли настане можливість, щоб в підготовці активну участь місцеві спілки у виготовленню рефератів по згоді з центральним бюро.

Третій всеукраїнський кооперативний зїзд.

26 травня почав ся третій всеукраїнський кооперативний зїзд, скликаний центральним українським кооперативним комітетом для виявлення сучасного становища української кооперації та для вирішення питання про її організацію і дальшу діяльність. На зїзд прибуло більше 200 делегатів, але з правом рішального голосу в перший день зїзду зареєстровано до 100 делегатів. Зїзд розпочав голова всеукраїнського центрального кооперативного комітету Мартос, який в своїй промові зазначив, що сього зїзду не можна було скликати раніш з огляду на тяжкі обставини сучасного життя. Тепер, коли починається економічне відродження України, на кооперацію лягає завдання відіграти в сїм найважливішу роль. Народна кооперація, яка почала ся за тяжких часів, переживає хмари, як та рослина, що зродила ся в неясній дні.

Після промови Мартоса зїзд прославив національний гімн. В сей час на зїзді були присутні представники галицької і болгарської кооперації. Мартос звернувся до них з особливим привітанням.

Далі вибрано склад президії зїзду: за голову — проф. Туган-Барановського, тов. голови—Кернажицького, Гасенка, Ведибеду й інших.

З привітанням до зїзду звернулись: представники від московського Народного Кооперативного Банку й від Акерманської Кооперації. Останній промовець в своїй промові зазначив те прагнення люду акерманського повіту до України й, коли акерманський повіт не злучений з Україною, в сїм винні тільки не Акерманці. Після привітань вислухано реферат організаційної комісії по скликанню зїзду, від імені якої промовляв Мартос.

Організаційне бюро запропонувало зїздові розбити ся на 3 секції: 1) юридичну (для обговорення питання про кооперативне законодавство, організації юридичної допомоги й инш.); 2) політично-економічну (для обговорення фінансової політики, хлібного бюро, торговельної палати й инш.); 3) організації власних підприємств (кооперативних кол й инш.). Крім того зїзд має утворити дві комісії: мандатну та статутну. Збори цілком погодились з планом організаційного бюро, а також ухвалили й наказ зїздові.

Довгі суперечки викликали питання, чи давати право рішального голосу всім членам всеукраїнського кооперативного комітету, який нараховує в своїй складі 45 членів, частиною вибраних на другім кооперативнім зїзді, частиною

кооптованих. Постановлено право рішучого голосу дати членам кооперативного комітету тільки вибраним на другім кооперативнім зїзді. Після закінчення обговорення цього питання зїзд з великим захопленням вислухав слово професора Крушельницького, що вітає зїзд галицьких Українців і української національної території — Січових Стрільців, які тепер перебувають на території Української Держави. Далі промовець виклав історію кооперативного руху в Галичині. Коли в Галичині представилась можливість працювати на національнім ґрунті, місцеві сили нездегенерованої інтелігенції, як і російські Українці, кинули ся з головою за організацію народу на політичнім ґрунті й, коли в сім вони не досягли ніяких здобутків, зрозуміли, що необхідно звернути увагу в першу чергу на гуртування народу на економічній підкладі — на кооперативні зв'язки, які тільки одні дадуть можливість національного будівництва. І, ставши на сей шлях, галицькі Українці здобули значно більше ніж з початку. Галицькі Українці завжди пильно стежили за життям братів Українців за Збручем і щиро тішать ся, що кооперація за Збручем пускає глибоке коріння, що, як вони вірили, допоможе освітленню українського народу, пригніченого російською деспотією. Нарешті промовець закликав до зєднання економічного життя, бо спільність праці на економічній підкладі дасть змогу збудувати міцну економічну державу, яка вирветь ся з хижацьких рук і не дасть ні одній народній копіїцї уплисти від українського народу.

У відповідь на се привітання з промовою виступив Почвина. Не можу передати всього того, — сказав він, — що мене хвилює після промови Крушельницького, але мушу запевнити його, що відколи наш народ, свідомі сини його не забували й не забудуть, що по той бік Збруча живуть в таку долі його брати, але й низькі. На високу скажемо, що орли нашого народнього духу підіймуть ся вище скель, зєднаний народ подасть єдину руку своїм сусідам і дуже культурно, економічно та політично піде до свого розвитку.

Промову Почвина збори покрили оплесками. Після вибору мандатної і статуткової комісії збори приступили до ділової праці. Перший реферат мав Мартос про організації руху на Україні — зазначив референт — проти хаотичної й тільки в деяких місцях вироблювали ся плани кооперативної організації, але загального плану для всієї України не було. Кілька років тому почали ся наради, на яких обговорювали ся питання про утворення такого загального плану кооперативної організації. Референт підвів наслідки всього зробленого на сім шляху, а саме: 1) В цілях планового й найповнішого використання сил кооперації необхідно розмежувати діяльність кооперативних товариств, союзних і центральних об'єднань так, щоб кожна кооперативна організація поволі спеціалізувала ся на задоволенні якоїсь галузі потреб людности, намагаючи ся задовольнити сі потреби як найкраще. 2) Відповідно до того повинні бути зорганізовані кооперативні центри: кредитовий, споживчий (торговельно-промисловий), ревізійний, видавничий та культурно-просвітній. 3) Торговельно-промислові центри мусять бути зорганізовані по принципу універсальної кооперації. Згодом, в міру розвитку кооперативних сил, мають задоволити ся окремі галузі потреб (напр. молочарський союз або союз для збуту яєць). Таким центральним союзам існуючі універсальні центри повинні передавати відповідні галузі своїх операцій. 4) Кооперативна організаційна робота повинна бути зосереджена в кооперативних комітетах або в радах зїздів місцевих і центральних. 5) Між кооперативними організаціями й демократичним зєднанням може бути розмежована таким чином: а) зєднання веде пропаганду нових форм кооперації, підтримує матеріальною і інструкторською допомогою ті галузі кооперації, котрі почувають себе настільки слабкими, що не можуть обійти ся без сторонньої допомоги; б) кооперація в своїй культурно-просвітній діяль-

ности повинна не повторювати, а доповнювати роботу демократичного зєднання.

Реферат Мартоса викликав жваву дискусію. Взагалі можна сказати, що в сій дискусії на зїзді виявилось дві течії. В той самий момент, коли на першій течії, представниками якої зявили ся Харківчане, цілком відбивали ся традиції московської кооперації, представники Києя представляли кооперативну організацію, українську самостійної Української Держави. Будім-то Київ не має підвалин стати торговельним і, розподільчельним пунктом на всю Україну, представники першої течії відстоювали принцип утворення кооперативних центрів у тих місцях, які саме на се — по їх думці — мають своє право економічні підвалини треба поставити на першій плані а політичні на другім. У відповідь на се зазначено, що українському народові, щоб увільнити себе від постійного впливу чужих сил, необхідно свої національні кооперативні центри. Се питання для нас великої ваги, бо ми добре знаємо, яку напр. ролю відіграв у життю України Московський Народній Банк. Помітно було, що тенденції першої частини зїзду викликали зміцнення української частини, яка, маючи перевагу, направила зїзд по шляху творчої роботи. До скінчення засідання першого дня зїзду увесь час продовжувалась дискусія з приводу реферату Мартоса й тільки на другій день після останньої промови Мартоса всі зазначені тезис реферату Мартоса значною більшістю голосів ухвалені.

Павловський торкнув ся в своїм рефераті роботи кооперативної справи, а також тих перепон, які перешкоджали роботі управи. В останній частині реферату Павловський торкнув ся головним чином діяльності центрального кооперативного комітету України та його завдань. Наприкінці референт запропонував такі резолюції до реферату: 1) Тому, що внутрішня здатність української кооперації мусить мати конкретну форму в утворенні центральної кооперативної союзу України, який утворить ся на місці тимчасового центрального українського кооперативного комітету. 2) Союз кооперативних союзів України провадить свою діяльність в підставі окремого статуту, а його найвища центральна кооперативна установа має спеціальні права й обовязки щодо представництва української кооперації, охорони її інтересів, вирішення питань українського кооперативного життя і діяльності організаційної, інструкційно-ревізійної, статистичної та культурно-просвітньої. 3) Зїзд доручає кооперативним українським союзам у Києві (Український Банк, Дніпровий Союз Союз сільського господарства, Молочарська Спілка й Кредитовий Союз) подбати про найшвидшу реєстрацію статуту „Союзу кооперативних союзів України“, а тимчасовому центральному українському кооперативному комітетові пропонувати провадити діяльність Союзу союзів до скликання Установчих Зборів Союзу союзів. 4) Зїзд призначає Установчі Збори Союзу союзів на 1 серпня 1918 р.

Внесено пропозицію, щоб зїзд негайно розпочав роботу по секціях, а загальні збори щоб призначено на 28 травня. Пропозиція прийнята. Делегати розійшли ся для праці по відповідних секціях.

На засіданні економічно-політичної секції мав Бухановський реферат про „Фінансово економічну політику й кооперацію“. Війна й революція привели Україну до самостійности — почав свій реферат Бухановський. Скінчила ся війна, а за нею і революція. Утворювати самостійну державу почала буржуазія. На економічній життю України сей переворот відбив ся страшним підвищенням цін на всі продукти. В сей час в державі, у всіх галузях її економічного життя стоїть цілковита анархія: промисловість стоїть, транспортний, торговля охоплені спекуляцією, по селах анархія на ґрунті земельного питання. Перед кооперативними стоїть цілий ряд завдань по боротьбі з безладдем. Се боротьба тим важча,

що в сей час українська кооперація має створювати своє власне будівництво, утворити свої центри. Потрібна мобілізація всіх живих сил кооперації. Треба зазначити, що наші сили, порівнюючи з зорганізованістю і капіталами буржуазії, ще дуже слабкі. Але се говорить за необхідність напруженої праці. Кооперація по своїй суті аполітична, але тепер ми переживаємо такий час, що мимоволі приходять се підіймати політичні питання.

Що робить буржуазія, щоб оживити господарське життя України? На се ясну й виразну відповідь дав — на думку референта — зїзд промисловців, фінансистів і великих власників. На тім зїзді говорив не голос державної думки, а голос класової пімсти, там чув ся плач про минуле панування в „єдиній неділимій“, там чулася туга за нею. Розглядаючи ті постанови, які ухвалила на зїзді буржуазія, Бухановський зауважив, що зїзд або не міг придумати дійсних мір щодо улаштування фінансової справи, або він не хотів, залишаючи все, як було, і рахуючи на те, що може нічого не прийдець ся і робити, щоб не шкодити бажаній їм „єдиній, неділимій“. Перед нами стоїть питання, чи можемо ми пристати до пропозицій буржуазії, чи уважаем їх такими, які відповідали б інтересам молодого держави. Відповідь демократичних кол кооперації мусить бути одна. Треба сказати, що апетити буржуазії гублять державу. Отже тепер слід нам заявити свої бажання і вжити всіх заходів, щоб Уряд нарешті рішуче став на шлях державного будування, який один тільки зможе вивести Україну з тої руїни й хаосу, в якій вона тепер перебуває. На думку референта сей шлях повинен бути інший. Потрібний негайний і рішучий розрив з фінансовою валютою і системою Вєлїкоросїї й негайне заведення власної грошової системи. Практично се можна провести шляхом обміну російських рублів на українські карбованці, для чого треба негайно зорганізувати експедицію для виготовлення державних паперів. Обмін можна провести таким чином: виготовлені гроші розсилають ся на місяць, оголошуєть ся приблизно двохмісячний реченець для обміну, після чого російські гроші залишають ся не як засіб платнї, а як товар. Розпочатий товарообмін з центральними державами так само підняв би курс нашого карбованця. Разом з тим треба звернути увагу на кредит. Ся сторона близька та зрозуміла нам. Подавши скількість державних банків, відділів селянських державних банків, акційних земельних банків, акційних банків, місцевих акційних банків і контор, товариств взаїмного кредиту, кредитово ошадно позичкових товариств і інших кредитових товариств на Україні та в Росїї, референт зауважив, що на Україні є тільки 11 власних українських банків, не лічучи товариств взаїмного кредиту й кооперативів, решта — закордонні чужі. Се свідчить, як мало Україну обслуговують кредитом. Тепер, при майже повнім припиненню промислового життя, великі обороти дає тільки торгівля. А її охопила спекуляція. 316 товариств взаїмного кредиту, 11 акційних банків, 150 відділів закордонних банків ведуть операції спекулятивного кредиту. Тут робить ся така вакханалїя, яку трудно навіть собі уявити. Єдиний засіб припинення спекуляції — се монополізація кредиту. Необхідно припинити спекулятивний кредит. Кредит повинен носити тільки реальний характер. Позички повинні допускати ся тільки для виробу й торгового обороту, а не спекуляції. Ті величезні обороти торгівлі не є тепер шляхом щодо розділення продуктів. Значна скількість сих оборотів падає на удержання товарів на складах в цілях очекання підвищення цін. При дальшій істнуванню такого становища Україна не вибереть ся з торгового ажїотажу, який охопив її. Централізація всіх кредитових операцій в державнім банку, заборона кредиту для спекулятивних оборотів, відкриття цілої низки нових відділів і контор банку на місцях замість істнуючих приватних в корні підірвуть спекуляцію. В розділенню дійсно творчого кредиту перше місце займе кооперація. Державний банк мусить стати емісійним банком. Маючи можливість регулювати грошові обороти шляхом ви-

пуску та зменшення грошових знаків, держава зможе дійсно впливати на створення постійного курсу карбованця. Організація акційно-емісійного банку при теперішніх умовах життя недопустима. Держава мусить використати емісію з метою підвищення економічного життя. Емісійні банки, правда, майже всіх держав акційні, але там вони зорганізували ся при нормальних обставинах. Окрім сього буржуазія на заходї — на думку референта — є щось інше, як у нас. Державний банк мусить широко поставити розрахункові операції. Завзначені міри треба негайно проводити в життє. Слід також зазначити, що тепер нема чого гнати ся за золотою валютою. Тепер золото загубило своє значіння як мірило цїнностей. При певній народній фінансово-економічній політиці можливо перестати приносити великі жертви „золотому тельцу“.

В області економічної політики наша позиція повинна бути зовсім іншою від політики „протофіса“. Вільного торгу бути не може. Закордонна й оптова торгівля мусить бути змонополізована. Дрібна та штучна торгівля буде охоплювати ся кооперацією та місцевими органами. Україна мусить використати досвід тієїж самої Німеччини, де майже всі видатні галузі торгівлі змонополізовані. Монополізація там йшла шляхом примусового синдикатування з загальним державним керовництвом і контролею. В той час, як центральні держави заснували спеціальні синдикати для торгівлі з Україною, у нас оголосили вільну торгівлю. Треба вжити всіх заходів в цілі уведення цілого ряду монополій: хлібної, цукрової, винової, залізної, вугільної, деревляної, асекураційної і ин. Кооперація мусить входити в сі синдикати на паритетних основах.

В області оброблюючої промисловости й поліпшення залізничного транспорту кооперація мусить стояти не на ґрунті „протофіса“. Не шляхом придушення робітництва мусить йти держава, а шляхом інтенсивного будівництва, шляхом державної організації підприємств, збудування нових залізниць. Інтенсивність праці треба піднести не через скасування восьмигодинного робочого дня, а треба поставити працю в такі умови, щоб сі 8 годин були справді працею. Закінчуючи свій реферат, Бухановський зауважив, що політика в області економічного життя повинна бути національною. Ми сього повинні добивати ся. Позиція, яку займає буржуазія, не йде на користь держави. Ми мусимо домогати ся зміни політики, яка не є в інтересах демократії й стоїть на перешкоді кооперативного розвитку. Від нашого спільного виступу, від нашої сили та зорганізованости може сподівати ся Україна допомоги. До Уряду треба притягнути дійсно творчі сили, а їх повинна дати кооперація.

Реферат Бухановського вислухано з великим зацікавленням. Ті оплески, які були наприкінці реферату, свідчили, що референт говорив не лише від себе. Обговорення реферату Бухановського відложено до вислухання інших рефератів на туж саму тему.

(Кінець буде).

Московсько-українська мирова конференція.

(Продовження)*.

Заява Шелухина. Відкриваючи друге засідання мирової конференції, Шелухин зложив таку заяву: У всіх юридичних актах і уповноваженнях повинно бути ясно вказано, від кого вони походять і з якою ціллю видані. Без сих умов акт уповноваження не може мати ніяких юридичних наслідків. В уповноваженнях, виданих 17 травня 1918 р. за ч. 2706 і 2707 на імя пп. Х. Раковського й Д. Мануїльського сказано: Ухвалою Ради народніх комісарів з дня 27 квітня 1918 р. товариш Христїян Юрїевич Раковський (а в другім Дмитро Захарїевич Мануїльський) призначений уповноваженим представником Росій-

ської Соціалістичної Федеративної Соціалістичної Республіки для ведення з Українською Державою переговорів у справі зроблення договору, які починають ся дня 22 травня в Києві, і для підписання цього договору. В сих уповноваженнях вказується на право вести переговори для зроблення договорів, але якого саме договору та про що саме, нічого не сказано. Сими документами не установлюється і не дається ніяких уповноважень на ведення мирових переговорів, на установлення перемир'я і на зроблення мирового договору, а тому в данім випадку за відсутністю правосильності не може бути переговорів, результатом яких явилися би виразні права й обовязки. Пропускати зміст уповноважень, їх розмір або робити висновки з них на підставі попередньої переписки й на сім оснований ся для творення актів ніяк не можна, бо предмет і границя уповноважень повинні бути точні та ясно вказані в самих актах уповноваження, котре вимагає письменної форми. Що торкається ся уповноваженої особи, вона названа „Російською Соціалістичною Соціалістичною Федеративною Республікою“. Федерація уявляє собою союзну державу, котре встановлено ся з окремих держав, звязаних поміж собою силою утвореного ними закону. Нам невідомий статут такого політичного єднання і через се ми не знаємо, з яких саме держав складається Російська Федеративна Республіка та які права й обовязки має кожда з цих держав яко член в сім союзі. Нам не відомо й те, чи вважає соціалістична влада членами тої федерації Білорусь, Кавказ, Литву, Чорноморщину, Донщину й Сибір та чи може вона видавати зобовязання за них, чи ні. Через те, що не вияснений політичний зміст тої юридичної особи, котре називається Російською Соціалістичною Федеративною Республікою, ми не знаємо, з ким ми можемо вести переговори, на кого саме ляжуть зобовязання перед Українською Державою, на ким саме Українська Держава набуває собі права по договору, котре при сприяючих результатах цих переговорів буде зроблений. Ми признаємо необхідним уповноважити вказані дефекти, тому, що при данім змсті акту уповноваження дефекти, тому, що вони, робити які-б то не було договори не можна. А тому ми просимо в найближшій часі поробити заходи, щоб вказані дефекти усунуто. Тимчасом в повній вірі, що сї юридичні формальности виправить ваше правительство, ми вважаємо можливим вести з вами переговори про план нашої роботи, предкладаючи вам відповідні вимоги, але до предложення вами належних уповноважень не приймати від вас ніяких вимог, а також і не приймати на себе ніяких зобовязань.

Заява Раковського. На се Раковський зі свого боку прочитав таку письменну заяву: На вчорашнім першій засіданні мирової конференції представник української делегації Шелухин підняв питання щодо уповноважень делегатів Російської Соціалістичної Республіки, при чім він заявив, що в сих уповноваженнях не вказано ясно, чи торкаються ся сї уповноваження ведення переговорів відносно перемир'я, чи відносно миру, й держав не сказав, відносно якого договору будуть вести ся переговори. Потім послідувала заява про те, що не вказано, які держави входять яко складові частини в союз Російської Соціалістичної Федеративної Республіки. Посилаючись на сї дві засади, представник української делегації робить заключення, що передані уповноваженнями представниками Російської Соціалістичної Федеративної Республіки грамента не задовольняють юридичних вимог всякого уповноваження. Від імени російської мирової делегації я так відповів:

- 1) „Ми вважаємо, що характер майбутніх переговорів вповні означається ся цілою попередньою дипломатичною перепискою, котрею обмінялась Росія з Україною“. Перш усього майбутні переговори між Росією і Україною передбачені 6-ою статтею мирового договору поміж Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною з одного боку й Росією з другого, де говориться ся: „Росія зобовязується й Райною зробити мир з Українською Народною Республікою“. Покликавши ся на ряд телеграм і документів, котрими обмінювались ся правительства України й Росії, Раковський додав: Крім того є

інші заяви в тімже напрямі, котрі продовжували ся до самого приїзду мирової делегації до Києва. З усього вище сказаного виходить, що уповноваження делегації торкається ся ведення переговорів про мировий договір і зроблення миру поміж Росією і Україною. Що торкається ся зрублення миру заяви представника української мирової делегації, я відповів, що питання про те, які області входять у склад Російської Федеративної Соціалістичної Республіки, відноситься ся до внутрішнього устрою Росії й що з точки погляду права від імени різних частин Росії не можуть говорити особи, котрі не є правосильними. Правосильними вони не можуть бути тому, що окремі області одної держави ніяким чином не можуть з прямих причин бути підставою для вступу на територію права. А тому й не можуть виступати на конференціях і конференціях. Коли ж оснований ся на принципі самоозначення, проголошеного російською революцією, котре ми вважаємо одним з найбільшх завойовань, в данім випадку він не має примінення тому, що області, про котрі йде річ, фактом проголошення і здійснення соціалістичної влади увели вже в життя самоозначення. Основуючись на федеративних підвалинах, Російська Соціалістична Республіка представляється ся у міжнародніх відносинах своєю центральною властю. Всі держави, що вступали до цього часу в які небудь зносини з Російською Соціалістичною Федеративною Республікою, рахувались з сими принципами. Сейже принцип прийнято в основу берестейського мирового договору. В дипломатичній переписці з Росією Україна також ґрунтувалась на сім принципі. Через се все другий пункт являється ся необґрунтованим як з фактичного, так і з юридичного боку. Я яко представник російської мирової делегації гадаю, що нема ніяких формальних і матеріальних підстав уважати наші уповноваження невистарчаючими. Єдиним, що може бути перешкодою для переговорів і зроблення договору, є лише факт, що уповноваження представника Української Держави не виходить від належної влади. Перед відкриттям конференції делегації й між иншим—я звернувся до голови української делегації й сказав їй: „Якщо ти можеш, прошу, щоб ти отримав від імени Росії таку заяву: „Уповноваження, передані російській мировій делегації представником української делегації, підписане головою Ради міністрів, управляючим Міністерством закордонних справ, державним секретарем і закріплене письмоводителем. Підпису-ж голови держави на уповноваженнях нема. Між тим на підставі 4 статті законів про тимчасовий державний лад Української Держави в розділі про гетьманську власть говорить ся: „Гетьман єсть найвищий керівник у всіх зносинах Української Держави з чужими державами“. З означеного закону виходить, що акт, який уповноважує особу на право представлення Української Держави в міжнародніх зносинах і зокрема на предмет зроблення мирового договору з иншою державою, без підпису гетьмана юридичної сили не може мати. Тому я пропоную українській мировій делегації передати вистарчаючі уповноваження на предмет ведення переговорів і зроблення мирового договору“. Тепер я ще раз зверну ся до аргументів п. Шелухина про невистарчаюче значення характеру наших уповноважень. Сяка заява має цілком рідкий характер. По старому пункту його заява я сказав, що з нашої точки погляду тут є непорозуміння. Про юридичну особу Соціалістичної Республіки тепер не може бути річі, бо вона має за собою міжнародне існування і вже признана иншими державами. У нас нема союзу держав, а союз соціалістичних, союз окремих автономних соціалістичних і самоуправ, що об'єднали ся в загальну федерацію. Я питав би не настоювати на тім, бо ми підійдемо до цього питання з точки погляду означення меж Росії. Треба пам'ятати, що й у нас можуть бути свої погляди на означення меж України.

Дискусія з приводу заяв голов обох делегацій.
 Шелухин заявив: Моє уповноваження цілком юридичне. Ясно з нашою конституцією всякий розпорядок виходить з Ради міністрів, а потім передається на одобрення гетьманської влади, що я й маю. Можу вам запропонувати по-домитись (тут показав Раковському своє уповноваження). Лише я вкажу, що відносно форми ваших уповноважень стоїмо на попередній точці свого погляду. Що ж торкається складу Світської Республіки, ми все-таки не знаємо, що вона складається з: Союз держав не є федерація, а федерація. Нам потрібно знати, чи говорите ви тут тільки за себе, чи також за Сибір, Кавказ і інші і чи не влять потім ці держави своїх претензій? Нам потрібно знати, чи простягається ваша верховна влада на ці держави, бо важко знати, чи вповнять вони ті зобов'язання, які ви візьмете на себе.

Раковський відповів: Документу, затвердженого верховною владою держави про назначення п. Шелухина, нам ще не передано, а тому ми з ним рахувати не можемо. Далі я бачу, що непорозуміння ще не вяснене відносно конституції Російської Світської Республіки. Хоч се питання внутрішньої організації, все ж я скажу, що се не союз держав, а лише союзу, які не мають окремішності в міжнародній індивідуальності. Всі зобов'язання, прийняті нами, в силу нашого федеративного устрою простягаються на всі частини, що входять в склад республіки.

Шелухин: Значить, у вас союз союзу?

Раковський: Так.

Шелухин: І союзу являється верховною владою на цих землях?

Раковський (хвилюючись): Я знову міг би відповісти, се питання внутрішньої конструкції; се може вас цікавити, але не відноситься безпосередньо до мирових переговорів. Все-таки я вкажу, що в міжнародних зносинах наша центральна влада являється представницею всього союзу.

Шелухин: Чи маєте ви намір виправити дефекти ваших уповноважень, на котрі ми вам вказали, чи ні?

Раковський: Ви говорите про два дефекти, чи про один?

Шелухин: Я вказав на обидва. Відносно другого дефекту вже вимінялись думками й нам тепер бажано знати вашу думку про перший, щоб ми могли потім його обміркувати.

Раковський: Значить, я вас розумію так, що другого дефекту нема більше?

Шелухин: Про се делегати Української Держави мають поміркувати.

Раковський: Коли-ж балачка іде лише про першу формальність, ми, приймаючи на увагу вашу заяву, готові згоди з нашим правительством, котре зробить потрібні правки в наших уповноваженнях. Що торкається другоїшої заяви, я знову настоюю на тім, що сей спір зачіпає питання, розгляд котрих був би рівним відмовленню від дення мирових переговорів. Відносно цього спору я навіть можу знести ся зі своїм правительством, бо тут підняте питання про конструкцію світської влади.

Шелухин оповістив перерву засідання на 15 хвилин. Українська й російська делегація розійшли ся по різних приміщеннях, де й радили ся досить довгий час. Як розпочалося засідання, Шелухин, звертаючись до Раковського, оголосив таку ухвалу української делегації: Дожидати налагодження формальностей, котрі торкаються ся ваших уповноважень, просити вас прийняти всі належні для цього міри. А тим часом вести переговори про план наших зайнят, подавати відповідні вимоги, але до представлення дійсних уповноважень не приймати ніяких вимог і не брати на себе ніяких зобов'язань. Що ж торкається другого пункту, вказаного в пункті ваших уповноважень, просимо вас в письмевій формі передати нам ваші пояснення про федерацію.

Раковський: Я прошу яскравіше сказати, про який саме дефект наших уповноважень іде річ. Я міркую, що сказане вами відноситься до першого пункту.

Шелухин: Се торкається предмету договору. Який саме договір ви уповноважені зробити? Торговий, залізничний, хлібний, чи договір про мир або про щось инше? Се наше категоричне вимагання, без цього ми не маємо належного уповноваження.

Раковський: Я розумію. Ви просите зясувати мої пояснення в письмевій формі?

Шелухин: Ми будемо приймати на увагу при дальших переговорах ваші пояснення, щоб знати, про яку федерацію іде річ.

Раковський: Я розумію, що хоч наші уповноваження признають ся незадовольняючими, переговори все-таки з нами будуть продовжувати ся. Питання про перемир'я буде поки що розглядати ся?

Шелухин: Безумовно, в першу чергу. Завтра-ж ми займемо ся сим питанням. Питання про установа перемир'я — се є з вашого боку зобов'язання, котре можете самі прийняти на себе.

Заява Раковського в справі юридичної природи московської республіки. На початку засідання 25 мая перечитано протоколи попередніх двох засідань. З приводу сих протоколів Раковський висловив бажання, щоб протоколи засідань надалі складались спільно секретаріатами обох делегацій. На се згодив ся С. Шелухин. Чикаленко, який від цього дня виконував обов'язки товмача на конференції, перекладав слова Шелухина по московськи. Х. Раковський найшов деякі помилки в тих місцях протоколу, де наведені його пояснення, що й виправлено, а також висловив бажання, щоб в дальших засіданнях протоколи читались на двох мовах — українській і московській (на сей раз читали тільки по українськи). С. Шелухин висловив свою згоду на се бажання.

Від імени московської делегації Х. Раковський прочитав у відповідь на запитання голови української делегації С. Шелухина про юридичну природу Російської Соціалістичної Федеративної Світської Республіки таку заяву: „На засіданні мирової конференції 24 травня від імени російської делегації я заявив згоду, щоб запобігти непорозумінням у дальших переговорах, зрозумувати на письмі сказане мною на сьм засіданні про юридичну природу Російської Соціалістичної Федеративної Світської Республіки. На потвердження цього я вношу від імени російської мирової делегації таку декларацію: Російська Соціалістична Федеративна Республіка є єдиною державою, що включає в себе території всіх союзу робітників і селян. Місцеві, повітові, губернські та краєві союзи є незалежними в області внутрішнього урядування й у всіх справах, котрі стосують ся до всієї федерації в її цілості. Відносно інших держав Російська Федеративна Світська Республіка репрезентується своєю центральною владою, котра єдино правосильна входить в обов'язкові відносини міжнародного характеру щодо територіальних, економічних і інших інтересів усієї федерації. Таким чином підметом міжнародного права є Соціалістична Федеративна Світська Республіка в цілості. В таким розумінні, як я вже зауважив учора, Республіка досі виступала й надалі буде виступати в області міжнародних відносин, що потверджується сею берестейським мировим договором між Росією з одного боку й Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією та Туреччиною з другого, а також мировим договором між Україною й осередніми державами. Яко така Російська Соціалістична Федеративна Республіка вступала до цього часу і в зносини з Українською Народною Республікою і з Українською Державою“.

Українські умови перемир'я. Потім С. Шелухин заявив: Згідно з постановою української мирової делегації я маю честь оголосити ті умови, при виконанні яких можна буде приступити до переговорів про перемир'я. З тими сло-

вами С. Шелухин почав читати (Чикаленко за ним переказував кожне речення по московськи) ось що: Умови, при виконанню яких совітською владою Українська Держава приступить до переговорів про утворення перемир'я й вироблення умов миру та складання мирового договору, такі: 1) Совітське військо повинно негайно відійти за демаркаційну лінію, визначену для них на прикладній карті при сім мапі. Німецько-українське військо розташується так само за демаркаційною лінією, визначеною на тій самій мапі. 2) Всім Українцям і громадянам Української Держави за дозволом їм Правильства України совітське правительство повинно дати повну волю переїхати з Росії на Україну з усім їх майном і допомагати їм в тім перевозовими засобами. 3) Вагони й паровози, взяті на Україні й перегнані з неї, повинні бути негайно й не далі ніж на протязі двох тижнів повернені Україні й доставлені на її територію до рук Українського Правильства. 4) Українське Правильство на підставах взаємності заводять своїх представників для захисту інтересів Українців в Російській Совітській Республіці.

Х. Раковський про українські умови перемир'я. На це заявив Х. Раковський: Вислухавши ці умови, ми йдемо їм назустріч, бо вони стоять на цілком діловім ґрунті. Прошу тільки дати змогу нашій делегації обговорити їх. Щодо пункту, де говорить ся про вільний переїзд громадян України з Московщини на Україну, я наперед можу запевнити, що у нас не робилось і не робить ся жадних перешкод цьому переїздові. Совітська влада всіма силами сприятиме такому виїздові українських громадян до Рідного Краю. Треба тільки мати на увазі, що при сім приходять ся уважати на деякі місцеві правила, закони й інші обставини, які часом гальмують вільний переїзд, а поза сям совітськма влада сприяє та домагає ся сприятиме таким переселенцям... Я гадаю, що ми дамо доказ гуманности, коли разом з сям дамо можливість розпочати роботу одній з наших комісій, котру можна скласти з представників українського й московського Червоного Хреста. Ся комісія могла-б допомагати переїздові тих Українців, які досі ще zostались у Німеччині й яким простійше було-б їхати до дому через Московщину, а також тим Москалям, що сидять в Австро-Угорщині та Румунії і мають переїздити через Україну. Залізнична справа також займе у нас поважне місце й ми над нею застановимось. З свого боку ми також маємо заявити в сій справі деякі домагання. Треба, щоб залізнична комісія найскорше розпочала свою роботу. Крім вагонів і паровозів на обох територіях зосталось також багато чужих приватних і скарбових грузів, якими також треба обмінятись... На демаркаційну лінію ми згоджуємось, але з свого боку зауважуємо, що вона не має бути остаточною границею між Україною й Московщиною.

— Я з великою приємністю мав честь вислухати вашу відповідь на нашу заяву — сказав С. Шелухин — і бачу, що ми стаємо на добрий шлях у справі переговорів про перемир'я. Після цього С. Шелухин оповістив перерву котра тривала більше години. Під час цієї перерви, московська делегація відбула нараду з приводу визначеної українською делегацією демаркаційної лінії.

Заява Х. Раковського. Зараз же по відновленню засідання виступив з заявою голова московської делегації Раковський. Повторивши загально те, що він сказав про подання до питання про установлення демаркаційної лінії, при чім докладно спинив ся на історії зроблення попереднього перемир'я на різних частинах московсько-українського фронту. Промовець зауважив, що визначена українською делегацією демаркаційна лінія не сходиться з тими лініями, які установлено тепер на фронтах місцевими військовими командами. В деяких місцях поданий проект демаркаційної лінії заходить досить далеко за ту лінію, яку установили військо. Через те московська делегація добачує в сій тен-

денції перегнути демаркаційну лінію замір наперед вирішити частини те, що має обговорювати ся на сій конференції. Тут іде справа про те, що сотні й тисячі громадян Совітської Республіки мають після переселення демаркаційної лінії підлягати новому для них військовому режимові. Московська делегація гадає, що треба прийняти за демаркаційну лінію саму лінію, яку вже намічено на фронті, виключаючи пункти ст. Валуйки та південної частини донського фронту, про які на фронтах ще не було згоди. Про сі часті фронту нехай порозуміють ся спільна експертна комісія, складена з фаховців—військових обох сторін.

Відповідь Шелухина. Відповідаючи по пунктах на заяву Раковського, Шелухин зазначив, що по всіх майже пунктах умов про перемир'я йдеться ся до згоди. Щодо питання про повернення вагонів і паровозів — ним не висчерпують ся всі економічні інтереси, які буде розглядати мирова конференція. Се тільки одно з основних питань і про се прийдесть ся говорити. Нам не відомо, — сказав Шелухин, — які у вас закони щодо пропуску наших громадян на Україну. Мені тільки відомо, що їх пускають сюди мало не голими. Особливо мене большевицька газета, в якій подано правило пропуску на Україну. По сих правилах подорожніх Українців по звабляють ся належного кожній людині права власности й навіть громадянських прав. Очевидно нам прийдесть ся виробити по сьому пунктови особливі умови, бо в той час, як ми пускаємо з України московських громадян з усім їхнім майном, наших громадян відти так вільно не пускають.

Щодо питання про перемир'я й демаркаційну лінію — крім військових обставин ми маємо на увазі ще й оборону інтересів наших громадян, які є в теперішніх прифронтових місцевостях. Ваші міркування з приводу встановлення чотириденної перемир'я може були придатні для того, коли робило ся те перемир'я, але від тої пори відбулось багато подій і війна кожен день міняє становище. Фактично перемир'я не є ще миром для тамошніх наших громадян, бо там проти сих громадян ведеть ся ще одна війна. Ми мусимо все се уважати й через те визначили ті межі, до яких маємо боронити права наших громадян, що благають нас про се. Питання про демаркаційну лінію зрештою технічне, в якій ні я, ні ви не фаховець, через те я пристаю на вашу думку про передачу сього питання в експертну комісію. Думаю тільки, що з нашого боку в сій комісії повинні брати участь і представники німецького командування, бо на фронті стоїть також і німецьке військо, так, що в питанні про демаркаційну лінію се командування також заінтересоване. Під кінець промови Шелухин сказав: У вашій заяві мимоходом зроблено натяк, ніби-то з нашого боку проявляють ся імперіалістичні нахили. Але ми стоїмо на принципі етнографії й тут межі нашої території як аршином відмірює статистика. Коли хочете, вчорашніх ваших слів про федерацію я побачив, що у вас самих є централістичні й імперіалістичні заміри. Коли ви самі сих замірів не мали, й нам не кидали-б таких обвинувачень. Наші межі установить найкраще статистика, починаючи від даних 1897 р. й кінчаючи останніми даними земської статистики.

Суперечка з приводу визначення демаркаційної лінії. Після відповіді С. Шелухина знову виступив Х. Раковський і між ними обома почала ся суперечка, що тягла ся аж до кінця засідання. Перемир'я встановляють ся для того, — сказав Раковський, — щоб мати можливість обговорювати дальші справи не під гуркіт гармат на фронті. Тимчасом тут порушують ся вже політичні справи, які до наших нарад зовсім не відносять ся... Я не буду розпочинати тут критики внутрішнього урядування на Україні, але сподіваюсь, що там само не будуть робити жадних докорів совітській влади. Коли була мова про виїзд з Московщини українських громадян, я сказав, що на перешкоді сьому був тільки кепський залізничний рух і інші технічні обставини, а самого виїзду ніколи не заборонялось. Умови та правила виїзду однакові

для всіх, не тільки для українських громадян. Я хотів би, щоб московські громадяне на Україні були в тих самих умовах, в яких є українські громадяне на Московщині... Послатись тут, на конференції, на якісь газетні звістки не можна допустити й се треба залишити. Так само не можемо ми тут розбирати окремих скарг на якісь утиски, бо се не наше діло... Слова імперіалізм я не сказав, коли-ж такий висновок зроблено з наведених мною фактів, за факти я не відповідаю... Ви радите визначити нову демаркаційну лінію, яка захоплює ще десятки нових повітів і заходить багато далі, ніж визначили військові люде. Чи-ж се викликаєть ся військовими обставинами або заколотами?.. Ви кажете, що ваші домагання ґрунтують ся на волі народу, але в чім же ся воля виявила ся? Хіба-ж в тих скаргах, про які ви згадували, але-ж скарги завше бувають однокі, ви—яко старий суддя—повинні се добре знати. Чи се буде захопленням території, імперіалізмом? Зробіть висновки самі... Нам ще треба означити правові відносини обох держав і їхні межі, для сього й потрібно перемирре, а ви вже говорите про статистичку, наче ми вже говоримо про межі. У нас ще про перемирре йде мова! Коли скінчимо се, тоді будемо й про дальше говорити... Ми не боїмо ся критики й приймаємо всі ваші докази, коли вони будуть ґрунтувати ся на справді демократичнім виявленню волі людности. Коли на таких підставах уся людність, починаючи від Владивостока й кінчаючи західніми межами, заявить, що вона хоче прилучити ся до України, ми не будемо сьому противити ся. На остатку Х. Раковський запитав, на яких підставах мають бути в експертній комісії представники німецького війська. Як се юридично обосновувати, коли мати на увазі, що Німеччина з Московщиною зробила мир у Бересті та прислала свого посла до Москви. Між Московщиною і Німеччиною нема війни, а коли на фронті є німецьке військо, тільки яко союзник і контрагент України. Через те і в переговорах се військо жадної участі не повинно брати.

С. Шелухин відповів на се, що німецьке військо заінтересоване в питанні про демаркаційну лінію, бо воно стоїть тепер у тих місцевостях, про які йде мова. До того-ж Німці є нашими союзниками й через те їхня участь у комісії так само потрібна, як і представників військовости другого боку. Щодо утисків у справі виїзду на Україну—я посилаю ся не на газетний матеріал, але на ваші офіціальні правила, надруковані в одній вашій газеті—сказав Шелухин. У тих правилах між иншим говорять ся, що одежу й білизну можна вести з собою тільки ту, в яку чоловік одягнутий. Грошей можна вести тільки 500 карбованців, — що більше, те відбереть ся. А металевих грошей, як російських, так і чужоземних зовсім не можна вивозити... Я знаю, що бувають різні скарги, але знаю також, що більшість їх завше буває справедлива. А крім скарг ми ще добре памятаємо те, що самі перебули й що дає нам право уважати ці скарги справедливими.

Х. Раковський ще звернув ся до участі Німців у експертній комісії: У всім листуванню Московщини й у всіх дипломатичних зносинах її з Німеччиною остання запевняла, що Московщина стоїть з нею на ґрунті берестейського договору. Ми не воюємо—сказав Раковський. І через те я ще раз питаю: на яких підставах пробуває німецьке військо на нашім фронті. Не може-ж бути, щоб Німеччина підписала з нами мир і все-таки далі воювала з нами. Се неможлива суперечність. Я хотів би ще мати відповідь на таке питання: чи німецьке військо на нашім фронті є представником своїх питомих інтересів, що суперечить берестейському договору, чи се військо боронить українські інтереси?

На се заявив С. Шелухин: Я не маю уповноваження давати відповідь за німецьке командування. Німеччина є нашим союзником. Крім сього я не можу нічого сказати. Коли-ж вам хочеть ся докладнійше довідати ся про те, в якій ролі вони тут виступають, хіба спитайте у них самих. Зрештою я радив би припинити розмови та приступити до

роботи, бо роботою можна скорше посунути діло ніж розмовами. На мою думку варто припинити засідання до вівторка, а тимчасом експертна військова комісія розгляне питання про демаркаційну лінію й висловить потім нам свою думку.

Х. Раковський зазначив, що про ролю Німеччини питав не для того, щоб вияснити свої відносини до неї. Се вже установлено берестейським договором. Його інтересує тільки, чи є Німеччина контрагентом України, й на се він не має відповіді. Поки ще тут зробить ся перемирре, він радив би договорити ся зараз же про те, щоб на фронті негайно припинено бої, які ще ведуть ся в деяких місцях. С. Шелухин не згодив ся на се, бо військові операції припинять ся остаточно тільки після прийняття всіх умов перемирря. Шелухин порадив спільно визначити день найближшого засідання. Погодили ся на тім, що засідання має бути у вівторок 28 травня.

Заява московської залізничної комісії. На сімже засіданню серед суперечок між Раковським і Шелухиним залізнична комісія московської делегації оголосила свою заяву в справі повернення з Московщини вагонів і паровозів, які забрали більшовики з України. В сій заяві комісія каже, що питання про правильний поділ паровозів і вагонів між Московщиною і Україною дуже складне та глибоко зачіпає інтереси обох держав. Через те вирішення сього питання повинно бути одною з умов миру, а не перемирря. До тойж пори комісія в інтересах обох боків зараз же налагодить на умовах тимчасового користування передачу вагонів і паровозів з одної держави до другої з тим, щоб всі умови вироблено потім. На сю заяву московської комісії голова української делегації в тім засіданні не дав ніякої відповіді, але попередю зауважив, що по сьому пункту, як також і про вільний перепуск українських громадян з Московщини, делегації мають зговорити ся ще до зроблення перемирря.

По першому пунктови—про демаркаційну лінію—буде внесенне експертної комісії, а по четвертому—про призначенне на Московщину представників Правительства України для оборони там інтересів українських громадян—московська делегація попередю ще порадить ся зі своїм правительством.

(Далі буде).

У конгрес Української Соціалдемократичної Робітничої Партії.

В половині минулого місяця в Києві відбув ся V конгрес Української Соціалдемократичної Робітничої Партії. Докладних відомостей про сей конгрес ще не маємо, бо через цензурні умови в українських газетах майже нічого не подавало ся або подаване майже цілком конфіскувало ся. Та всеж деякі резолюції V конгресу маємо й подаємо їх до відома читачів.

В справі державної самостійности України ухвалено таку резолюцію:

Зважаючи на те, що: 1) інтереси розвитку продукційних сил на Україні та звязаного з сим розвитку класової боротьби пролетаріату перебувають в непримиримім противоріччі з імперіалістичними тенденціями російської буржуазії; 2) що боротьба російських більшовиків з українською демократією показала, що і російський пролетаріат не зміг ще й досі увільнити ся від впливів імперіалізму російської буржуазії і в своїм поході на Україну був лише сліпим знаряддем в її руках; 3) що таким чином в сучасній Росії немає жадної класи, на допомогу котрої в боротьбі за національно-політичну волю міг би сподівати ся український пролетаріат і ціла українська демократія; 4) що при даних умовах гасло федерації підносить ся передовсім яко шлях до реставрації „єдиної, неділимої Росії“ і найбільше в тім заінтересованими поміщицькими й буржуазними колами, —

V конгрес У. С.-Д. Р. П. вважає, що при даних умовах лише відстоювання цілковитої самостійності України може дати як Україні в цілості, так і українському пролетаріатови зокрема максимальне забезпечення їх вільного національно-культурного й соціально-економічного розвитку. Разом з тим конгрес У. С.-Д. Р. П. вважає необхідним при сучасних умовах, які склалися на Україні та в Росії, провадити рішучу боротьбу з гаслом федерації з Росією, яко з гаслом, направленим проти української революції й проти інтересів українського пролетаріату.

Про робітничу політику ухвалив конгрес таку резолюцію:

Загальні основи робітничої політики під час зростаючої реакції і страшного економічного безладдя повинні бути скеровані не стільки на досягнення нових матеріальних норм законодавства та взагалі на безпосереднє політичне сучасного становища робітництва, скільки на фактичне закріплення за собою способів впливу на збереження і дальший розвиток виборених під час революції здобутків. Необхідною передумовою такого впливу є воля коаліцій (спілок, зборів і страйків), а найкращим способом його переведення є дужі як числом, так і своєю згуртованістю та свідомістю робітничі організації.

Виходячи з цього на чергу дня, треба поставити такі завдання в області безпосередньої економічної боротьби пролетаріату: 1) Збереження цілої кампанії в напрямі негайного видання відповідного закону. 2) Укріплення старих і організація нових відкритих професійних спілок, що змагалися до об'єднання всіх робітників без різниці партій та національностей і котрі одні можуть, зваживши кожного разу взаємне відношення сил праці та капіталу, а також особливості біжучої хвилі, регулювати економічне обслуговування договорів і т. ин. Як найпильніша увага мусить бути присвячена зміцненню бойової сили професійних спілок шляхом утворення страйкових фондів, допомогівих і взагалі збільшення їх грошових коштів.

Прим. Щодо страйку — зважаючи на пануючу нині економічну руїну, період демобілізації промисловості та сполучений з сим зрієт безробіття, треба звертати ся до цього наймогутнішого засобу класової боротьби пролетаріату з крайньою обережністю і лише тоді, коли вичерпано всі інші способи порозуміння з підприємцем.

3) З огляду на те, що Україна стала самостійною державою, окремим політичним тілом, що тягне за собою зміну господарчих і соціально-економічних обставин, в котрих відбувається класова боротьба українського робітництва, висувається необхідна потреба всеукраїнського об'єднання професійних спілок і утворення всеукраїнського союзу професійних робітничих організацій; (діяльність місцевих спілок мусить бути координована через утворення центрального бюро професійних спілок в кожній місцевості). 4) Піднесення культурного рівня членів професійних спілок і взагалі розвиток їх класової свідомості вимагає утворення національних секцій в професійних спілках (що є в згоді з резолюцією міжнародного соціалістичного конгресу в Копенгазі 1910 р.), а також найактивнішої участі в них наших партійних товаришів. Разом з тим в згоді з згаданим резолюцією копенгазького конгресу мусить провадитись як найрішучіша боротьба з організацією національних професійних спілок, як з нічим неоправданим розколом робітничого руху, розпорошенням економічної боротьби пролетаріату, особливо шкідливим в дану хвилю походу проти робітництва зорганізованого капіталу. 5) В області робітничого законодавства боротьба українського робітництва мусить бути скерована на використання та законотатне утворення істнуєчих та нових інституцій, які сприяють зростови зорганізованої сили робітництва й, даючи змогу забезпечувати дійсне приміненне

здобутих норм робітничого законодавства, можуть притягнути до себе увагу як найширших кол робітничої класи. Згадані устами мусять бути побудовані на підставах самопорядкування, доклавши в основу його самопорядкування принципів, тобто принципів паритетності. До таких установ належать: лікарські каси й інші установи державного забезпечення робітників мусять бути передані цілком до рук асекураційних бірж праці (на підставах паритетності); палати праці (замість нинішніх напів господарських, напів поліцейських фабричних присутствій) в притягненнем до складу інспекції праці і т. д. 6) Боротьба з безробіттем вимагає перед усім відстоювання за всяку ціну 8-годинного робочого дня, а також організації широкої сітки бірж праці для регуляції ринку праці, організації громадських робіт державою та муніципалітетами, видання закону про державне забезпечення від безробіття.

Страшна катастрофа у Києві.

Дня 6 червня у Києві стала ся страшна катастрофа. Мешканці Києва пережили такі страшні хвилини, які на дуже довгий час зістануть ся в їхній пам'яті. В початку 11 год. ранку з боку Звіринець почув ся такий страшний вибух, від якого не тільки околиці околиць Звіринець, але й далеко поза ними все затрусило ся наче від землетрусу. З вікон посипали ся шибки, з будинків штукатурка, цегла, а в деяких будинках позривали ся й двері. Вибух викликав такий великий переляк, що люде не знали, що робити. Перелякана людність вибігала з своїх хат і втікала, куди очі дивили ся. Батьки й матері забули за своїх дітей, чоловіки за жінок. Через три й лишарюди, рови й перелазу, чоловіки за жінок, трамваї—все змішувало ся в одну купу. На вулицях падали зомлілі жінки. Були випадки смерті від розриву серця. Тимчасом за першим почув ся другий, за ним третій і дальші вибухи, одні з яких були сильніші, другі слабші. Багато думало, що се обстрілюють місто, й поховали ся в підвали. По місті пішли всякі неймовірні чутки. Баби на базарі почали говорити, що до Києва підступають большевики. Крамничі почали замикати ся. Рух трамваїв припинив ся. І тільки через якийсь час вияснило ся, що й де саме стало ся.

Вибухи стали ся на Звіринець, на складах артилерійських знарядів і вибухових матеріалів. Звіринець — се та частина міста або власне передмістя Києва, віддалене від осередку міста на 6—7 верст, де жила переважно біднота: робітники, перекупки, факери тощо. Як повідомляють київські газети з 7 червня, катастрофа почала ся від пожежі в ракетнім відділі на Звіринець. З початку показав ся дим, а потім почали вилітати одна за одною ракети. Як тільки показав ся вогонь, по телефону сповістили уряд дворцевого району, відкля негайно прибула пожежна команда. Одночасно сповістили школу старшин, яка вислала зараз же вартових і оточила місце пожежі. Але було вже запізно. Тільки прибула варта й пожежна команда, счинив ся величезний вибух знарядів. Уся сила його прийшла ся на пусте місце між артилерійським складом і школою старшин. За ним вибухом постраждали. Подумам охопило майже увесь Звіринець й повстало просто пекло: з одного боку рвали ся ракети, з другого — знаряди, загорів ся порох... Пожежні команди зіхали ся на місце нещастя з усього міста, але щось вдяти було неможливо. Довело ся оточити всю місцевість українськими військом і нікого не допускати за означені межі. Вибухи обшивували ся. Знаряди летіли, розривали ся в повітрі й обсипали скалками та шрапнельними кулями все, що було навкруги. Густий дим оповив всю місцевість, а серед диму червоні язички все більше й більше поширювали ся на всі

боки. Сила вибухів була така велика, що на місці нещастя будинки валили ся один за одним. Шибки у вікнах і вітринах магазинів повилітали й побили ся на скалки, навіль у самім осередку міста (Хрещатик, Фундуклівецька, Васильківська, В.-Володимирська і ин. вул.). Підходять близько до місця катастрофи зовсім не можливо було.

На вулицях Київів в початку вибухів почала ся втеча людей зі сходу на захід. Всюди видно було, як цілі юрби людей, вдягнених, як хто попав, в кошиками, тлукаками й дітьми та різними речами втікали, не розбираючи ся гаразд, куди втікають, щоб лише в протилежний від катастрофи бік.

Взагалі паніка опанувала людністю цілого Київів до такого ступня, що не піддаєть ся описови. Вояки напр. втікали через загороду з колючого дроту, залишаючи на дроті не тільки пам'ятки зі своєю одежою, але й з тіла.

Як перейшло-ж перше страхіття й люде опанували трохи собою, почала ся мобілізація задля допомоги пораненим і покаліченим жертвам катастрофи всіх санітарних організацій і Червоного Хреста. З усіх боків міста кинули ся до Звіринця відділи санітарів. Почали перевозити ранених до шпиталів і т. ин. О 1 год. дня на місце катастрофи прибув і гетьман, щоб ознайомити ся на місці про стан річей. Він вислухав звідомлення представників української й німецької влади, дав кілька порад і, пробувши з пів години, вернув ся назад. Приїздили й різні міністри на місце катастрофи та робили там усякі розпорядки.

Вся місцевість Звіринця знищена вогнем до тла. Не лишило ся жадного цілого будинку. Багато людей опинило ся на вулиці без усякого притулку голодними й голими та босими. Зможні мешканці Звіринця поробила ся збідними, здорові й дужі палками, а ті, що власяно працює здобували собі гіркий шматок хліба, перетворили ся просто в старців. Плач і стогін ще довго дунатиме серед жертв цієї страшної катастрофи. На руїнах ходять маленькі діти, що якомсь врятували ся від смерті, розшукують своїх батьків, батьки дітей... Пожарні, вояки й міліціонери розшукують серед розвалин групи жертв. Картина дуже сумна й тяжка.

Потерпіли від вибухів і пожежі й Видубицький та Троїцький монастирі, які знаходять ся досить близько коло Звіринця. Від Троїцького (Іонівського) монастиря лишилася лише недобудована дзвіниця, а решта будов і монастир знищені майже цілком. В монастирі було біля 200 монахів з єромонахом Ювеналієм на чолі. Як почав ся вибух, монахи заховали ся в печерах, але як небезпека почала загрожувати й там, вони перейшли до лаври. Одну каплицю знесено цілком і сліду не лишило ся, де вона була. У Видубицьким монастирі в соборі Юрія тріснула стіна від самого верху до низу. З іконостасу повиривано ікони, розірвана завіса, поторощені лампадки, підсвічники, шкла. Всюди вальють ся скалки з знарядів.

Поки-що нараховано: до 200 забитих і згорівших і понад 1000 ранених. Лишило ся без притулку біля 10.000 людей. Багацько поранених скалками й кулями від знарядів та шклом від шибок тощо не можна зареєструвати, бо вони самі собі запобігають, не звертаючи ся до сторонньої помочи. Багацько трупів ще не роздобуто зпід руїн. Тому встановити точне число жертв ніяк не можна.

Для прийому поранених улаштовано в різних шпиталах 1500 ліжок. Пороблено в широких розмірах заходи, щоб допомогти всім жертвам катастрофи. Чимало допомогли в тяжкій роботі санітарів і німецькі відділи Червоного Хреста, які працювали, не покладаючи рук. Одночасно з лікарською допомогою Міністерство народнього здоров'я та Військове Міністерство вжили заходів, щоб допомогти людам притулком та їжою. В олексіївській інженерській школі та на території виставки улаштовано притулки й харчові пункти, де будуть видавати хліб, гарячу страву, консерви й т. ин. На Печерську також відкрито кілька харчових пунктів, куди приходить, кожного дня кілька тисяч людей і дістає харч. Коопе-

ратива „Жизнь“ збираєть ся відкрити кілька крамниць, де-б усе продавало ся жертвам катастрофи по власним цінам. Гетьман наказав міністрам видати 500.000 карб. на поміч жертвам. Городська дума вибрала спеціальний комітет помочи жертвам катастрофи, який шире взяв ся до вишукування засобів для помочи. До комітету закликано представників: від ліквідаційного комітету Загальноросійського Земського Союзу й Союзу Земств, Військово-промислового комітету, Ліги захисту дітей; „Центродому“, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства харчових справ, 4 представників від мешканців звірянського району, кооператив „Жизнь“ і „Городської потрібитель“, Спілки лікарів, Спілки професійних робітничих союзів, Ради присяжних адвокатів, Українського Банку й ин. Ухвалено зорганізувати збір грошей карнавами. Служачі урядових інституцій, торгово-промислових підприємств і різних заведень та робітники різних фабрик постановили відратувати на поміч жертвам однодневний заробіток. В театрах на користь жертв також улаштовують збір грошей, продають квіти, програми і т. ин.

В Олексіївським парку улаштовано притулок для тих дітей, що під час катастрофи загубили ся від своїх батьків і не можуть їх найти.

Загалом людність Київів шире відгукнула ся на події й береть ся до помочи як найкраще.

Слідство в справі катастрофи ведуть рівночасно чотири влади: українські військові влади, прокураторія й міліція та німецька команда. Від вибуху потерпіло крім 21 шоп, в яких переховував ся вибуховий матеріал та знаряди, понад 900 будинків у районі вулиць: Свято-Троїцької, Печерської, Ломаківської, Кургановської й Церковної та Болеснівського переулку. Полонений Іван Павлюк.

Ми повертали з чужини.*

*Плакало ріднє небо сльозами
Нам на привіт з чужини,
Ми же дивились у німій скорботі —
Гіркі картини були:*

*Поле, що пишмилі колоссям шуміло,
Нимі мов пустка лягло,
Там, де оселі, де люде сміялись,
Там румовиння одно.*

*Ми повертали з чужини і в трудах
Добрі надії везли,
Змучені руки вперед простягли,
Рідне повітря тили.*

*Сонце сховалось за чорні змари,
Вітер холодний подув,
Люде чужії здивовані були —
Край мов не рідний нам був.*

*Руки в безсиллі спускались до долі —
Ми зрозуміть не могли..
Скаржив ся край наш на долю лихую,
Ми же безсиллі були.*

*Плакало ріднє небо сльозами
Нам на привіт з чужини,
Ми же дивились у німій скорботі —
Гіркі картини були.*

Козак 1-ої Стр.-Коз. дивізії у Вол.-Вол
Панько Починюк.

* Сей вірш написаний під вражіннями подорожі козаків до Володимира Волинського через окуповану Волинь.

Вісти.

Ратифікація миру між Українською Державою і Німеччиною. Київські часописи доносять, що член українського посольства в Берліні Свенціцький привіз ратифікацію берестейського мирного договору між Українською Народною Республікою і Німеччиною, підписану цісарем Вільгельмом.

Тимчасовий мировий договір поміж Україною й Росією підписано дня 14 червня. На підставі цього договору має наступити припинення ворожих виступів, полегчення повороту горожан обох держав, виміна полонених, підготовлення виміни залізничних матеріалів, навязання торговельних зносив і найскорше зроблення остаточного миру.

Українське посольство в Туреччині. Дня 11 червня виїхали через Одесу члени нового українського посольства в Туреччині: секретарь П. Чикаленко, старший драгоман Стафарис і два урядники.

Головні основи затвердженого земельного закону такі:

1) Одна особа має право набувати сільсько-господарські участки з тим, щоб розмір належачої до неї кількості сільсько-господарських ґрунтів не перевищував 25 десятин. 2) Товариства окремих осіб мають право купувати таку кількість сільсько-господарських ґрунтів, котра не була б більша від тієї кількості, котру мають право набувати члени товариства кожний окрема. 3) Протягом двох літ по затвердженню контракту купна-продажі набуте товариством майно повинно бути розмежоване між членів товариства на окремі участки з тим, щоб кожний володів не більше ніж 25 десятинами. 4) Державний Земельний Банк набуває сільсько-господарські й лісні землі без обмеження розмірів з тим, що банк розпродуватиме їх на підставі нового закону — не більш 25 десятин на одну юридичну особу. 5) У випадку порушення наведених постанов усіх кількості сільсько-господарських і лісних ґрунтів, які перевищують норму 25 десятин на одну особу, переходить безплатно на державний скарб, при чім жаданні обернення земельної надвишки на державний скарб дозволяєть ся судовим порядком на домагання, які ставлять уповноважені особи Міністерства земельних справ.

Цукрова монополія і продаж горілки. В Раді міністрів у подробицях розглядало ся питання про цукрову монополію й виробництво горілки з кормової патоки й картоплі для вільної продажі населенню.

Майбутні зміни в Міністерстві освіти. В Міністерстві освіти розробляеть ся проєкт в справі утворення третьої посади товариша міністра в справах керування всіма інституціями по різних галузях мистецтва. Само Міністерство освіти перетворюеть ся в Міністерство освіти й мистецтва (гарних штук). Центральний Державний Архив, Національна Бібліотека й Академія Наук рахуватимуть ся яко самостійні інституції в складі Міністерства освіти й мистецтв. Вей законопроєкти, що торкають ся справ вищої школи, повинні переходити через Академію Наук.

Делегація „Сфатул-Церія“ в Міністерстві закордонних справ. Керівничий Міністерства закордонних справ прийняв делегацію „Сфатул-Церія“. В розмові делегація виклала мету приїзду до Києва, щоб установаити між румунським і Українським Урядом згоду в справі товарообміну, головним чином в справі вивозу з Румунії на Україну товарів, закуплених до останніх подій, і вивозу в Румунію цукру, шкір, хліборобських приладів. Дорошенко приобіцяв внести сю справу на Раду міністрів.

Справа Бюра преси на Раді міністрів. На Раду міністрів внесено проєкт обрахунку асигнування одного мільона карбованців на організацію Бюра преси при Міністерстві внутрішніх справ. На одному з засідань Рада міністрів висловила ся принципіально за влаштуванням закордонного Бюра преси з відділами в Берліні, Відні, Стокгольмі, у Львові, Цюриху й інших місцях.

Кубанці у гетьмана. 3 червня в 1 год. дня в гетьманським будинкові відбулось урочисте сніданне в пошану прибувшої кубанської делегації. На сніданку були присутні: імператорський німецький аташе при особі гетьмана — гр. Бергайм, голова міністрів Ф. Лизогуб, військовий міністер Рогоза, міністер закордонних справ Д. Дорошенко, представники від сердюцької дивізії, начальник штабу гетьмана отаман В. Дашкевич-Горбацький, товариш міністра закордонних справ А. Палтов і члени гетьманського штабу. Під час сніданку, котрий пройшов дуже жваво, сказано кілька щирих промов. Гетьман вітав прибувших з Кубані представників і сказав таке: „Я дуже радий, що в особі вас, кубанські козаки, можу вітати нападків славетного запорозького війська, котрі у своїй невинній боротьбі за гетьманство та волю України примушені були з бурного Дніпра перейти до Кавказьких гір, де все-таки, не дивлячи ся на різні перешкоди життя, лишились вірними синами рідної неньки України. З огляду на се я сподіваюсь, що й тепер славетні Кубанці підуть разом з молодією Українською Державою, щоб здійснити ті гарячі мрії, котрі являлись керовничою зіркою для наших батьків“. Гетьманові відповідав на українській мові один з делегатів Кубанців. Він вітав гетьмана і від імени свого та всього кубанського населення, яке послало делегацію на Україну, дякував за ту широку гостинність, той щирий прийом, котрі делегація зустріла на Україні. Делегат-Кубанець висловив тверду певність щодо того, що Кубань буде завше жити в цілковитім єднанні з своєю Ненькою-Україною.

Міністер закордонних справ Д. Дорошенко сказав гарну промову на тему про історичний звязок Кубані й України та зазначив конечну необхідність міцного, брацького союзу між ними. Коли ми будемо в союзі та дружбі кубанських козаків з їх українськими братами — можна буде вести докладне державне будівництво. Наприкінці міністер сказав, що радо вітає славне кубанське військо в особі його представників і не за тісне єднання Кубані з Україною. Один з представників делегації Султан-Гірей вітав гетьмана від лица горців Кавказу, котрі ще в часи Богадана Хмельницького приходили на Україну боротись з спільним ворогом. Ще в старі часи хоробрі горці товаришували з запорозькими лицарями й тепер треба сподіватись, що обидва сі народи будуть в дружбі та союзі. Гетьман пив також за здоровля представників сердюцької дивізії та присутніх на сніданку військових чинів, закликаючи їх допомагати організації дисциплінованої, славної старими звичаями української армії.

Розмова з Дорошенком. В розмові з співробітником УТА управляючий міністерством закордонних справ Дорошенко зазначив, що на нарадах, які відбували ся в Міністерстві, цілком вияснило ся відношення Уряду України до бесарабського питання, в звязку з чим Міністерство виробило ноту, яка буде відповідю на одержану ноту румунського уряду. Її передадуть останньому сими днями. (Вже передано, Ред.). В ноті з відповідю обстоєть ся погляд, що Бесарабія яко частина бувшої російської держави по своему етнографічному складу, а головним чином через те, що місцева населення рішуче виявляє своє бажанне бути в складі Української Держави, ніяк не може бути приєднана до Румунії. В Міністерстві закордонних справ відбудеть ся остаточна нарада по бесарабському питанню, після якої остаточна зретаювана нота буде передана румунському урядові. Аналогічного погляду Уряд України тримаєть ся щодо кримського питання. Крим завжди був і тепер є у найтіснішій звязку з Україною. Крим має для України величезне економічне та етнічне значіння. З свого боку Крим в силу економічних причин дуже заінтересований у нерозривності натурального звязку, що сполучає його з Україною. Крім того необхідність прилучення Криму до Української Держави диктуєть ся ще тим, що населення Криму в головній своїй масі чисто українське, а саме мусульманський елемент складає невелику частину населення. Розумієть ся, входячи в склад Української

держави, кримські Татари так само, як і Молдаване й інші національності, які живуть на Україні, користатимуться своїми найширшим признанням своїх національних прав. На основі думки Дорошенка з боку Німеччини й Туреччини єдва чи можуть виникнути особливі суперечки проти такого зв'язання кримського питання.

Делегація сибірських Українців у міністра Дорошенка. Правляючим Міністерством закордонних справ Дорошенка віддали українські делегації з Томська й Новомиколаївська і повідомили його про тяжкі умови життя Українців у Сибіру через утиски большевиків. Всіх служачих Українців у державних і приватних інституціях усунуто з посад; вони лишилися без засобів, бажають повернути на Україну, але большевики не дають спроби виїхати. Тому делегація просила дати допомогу всім, що походять з України, повернути назад з усім майном, також утворити у всіх містах Сибіру українські консульства для оборони прав Українців. Дорошенко обіцяв звернути до совітського уряду з відповідною ногою і клопотати ся перед Радою міністрів про утворення консульств у Сибіру, призначаючи на ці посади консулів, вибраних на місяць.

Нововибраного київського митрополита Антонія схарактеризував С. Єфремов в „Н. Р.“ в статі „Од Сильвестра до Антонія“ ось як: „Обрано людину, що раз-ураз ворожим дихала духом проти українства, що вела вилася своєю реакційною діяльністю спершу в одній, потім і в другій українській пархії, що розгромила колись навіть такий скромний прибуток незалежної богословської думки, як київська академія, що неситим оком поглядала на сусідню Галичину й давала себе захисток зрадникам рідного народу; що зробила собі репутацію найзапеклішого обрусителя та реакціонера. Одно слово — обрано Антонія Храповицького, з імям якого зв'язана така блискуча сторінка в боротьбі з українством і потупом, як почаївські видання, робота всяких Іліодорів, навіть торішня заборона читати по українськи євангеліє. Яке-ж диво до такої голови може мати українська церква та як „пасомі“ дивитимуть ся на свого „пастира“. І „пасомі“ і все відоме українське громадянство дивитиметь ся на митрополита Антонія, як на ворога української ідеї. А може митрополит незабаром заявить, що він був, єсть і завжди буде дослідним самостійником?“

Всеукраїнський Церковний Собор. Тому, що про час скликання Всеукраїнського Собору поширюють ся всякі невпевнені чутки, які неправдиво зазначають час скликання Собору й викликають непорозуміння, тимчасова передсоборна комісія повідомляє: 1. Друга сесія Всеукраїнського Церковного Собору має розпочати свої засідання невідкладно дня 10 червня сього року. 2. Всі члени Собору, вибрані на першу сесію Собору, а також знову законно обрані там, де вибори ще не відбули ся, обов'язково повинні прибути до Києва не пізніше 19 червня сього року. 3. На утримання Собору державна влада призначила необхідні кошти. 4. Ніяких перешкод, щоб вони виїхали, не повинно бути, бо рішення про дійсність уповноважень членів Собору й усунення членів має лише Собор. 5. Помешкання для членів Собору призначено в другій парафіяльній жіночій школі (Трьохсвятительська, 12).

Похорони жертв київської катастрофи. Сими днями відбули ся похорони жертв вибуху в Києві. На упокійній літургії в церкві Олександрівського шпиталю були гетьман, послі, відпоручники німецької й австро-угорської армії, які поклали на домовини жертв вінки з живих квітів. Похорони відбули ся на звиринецькім цвинтарі.

Постанова Українського Національно-Державного Союзу з приводу страйку в українських міністерствах. Український Національно Державний Союз прийняв дня 30 мая з приводу страйку співробітників українських міністерств отсю постанову: Обміркувавши справу з страйком в міністерствах,

Український Національно-Державний Союз констатує, що антинаціональна політика Уряду, яка виявила ся в масових увільненнях співробітників Українців, арештах і т. ин., утворила таке становище, яке привело служачих до загального страйку. Висловлюючи найрішучіший протест проти антинаціональної політики Уряду й особливо міністра земельних справ Колокольцева, який навмисне загострював відношення служачих до себе, ображаючи їх національні почуття, і тим спровокував страйк, українські партії й організація Національно-Державного Союзу цілком підтримують вимоги, виславлені співробітниками міністерств і закликають українську демократію до захисту своїх професійних, національних і державних інтересів усіма легальними засобами.

Український Селянський Союз. Заходами державного Союзу українських політичних партій організуєть ся по всій Україні безпартійний Український Селянський Союз, метою якого є zorganizувати та зєднати українське селянство для оборони його економічних інтересів, політичних прав і державно-національних інтересів.

Трус в міській думі. В зв'язку з резолюцією катеринославської міської думи, яка закликає до боротьби з новою владою гетьмана, в управі зроблено трус і затримано членів управи. Затриманих членів управи після того, як дали підписку, що нікуди не виїдуть, випущено на волю.

Військовий стан. Цілу Катеринославщину проголосило нове правительство на військовим стані. Заборонено віча, збори, маніфестації на вулицях, зібрання в приватних квартирах, переховування зброї й рух по вулицях після 9 години вечора. Сконфісковано часописи: „Робочая Мысль“ і „Борьба“.

„Вільнодумство“. Педагогічна рада зінківської хлопячої гімназії (на Полтавщині) виключила всіх учнів шостої й сьомої класи за „вільнодумство“.

Роля Галичан на Україні. В „Новій Раді“ читаємо: До головного комітету партії соціалістів-федералістів дійшли чутки, ніби десь в урядових кругах готуєть ся проєкт виселення всіх австрійських підданих, виходців чи виселенців з Галичини, назад в Австрію. Ся чутка дуже тривожить українську інтелігенцію, а причини сеї тривоги цілком зрозумілі. Головний комітет партії с. ф., не маючи потвердження сих чуток, уважає, що нема ще даних для того, щоб робити якісь заходи проти того проєкту, бо не відомо, чи він справді є. Але комітет, як нам відомо, уважає потрібним в'яснити своє відношення до ролі галицької інтелігенції в справі будування Української Держави та прийняв відповідну резолюцію. В сій резолюції говорить ся, що галицька інтелігенція, як вихована та віддана українській національній ідеї, являєть ся в теперішніх умовах одним з твердих ферментів української державности; що вона прийшла на Україну з метою культурної і національної праці й за всяких умов і політичних курсів проводила енергічну національно державну роботу, не претендуючи одначе на власть та якусь керівничу ролю в політиці. Зайнявши скромну постаць робітників для української нації й держави, галицькі Українці фактично виносили на своїх плечах величезний тягар громадської роботи, скріпляючи українські форпости щиро, культурно й послідовно. Виселення з України сього культурного елементу було-б тяжким ударом не тільки для наших культурних справ, але й для самої держави й комітет с. ф. уважає всякі заходи в сїм напрямі абсолютно недопустимими. Що-ж-до якості тої роботи, яку проводила у нас галицька інтелігенція, комітет уважає її надзвичайно цінною, вартою високого признання й подяки від нашого громадянства.

Новий товариш міністра освіти. Гетьман сповістив Міністерство освіти, що затвердив на посаді виконуючого обов'язки товариша міністра протектора та професора харківського політехнічного інституту Івана Красуцького з заміщенням його на попередніх посадах.

Могила Т. Шевченка. Кореспондент „Відродження“ пише: 19 травня я побував на могилі Тараса Шевченка. Зразу вразила мене відсутність добайливости біля цієї дорогої могили, яка заростає травою та буряном. Навколо по стежках скрізь лавки позрізані ріжними написами імен і прізвищ „туристів“. „Якийсь великий пан-чиновник—сказав дід сторож—хотів навіть на самім хресті виколупати своє назвище. І коли дід озвав ся до нього, що то недобре, дістав відповідь »А ти хто?« — Сторож. »Сторож? Що твое діло в хаті, а тут не має мешаєса!«. Хата, що стоїть коло могили, також видана не зовсім гарно—мов у злиденного дядька. В хаті є три кімнати: одна для діда, в другій туристи ночують, а третя убрана портретами, картинами Шевченка й увітчена ружниками та вінками. Тут на столі лежить книжка, в котрій записують свої прізвища відвідувачі, а поруч з нею Кобзарь. Сей Кобзарь якогось старого видання „Ярижкою“—і починає ся від 60-ї сторінки. Книжка майже цілком розірвана й не держить ся вкупі. Книжка обмальована написана й не держить ся вкупі. Книжка майже цілком розірвана й не держить ся вкупі. Книжка обмальована написана й не держить ся вкупі. Книжка обмальована написана й не держить ся вкупі. Книжка обмальована написана й не держить ся вкупі.

При могилі Т. Шевченка коло Каніва губерніяльне земство спорудило на Дніпрі пливучий готель на 18 кімнат під назвою „Чайка“. В тім готелі можуть проживати по 3 доби всі, хто хоче відвідати могилу. Кімнати на одну й дві особи з ліжками, сінниками й подушками. Ціна за добу від одного—3 карб., від двох—4 карб. Самовар 50 коп. Укривало (за гоць час) 1 карб. прислужує ся. Щодня відношено хлібну. Є човен і купання на острові. Пароплав, що відпливає з Києва ранком, прибуває до Каніва (від пристані до „Чайки“ 10 хвилин ходу) в 8—9 год. вечора; вечеровий прибуває коло 6—7 год. ранком. З Каніва на Київ пароплави відходять коло 10-ї вечора і 6 ранком.

Реферат проф. Тутковського. На прилюднім засіданні київського Українського Наукового Товариства в неділю 2-го червня проф. Тутковський прочитав реферат на тему: „Нова гіпотеза походження неолітичної людини“. Нова гіпотеза проф. Тутковського пояснює перехід людини від палеолітичної до неолітичної культури геологічними та кліматичними змінами на земній кулі. Члени Наукового Товариства й численна публіка, що заповнила всю II аудиторію університету, вислухали реферат проф. Тутковського з великою увагою.

Національний український зїзд. Серед українських політичних партій виникла думка скликати всеукраїнський національний зїзд на зразок національного конгресу у квітні минулого року. Такий зїзд уважають потрібним для підняття національного фронту гасел.

Українська старовина. В звязку з майбутнім обговоренням українсько-російської мирової конференції питання про відокремлення і передачу Українській Державі з архівів, музеїв і бібліотек в Петербурзі й Москві історичних і юридичних документів, пам'яток старовини й художніх творів, що мають звязок з українською старовиною, відбулася прикладна нарада істориків, юристів і членів професорського зїзду в Києві. Висловлено бажання, щоб такі питання розв'язували ся при широкій співучасті учених спеціалістів,

Докладну записку раді професорів київських вищих жіночих курсів від громади куряток в справі українізації К.В.Ж.К. подано 28 травня 1918 р. Українське студентство всіх вищих шкіл м. Києва на вічі, що відбуло ся 27 квітня с. р., постановило всіма засобами домагати ся повної укра-

їнізації всіх вищих шкіл України. Цілком поділяючи погляд студентства, куряток К.В.Ж.К. рішуче домагають ся як перший крок до цілковитої українізації курсів заведення від початку шкільного року на курсах 7 кафедр українського студента, а саме: 1) історії України, 2) історії української мови, 3) історії українського письменства, 4) історії української культури, 5) історії українського мистецтва, 6) української права та його історії, 7) географії України. Сі права й обов'язки повинні бути обв'язковими для всіх слухачів тих факультетів, на яких вони читають ся; б) невідмінно повинні вивчатись українською мовою та свідомими українськими професорами.

Установчі збори Українського Видавничого Союзу. Вибрані були ся установчі збори Українського Видавничого Союзу членами якого були представники головних союзів. Завдання цього союзу дуже широкі тому, що література тепер не стоїть на тій висоті, на якій вона повинна стояти, та й справжній книжок на ринку зовсім мало. Видавничий Союз має дбати, щоб підняти українську літературу. Задля цього книжки повинні бути не тільки добре написані, але й з зовнішнього боку повинні мати гарний вигляд. Видані союзові книжки мають продаватись відповідними торговельними апаратами кооперативів. Видавничий союз має при собі літературно-наукову колегію, котра повинна переглядати весь матеріал Видавничого Союзу, який тільки після узгодження буде йти в друку. Взаємність примірників і поширення якомога ширше. На перших порах вийдуть популярні книжки для села і крім того підручники для українських шкіл. Членами Видавничого Союзу можуть бути окремі кооперативи й союзи. Пай коштує 100 карб., скільки ж вартує не обмежена; вступа платня 10 карб. На зборах вибрано раду й управи з представників від кооперативів: Х. Крижановський (Київ, Українбанк), Журавович (Одеса), Челюк (Херсон), Галевич (Київ, Дніпросоюз), Павловський Г. (Київ, Центральный Кооперативный Комітет), кандидатом Шемиків К. (Київ, Центральный Союз). В управу—членами: Болгович, Сербиненко, Кречотень, кандидатами Литвицький, Кучерявенко. Видавничий Союз має зв'язатись з усіма „Прогресивними“ світами. Поки-що він зайнятий організацією роботи, разом з тим помалу приступая до видавничої праці. Відомості можна одержати в Центральному Кооперативному Комітеті (Лютеранська, 34).

Київський Археологічний Інститут. До Міністерства освіти надіслано до затвердження статут Київського Археологічного Інституту, на чолі якого стоїть відомий професор історик Білорус Довнар Запольський. Рада Інституту звернулася до Міністерства освіти з проханням дати відповідні помешкання задля викладів і лекцій в будучім 1918/19 академічному році. На жаль в статуті Інституту нічого не сказано про такі кафедри, як напр.: українська мова, історична географія України, історія українського мистецтва, українські юридичні старовинності, історія України, етнографія тощо. Здавало ся б, сей Інститут повинен був звернути особливу увагу на археологію України—чудову казку про давнє минуле чоловіків взагалі, на нашій українській просторі зокрема, де знаходиться ся чимало річей в часів первісної людини—давні наукові дослідження бажано було б уважати за відповідні в Київському Археологічному Інституті (В.).

Зміст: Справа з Зеленим Книжком.—З поезій О. Олеса.—Орест Левицький. З розстріляних сотник. III.—О. Соколовський. Бже рік пройшов (вірш).—Військовий міністр ген. Рогоза про організацію української армії.—Зїзд ради Всеукраїнської Учительської Спілки.—Третій всеукраїнський кооперативний зїзд.—Московсько-українська мирова конференція.—V конгрес української Соціалдемократичної Робітничої Партії.—Полонени Іван Павлюк.—Страшна катастрофа у Києві.—Панько Починок. Ми повертали з чужини (вірш).—Вісти.

ВІСТНИК

ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

входить що неділі. — Менших рукописей не звертаєть ся.
 адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
 Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К.,
 6 карб.; квартално—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа
 50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

р.к. Ч. 25.

Відень, 23-го червня 1918.

Ч. 208.

За автокефальність української православної церкви.

На 20 червня був визначений початок всеукраїнського православного церковного собору у Києві. Він має розв'язати звичайно важкі питання. Українська православна церква перестала в 1685 р. жити власним життям. Коли фатальне слово „Волимо під православного царя“ запропастило півтретя ку для економічно-політичного й національно-культурного розвитку України, недовго треба було ждати, бо всього 31 т, на підчинення київської митрополії московському патріархові.

Передтим самостійна українська православна церква становила вільну, чисто суспільно-громадську інституцію, організовану на виборних засновах з широкою участю вітських людей в її справах. В часі своєї самостійности українська православна церква, як і всі національні інституції України, була глибоко пронизана й перейнята духом широкого й широкого демократизму. Тоді спирала ся вона не тільки на духовну ерархію, але й на церковно-релігійні братства, в склад котрих входили на рівних правах всі суспільні кола, почавши від благочестивих князів і кінчаючи бідними богомільцями-сіромахами.

За своєї самостійности видала українська православна церква довгі ряди славних митрополитів, ігуменів, білого й орного духовенства, які вірно стояли на сторожі українських народніх потреб, брали визначну участь в змаганнях України за волю, лишили нестерті сліди в розвитку української культури, зокрема в тодішнім українським літературним життю догравали першу роль (Слисей Плетенський, Герасим і Мелетій Смотрицький, Іов Княгиницький, Іван Вишенський, Іоаннік Голятовський, Лазар Баранович, Інокентій Пизель, Іларія Копистенський, Кирило Транквіліон Ставропечський, Антін Радвильський, Сильвестер Косов, Іов Борецький, Дмитрій Ростовський і т. ин.). Не рідко українська історія написала дуже гарні документи патріотизму українського православного духовенства. Київський митрополит і архієпископ Київо-печерської Лаври заявили, що швидше згинуть, ніж присягнуть цареві на вірність, коли Хмельницький робив переяславську угоду. В своїх планах вирятувати українську державність з московської неволі мав славний євман Петро Дорошенко знаменитого дорадника й помічника особи митрополита Йосифа Нелюбовича-Тукальського.

Щодо стану своєї освіти стояло тоді українське православне духовенство без порівняння вище від московського духовенства. Петро Могила вчив ся в Парижі й послав молодих людей в західну Європу здобувати там вищу освіту. Для України не потребував Петро Великий прорубувати вікна в Європу, бо тут усі найвизначніші представники духовенства були з західно-європейською освітою. Що більше, Московщину „європеїзував“ царь Петро I при помочи укра-

їнського духовенства, а Теодан Прокопович був правою рукою царя в його реформаційних змаганнях.

З підчиненням київської митрополії московському патріархові московське правительство почало при помочи поневоленої української церкви та її пастирів замирати Україні вікно до Європи. Так вбито передовсім те, чим українська православна церква корисно відзначала ся від московської. В 1721 р. заведено московську цензуру, а синодальний указ домагав ся „справлять книги съ великорусскими печатями, дабы никакой розни и особаго нарѣчія не было“. Українські монастирі замість бути осередками українського руху стали відтоді винародовлюючими чинниками, а з таких місць, звідки колись розходило ся книжне світло по Україні, як напр. з Київо-печерської Лаври та з василіанської друкарні в Почаїві, повстали твердині московського чорносотенства. Між вищою українською ерархією на протязі цілого часу поневолення української церкви не знайшла ся одиниця давнього значіння.

Українська православна церква не тільки втратила свій національний характер, але й стала обидіючим, обмосковлюючим чинником. На єпископських і ігуменських посадах засіли Москалі або національні перекинчики, що здушували всяке бажання праці для свого народу у низшого духовенства, яке рекрутуєть ся з народніх мас.

Довго боролася українська православна церква за свою самостійність. Її демократична організація зробила з козацтва завзятих оборонців її прав. Часи підєму національно-державної думки на Україні були часом підєму й української православної церкви. Заснованне „Святійшого Синоду“ в 1721 р. стоїло дві самостійні організації в одну, але таким робом, що українська православна церква зовсім втратила свою індивідуальність і прибрала московську.

А наслідки того? Наслідки того на національній полі вже зазначено в загальних рисах. На релігійній полі зареагували на се народні маси великим розвитком сектанства. Алькоголь і деморалізація винищує молоде покоління українського народу. Справа не терпить гайки й кличе рятунку всіх людей доброї волі.

Перед українською православною церквою є одинокий вихід: вернути до своєї минувшини з виборною засадою і опертем не тільки о ерархію, але й о братства, що мали б на цілі викоринити деморалізацію серед українських народніх мас, усунути пьянство, піднести їх моральну вартість. Мало того. Українська православна церква повинна зробити те, що довершив четвертий Універсал Української Центральної Ради на політичній полі, на церковній полі й заступити колишню залежність від царгородського патріархату повною незалежністю, власною автокефальністю.

Др. Павло Рорбах і Аксель Шмідт про переворот на Україні.

Від голосів німецької преси і звідомлень окремих кореспондентів, висланих на Україну, корисно відрізняють ся „Українські вражіння“ д-ра Павла Рорбаха, голови „Німецько-Українського Товариства“ в Берліні, в поважнім німецьким тижневнику „Deutsche Politik“ в 22 ч. з 31 травня і звідомлення з подорожі на Україну Акселя Шмідта, секретаря згаданого товариства, виготовлене для цього товариства. Обидва вони їздили на Україну, де прожили два тижні, й відмінно від своїх товаришів пера подали досить вірний опец фактів і вражінь з українського життя з часу по гетьманським перевороті.

Українські вражіння.

Я був два тижні на Україні, у Києві й у різних провінціальних місцях і хотів би ось тут зібрати до купи, як представляє ся мені положення по сих особистих досвідах. Поперед усього наведу дві проби на те, як тепер думають в Німеччині про українську справу. 1) Адольф Грабовський пише в „Neues Deutschland“ з 15 мая 1918 р.: „Коли поза дипломатією хотіти приписати поодиноким елементам вину невеселої української політики, треба зробити відповідальними за те українофілів, отже Рорбаха та його приятелів. Вони то фантазували передтим німецькому народови так довго про величезний український рух, вони то так часто запевнювали, що сій Україні треба прийти з помічю проти Московщини, що вкінці майже всі наші провідні державні мужі повірили. В Німеччині потрібно тільки якогось поволітідити на нім, щоб уходити за великого політика... Напроти наших українофільських їздців на таких кониках сиділи московфільські їздці, котрі, не думаючи про небезпеку, яка грозила від московського населення, все заклинали нас, щоб ми Бога ради найменшої прикраси не зробили Росії. Але коли йгнорувало ся держання, а навіть йшло ся так далеко, що російській державі відібрало ся життєво важні частини, попало ся з головою і шиєю в сіти українофілів“.

2. В „Vorwärts“ з 23 мая 1918 р. в довшій статі „Російська протиреволюція на Україні“ (наведений там лист з Києва містить деякі помилки, але зрештою добрі відомости) стоїть між иншим: „Німецька соціалдемократія все уважала поріжнення між Москалями й Українцями власною справою сих обох племен і вона не бачить зовсім нещастя в можливости, що на підставі обсторонньої добровільности може налагодити ся нове зєднання. Зате німецька правительствєнна політика, як здаєть ся, уважала недавно розбитте Росії за свій найбільший триумф, одначе вона готова з справжньої малпачої любови до т. зв. „піддержуючих державу“ елементів знову знищити свій позірний триумф. З весєлим здивованнем читаєть ся в телеграмі бюро Вольфа тоаст, який мав посол Мумм з приводу гостини пана Вальдова у Києві. „Він сподїваєть ся певно, що по подобно закінченій війні з нашої мідитарної помочи для молоді держави розвинєть ся трівка спільна праця з німецькою державою на культурнім і політичнім полі. В Німеччині зовсім шанують бажання українського народу дати свому існуванню на будуче демократичні підстави, а далі переконані про те, що побіч фінансової реформи, яка при нашій помочи вже успішно розпочала ся, переведенне нацїональній реформи, як і ясна культурна політика на пєчюцїої основі були-б найкращою підставою нового державного будинку“.

До передачі змісту промови посла додав „Vorwärts“ іронічне речення, що він хоче тепер повідомити, як то на Україні дійсно виглядає. Обидва виводи, сей з „Neues Deutschland“ і той з „Vorwärts“, показують, як тяжко за кордоном мати думку про справи навіть тоді, коли, як є з „Vorwärts-ом“, одержуєть ся добрий матеріал.

Се зовсім справедливо, що хтось може поїхати до Києва, Харкова, Одеси й Ростова, прислухувати ся там тижнями серед осквіченої суспільности про „Україну“ й повернути з інформацією: немо жадної України й жадних Українців (Алюзія до кореспондентів à la Ледерер. Ред.). Про те саме запевнювали мене тепер у Києві визначні освічені люде німецького та московського, а навіть українського походження, які уродили ся в краю і вирости. Колиб послухало ся тільки їх, дійсно можна прийти до думки, що Україна „існує“ тільки з перекладу біблії в 1185 р., з збірки байок з 1374 р. та з статей пана Рорбаха. Не вважаючи на се, повернув я з своєї української подорожі з твердаючою вірою в силу українського руху ніж коли небудь передтим і, як зо мною, так станеть ся з кождим, який буде робити спостереження на властивім місці й буде ставити відповідні питання. Звідки таке? Обидві головні соціальні верстви на Україні, тут міська інтелігенція, люде маєтку й освіти, академики, урядники, ділові люде, промисловці, там маса народу, з тихоживуть в двох ріжних світах, але й самі в такими двома світами. Ледви можна вірити, але се правда, що російська освічена суспільність, яка на Україні обмежуєть ся майже виключно на більші міста, нічого не запримітила з національно-українського руху, який іде з низів, а коли вона щось і запримітила, уважала політично-українські змагання (національні були поки що навіть в моді) за смішні й неважні.

Зовсім инакше заховувало ся віддавна російське правительство. Воно все говорило можливо найменше про українство; але воно знало й переслїдувало його докладно та ніколи не заперестало уважати й трактувати його як найнебезпечнішого ворога ідеї цілоти російської держави. Збудованне українського університету у Львові названо з російської боку, що звідси коритшло-б українькому руху в загалі то, чого йому досі ще не доставало, а саме ширше й зарозом науково-академічне та національно освічене провідництво. Одного освіченого, але по московськи вихованого й по переконанню зовсім змоскаленого Українця у Києві, який старав ся мені доказати, що Україна мусить обмежити ся буттєм шматком Росії, запитав я, що на його думку означає українство в другій Думі в 1907 р. української фракції з 60 кількох членів? Він в загалі не знав нічого близше про ту подію, а тим більше про її значіння. Першу й другу Думу вибрано на основі сильно демократичного виборчого права, бо цар і правительство думали, що можна здати ся на селянські голоси яко безумовно вірні царєви. Та се був фальшивий рахунок. Селяне хотіли землі, а найгострійший земельний голод панував на Україні; земельний голод і зарозом племінна відраза до Москалів. „Батьку — каже український селянський хлопець — чорт лізе в нашу хату!“ „Нічого, се не Москаль!“ — відповів старий, так каже українська приповідка. Майже всі селянською масою на Україні вибрані національно-українські послы, селяне й не-селяне, злучили ся в Думі у фракцію й уложили програму далекоїдучої української автономії. Тоді стояли українські послы ще на ґрунті цілоти російської держави, але жадали вже місцевої самоуправи, української мови в школі, суді й церкві та земельної реформи в користь селян. Коли ми матимемо автономію з власним соймом, — сказав уже в першій Думі один український посол, — ми зможемо вже дати собі раду й щодо землі! Сих подій в Думі не можна було оголошувати, а в пресі торкати ся їх жадним словом. Правительство прогнало ще в 1907 р. український рух, ледви він спробував публично показати ся, знову в „підземелле“ і по московськи освічені шари по містах, де живе тільки нечисленне українське населення, далі нічого не запримічували з нього. Але в 1911 р. заявив міністер Століпін: „Росія, яка, почавши від 17 віку, постійно боролася з українським рухом, і далі буде бороти ся з ним, бо сей рух грозить одноцілности й неподільности держави“.

На Україні яка четвертина селян є без землі або так, як без землі, а з решти більше ніж половина має менше землі, ніж потребує селянська родина, щоб вижити з того. Всі ці селяне знають, що вони не дістануть від Москви й царя землі, бо кожне царське, взагалі кожне московське правительство стоятиме по можливості на боці великих землевласників, більшість яких крім того московська або має московську орієнтацію. Зате демократична українська республіка, взагалі всяка українська держава, якої форми вона б не прибрала, дасть їм землю, бо Українська Держава може тоді тільки існувати, коли вона зіпреться на широку селянську масу, котра свідомо чи не свідомо створить основу українства. Може смію, як вже недавно, навести місце з мого „Weltpolitisches Wanderbuch“ з 1897 р., коли я перший раз переїздив через Україну: Колиб хто сьогодні прийшов на Україну й розвинув між селянами Чернігівщини й Катеринославщини прапор Мазепи — гетьманської Москвитини! — чи пішли б вони за ним? Учителі в селі та в місті, малі урядники, яких не привіяло звідкись з московської далечі, студенти, кілька купців і землевласників, молодший народ, ті прислухалися б... але селянин запитав би: Чи буде земля моя, яка належить польському й московському землевласникові?.. „Землевласник є чужинцем, він не говорить нашою мовою, він не живе між нами, він сидить у місті, його німецький управитель не вміє з нами жити, пан випробує пишноту, бо він знає, що ми потребуємо землі! До землі не належить пан, тільки селянин, земля се наш спадок, хто забере собі панів, а нам дасть землю, за тим ми підемо!“

Від того часу уплинуло понад 20 літ. Але я переконався наново й сильніше ніж коли передтим про те, що самостійної України, коли вона вже раз є, не можна наново стерти з обличчя землі, бо вона полягає на бажанню українського селянина дістати землю і на погляді селянина, що землю знову заберуть йому вкупі з українською державністю. Всі українські національні партії се або безпосередні селянські партії або мають наділення селян достаточною кількістю землі за фундаментальне речення в своїй програмі. З скасуванням державної самостійності України та її новою злукою з Московщиною зруйновано б фундамент. Або Московщина стане царською — тоді очевидно царське правительство попробує відновити велику земельну полісіть — або вона стане комуністичною, а тоді як більшовики, так і російські аграрні соціалісти в роді Чернова, з яких одні й другі є націоналістами й ворогами Українців, попробують скасувати приватну земельну власність, яка найлюбійша українському селянинові, й наново розпростерти одноформеність російського „міру“ від Чорного до Ледового моря. В однім і другім випадку була б боротьба на життя і смерть з українським народом. Господарка соціалістів-революціонерів, з яких складалося нездатне правительство поваленої Ради й її зміни міністерства, головню тому скінчила ся таким повним банкрутством, що поза їх партією жаден Українець не пустив слів за ними, бо вони наслідком великого впливу на них утопій московської соціалістично-революційної партії (від цієї партії вони з початку й вийшли) не могли завчасу рішити ся признати приватну селянську земельну власність.

Самостійної української держави тому не можна вже згадати зі світа, бо вона й то тільки вона в силі дати 25 мільонам українських селян те, чого ці селяне домагають ся, а саме наділення достаточною кількістю землі. Кожда спроба відкрити розвиток розібеть ся на тім, що збита маса селян, чим довше, тим рішучіше піде за ними, які покличуть її в імя землі й волі, і то української народної волі. В тім не зміняє нічого факт, що український селянин часто не має ще розвиненого національного почування. Він одержить його без сумніву в тій мірі, як воно зачне розвивати ся, а коли воно взагалі розвинеть ся, він се зробить необхідно в українським національним зміслі. Всі ті звання і стани, які виходять з села й ко-

ріняють ся в селі, відчувають щораз більше по національно-українськи: сільські духовники й сільські учителі, сільські лікарі, ветеринари, землеміри, писарі, начальники громад, провідники сільських консулпційних спілок і т. инш. З них рекрутується також головню ще нечисленна, але часто бурхливо незріла, радикальна й молодецька, але пристрасно національно-українська інтелігенція. Коли пізнало ся тих людей, знаєть ся також, яка велика сила й розвиткова здатність визначає в них з цього боку більшу політичну зрілість. Рух находить ся в річищі, а воля до української національної держави ділає в масі українського народу вже сьогодні яко фермент такої сили, що не можна вже й думати про те, щоб спинити розвиток, що раз розпочав ся.

Отже по всім тім нема розумного зміслу, коли наші публіцисти говорять тільки яко про їзду на кониках про позитивну німецько-українську політику в тім зміслі, що пособляють ся розложенню російської маси (абстрагуючи від інших колишніх граничних областей Росії) на московську й українську частини. Вони можуть се робити, але вони ані не доказують тим свого знання справи й особистої зорієнтованости, ані з тактичного боку не поступають вони добре. І в Києві питали мене не раз Українці, чому німецькі часописи посилають тільки кореспондентів, які хотіли б бути більшими Москалями ніж самі Москалі та які висмівають Україну в своїх статях і звеличують польських земельних власників і польську культуру? Ще більше ніж таким помилкам треба дивувати ся тому, що така часопись, як „Vorwärts“, в першій половині своєї статі представляє розбиття Росії ціллю німецької політики, а в другій каже, що промова посла Мумма у Києві стоїть в протиріччості до того й служить московсько-реакційним елементам на Україні. Посол сказав, що в Німеччині панує ся бажання Українців утворити демократичну державу й симпатизуєть ся з їх ясною українською національною політикою на українсько-національній основі (себто зукраїнщення школи й церкви). Яко третє розумієть ся тут само собою і міститься ся в „демократичних“ підставах розділу землі поміж селян.

Тому, що „Vorwärts“ є хибної думки, що німецькі військові й дипломатичні круги у Києві стоять за „реакційним“ режимом гетьмана, він переочує зовсім ясний змісл і цілль промови. Гетьман Скоропадський се амбітна людина, великий пан щодо настрою і виховання, придворний генерал і великий земельний власник. Походить з старого українського роду, очевидно уважає за легко можливе, що Московщина ще довго буде добичею анархії і, як показуєть ся, поставив собі ціллю яко регент незалежної України привернути тут державний і горожанський лад в своїм зміслі. Необхідність краще наділити землею селян він признає, а навіть каже великим земельним власникам, що вони мусять принести жертви, а про демократичну думку він живо говорить устно. Одначе щодо своєї цілої натури він не є демократом, але автократом. В ніякім разі не зробила його регентом німецька сторона, хоч наслідком припадкової і чисто зовнішньої зустрічі відомого військового нетакту на Раді й зібрання великих земельних власників, яке один день пізніше відбувало ся в цирку, де гетьман проголосив себе, може викликувати позірну причину, що ми хотіли усунути Раду, щоб гетьманові дати власть. Але се мильна думка. Зустріч подій в тих днях стала мені добре відома, вона дуже замотана й тут не можна її подрібно передавати, але я ручу за правдивість того, що я сказав.

Між гетьманом і українськими національними партіями відбували ся зараз з початку переговори про вступлення українських демократів до кабінету гетьмана, але вони розбили ся на тім, що гетьман не хотів дати потрібної гарантії: признання республіканської державної форми, проголошення гетьманської гідности яко президентури Української Республіки та приобіцання скорих виборців до Установчих Зборів по демократичному виборчому праву. Тому, що Українці не

хотіли вступити до правительства без тих гарантій (вони були б се вчинили, коли б були одержали більшість в кабінеті, але й цього їм не признали), утворив гетьман своє міністерство з людей московського походження і настрою, які мають представляти не політичний „кабінет праці“. Сі так звані ділові міністри се в дійсности одначе дуже активні московські політики, по більшій частині кадети й вже в повній силі дбають вони про те, щоб Україну знову вмосковлено, щоб вона орієнтувала ся до Москви й разом направо. Проти того піднесла ся гостра опозиція українських демократів і проти того звертають ся очевидно речення посла про демократичні основи й національно-культурну політику молоді Української Держави, які треба розуміти яко пересторогу перед русифікаційними силами й захохоту для Українців. *Др. П. Порбах.*

Звідо́мленне Акселя Шмідта з подорожі на Україну.

Становище населення до української справи. а) Представники української думки. Селянство. Не зважаючи на майже шістьдесяті роки російський гнет, селяне лишили ся скрізь українськими, бо царське правительство думало, що над неосвіченою масою легше панувати ніж над освіченими елементами. Одначе революція з 1905 р. дала доказ, що ся спекуляція була зовсім помилена. Глуха селянська маса вибрала собі саме найрадикальніші елементи на своїх представників. Зате недостаточна шкільна освіта снижила селянську масу на Україні стопити ся разом з Москалями, як то часто стало ся у вищих веретвах, які перейшли через московські школи й університети. Ще важніше, що український селянин пізнав, що тільки Українська Держава може дати йому широку земельну реформу, а тимчасом в разі повороту царя або й в разі повного сполучення з республіканською Московщиною на Україні російські вищі веретви знову візьмуть гору й селянин знову мусів би віддати землю панам (Полякам і Москалям).

Вищі веретви. Не зважаючи на недостаточну освіту, почало селянство видавати з себе українські вищі веретви: народні й учителі й сільські духовні, сільські лікарі й численні урядники провінційальної самоуправи, як агрономи, ветеринарі, землеміри, а передовсім численні керманічі й урядники кооператив, котрі побіч широкої культурної праці тямно займали ся також багато політичною агітацією; вкінці по містах адвокати, лікарі й книжгарі. Вкінці треба б назвати хоч ще нечисленних земельних власників полтавської й харківської (?) губернії, котрі лишили ся вірними українській думці.

б) Противники української думки. 1. Велика земельна власність. З вимкю вище названих малих шарів українських земельних власників повстає велика земельна власність в західній Україні (Дніпро творить межу) з Поляків, а в східній з Москалів, котрі живуть по більшій частині у Варшаві або в Петербурзі й уважають свої добра на Україні тільки грошовими джерелами.

2) Торговля та промисел. Представники торговлі та промислу франтууть ся передовсім в московських, німецьких, французьких, англійських, бельгійських і американських кругів капіталістів, котрі виявляли сильні московські тенденції не тільки тому, що вони жили з замовлень царського правительства, але й тому, що банкові звязки справляли їх до Петербурга й Москви. В цукровій промислі панував московський, польський і жидівський капітал, а в млиновій промислі не мало є гроша німецьких кольтоністів.

3. Урядництво. Як скрізь в царській державі, так само на Україні настанувало царське правительство тільки московські елементи на урядників; тільки на низші посади діставали ся тут і там Українці. Національно-свідомі Українці, коли вони хотіли вступити в державну службу

яко судді або учителі, як інженіри або адміністраційні урядники, мусіли вандрувати поза межі краю. Тому було скрізь в широкій російській державі аж до Сибіру більше українських урядників ніж на самій Україні. З бігом часу сі елементи без сумніву заново попливуть з цілої Росії до свого Рідного Краю і там витиснуть московський урядничий елемент.

4. Вище духовенство. В противенстві до сільського духовенства, яке не тільки є української крові, але й чуває себе українським, вище духовенство чуває себе московським. Сі московські елементи, виховані в московських семінаріях, відзначали ся незвичайною ненавистю до Українців і належали до русифікаційної прибічної гвардії царя.

Інородці. Хоч українська територія веріає замкнене заселення Українцями (в поодиноких губерніях до 85%), все-таки живе, особливо по містах, немало інородних елементів.

1. Москалі. Крім численних урядників по містах і у великій земельній поємості на сході живе по містах багато помосковлених Українців, які, правда, мають легку симпатію для української селянської культури, але по більшій частині є московської орієнтації. Тепер, коли усунуто московський гнет, починає немало елементів, які досі стояли з боку політичного життя, застановляти ся над своїм українським походженням.

2. Поляки. Крім польських великих земельних власників по правім боці Дніпра живе ще багато Поляків у західній частині України, де вони не рідко ведуть провідну ролю в промислі й техніці та в учених заводах.

3. Німецькі кольтоністи. На Волині, в Таврії, на Херсонщині й на Криму живе якого пів міліона німецьких кольтоністів, які по більшій частині дійшли перед війною до добробуту. Їх відносини до українського народнього руху були зовсім негативні. Яко заможні сільські багаті й великі земельні власники схилили ся вони більше до російських вищих веретв ніж до українських низших веретв, настроєних сильно соціалістично, які зі свого боку завидували їм посідання великої кількості землі.

4. Жиди. Жиди відіграли в західній Україні, особливо в містах Києві й Одесі, визначну ролю. Розбагатіла вища веретва, яка займала ся великою торгівлею й великим промислом, мала досі наскрізь московські тенденції. Наразі вона очевидно є противницею большевизму та пробує поєднати ся з Українцями. Зате маса жидівського населення, котра досі збитою масою жила у великій нужді в малих провінційальних містах, сильно заражена большевизмом. З одного боку тому, що російська революція принесла їм вкінці урівноправнення, а з другого боку тому, що в часі большевицького панування вони заробили багато грошей. А саме від грабуючих большевиків вони дешево закупили великі гасоби, які тепер дальше продають по високих цінах. З купецького інтересу вони вже з сієї причини є за большевиками й се є також причиною, чому вони на німецький похід на Україні дивлять ся тільки дуже нерадо.

Партії. Аж до революції 1917 р. не знали в Німеччині нічого про українські партії. Тільки „Союз визволення України“, який заснував ся у Відні й Берліні з початком світової війни, став відомим німецькій публіці зі своєї публіцистичної діяльності. Тепер існує на Україні шість партій, які зліва на право є ось такі: соціалісти-революціонери, соціалдемократи, соціалісти-самостійники, соціалісти-федералісти, націоналдемократи, демократи-хлібороби.

1. Соціалісти-революціонери. Се наймолодша з українських партій і мало працювала аж до останньої революції для української державної думки. Свої ідеї запозичили вони у російських соціалістів-революціонерів. А саме їх земельна програма близько споріднена з ідеями Чернова (провідника московських соціалістів-революціонерів і міністра рільництва в кабінеті Керенського). Їх духова

залежність від московського способу думання показала ся особливо при зрості большевизму, в залежність яких вони незабаром попали. Провідниками їх були Голубович, Ковалевський і Севрюк; також проф. Грушевський і голова Ц. Ради, стояв близько них. Їх орган: „Народня Воля“. Вони зробили, як пригадуємо собі, соціалізацію землі осередком своєї політичної програми. Зразу мали вони через се великий вплив на українських селян, бо селянин розумів сі слова яко енергічне вивласнення польської й московської великої земельної посідлости. Але в останнім часі почали вони багато тратити на популярності.

2. Соціалдемократи. Хоч Українці яко пристрашені хлібороби мало показували схильності йти до промислу й тому велика частина фабричних робітників у Донецьким басейні се Москалі, все-таки соціалістичні ідеї далеко поширені на Україні. Ся партія спираєть ся поза українським пролетаріатом по містах на численних урядників кооператив і провінціальних самоуправних тіл. Прихильники її боролі ся і терпіли вже від десятиліть за українську національну справу. Вона виступила за сільською приватною власністю і хоче, щоб вивласнити велику земельну посідлост з розміром 50 десятин, при охороні зразкових культур і дїбр. Всмів одного провідника „краще хай стаже український реакціонер міністром ніж російський ліберал“ показує, що вони стоять на національнім ґрунті. Провідниками її є Порц, Винниченко, Мартос. Орган її „Робітничя Газета“.

3. Соціалістичні самостійники. Се властиві (?) носителі ідеї незалежності. В противенстві до соціалдемократів се чисто селянська партія, яка одначе признає особисту власність в противенстві до соціалістично-революціонерів. Вже з національних причин боромить вона далекоїдучого вивласнення, хоч хоче полишити великим земельним власникам яко найменшу норму яких 200 десятин. Провідниками її є Степаненко (?), Глібів, Макаренко й др. Луценко. Орган її називаєть ся „Самостійник“.

4. Соціалістично-федералісти. Незважаючи на своє імя, се менше соціалістична ніж демократична партія міських буржуїв. Дуловим батьком її був проф. Драгоманів, що утік з Києва й у 80 рр. розвинув у Софії (й перед тим у Женеві. Ред.) визначну публіцистичну діяльність. Його ідеалом була тоді федеративна республіка „Росія“, до якої також і Україна мала належати яко рівноправний член. Одначе від революції відносно до Росії щораз більше рвали ся і партія тепер вступає так само за самостійністю України. Вона має в своїх рядах численні здібні голови, як Дорошенко (міністер закордонних справ), Лотоцький, Єфремов, Шелухин, Шульгин і Ніковський. Орган її називаєть ся „Нова Рада“.

5. Націоналдемократи. Мала недавно заснована партія, яка заступає думку федерації з Росією. Не має ні свого органу, ні її політичні провідники ніде не виступили (Науменко й ин. Ред.).

6. Демократи-хлібороби. В останніх хвилях утворили українські посідачі хуторів і українські великі земельні власники партію, які, правда, виступають за сильним вивласненням великої земельної власности, але все-таки не хочуть обмежити великої земельної власности так радикально, як інші партії. Провідниками її є браття Шемети.

Рада. Незабаром по вході німецьких військ показало ся, що соціалістично-революційне правительство не мало охоти працювати з Німцями, яких вони покликали, але — по словам одного українського соціаліста — обдурювали себе „неволюально й несприятливо“. До того прилучило ся, що кабінет не був у силі дати ніякої позитивної праці, але виснажував ся невдержними теоріями. Опозиція проти безплідности кабінету Голубовича росла з кожним днем і на думку міродатних Українців різних партій дні кабінету соціалістично-революціонерів були пораховані. Винадок з Д о б-

р и м (арештування банковця) пустив камінь в рух. Як здаєть ся, докоженне, яке підприємляло німецьке військо, видало нитки до військового міністра Жуковського й на приказ німецького слідчого судді німецьке військо увійшло в Раду. Тому, що німецьке правительство устами Паєра звеліло осудити сю подію, непотрібно близьше займатися сим випадком. Кілька днів опієся на зборах, скликаних московськими, польськими та німецькими великими земельними власниками й українськими сільськими багачами, російський генерал Скоропадський окликав себе гетьманом України й так скінчив ся кабінет Голубовича та Центральна Рада з проф. Грушевським.

Гетьман. Ген. Скоропадський походить з старого українського роду. Предок його був навіть гетьманом за Петра I. Але щодо свого виховання та способу життя він далекий від демократичного українського національного почування. Вихований в Петербурзі в пазькім корпусі, він перейшов свою військову кар'єру зовсім на петербурзькім дворі. Щойно по вибусі революції навчив ся він української мови. Освічений і енергічний тепер він перемінив ся, бо бачить можливість досягти для себе та своїх нащадків провідну роль. Не зважаючи на добру волю привернути на Україні спокій і лад, ледви чи він близьше зійдесть ся з українським народом, бо йому як автократови зовсім далеке демократичне почування українського народу.

Міністерство кадетів. Гетьман звернув ся найперше до провідників українських партій з питанням, чи вони готові утворити міністерство. Відповідь була така, що вони можуть се зробити тільки в такім разі, коли матимуть гарантії, що він уважає себе тільки тимчасовим президентом Української Республіки, що в земельній справі він хоче зараз розпочати прихильну селянам земельну реформу й можливо найкорше скличе Установчу Раду. Гетьман відповів, що він не може згодити ся на такі умови, бо наразі не розходить ся про політичні програми, але про привернення ладу. Посередній проект українських партій без гарантії утворити кабінет, колиб бльок українських партій одержав там більшість, так само відкинено. Потім гетьман увійшов у звязок з партією московських кадетів на Україні й прийшло до утворення кабінету під проводом Лизюка (внутрішні справи). Закордонні справи й науку перейняв Василєнко, торгівлю Гутник, финанси Ржепєцький. Не зважаючи на поодинокі українські імена, се все кадети московської марки. Кілька днів по утворенню кабінету відбув ся у Києві зїзд кадетів на Україні, котрий по довгих дискусіях „з тактичних причин“ прийняв постанову підпирати кабінет. Міністер торгівлі Гутник заявив при тім між иншим, що „доки в Московщині панує совітське правительство, не можна думати про нове зєднання України з Росією“. Українська суспільність назвала загальною дискусією на сїм зїзді „проголошенням української самостійности до відкликання“ і недовіре проти того кабінету росло, коли показало ся, що вагонами привозять московських урядників на Україну. З якою безоглядністю поступаєть ся при тім, докази на се подають щодня українські часописи. Так напр. заступником шефа Українського Телеграфічного Агентства іменовано Лабенського, котрий в часі російської окупації Галичини видавав у Львові ославлену русифікаційну нацьковуючу часопись „Прикарпатская Русь“ при підмові царського правительства. Або губернатором київської губернії іменовано Чарториського, якого при окупації Галичини іменував царь тернопільським губернатором і який з вибухом революції зараз одержав димісію тому, що він надто вже безоглядним способом насилував тамошнє українське населення... Та односторонність кадетських урядників вкінці піддала думку гетьманови наново переговорювати з українськими партіями. Останні заявили, що можуть дозволити своїм членам вступити до кабінету тільки тоді, коли вони виступлять з партії. Се зробив соціаліст-федер-

раліст Дорошенко і вступив до кабінету як міністер закордонних справ. Як говорять, мали переговорювати також з кількома членами партії самостійників.

Земельна справа. Українська Держава стоїть і падає з земельною справою. Її некуче бажає український народ не тільки з соціальних і господарських причин, але також і з національних. Тільки коли 30 мільйонів українських селян стануть на власні досить величкі будови, утворять величкі приватні державної будови. Але як довго великі простори знаходять ся в руках Поляків і Москалів, — тим більше, що також торговлю і промисел мають в своїх руках чужі елементи, — так довго українська державна думка не закріпить ся досить сильно серед народу. Се пізнали не тільки українські освічені елементи, але також український селянин відчуває, що тільки Українська Держава зможе допомогти йому дістати землі. Тому завдяки пильній праці українських кооператив також в українську селянську масу, яка поза тим неосвічена, внесено думку необхідності Української Держави. Для селян очевидно є поділ великих земельних посілостей істотним. Однак для української освіченої верстви усунення сильного політичного й господарського впливу московської та польської верстви земельних власників є ще більшого значіння. Одно в усякім разі ясне, жадне правительству не може вдержати ся на Україні, яке не принесе українському селянинові широкозакреної земельної реформи.

Шкільна й церковна справа. Побіч земельної справи займає шкільна й церковна справа сильно українську суспільність. З усіх боків признають, що коли Українська Держава має спертися на сильну підставу, мусить негайно почати від заведення української мови в народніх школах. При повній недостатці шкільних книжок в українській мові — чейже досі існувала для цілої Росії заборона друкувати українські книжки — не зможе довершити ся так швидко українізація середньої школи й вищих шкіл, але болгарський приклад показує, що може досягнути свідомий ціли народ за одної генерації.

Також і в церковній справі мусить бути роз'ятий звязок, який вяже українську церкву з Московщиною; бо вище духовенство зовсім плаває в московській воді й не раз своїм впливом здержує низше духовенство від того, щоб воно відгравало провідну роль в українських культурних завданнях.

Конституція. Щодо своєї будови український народ, як і болгарський, є наскрізь демократичним, бо він стратив свої вищі верстви в користь Поляків і Москалів, а творення нових українських вищих верств щойно недавно почало ся. Тому, що всі освічені елементи ще сильно зросли з землею, цілий народ ще виразно демократичний і всі партії називають себе звідси соціалістичними. Республіканська державна форма з демократичним виборчим правом се для Українців самозрозумілість. І дійсно маєтковий або освітний ценз давав би привилеї Москалям, Полякам і Жидам коштом Українців. Коли при загальнім (?) виборчим праві до II Думи вибрано 72 Українців, не дістав ся жаден Українець (?) до III Думи при цензовім виборчим праві.

Висновки. 1. Царська політика за недбання народньої освіти зберегла українського селянина від того, щоб він розплив ся в Московщині.

2. Від 20-х літ почали на Україні творити ся нові національно-свідомі вищі верстви.

3. Передумовою української самостійности є усунення польської й московської земельної власности з її політичним, господарським і культурним впливом.

4. Енергічна українська шкільна й церковна політика се умова життя Української Держави.

5. Тільки демократична державна форма з загальнім виборчим правом відповідала б українському народньому характерови. Всякий маєтковий і освітний ценз давав би привилеї Москалям і Полякам коштом Українців.

6. Німецька політика мусить не тільки підперти змагання Українців до самостійности, але й пособити їх плянці демократичної конституції і їх шкільній та церковній діяльності, а передчаснім у земельній справі стати за вивлащення великої земельної посілости.

7. Саме коли Німеччина мала б бути приневолена по-робити енергічні заходи в справі роздобуття засобів поживи, вона повинна показати українському народови, що вона має зрозуміння для його політичних і господарських плянів на демократичній підставі, як і для його культурних бажань в шкільній і церковній справі.

* * *

*О, Боже мій! Німа рука моя,
Рука моя висить в безсиллі
І я не траю на весілля,
Хоч траю на похороні я.*

*Пустить! Уляжу Молоду,
Лену і чисту, як лілю:
Я в снах колись стрівав ся з нею,
В ночи, в терновому саду!*

*О, Боже мій! Рука моя німа,
Рука моя висить в безсиллі...
Стою, дивлю ся на... весілля!
Ні-слів, ні усміху нема.*

*А знадую, коли вона в труні
Жива лежала під землею,
Як я в той час співав над нею,
Як грали струни жалібні!*

*З душою чайки, кобзо, ти...
Ти тільки плакати уміти,
Ти тільки слогои дрібно сісти,
Вінки спліташи на хрести.*

*І за веселими столами
Немає місця нам сумним..
Ходім: над теплими тілами
Заплачеш дзвоном жалібним.*

(Літ.-Наук. Вісник).

О. Олесь.

Третій всеукраїнський кооперативний зїзд.

(Кінець)*.

На засіданні 28 травня обговорювало ся питання про участь кооперативів в будівлі залізниці. Се питання підняв Соколич. Зі вступом на міжнародній шлях Україна повинна подбати про підвищення своєї економічної сили — виводити він. Се не може стати ся в належній формі без розв'язку залізничного будівництва, до якого держава повинна вступити в найблизші часи. Але у державі немає коштів, волею неволею прийде ся справу з будівлею нових шляхів передати в руки приватних концесіонерів, що тільки задержить сю справу і поведе до небажаних наслідків, а щоб сю справу передати в руки народу, необхідно, щоб за неї взяла ся кооператива. Міністерство шляхів розробило проект будівлі таких шляхів: 1) Цвітково — Погребище, 2) Ми-

коло—Козельськ—Подгорна, 3) Миколаїв—Умань, 4) Херсон—Перекоп—Джанкой, 5) Олександрівськ—Мухометів, 6) Перешивка південних під'їзних шляхів на широку колію магістрального типу, 7) Кичкас—Пятихатки, 8) Царевкоконстантинівка—Маріупіль, 9) Чаплино—Краматорська, 10) Новоград-Волинський—Жмеринка, 11) Ворожба—Нижньодніпрівськ, будівля якої тепер в руках концесіонерів, 12) Добудова лінії Рівне—Гришино, 13) Федорівка—Хорли—Скадовськ. Всі ці лінії мають на меті: або зв'язати найближчим шляхом великі центри, або розгрузити лінії, які мають велике промислове значіння. Безумовно український народ для свого економічного розвитку зацікавлений в найінтенсивнішій будівлі цих шляхів, а це можливе тільки при найжвавішій участі народніх сил. Крім того будівля цих шляхів дасть заробіток величезній кількості безробітних. Збори цілком погодилися з важливістю питання про участь кооперативів у будівлі залізниць і постановили передати це питання для обговорення в центральній кооперативній комітет.

Далі з'їзд вислухав реферати секцій. Юридична секція обговорювала два питання: 1) про юридичну допомогу та 2) про кооперативне законодавство. По першому питанню збори цілком погодилися з необхідністю організації при кооперативних об'єднаннях відділів юридичної допомоги з такими функціями, як ухвалено на засіданнях секції. Що-ж до другого питання — уважаючи на його важливість, з'їзд постановив працю секції прийняти до відома й передати на обговорення центральному кооперативному комітету, який повинен скликати інструкторський з'їзд і уже після цього скликати спеціальний з'їзд для розв'язки цього питання.

Потім з'їзд вислухав реферат секції організації власних кооперативних підприємств. Провідною думкою свого реферату було те, що кооперація повинна взяти на себе творення в широкім розмірі фабрично-заводської промисловости. На обговорення цього реферату закінчилося пленарне засідання 28 травня.

Обговорювання реферату Бохановського про „Фінансово-економічну політику та кооперацію“ зайняло багато часу. Виступали: проф. Туган-Барановський, Мартос, Целаріус, Бохановський. Проф. Туган-Барановський зупинився головним чином на точці реферату про розрив з грошевою системою Росії. Розглядаючи це питання з чисто економічного боку, проф. Туган-Барановський стояв за розрив з російською грошевою системою Росії. Розрив повинен бути як найкорший. Цінність російського рубля наближається до нуля. Крах рубля неминучий. Ми повинні або перенести фінансовий крах разом з Росією або утворити свою валюту, свою грошеву систему. Українська валюта повинна спертися на якусь иншу валюту, поки-що вона самостійно існувати не зможе: виникає питання — на чий? Є дві сусідні валюти — німецька і російська. Спертися на російську валюту неможливо, приходиться спертися на німецьку. Торкаючись хлібної монополії, проф. Туган-Барановський висловив думку, що ні монополія, ні вільна торгівля хлібом не зможуть упорядкувати справи з постачанням хліба. Потрібно, щоб торгівля хлібом підлягала державній контролі і відповідала державним інтересам. Щодо викупу банків — се, як перевести в життя, тільки зруйнує кредитову справу.

Промову вислухали присутні з зацікавленням, про що свідчить та значна кількість запитань, які поставлено професорови. Між иншим було таке запитання: „Як відібеться заведення окремої валюти на Україні на інтересах Москвичини? На думку професора введення валюти на Україні буде не на користь Великої Росії. Се може тільки прискорити ту грошеву кризу, котра назриває в Московщині.“

Мартос зазначив, що для багатьох здавалося, що проф. Туган-Барановський підтримує тих промовців, котрі стоять за єдине з „єдиною, недеїмою“. Так видається тільки з першого погляду. Але там, де в рефераті бачать противники реферату Бохановського національний больше-

визм, там професор бачить соціальний большевизм. Україна зараз переживає скрутне становище. Можливо, що ми не будемо мати єдиної, недеїмої України, можливо справді, що Україну розділять на Україну правобережну й лівобережну, але се не повинно заставити нас зрікти ся організаційної праці. Я цілком розумію настрої московської інтелігенції на Україні, зазначив Мартос. Московська інтелігенція грала на Україні значну роль. Самостійність України без її пошкору. Але московська інтелігенція повинна зрозуміти й наші настрої. Торкаючись далі тез реферату, Мартос зауважив, що може вони не досить розроблені, але всеж-таки з ними приходиться погодитися. Треба облегчити вільну торгівлю, треба існуючі банки націоналізувати. В рефераті говорено про „викуп банків“, а се вже не большевизм, а щось инше. Се мав на думці зробити ще Коковцев, а йогож вже ні в яким разі не можна назвати большевиком.

Целаріус (харківське крило) зазначив в своїй промові, що тут було багато сказаного такого, чого не сказано в засіданні секції при обговорюванні цього питання. Погоджуючись з думкою проф. Туган-Барановського, що українська валюта не може бути цілком самостійною, Целаріус висловив думку, що вона повинна спиратися на московську валюту (в залі підняв свій гомир). Розглядаючи далі реферат, промовець від імені харківського крила з'їзду запропонував передати реферат центральному кооперативному комітету. Останнє слово забрав референт Бохановський. В своїй промові він нічого нового не додав до того, що сказав при розгляданні реферату в секції. Наприкінці Бохановський запропонував прийняти реферат.

Проф. Туган-Барановський висловив пропозицію, щоб прийняти тільки першу тезу реферату, а инші тези щоб передати до розгляду в центральній кооперативній комітет. Резолюція по реферату „Фінансово-економічна політика та кооперація“ така: 1) В області фінансової політики: а) негайний розрив з російською грошевою системою і створення власної грошевої валюти; б) припинення спекулятивних операцій кредитових установ шляхом монополізації кредиту, викупу приватних акційних банків і державна контролі над товариствами взаємного кредиту. 2) В економічно-політичній області: припинення вільної торгівлі і введення цілого ряду монополій: хлібної, залізної, вугільної, деревляної, м'ясної, аскураційної й инш., повної монополії зовнішньої торгівлі й оптової внутрішньої. 3) В області оброблюючої промисловости та транспорту: підняття продуктивності праці не шляхом придушення робітників і скасування 8-ми год. робочого дня та пониження заробітної плати, а утворення умов, які-б сприяли інтенсивности праці та зменшенню армії безробітних шляхом організації суспільних робіт і будови залізниць. 4) Надання кооперації особливого права участі в державних монополіях і в розділенні продуктів між населенням.

Між иншим треба зазначити, що реферат Бохановського викликав надзвичайно гарячі дебати при обговорюванні його на економічно-політичній секції з'їзду. Харківське крило (Кузнецов, Целаріус, Карпека й инш.) з'їзду доказувало, що реферат не розроблений, що тези його не обґрунтовані, що з таким рефератом навіть негарно виступати перед серйозним зібранням, що в нім на першій місці стоїть націоналізм, а не кооперація. Карпека зазначив се найяскравіше, зауваживши, що загальна теза реферату се самостійність. Харківське крило наступало. Київське крило оборонялось (Михайлів, Коліух і инші). Сі дві групи говорили на різних мовах, бо кожна з них тримала своє „равненіє“: харківське крило — на Москву, київське — на Україну. Тільки ріжкою орієнтацією можна з'ясувати цілком протилежні відносини до тез реферату Бохановського. Як показало голосування, одержала верх українська орієнтація — „равненіє“ на Україну. Дебати були часами настільки гарячі, що здавалось, що нарада не скінчить ся добром...

Резолюція про постачання хліба така: Обговоривши справу з постачанням хліба центральним державом і безхлібним районам, з'їзд признав необхідним взяти участь в постачанню хліба, але вимагати, щоб 1) кооперації була забезпечена можливість нормально провадити сю справу. 2) Щоб усі інші речі сільсько-господарського обиходу взято під рахунок, щоб ціни на них унормовано й розділене вело ся виключно через кооперативи. 3) Оскільки населення має тепер важкого союзу й „Союзу городів“, демобілізацій зацій мусить бути зєднана в Міністерстві харчових справ і перевести ся виключно через кооперативні союзи, наскільки саме сільське населення України давало всю міць, потрібну для війни. 4) В інтересах населення і держави демобілізація мусить відбутися як найскорше. 5) Визнаючи необхідним кредитовим коопераціям взяти ся за доставу хліба, з'їзд кредиторів уважає необхідним вибрати спеціальне бюро з учасників з'їзду, доручивши йому загальне керування доставами хліба. 6) В організації кооперативного хлібного бюро повинні взяти участь союзи всіх кооперативів, які зацікавлені в торгівлі хлібом. 7) В загальних зібраннях хлібного бюро повинно бути полишене право участі всім кооперативам союзу, які ведуть закуп хліба. 8) Скільки учасників від кооперативів на загальних зібраннях і радах в центральній бюрі і на місцях повинна рівнятися половині. 9) Працювати над виконанням хлібного договору кооперація може тільки при умові повної відсутності закупу хліба Німцями через своїх агентів. 10) В сучасних умовах кооперація повинна взяти найширшу участь в закупі хліба по всяких цінах, на великих умовах; закуплений хліб затримувати для потреб населення. 11) Уложити комісію для складання меморіалу Міністерства харчових справ про необхідність зворотної кооперації та про внесення уставу хлібного бюро в інтересах кооперації, в інтересах народу.

З'їзд закінчено в 4^{1/2} годині дня. Проспівано „Заповіт“, „Ще не вмерла України“. Після закінчення з'їзду М. Девіцький звернувся до присутніх з короткою промовою.

Проект організації Українського Селянського Союзу.

Київські українські часописи приносять такий проект організації Українського Селянського Союзу:

Револуція на Україні пересвідчує всякого, що Українська Центральна Рада, керуючи політикою українського народу, зуміла утворити українську Народну Республіку тільки спираючись на широкі верстви Народного селянства.

А се було можливе тільки через те, що селянство було зорганізоване в „Селянську Спілку“, яка була увесь час під проводом української партії соціалістів-революціонерів. Можна з певністю думати, що й далі існування України залежить від того, чи буде зорганізоване українське селянство в таку організацію, яка обєднала б його під проводом певних політичних груп. Сучасні партії на Україні диктують тим українським політичним партіям, які головні чинують мають провадити не класову політику, а державну, зробити демократичний блок на певних принципах, щоб таким чином об'єднавши свої сили у Києві й на місцях, зорганізувати такий непартійний Селянський Союз, який зміг би об'єднати коло себе українські широкі народні маси. Для цього кожна з українських партій (напр. соціаліст-федералісти, соціаліст-самостійники, трудівні та хлібороб-федералісти) повинна по 5 чоловік від своїх центральних органів і таким чином з'єднується центральне організаційне бюро „Українського Селянського Союзу“. По губерніальних містах і повітах закладають ся аналогічні організаційні центри. Центральне бюро виробляє проект і статут такого „Всеукраїнського Селянського Союзу“ й через свої філії має приготувати та

скликати повітові й губерніальні, а нарешті й всеукраїнські з'їзди українського селянства, на яких остаточно й вирішити ся програма, статут, тактика й форми діяльності цього Союзу. Звичайно, що простіше було б деяким українським партіям об'єднати ся в одну партію, яка й взяла б тоді провід в життю „Всеукраїнського Селянського Союзу“, але поки що цього нема, — отже практично буде зробити такий демократичний блок на таких принципах:

1. Оборона та зміцнення незалежності Української Держави шляхом установами встановлення демократичного ладу й організації центральної влади.

2. Забезпечення розвитку української національної культури як основи української державності, без порушення національних прав інших народів на Україні.

3. Переведення в життя закону про українське громадянство, на підставі якого політичними правами користують ся тільки громадяне Української Держави.

4. Оборона політичних свобод і збереження демократичних принципів виборчого законодавства до українського парламенту й органів законодавства.

5. Проведення демократичної земельної реформи на підставі трудового господарства з примусовим відібранням землі від великих власників за певну плату в державний фонд для передачі її селянам за плату у власність або в аренду.

6. Допомога й оборона розвитку торгівлі та промисловості на підставі приватної ініціативи й державної контролю.

7. Пологодження фінансів Української Держави; установа окремої української державної грошової одиниці й виключення з обороту наперевих грошових знаків, випущених за час війни й революції.

8. Найширша допомога розвитку всіх галузей кооперації, як головної підвалини для розвитку народного добробуту й самодіяльності.

9. Забезпечення робітничої класи на Україні демократичним соціальним законодавством.

10. Оборона незалежності й автокефальності української православної церкви.

Українська нота в справі Криму.

Міністерство закордонних справ звернуло ся до німецького посла барона Мумма з нотом, копію якої послано також австрійському послуви графови Форґачеви. Нота датована 30 травня 1918 р. і має такий зміст:

Панові представникови імперської німецької держави, дійсному тайному радникови баронови д-рови Мумму фон-Шварценштайн.

Ваша Ексцелленце! Маємо честь повідомити вас про те, що Уряд Української Держави вважає конче потрібним, щоб кримський півострів увійшов у склад Української Держави.

Економічно, політично й етнографічно Крим тісно зв'язаний з життям населення України. Українська Держава з свого боку ніколи не зможе нормально розвивати ся без злучення з Кримом. Правда, коли проголошено третій Універсал України, правда, коли проголошено третій Універсал, що до Української Держави належить тільки північна Таврія без Криму. Але перш усього Універсал взагалі зазначив тільки головні частини української території, маючи на увазі, що ті землі, в яких українська людність не має абсолютної більшості, приєднають ся пізніше. Через те в третім Універсалі не була зазначена ні Холмщина, ні частини курської, березабської губернії, області донського війська, ні частини Весоразької губернії, а міжтом тоді мало ся на увазі, що ці землі конче перейдуть до України.

Так само думали й щодо Криму. Таким способом установа кордону, спершу тільки в загальних рисах, пояснюється ся також і тим, що тоді Українська Народна Республіка розглядала ся тільки як федеративна частина Росії. Так само й Крим, колиб він приєднав ся добровільно до України,

мав бути також федеративною одиницею Росії й таким чином автори третього Універсалу розуміли, що звязку з Кримом, економічним форпостом України, Українська Держава не губить. Нині ж, коли остаточно стала Україна на шлях цілковитої політичної незалежності, звязок з Кримом як федеративною одиницею може увірвати ся цілком. І тому тепер, коли українське військо за допомогою дружнього нам німецького війська, захопило Крим у свої руки, повстало питання про прилучення Криму до Української Держави.

Притім стоячи на принципі самоозначення, не бажаючи порушувати волі населення, нарешті розуміючи різні відміни в життю Криму, Український Уряд вважає, що приєднання Криму може відбутися на автономних підставах, відповідно до чого проект має розробити ся; знаючи настрої значної більшості населення Криму, маючи на увазі інтереси тої людности та її стародавні звязки з Українським Урядом, не має ся сумніву, що воля населення Криму може бути висловлена тільки за злукою з Україною.

Прийміть, Ваша Ексцеленціє, запевнення в цілковитій пошані та відданості. Управляючий Міністерством закордонних справ Д. Дорошенко. Директор Департаменту Лоський.

Національна справа.

(Уваги на часі в звязку з війною).

II. Головні чинники й основні фази національно-відродних рухів нового часу.

(Продовження)*.

Вище згадувало ся про теорію меншвартних і більшвартних народів. Про се ми вже писали у своїй розвідці „Фінляндія та фінляндське питання“, виказуючи її неумасадненість на фінським прикладі. Одначе ся справа дуже цікава сама по собі та з огляду на те, що накоїла чимало лиха молодим народам в їх визвольній боротьбі, заслугує, щоб про неї окремо тут згадати*).

Загально зазначимо, що науково всілякі модерно популярні теорії про „вищі“ та „нищі“ раси або культурно „більшвартні“ та „меншвартні“ народи не витримують наукової критики та здебільшого є проявом свідомого чи підсвідомого расового або національного февдалізму, лише назверх прикрашеного науковою декорациєю і орнаментом. Справжня причина культурного занепаду, чи опізнення у розвитку народів-кріпаків спочиває здебільшого у неприхильних для них географічних і історичних умовах, а поруч з тим і в їх соціально-господарським поневоленню, але зовсім не в культурній меншвартности чи нездатности. Відомий мадярський учений Вамбері, відкидаючи заклад якоїсь культурної меншвартности туранських племен у порівнянню з т. зв. Арійцями, зауважив, що причиною своєрідного способу думання та почування турко-татарських народів „зовсім не є етнічне, але єдино та виключно їх політично-соціальне, а подекуди географічне положення“ (H. Vambery: Die primitive Kultur des turko-tatarischen Volkes [Примітивна культура турко-татарського народу], Липськ, 1879. Стор. 49). Майже перед сто роками засаду расові рівноправности проголосив один з найбільших натуралістів нового часу А. Гумбольд, який у своїм відомім „Космосі“ зазначив з сього приводу: „Признаючи єдинство людського роду, ми заразом виступаємо проти кожного безраднісного припущення вищих і нижших людських рас. Існують більш здатні, більше

освічені та через інтелектуальну культуру убагороджені раси, але нема ніяких благородних племен. Всі однаково призначені для свободи, якою в дикім стані користують ся одиниці та яка в державнім життю з політичними інституціями є правом цілої громади (Kosmos, I, 385).

Отже жадна раса та жаден поодинокий народ не має ніякого монополю на культурний розвиток і поступ. Сю думку гарно зясував фільософ Йодль, кажучи, що „ніякий поодинокий народ не заарендував духа, жадний поодинокий народ не виарендував моральности або мистецтва або любови; й як що ми власний народ ліпше розуміємо, бо ми самі в нім вкорінені, отже він нашому думанню та почуванню найліпше відповідає, то освіченість саме відкриває наші очі для чужого й дозволяє нам під сто й тисячами масок і переодягнень бачити культуру одного людського обличчя“ (Hertz: Rasse u. Kultur [Раси й культура], 419). Незалежність культурного розвитку від племінного походження сконстатував відомий німецький антрополограф Рацель; в своїй „Völkerkunde“ (Народознавство) він каже: „Раса як така не має нічого спільного з культурним станом посідання“.

Так само неумасаднена инша класифікація рас і народів на „шляхотні“ та „пешляхотні“, з яких перші неначе самою природою призначені бути панами, а другі рабами, що видко напр. з одної з термінольоїї сеї теорії: „Herren“ та „Sklavenvölker“. Расовий і національний февдалізм її такий очевидний, що не вимагає ніяких пояснень. Славний чеський історик Палацький, мотивуючи „право народів“ як цілком природне (на його думку воно є справжнім правом природи; ніякий народ на землі не має права вимагати, щоб на його користь його сусід добровільно жертвував ся; жаден народ не мусить задля добра свого сусіда пожертвувати собою або себе зректи ся...), виказав неслухність вище зазначеної теорії, кажучи: „Природа не знає ніяких народів-панів і наймитів“.

Мусимо сконстатувати, що ворожнеча державно-панських народів проти відродних прямиувань поневолених кріпакських щодо часу проявила ся поперше в дальшій політичній стадії їх національного ренесансу. У першій же політичній його періоді народи-патриції дуже часто ставили ся навіть прихильно до відродних заходів своїх обездолених братів, оскільки вони мали невинний культурний і неполітичний характер. З рядів інтелігенції народів-панів виходили часто каменарі та співробітники національного відродження смх присяпаних народів. Згадаємо напр. польських „хлопоманів“ і „литвоманів“ або т. зв. „українську школу в польській літературі“, перших фіноманів шведського походження або балтійських Німців як о піонерів в естонським та лотиським відродженню. Так само далі московських „українофілів“, напр. Павловського, автора першої грамматики української мови. Англієць Матю Арнольд своїм викладами про кельтійське письменство („On the study of Celtic literature“), в яких було більше симпатії ніж знайомости з їх стародавньою літературою, був властиво духовним батьком повочасного панкельтського руху та відродних прямиувань серед англійських народів. Німець Гердер, як відомо, відіграв подібну ролю серед Славян, у відродженню яких гердеризм був одною з головніших ідеологічних основ. Французи вельми цікавлять ся провансальськими національно-культурними святами, а рівночасно паризька преса по катівськи нападає на найменший патак на політичні прямиування серед Провансальців.

Ся остання поява, себто протинародське цькування, зауважаєть ся скрізь, як тільки національно-відродний рух недержавних народів переходить зі стадії національної романтики й аполітичного культурництва в фазу позитивного політичного й економічного суспільного реалізму. Тоді починаєть ся з боку народів-панів безоглядна боротьба проти еманципації народів-кріпаків. Тоді саме на сцену полягають ся скрізь свої Катков и та Йозефовичі з їх доносицькою та нацькуючою методою. В імя молоха державного централізму розпи-

Пер. ч. 206.

* У німецькій і англійській науковій літературі існують вельми цікаві причини до неї, а саме у критичних працях про модні расові теорії à la Юбіно або Чемберлен. Нагадаю бодай дві недавні праці про сю проблему, англійську д-ра Скольса: T. E. S. Scholss — Glimpses of the Ages or the „Superior“ and „Inferior“ Races etc., London, 1905—1908, I, II та німецьку д-ра Ф Герца: Hertz—Rasse und Kultur, Липськ, 1915.

нають ся на прокрустовім ліжку політично-адміністративного уніформізму природні та справедливі національні домагання поневолених народів. Фіно-шведський, чесько-німецький, польсько-український і москвофільсько-український, німецько-лотиський і естонський спір—паястично засвоюють сей фатально неминучий період національного антагонізму поміж народами-патриціями й плебейцями. Найбільшого загострення та напруження досяг він в Австро-Угорщині—свій справжній лабораторії національних питань. Австрійський письменник Грільпарцер висловив його культурну небезпеку у своїм славетнім та загально відомім афоризмі: „Від людяности—через націоналізм—до звірськості“. Сей парадокс свідчить лише про аномалію атмосфери, в якій розвивають ся новочасні національно-визвольні рухи.

Ще лишало ся-б нам згадати окремо про один дуже модний чинник у нових деяких політичних теоріях, себто расу.

Вже перед війною дуже популярні були різні політичні вірвання та програми, що оперували расовими колективними поняттями, як латино-романський, славянський або германський світ. Бетман-Гольвег якось перед 1914 р. заповідав, що майбутня світова війна буде поединком славянської та германської раси. Рузвельт чимало присвятив своєї краснорічності пропаганді американизму. В Іспанії захоплювали ся паніберизмом. В Англії заходжували ся біля панбританізму або пананглійзму. Про панкельтизм ми вже чули вище*).

Побіч сих різних політичних панрасових комбінацій чи не найбільш були поширені різні більш і менш дотепні расово-культурні прямування і теції, як напр. чистий аризм проти „нечистого“ юдаїзму (в дійсности се є лише одна з численних відмін антисемітської пошести), потім туранізм, себто культурна унія татаро-турських народів і племен. Врешті менш відомий афетизм, то є культурно-племінна єдність тубільних кавказьких народів (теорія грузинського кавказолога Марра) тощо.

Вже після вибуху всесвітньої війни зроблено чимало більш й менш оригінальних спроб зведення її до якогось расово-культурного знаменника. Нагадує хочби одну з найбільш відомих з їх числа: повійного німецького історика Лямпрехта, який у своїй статі „Війна народів“ (у „Berliner Tageblatt“, 1914, 23/VIII) обяснював її як останню боротьбу германства й латино-романського славянства з східним варварством. . . і бачив скрізь в неї прояв расового „голосу крови“. Кавтський вельми дотепно скритикував науково-расові імпрізації шановного німецького історика за приводу сеї світової війни, яка разом виказала повну довірність яких небудь політичних комбінацій на расовім ґрунті*).

Нас очевидно цікавить тут та або інша роля расового моменту в національно-відродних рухах нової доби. „Нема більш ворожих принципів—зауважує з сього приводу знаменитий дослідник расової проблеми, Герц—ніж раса та нація“**). По сути се зовсім слушна увага. Раса, особливо в модернім псевдо-науковім одязі (сю расову манію Герц дотепно охрестив расовою гістерією) має нахил до проєктовання національних елементів як будійного підґрунтя своєї складової частини. Всілякі вище згадані пан-расові пошести здебільшого простують до якогось фантастично-неможливого перетоплення живих народів у вищу наднаціональну породу або найчастійше в засимілювання менших народів спільного племінного

походження „старшим братом“, який у таким випадку має бути свого роду втіленням чистого расового духа (напр. царсько-російський панславизм—зросійщення).

Таким протинаціональним чинником стала раса нещодавно, від часу, коли її політично надуживають ся для всіляких замаскованих імперіалістичних плянів. Одначе якийсь час, коли ще не існувала расова гістерія та псевдо-наукове жонглерство з її знанням і змістом, вона подекуди й донедже відіграла позитивну ролю в процесі національного пробудження різних народів. Тоді вона не була їх глитаєм, але заборолом. Многочисельні народи спільного походження бачили в ній зсумованне своєї сили в боротьбі за власне існування (Конкретно іподі раса утотожнювала ся з найсильнішим і найчисленнішим народом даного племені, так напр. серед балканських і австрійських Славян славянофільство часто покривало ся з русофільством). Отже у відродженні малих славянських народів расовий момент на початку відіграв дуже додатну ролю: поміг скріпити ся слабим першим національним захопленням у залізно-міцну пізнійшу національну самосвідомість, котра потім не потребувала вже свого племінного костура та відкидала його, ставши певно на власні ноги.

„Не Славянин, але Чех!“ — заявляє напр. самопевно чеський національний діяч К. Гавлічек. Новояманський рух, котрий прокинувся в Бельгії під німецькою окупацією та прямує до національно-політичної самостійности флямандського народу, також послуговує ся у своїй діяльності расовим моментом, а саме фактом приналежности флямандського народу до сімї германських народів (Пор. про се заяву „Молодої Фляндрії“ [Jung-Vlaanderen] та маніфест гентської групи Молодофлямандців [Jung-Vlamingen], які наведені в додатках [ч. 1 й 4] до брошури К. Kerlen-a: Flandern und Deutschland [Фляндрія та Німеччина]. Цікаві уваги про ролю расового чинника в новояманському русові можна знайти в голандській публікації д-ра I. H. Lablerton'a; De Vlaamsche Beweging [Флямандський рух] 1916. Розд. I).

Вище ми згадували вже про те, як візія античної Греції підбадьорувала новогрецький рух або як приналежність до латино-романського світа й будійного споріднення з класичним Римом було та є чималим дивитим у національним відродженням Румунів. Таке саме дивитим та підбадьоруюче значіння мають панкельтський прямування для кельтських народів, що відроджували ся. Вони захищають їх перед зневіррем у власні сили, у власну майбутність і ведуть таким чином через расову мрію до національного самоутвердження.

Все добре, але в міру. Так само й з сим расовим підбадьорюванням. Воно має допомогти національно ходити на власних ногах. Одначе хто уважає костур за ноги, той до смерти не навчить ся сам ходити. Отже в тих випадках, де народи надто надуживають расового „костура“, вони не йдуть наперед, але або занепадають або животіють. Класичним зразком сього може бути москвофільство на українським ґрунті (де маємо приклад утожсамлення раси з найблизшим співплеменником). Застій у новорумунським русі так само подекуди обяснюють ся переборщуванням франкофільства та безкрайнім захопленням латино-романізмом.

В новочаснім життю, як культурно, так і політично творчим елементом є нація, а не раса. „Наша доба — каже Челлен (сам симпатик расового принципу в політиці)—стоїть під знаком народности; що в області племінної споріднености поза сим лежить, те знаходить ся поки-що в крайні частях мрії або найбільше в аморфній досвітній стадії хаосу.“ (Der Staat als Lebensform, стор. 148).

Іп. Бочковський.

(Кінець буде).

*) Цікавий критичний огляд новочасних расових прямувань читач знайде у новій праці шведського соціолога Челлена Der Staat als Lebensform (Держава як форма життя, Липськ, 1917, III розд. Порівняй також попередню його відому працю Die politischen Probleme des Weltkrieges, 1916. Розд. IV, 2.

**) Пор. його брошуру: Rasse u. Judentum, Штутгарт, а саме передмову до неї.

*) Rasse u. Kultur, 410.

Московсько-українська мирова конференція.

(Продовження)*.

Визначене на 28, далі на 29 травня засідання не відбуло ся з тієї причини, що спільна експертна комісія обох делегацій, яка обговорювала питання про визначення демаркаційної лінії на час перемир'я, не прийшла ще до згоди в сім питанню. Засідання 30 травня тривало кілька мінут. На сім голови делегацій виміняли ся оригіналами своїх уповноважень. Потім перервано засідання до найближшого дня.

Відчитанне протоколів. 31 травня на пропозицію Шелухина секретарь відчитав протокол попереднього засідання, який підписали голови обох делегацій. Після сього відчитано протокол про заміну уповноваженнями. В протоколі сказано: Беручи на увагу, що Українська держава й Російська Соціалістична Федеративна Соцієтська Республіка, будучи самостійними, ні від кого незалежними державами, дотепер знаходять ся між собою в стані війни й що тепер обидві воюючі сторони забажали припинити між собою війну та встановити мирні відносини, уповноважені урядами обох держав зібрали ся в місті Києві, а саме: від уряду Української Держави уповноважений генеральний суддя Шелухин, від уряду Російської Соціалістичної Федеративної Соцієтської Республіки відпоручники Раковський і Мануїльський. Для потвердження своїх уповноважень подали від своїх урядів грамоти, якими на сім засіданню обміняли ся, передавши свої акти: відпоручник Шелухин відпоручникови Раковському, Раковський — Шелухинові. Розглянувши грамоти, як Раковський, так і Шелухин заявили, що уповноваження, котрими вони обміняли ся, відповідають своему призначенню і признають ся відповідними“.

Раковський, вислухавши протокол, находячи в сформулованню його принципіальне питання, прохав оголосити перерву на п'ятнадцять хвилин, щоб мати можливість обміркувати протокол зі своїми консультантами. Шелухин оголосив п'ятнадцятихвилинну перерву.

Раковський пропонує свою редакцію протоколу. В продовженню засідання Раковський заявив, що російська делегація пропонує таку редакцію протоколу: „Беручи на увагу, що згідно з 6 пунктом берестейського договору Російська Соціалістична Федеративна Соцієтська Республіка обов'язала ся зробити мир з Українською Народною Республікою, що телеграмою з 30 березня ч. 42 Рада народніх міністрів України звернула ся до Совіту народніх комісарів у Москві з пропозицією скликати мирову конференцію для припинення ворожих вчинків, установлення кордонів і правових відносин між Російською Соцієтською Республікою і Українською Народною Республікою, уповноважені відпоручники Росії й України зібрали ся у Києві, а саме: від уряду Російської Республіки уповноважені Раковський і Мануїльський з одного боку й від Уряду Української Держави — уповноважений генеральний суддя Шелухин з другого та для ствердження своїх уповноважень представили від своїх урядів грамоти, котрими на теперішнім засіданні обміняли ся, передавши свої акти: уповноважений Шелухин Раковському, а Раковський Шелухинові. Розглянувши грамоти, як Раковський, так і Шелухин заявили, що уповноваження, котрими вони обміняли ся, відповідають своему призначенню і признають ся правосильними“. Шелухин заявив, що також українська делегація повинна обговорити сей текст. Оголошено нову 15-хвилинну перерву.

Сумніви Раковського щодо державної самостійности України. По відновленню засідання Шелухин, звертаючи ся до Раковського, заявив: Наш протокол констатує передовсім ті підмети міжнародного права, котрі приходять до згоди.

Дальше в протоколі говорить ся про те, що робить ся у нас на засіданню. Се форма всіх протоколів. Що торкаєт ся вашого протоколу, се не протокол, а декларація. Таким чином, коли хочете свою заяву внести до протоколу, беручи під увагу, що се декларація, ви можете або додати її до протоколу або внести після вашого підпису. Єсть інші способи. Можна вибрати двох людей з вашого боку, двох з нашого; вони вкупі вироблять протокол.

На се Раковський: У вашім протоколі ми бачимо вже передрішенне питання, котре буде предметом переговорів. Річ в тім, що юридичні відносини між Україною і Соцієтською Республікою являють ся предметом наших переговорів. Се значить виходити з того, що маємо встановити, але я піду вам назустріч і згоден, щоб комісія ваших і наших експертів виробила зразок протоколу.

На просьбу Шелухина вказати, що в українськім протоколі передрішуєт ся, Раковський, відчитавши частину протоколу й підкресливши слова, що відносять ся до України: „будучи самостійною і ні від кого незалежною державою“, зазначив, що в сім саме пункті він вбачає передрішенне того завдання, яке є предметом переговорів. Україна кілька місяців тому була частиною Росії і недавно що відпала від Росії. Яко самостійна держава досі Україна в міжнародніх відносинах не має ще признання.

На се Шелухин (твердо): Заявляю, що ми вашого признання не потребуємо. Відносно сього не може бути ніяких балачок при переговорах. Українська держава самостійна й незалежна. Я не буду вказувати вам на історичні й сучасні причини, які для сього мають ся, але заявляю яко факт, що вона самостійна. Крім сього, коли ви бажаєте обміркувати заяву рішучу, категоричну, безповоротну, зробимо перерву.

Раковський відповів: Ви певно можете рахувати, виходячи з факту, що Українська держава самостійна. Але я підходжу до питання з юридичної точки погляду, з точки погляду міжнародного права. Поки наші відносини не означені, я юридично маю право признавати, що в міжнародніх відносинах питання про самостійність України ще не розв'язане. Заявляти, що Україна самостійна, ваше право; але чи не буде се зменшенням індивідуальности Української Держави.

Шелухин заявив: Коли Україна 250 років тому прилучила ся до Росії, її звали: „Річпосполита Українська“ — Українська Республіка. З повного збірника законів і трактатів ви можете побачити, що український народ на своїх Установчих Зборах заявив: „Волимо під царя восточного“. Се ви можете прочитати й на памятникові Богданови Хмельницькому, такі професори, як Коркунов, Сергієвич, Володимирський-Буданов і інші, дали юридичне сформулованне сього приєднання, як договір двох держав одної до другої. В тім договорі Україна зберігала за собою право міжнародніх зносин. Не стало царя, революція все перемінила. Для нас стало те, що в цивільнім праві зветь ся „*restitutio in integrum*“. Ми повернули ся до першого нашого становища. Дальше революція признала самоозначенне народів. Український народ заявив через своїх представників, що він уявляє з себе окрему державу. Для сього у нас єть всі елементи: верховна влада, народ, територія. Тільки на сім ґрунті ми можемо вести розмови. Коли у вас є сумніви, чи Україна самостійна держава, на сім наші переговори кінчають ся. Я повинен ще додати, що в міжнародніх договорах Україна признаєт ся самостійною республікою. Ми заявляємо, що від запропонованої нами формули ми не відступимо ся. Се „*conditio sine qua non*“, умова, без якої далі говорити не можна.

Раковський запропонував передати питання на обміркуванне комісії, а делегаціям працювати далі. Шелухин згодив ся на се й доручив Раковському уповноваження української делегації: Кистяківського, проф. Айхельмана, Барановського, Свіцина, Лінниченка й Слівінського.

* Пор. ч. 207.

В справі демаркаційної лінії Шелухин запропонував продовжувати переговори, починаючи від першого пункту домагань української делегації в справі перемир'я (демаркаційної лінії). На це заявив Раковський: Я уважаю, що перемир'я се попередня умова миру. У вашій же концепції демаркаційна лінія фактично наперед вирішує питання про кордони, про те, що повинно бути предметом серйозного обдуманого розгляду, що не повинно бути предметом інтересів українського й московського населення, на що повинні бути підставою будучих добросусідських відносин. Все се ви хочете фактично вирішити наперед при установленні демаркаційної смуги. Ми з сям не згодні. Демаркаційна смуга уже означена й намічена командуванням обох боків. Ви витворюєте небувалий прецедент, коли при обміркуванні питання про демаркаційну смугу ви без всякої воєнної потреби включаєте на свою роботу цілі губернії й третину Донщини, чотирнадцять повітів, три мільйони населення. Ми ж пропонуємо взяти за підставу вже намічену лінію, припускаючи зміни лише стратегічного характеру.

На заяву Шелухина, що командування не зробило перемир'я, що є тільки умова стримати ся на деякий час від боїв, припинити бойові чинності, Раковський вказав, що перемир'я вже існує на брянським і курським фронтах, а на інших — демаркаційна лінія вже визначена. Він зазначив, що Шелухин вяже питання про лінію з питанням межі, щоб утворити сервітут, що не вляжеть ся з заміром Української Держави визначити свої межі на демократичних підставах. Найкраще передати питання на обміркування комісії експертів, вказуючи їй яко на підставу на лінію, яку визначено на існуючій фронті. Шелухин підкреслив, що не тільки стратегічні умови примушують нас налягати на нашу лінію. Відношення між місцевостями прохає нас згадати про гуманність у відношенні до нього.

Після деяких заперечень Раковського й реплік на них Шелухина постановлено передати питання на обміркування комісії, давши їй взаємно інструкції про проявлення домагань гуманітарного характеру. Різні справи після цього без дискусії передано для остаточного обміркування в делегації й окремо пункт українських домагань про утворення в Росії консульських посад. Раковський принципіально не спротивив ся цьому жаданню.

Інші пункти перемир'я. Другий пункт, що мав на меті полекшення повернення до дому Українців, викликав живі дебати, під час котрих Шелухин указав на великі труднощі, які терплять Українці, переїзжаючи через Оршу, а Раковський заперечив цьому, говорячи, що совітська влада завше допомагала переїздові на Україну. Далі зазначив Шелухин, що вказівка Раковського по третім пунктові, що до того часу, поки переведеть ся остаточний підрахунок в мировім договорі, Українці можуть дістати для тимчасового користування вагони, цистерни, паровози й інше, його цілком задовольняє. Україна, що прожила з російською державою більш 200 років, має з нею такі заплутані рахунки, котрі, дай, Боже, розібрати за три—чотири місяці. Розуміть ся, життя за той час виставить умови, котрі нам прийде ся розв'язувати. Виходячи з цього, я гадаю, — говорив Шелухин, — що беручи у вас для тимчасового користування засоби перевозу, ми на сям не ліквідуємо залізничних розрахунків ні ваших, ні наших. Тут заявив Раковський, що хоче з цього приводу порадити ся з своїми експертами.

Четвертий пункт — сказав Шелухин — ви на підставі уповноважень від ваших панів урядом, можете вирішити самі. Наше відпоручення повинен бути при вашім уряді, ваш при наших. Раковський принципіально не спротивив ся заведенню інституту консулів, але з огляду на невьяснені відносини України до Московщини в міжнароднім розумінні прохає сей пункт конкретно сформулювати. На сям засідання скінчило ся.

Протокол про обмін делегацій грамотами. На засіданні 2 червня головою був Раковський. Один з канцелярських слу-

жачих відчитав спершу по українським, а потім й по московським протокол засідання 31 мая. Потім Раковський сказав: Після відповідного порозуміння з вами наша делегація прийняла ось такий проєкт протоколу про обмін делегацій грамотами: „1918 року, травня 30 дня. Виконуючи волю своїх правительств про припинення військових операцій, визначення кордонів і правових відносин між Російською Соціалістичною Федеративною Совітською Республікою й Українською Державою, уповноважені представники обох самостійних і ні від кого незалежних держав зібрались у місті Києві, а саме: від правительства Російської Соціалістичної Федеративної Совітської Республіки уповноважені Християн Георгієвич Раковський і Дмитрій Захарович Мамуїльський з одного боку й від правительства Української Держави уповноважений генеральний суддя Сергій Павлович Шелухин з другого, і в потвердження своїх уповноважень подали від своїх правительств грамоти, якими на сям засіданні обмінялись, вручивши свої акти: уповноважений С. П. Шелухин уповноваженому Х. Г. Раковському, а уповноважений Х. Г. Раковський — уповноваженому С. П. Шелухинові. Розглянувши грамоти, як п. Раковський, так і п. Шелухин заявили, що уповноваження, якими вони обмінялись, відповідають своему призначенню та признають ся правильними“.

— Може маєте що з цього приводу сказати — запитав Х. Раковський С. Шелухина, скінчивши читання.

С. Шелухин відповів: Прочитавши вами протокол по своему змісту цілком відповідає нашому протоколу, який ми подавали на попереднім засіданні, але стоючи на юридичнім ґрунті, я уважаю потрібним для більшої юридичної точности документу вставити в протокол замість слів „про припинення військових операцій, визначення кордонів і правових відносин“ уставити слова: „про зроблення мирового договору та підписання актів мирових переговорів і мирового договору“, що цілком відповідатиме текстові наших уповноважень.

Раковський згодив ся і в протоколі зроблено належну поправку та його зараз же підписали голови й усі уповноважені члени обох делегацій.

Московські умови перемир'я. Потім конференція приступила до дальших переговорів про перемир'я. — Ми передали вам учора від нашої делегації нові умови перемир'я — сказав Х. Раковський. Сі умови мають такий зміст: 1) Совітське й німецько-українське військо займають визначені на доданій до цього мапі демаркаційні лінії. Відповідні становища обох армій перед моментом початку мирової конференції: совітське військо займає лінію, визначену синьою рисою, а німецько-українське червоною. Як московське, так і німецько-українське вище командування дають розпорядок про негайне припинення всіх військових операцій. Як одно, так і друге військо відходить за демаркаційну лінію в тих місцях, де сю лінію переїдено. 2) Московське й українське правительство обов'язують ся не робити жадних перешкод і давати допомогу громадянам одної й другої держави під час їхнього переїзду з одної території на другу. Українці при виїзді з Московщини й Москві при виїзді з України користують ся тими самими правами й підлягають тим самим законам, що й усі інші громадяне чужих держав. 3) Полишаючи справу упорядкування відносин щодо залізничного господарства невирішеною аж до зроблення головних засад мирового договору, обидва правительства тимчасово обов'язують ся на засадах взаємности обмінюватись послугами, даючи вільні провози, вагони, плят-форми, цистерни й т. я. для полекшення товарообміну між Україною й Московщиною. 4) До зроблення мирового договору правительства признають на основі взаємности своїх консульських представників. 5) Московський і Український Червоні Хрести або інші відповідні установи негайно вживуть потрібних заходів до полекшення переїзду московським бранцям, що повертають ся з Австрії, Туреччини й Румунії, й українським бранцям,

що повертають ся з Німеччини. Як Московський, так і Український Червоні Хрести вживуть заходів до zorganizовання допомоги виселенцям, громадянам обох держав, а також бранцям, що пробувають на чужій території. 6) Обидві держави обов'язують ся після зроблення перемир'я пропустити грузи, що належать приватним особам і установам тої й другої держави й востались у дорозі через військові операції, а також закуплені й заволодні особами й установами, вивіз яких дозволено відповідними правительствами. Щодо демаркаційної лінії — вона ще визначать ся в комісії військових експертів і зараз ми її не маємо ще на мапі — додав Раковський.

На се С. Шелухин: Коли та комісія визначить демаркаційну лінію, невідомо. Через те наша делегація радить, щоб наша й ваша політичні комісії, на обов'язку котрих є визначення кордонів між Україною і Московщиною, зараз приступили до своєї роботи. Може тоді ці комісії скорше скінчать свою роботу ніж військова комісія, роботу якої в такім разі покривють такі наслідки роботи політичних комісій. Само собою розуміть ся, що військова комісія також буде провадити свою роботу над визначенням демаркаційної лінії, бо може трапитись і так, що вона порозуміть ся в сій справі скорше ніж політичні комісії.

З тим не міг згодитись Х. Раковський. Ми доручили вже військовій комісії терміново вирішити питання про демаркаційну лінію — сказав він — так, що нема жадної потреби притягати зараз до сеї роботи політичні комісії. Коли ви вважаєте, що питання про межі також термінове, по зробленню перемир'я ми поставимо його першим пунктом мирових переговорів, як ви сього забажаєте. Тепер же розроблення одної справи в двох комісіях може тільки загальмувати справу.

Коли С. Шелухин заявив, що він зовсім не хоче гальмувати справу, а навпаки — прискорити її, бо коли не одна, то друга комісія скорше дійде до порозуміння, Х. Раковський відповів: Я раніше вже зауважив, що у вас демаркаційна лінія фактично ідентифікуєть ся з питанням про межі. Ми також казали вже, що встановлення перемир'я на всім фронті є передумовою початку мирових переговорів, через те ми хочемо як найскорше зробити перемир'я. Одночасне визначування демаркаційної лінії й кордону неможливе, бо хоч воно буде вироблять ся у різних комісіях, але роботи їх не можна буде розділити зовсім, робота одної комісії буде впливати на роботу другої і в обох через те саме робота буде гальмуватись. Отже треба тільки попросити нашу військову комісію терміново скінчити свою роботу й завтра або післязавтра ми матимемо демаркаційну лінію.

С. Шелухин сказав: Ми так само хочемо як найскорше зробити не тільки перемир'я, а й самий мир. Через те й кажемо, що нехай працює і військова комісія, але разом з тим нехай приступить до роботи й політична комісія. Коли вже вона не буде визначувати зараз меж, найменш підготовлятиме тимчасом матеріал для майбутніх переговорів. Бо по вашій думці, поки буде вирішуватись питання про демаркаційну лінію, вся инша робота стоїтиме, а по нашій думці, поки одна комісія буде працювати над демаркаційною лінією, тимчасом і инші справи будуть посуватись наперед.

На се зауважив Раковський, що виходить, що Шелухин порушує питання про плян наших робіт взагалі. Раковський також думав підняти се питання наприкінці засідання. Через те тепер він радив би розмови про се скінчити й доручити військовій комісії скорше працювати. На сій обидві сторони погодили ся й перейшли до другого пункту умов перемир'я — про виїзд громадян обох держав до рідного краю.

Справа виїзду громадян обох держав до Рідного Краю. З приводу сього пункту С. Шелухин зауважив, що, познайомивши ся з виробленим московською делегацією проектом

умов перемир'я, українська делегація зробила про се реферат правительству, яке постановило доручити особливій комісії виробити докладні правила в справі переїзду меж громадянами обох держав. На запитання Раковського, чи він приймає сей пункт яко принцип, С. Шелухин відповів, що перша частина пункту його задовольняє, але друга ні. Щоб порозуміть ся в сій справі, українська делегація подасть московській ще свій проект сього пункту, після чого спільну редакцію можна буде виробити в мішаній комісії з представників обох делегацій разом з представниками деяких міністерств.

Тут знову вилізла між головами суперечка на формальнім ґрунті. Х. Раковський зауважив, що вироблення одних умов виїзду для обох держав означатиме накинення державі внутрішніх законів зовні й увільнятиме чужих громадян від підлягання законам тої держави, в якій вони перебувають. Треба мати на увазі, що при переїзді кордону громадяне чужої держави повинні рахувати ся з місцевими законами й жадних чужих правил держава не може у себе терпіти, підкреслив Раковський. Права чужих громадян за все визначають ся законами тої держави, де вони перебувають, а не міжнародніми договорами.

На се заявив С. Шелухин: Щодо прав чужих громадян — саме вони встановлюють ся не стільки внутрішніми законами, а більше договорами між державами. До того тут ще є одна ориґинальність: наші громадяне були у вашій державі ще тоді, коли там були зовсім инші закони й умови життя, як тепер. Якби наш громадянин їхав тепер до вашої держави, він мав би на увазі, з якими законами йому прийдесть ся рахувати ся, і від нього можна було б вимагати, щоб він підлягав тим законам. А тепер наші громадяне, не хотючи, опинились у ваших тамошніх умовах і хотять від них визволитись. Через те тут і повинно бути упорядковане відношення при допомозі договору. При сій кожна сторона може додержувати ся своїх законів, але за все тут роблять ся винятки. От напр. по берестейському договору у вас є виняток щодо виїзду німецьких громадян, які виїжджають цілком вільно й зо всім майном. Значить, ви не зрікаєтесь винятків і вони можливі й на сей раз. У міжнародніх відносинах є й принцип взаємності, а не тільки принцип підлеглости громадян одної держави законам другої держави.

Х. Раковський сказав, що на його думку ці переговори про перемир'я мають тенденцію вирішити деякі питання наперед. Через те він не може згодитись виділяти з наших майбутніх переговорів окремих питань і робити по них окремих умов окрім мирового договору. Після ще деяких реплік з обох боків голови згодили ся передати й се питання в окрему комісію.

Вагони й паровози. По третьому пунктови — про вагони й паровози — С. Шелухин оголосив другий проект, вироблений українською залізничною комісією. По сьому проекту Свіська Республіка має передати в тимчасове користування Україні певне число паровозів і вагонів різних типів. Докладні умови та правила користування й передачі сього мають бути вироблені окремою спільною комісією наприкінці тижня. Ліквідацію сеї справи й розрахунок зробити ся в мировім договорі. Погодили ся на тім, що й в сій пункті порозуміть ся комісія, яка виробить спільну редакцію пункту.

Дальші пункти умов. До четвертого пункту — про заведення консулів — С. Шелухин вніс деякі додатки, котрі Х. Раковський згодив ся передати разом з усім пунктом на розгляд комісії. Пятий пункт умов, де говорить ся про діяльність Українського й Московського Червоних Хрестів у справі допомоги бранцям, з невеликою редакційною поправкою цілком прийняв Шелухин. Зате про останній, шостий пункт, в яким говорить ся про вільний пропуск ще до зроблення миру різних грузів, С. Шелухин заявив, що він зараз нічого з сього приводу не може сказати, аж доки його не розгляне торговельно-промислова комісія.

Такий договір можна зробити не інакше, як тільки на основі товарообміну — сказав С. Шелухин. А се ваше жадання таке складне, що потрібує попереднього обміркування. Отсе, коли хочете, торкається мирних переговорів, бо потім тих товарів, які тепер вивезуть з одної держави, в другу, вже не можна буде в разі потреби повернути назад, як вагони чи паровози, — їх ізїдять або зносять, коли се буде якась матерія, і тоді вже пропало. Через те я гадав би ще передати сей пункт на розгляд комісії торгу та промисловости. На тій і згодили ся.

Таким чином в усіх пунктах умов перемир'я досягнуто було видимої принципіальної згоди — крім питання про демаркаційну лінію, коло якого ще йшли суперечки в комісії. В інших пунктах остаточне порозуміння мали досягнути в окремих комісіях. Х. Раковський ще раз застерігав ся, що всі ці умови матимуть тільки тимчасову силу — до зроблення мирового договору. З сям згодив ся Шелухин.

Деклярація совітської делегації. Після сього я маю честь оголосити від імені совітської делегації таку декларацію — заявив Х. Раковський: „Від імені Російської Соціалістичної Федеративної Совітської Республіки робітників і селян російська мирова делегація заявляє, що громадяне Української Держави в Росії будуть користуватись усіма правами, привілеями й повагою в політичній і громадській відношеннях, якими користують ся тубільні російські громадяне“. Прочитавши сю декларацію, Х. Раковський передав її С. Шелухині. Шелухин, узявши декларацію від Раковського, заявив, що приймає її декларацію до відомости.

Під кінець засідання голови делегації зняли питання про план робіт конференції. Обмінявшись думками, вони зробили півгодинну перерву, під час якої кожна делегація намітила своїх представників у різні комісії. Відновивши на кільканадцять хвилин засідання, делегації порозумілись і визначили дні та години засідання різних спільних комісій.

Справа прелімінарного миру. 12-го червня відбуло ся закрите засідання мирової конференції. Головою був С. Шелухин. На засіданні розглядала ся справа прелімінарного миру. Договір відчитувано пункт за пунктом і кожда точка обговорювала ся. Першу точку прийнято з невеличким обговоренням. Над точкою про суму перевозуваних грошей дискусія була ширша. Раковський наставав на перевозуваній сумі не більшій від 20.000 тисяч рублів, щоб не розвинула ся спекуляція. Кистяковський, полемізуючи з Раковським, казав, що необхідно рахувати ся з домаганнями родини по суні, зокрема при сьогоднішній дорожнечі, коли піднесли ся ціни на все, особливо на мануфактуру. Шелухин також був за підвищенням перевозуваної суми до 75—100000 рублів. В такім самім порядку обговорювали ся й останні пункти. В дискусії взяли участь С. Шелухин, Х. Раковський, І. Кистяковський, проф. А. Неміровський, Д. Мануїльський. Вкінці прийнято отсей текст тимчасового миру.

Договір, зроблений між Російською Соціалістичною Федеративною Совітською Республікою і Українською Державою 12 червня 1918 р. в городі Київі. Уповноважені представники правительства Російської Соціалістичної Федеративної Совітської Республіки Христіян Юрієвич Раковський і Дмитро Захарієвич Мануїльський з одного боку й Української Держави: голова української мирової делегації генеральний суддя Сергій Павлович Шелухин, заступник голови делегації державний секретарь Ігор Олександрович Кистяковський, члени делегації Христор Антонівч Барановський, Плятов Константинівч Лінниченко, інженір Адам Олександрович Свіциан, отаман Олександр Володимирович Слівинський і професор Отто Оттонович Айхельман з другого боку, зібравши ся в городі Київі для зроблення між названими двома незалежними державами договору про мир, 12 червня 1918 року на час ведення мирових переговорів установили між собою і прийняли отсей тимчасові, але необов'язуючі для договору про мир умови:

1. За згодою обох сторін бойова акція спинається на всім фронті на цілий час ведення мирових переговорів між Російською Соціалістичною Федеративною Совітською Республікою і Українською Державою. Там, де бойова акція ще не припинена, негайне припинення її припиняє місцеве командування шляхом відповідних умов.

2. Правительства Російської Соціалістичної Федеративної Совітської Республіки й Української Держави зобов'язують ся на основах взаємности не робити перешкод і лишити ся на ободу та можливість горожанам тої і другої держави по можливости без пересідки переїхати до свого Рідного Краю — Москалям на Московщину, а українським горожанам на Україну, з їх майном з виймою товарів, з вартісними паперами й дороговісностями, а також з готовими гроши в сумі не вище 10000 рублів на одну особу, а крім того 2.000 рублів на кожного члена родини сеї особи, при чім вся сума готівки на одну родину не повинна перевищати 20000 рублів. Перевіз готівки звиш 20000 рублів, але не більше 100000 рублів допускається при умові, коли український комісар, установивши, що готівка звиш 20000 рублів є результатом ліквідації майна, подасть до відома совітській влади перевозувану суму, зазначаючи, що перевищення 20000 рублів се результат ліквідації майна.

Кождїй з договірних сторін лишається право обмежувати й забороняти привіз і вивіз чужих валют.

Посвідки про підданство віддають ся представниками (пор. 4 пункт сього договору) держав по приваженности й по мірі видачі сих посвідок списки подають ся правительствам по приваженности.

Для переїзду установлюється ся шляхи: через Оршу — Гомель, Брянськ — Кототоп, Брянськ — Ворожба, Курськ — Ворожба, Курськ — Харків, Слєць — Валуйки, Вороніж — Каменська, Царицин — Лиха, Тихоріцька — Ростів, Сїськ — Ростів.

В першу чергу перевозять ся: а) воєнно-полонені обох держав, евакуовані з центральних держав, б) жінки й діти, що втратили своїх кормителів.

3. а) Обидві договірні сторони роблять всі необхідні заходи, щоб повернути взаємне користування і обмін залізничним рухомим складом на основах, передбачених маючими силу до 7 листопада 1917 року на російських залізничних шляхах умовами та правилами з тими змінами в них, на які згодяться ся міністерства шляхів.

б) З огляду на переїз в період воєнних акцій рухомого складу з шляхів Української Держави поза лінію фронту на шляхи Совітської Республіки остання зобов'язується ся негайно передати Українській Державі залізничний рухомий склад в скількості, в реченці і на умовах, які вироблять в порозумінню міністерства шляхів.

в) Для сеї цілі твориться ся негайно комісія з представників міністерств шляхів обох держав для термінового розглядення і пороблення заходів до поступенної передачі на дороги Української Держави рухомого складу по точці б).

г) Одночасно з виповненням умов, указаних в точках а), б) і в), обидві договірні сторони роблять негайно необхідні заходи коло привернення телеграфічної, поштової і пасажирської залізничних комунікацій.

д) Ліквідація і подрібне розраховання щодо тимчасового користування рухомим складом видадуть ся в порядку і на основах, які має установити ся в мировім договорі.

4. Правительства обох держав на основах взаємности заводять в Російській Республіці і Українській Державі своїх представників — комісарів і консулів для оборони інтересів своїх горожан.

5. Російське й Українське Товариство Червоного Хреста негайно роблять заходи коло облєгчення переїзду полонених з горожан обох держав і коло організації помочи їм в дорозі.

6. Обидві держави обов'язують ся поробити одночасно припинення бойової акції на період ведення мирових пере-

говорів необхідні заходи коло як найшвидшого установаження можливого тимчасового товарообміну для задоволення невідложних біжучих потреб кожної зі сторін у відповідних продуктах. В сій цілі утворить ся в тиждневий реченець від часу підписання сього мішана комісія з представників сторін на паритетних основах, котра спільно займеть ся розглядом і вирішенням операцій товарообміну по кожному окремому заявленому сторонами домаганню. Комісія повинна в першу чергу взяти під увагу, що цілий ряд грузів наслідком воєнних операцій не був доставлений сторонами взаємно. Обидві держави обов'язують ся робити заходи коло термінового розглядення сеї справи та взаємного управильнення її.

Обидві держави приступають негайно до переговорів в справі розроблення мирового договору.

Сеї договір уложений і підписаний на двох мовах — українській і російській. Оригінал підписали делегати.

(Далі буде).

Вісти.

Спочування цїсаря Вільгельма з приводу звіриницької катастрофи. 16 червня німецький посол був офіційно у гетьмана й передав йому спочування німецького цїсаря з приводу жертв вибуху на Звірницї, в таких висловах: „Ясновельможний пане гетьмане! З найвищого поручення мого наймилостивїшого пана, німецького цїсаря, маю честь передати вам, пане гетьман, і всьому українському народови глибокі почування спочування його Цїсарської Великості з приводу тяжкого нещастя від вибуху, при яким знищилася частина міста й жертвами якого загинуло стільки київських горожан.“

На се відповів гетьман: „Пане посол! Прошу передати його Цїсарській Великості мою й українського народу глибоку подяку за спочування його Великості з приводу нещастя яке навістило Київ. Увесь український народ глибоко порушить ся висловом сього високомилостивого співболу. Рівночасно користую ся нагодою, щоб висловити вам особисто, пане посол, сердечне признання за ваші незмінно зичливі відносини до всіх подій, які переживає Україна.“

Призначення посла до Болгарії. З поінформованих джерел доносять, що встановлюють ся добросусїдські відносини поміж Українською Державою та Болгарією, до чого немало сприяє пробуваючий у Києві болгарський посланник — проф. Шпшманов. Дуже можливо, що призначення для Софії українського посла відбудеть ся в скорім часі. Далі треба чекати підняття питання про встановлення поміж Україною та Болгарією правильних торговельних зносин на підставі взаємности, в чім безумовно зацікавлені обидві держави.

Міністер віроісповідань вніс в Раду міністрів законопроект про видачу субсидії холмській духовній колегії.

Владика Олексій, відомий борець за незалежність української православної церкви, 15 червня покинув межі Київщини. Останнім часом владичі, що стояв осторонь від українського церковного руху, довело ся зазнати чимало прикрас від різних заступників незайманості „русской вѣри“.

Підмога українським театрам. Рада міністрів постановила видати „Українському Національному Театрови“ одноразову грошову підмогу в розмірі 165.000 карбованців і „Молодому Театрови“ так само одноразову підмогу в розмірі 10.000 карбованців.

Новий закон про підданство. Має бути виданий новий закон про підданство. Сеї закон розробляє тепер окрема комісія, яка складаєть ся з міністра внутрішніх справ Лизогуба, міністра судових справ Чубинського, міністра освіти Василенка, заступника міністра міжнародніх справ Дорошенка й запрошених до співробітництва: ректора київського університету проф. Спекторського, проф. Богдана Кистяковського, генерального судді С. Шелухина та М. Славинського. Праця

сеї комісії ведеть ся швидко й розроблення закону про підданство наближаєть ся до скінчення.

Допомога полоненим. „Народня Справа“ повідомляє: Сими днями Всеукраїнська Земська Спілка у Києві ухвалила вжити всіх заходів для допомоги нашим полоненим. Після реферату з сього приводу члена київської народньої губернійської Земської Спілки окремиї комітет для допомоги нашим полоненим. Такі ж комітети заснувати при всіх повітових і губернійських народніх управах на Україні. Місцеві комітети повинні об'єднувати діяльність всіх організацій, які ранїйше допомагали полоненим (Червоного Хреста, різних союзів тощо), а діяльність місцевих комітетів буде об'єднувати ся в центральнім комітеті при Всеукраїнській Земській Спілці. Незабаром по всій Україні переведеть ся збір грошей для полонених, а також передбачаєть ся командирувати за кордої спеціальну комісію, яка на місцях виявила б становище наших полонених. Всі, у кого є родичі в полоні, повинні звертати ся в сій справі до своїх повітових земств: повітові народні управи в свою чергу будуть звертати ся до Всеукраїнської Земської Спілки, яка матиме змогу як найскорше пілком визволити з полону наших земляків.

Відкрите курсів для учителів середніх і вищих початкових шкіл. 10 червня відбуло ся в бувшій кадєтській корпусі прилюдне відкриття курсів для учителів і учительок середніх і вищих початкових шкіл. Виступило кілька промовців. Міністер освіти М. Василенко, вітаючи прибувших, висловив подяку, що вони відчули потребу підготувати ся до майбутньої націоналізації школи, яка особливо вимагає науково-педагогічної підготовки. Інструктор курсів А. Музиченко в довгій промові зазначив, що школа допоможе знайти розуміння життя в його сучасних вимогах тільки тоді, коли вона буде по слову поета „перешколеною“, утвореною на нових принципах. Національне виховання — се завдання, якому назустріч повинно піти учительство, допомагаючи своєю невтомною працею. Учителка М. Волянська висловила подяку впорядчикам й лекторам за організацію курсів, необхідність яких відчуло також і російське учительство. Директор департаменту низшої освіти А. Лещенко намітив в загальних рисах програму й завдання курсів. Вступну лекцію після перерви прочитав В. Дога. Зарєєстровано прибувших на курси біля 250 чоловік, переважно з Київщини й Чернигівщини.

Тепер в Києві провадять ся лекторські курси для учителів середніх і вищих початкових шкіл. Київські курси повинні обслуговувати в першу чергу потреби Київщини й Чернигівщини (щодо середніх і вищих початкових шкіл). В першу чергу (від 14 червня до 21 липня) відбудуть ся курси для учителів низших початкових шкіл м. Києва, радомиського повіту, частини козелецького повіту й частини остерського повіту. Всі курси відбувають ся в помешканні кадєтського корпусу. Там же утворено й інтернат для слухачів, але слухачі повинні привозити з собою постіль, мішок і сїнники та посуду для чаю. Для учителів низших початкових шкіл канівського й київського повітів курси відбудуть ся від 23 липня по 1 вересня (В.).

Обід у гетьмана в пошану генералфельдмаршала Айхгорна. 8 червня відбув ся обід у гетьмана в пошану генералфельдмаршала Айхгорна та чинів його штабу. Сеї обід улаштовано у відповідь на той, що дав фельдмаршал гетьманови 26 травня. Обід носив військовий характер і крім чинів штабу та військового міністра на обіді були присутні: голова Ради міністрів, управляючий Міністерством закордонних справ Дорошенко, управляючий Морським Міністерством Максимов і начальник гетьманського штабу отаман В. Дашкевич-Горбацький. На обіді сказав гетьман по українськи ось що: Я радо вітаю у себе генералфельдмаршала й представників славетної німецької армії. Я підіймаю чару за хоробрі німецькі війська, котрі допомагають нам творити незалежну Українську Державу та встановляти лад і спокій в краю.

Пю за здоров'я їх славного провідника, генерал-фельдмаршалу Аїхгорна — слава!

У відповідь генерал-фельдмаршал сказав по німецьки: Пане гетьман! Щиро дякую вам за ваші ласкаві слова й увагу. Вам відомо, пане гетьман, що я солдат і можу відповісти вам як такий. Німецькі війська прийшли сюди, виконуючи наказ нашого верховного провідника. З великою радістю прийшли ми на сей заклик, бо діло йде про те, щоб дати допомогу народами, котрий прагне увільнити ся від своїх гнобителів, і нам судило ся прекратити й благородне завдання бути першою опорою молодій державі на початку її державного будівництва. І коли з багатьох боків в сїм краю нас зустрічають не з великою охотою, а з недовір'єм і деколи навіть з відкритою ворожнечею, се дуже прикре, але разом з тим я сподіваю ся, що як тільки Україна стане твердо на своїх власних ногах яко незалежна самостійна держава й сї люде, — виключаючи тих, котрі бажали-б особистої користи з продовження революційного стану краю на очні часи, — будуть в свій час з подякою згадувати про німецького солдата. Сей час прийде напевне, той час, коли Україна — збудованне котрої вже, пане гетьман, з твердою рішучістю і вірою в Бога прийняли на себе — знову заквітне і праця в містах та селах, на фабриках та в полі знову поновить ся, щоб принести багаті плоди. Прийде той час, коли Українська Держава, підтримана патріотичним самозабуттєм своїх громадян і кермуючи ся Урядом, який утворив ся на народніх підвалинах, піде на чолі всіх східних народів під оглядом добробуту та дійсної цивілізації. Від усього серця бажам приходу такого часу й за сю щасливу будучину підіймаю чару й говорю: „Хай живе Україна та її гетьман!“

Державна допомога інвалідам-полоненим. Рада міністрів асигнувала з коштів державної скарбниці на утриманне й лічення інвалідів, що повертають з полону, 2,000,000 карб.

З діяльності Дніпровського Союзу. При участі 240 представників від споживчих товариств 5—6 травня с. р. відбули ся установчі збори Дніпровського Союзу споживчих товариств, на яких обговорено реферати про організацію одноцільної, міцної, центральної кооперативної спілки, яка могла-б об'єднати коло себе всі кооперативи України. Постановлено утворити „Дніпровський Союз“, який зробив ся-б головним об'єднуючим центром районних і центральних кооперативних союзів. Розпочинаючи активну діяльність 1-го червня 1917 р., вже до 1 січня 1918 р. „Дніпровський Союз“ встиг згуртувати коло себе 500 окремих товариств і 32 районні союзи, скількість членів яких виносила 527.

Багато з сих союзів, які об'єднують по 2—3 повіти, а особливо районні союзи, які складають ся не менш ніж з 3000 товариств, допомогли Дніпровському Союзові тим, що надто скоро поширили його торговельну діяльність майже по всій Україні й тим значно підняли авторитетність в очах широкої маси споживача. Особливою діяльністю визначають ся союзи: дніпровський—527 членів, харківський—535, полтавський—338, винницький—284, катеринославський—200. По загальному числу членів харківський союз наче-то займає перше місце, але в дійсності воно є не так, бо дніпровський союз, об'єднавши 32 районні союзи, бере значну перевагу. Одночасно з поширенням об'єднуючої діяльності Дніпровського Союзу значно збільшили ся його обороти. Так напр. за 7 місяців (від 1 червня 1917 р. до 1 січня 1918 р.) загальна сума обороту по складу товарів, була: 5,651,692 карб. 16 коп.—по складу книжок: 144,008 карб. 19 коп.; по торговельно-комісійних операціях: 536,378 карб. 30 коп. Разом складало се суму — 6,332,078 карб. 65 коп.

У свій час Дніпровському Союзові яко центрові кооперативно-споживчих товариств Міністерство харчових справ дало доручення розділяти різні предмети, які Міністерство постачало для країни. З сєї діяльності відомо, що на сей рік належало до розділення 123,835 пудів всякої шкіри для обуви. Вступаючи в життя 1918 р., Дніпровський Союз мав

пайового капіталу в сумі 300,000 карб. 50 коп. і товарів на складі на суму 200,000 карб.

Большевицька хвиля внесла в сїм разі деяку руїну й пошкодила справі плянової праці, бо така праця дуже гальмувала ся подіями на місцях, про що можуть свідчити цифри обороту Дніпровського Союзу за 1918 р., надруковані в 1-2 числі „Кооперативної Зорі“. З згаданого обороту видно, що за січень загальна сума обороту була 315,092 карб. 19 коп., за лютий—297,479 карб. 65 коп., а за місяць березиль, коли саме зводили ся політичні рахунки з большевиками, сума загального обороту підняла ся до 1,697,192 карб. 30 коп.

Тепер Дніпровський Союз видає свій власний часопис п. з. „Кооперативна Зоря“, в яким беруть участь кращі кооперативні письменники й діячі кооперативної на Україні. Крім видання кооперативного часопису Дніпровський Союз у співдії з Українським Банком і центральним сільсько-господарським товариством заснував „Всеукраїнський Кооперативний Видавничий Союз“, завданням якого — дати певний напрям і плановість видаваним для народу книжкам і в певній мірі задоволити розумно виданою книжкою духові потреби селянина-кооператора. Утворення такого кооперативу можна тільки вітати, бо наше село давно вже жде справжнього світла й добра, якого воно не бачило за часів Миколи й за часів великої революції (В.).

Українська Академія Наук. Відомий академик В. Вернадський уживає всіх засобів, щоб протягом двох місяців скласти статут і штати будущей Української Академії Наук. Між иншим передбачає ся запросити на членів Академії відомих українських учених: проф. М. Грушевського, проф. Кримського з Москви та доцента петроградського університету д-ра антропології, етнографа Х. Вовка (В.).

Київський український університет. На засіданні фізико-математичного факультету 4 червня під проводом ректора професора І. Гаміцького вибрано на членів факультету: 1) відомого українського етнографа-антрополога, доктора антропології, завідуючого українською частиною етнографічного відділу Музею Олександра III в Петрограді й кавалера ордену Почесного Легіону, доцента петроградського університету Хведора Вовка по відділу антропології й етнографії; 2) відомого фахівця в справі прикладної механіки, аеронавтики й будівництва кораблів, б. директора петроградського Лісного Інституту та професора політехнічного інституту, почесного члена петроградського Товариства Природописців Олександра Фон-дер-Фліт по відділу математичних наукових дисциплін; 3) гірничого інженера фрайберзької гірничої академії й магістранта московського університету, б. асистента при кафедрі прикладної геології варшавського політехнічного інституту, професора доісторичної археології й донецького політехнічного інституту Миколу Безбородка по відділу геологічних наукових дисциплін; 4) професора прикладної геології б. варшавського політехнічного інституту, професора доісторичної археології й історичної географії Росії нижгородської філії московського Археологічного Інституту, почесного члена того Інституту й Кавказького Гірничого Товариства, магістра геології й мінералогії, магістранта географії, приват-доцента університету св. Володимира Віктора Дубяньського по відділу географічних наукових дисциплін.

Скоропис-Іолтуховський виїхав у характері старости Підляша й Волині, але з збільшеними уповноваженнями. Перед відїздом був на прийнятті у Дорошенка.

Зміст: За автономність української православної церкви. — Др. Павло Рорбах і Аксель Шмідт про переворот на Україні: 1) Др. Павло Рорбах-Українські вражіння, 2) Звідомлення Акселя Шмідта з подорожі на Україну. — О. Одесь. О. Боже мій! (вірш). — Третій всеукраїнський кооперативний зїзд (Київ). — Проект організації Українського Селянського Союзу. — Українська нота в справі Криму. — Ін. Бочковський. Національна справа. П. Годовні чинники й основні фази національно-визвольних рухів нового часу (Продовження). — Московсько-українська мирова конференція (Продовження). — Вісти.

Видає і відповідає за редакцію Микола Трецький
— З друкарні Адольфа Гольдштерна в Відні. —

ВІСТНИК

ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертає ся.
 Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
 Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К.,
 6 карб.; квартално—8 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа
 50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 26.

Відень, 30-го червня 1918.

Ч. 209.

Розв'язання Союзу визволення України.

Союз визволення України, як організація викликана обставинами війни й на воєнний час призначена, виконавши величезну своєю розмірами й результатами політичну й культурну працю та доживши до здійснення свого програмового домагання — державної самостійності України, ухвадою членів Союзу розв'язуєть ся з днем 1 липня 1918 р.

Одночасно з сим розв'язують ся всі таборові організації полонених, які стояли в тій чи иншій організаційній звязи з Союзом, а їх чинности перебирають ліквідаційні комітети.

До вибуху революції був Союз визволення України єдиним явним речником національно-політичних змагань українського народу по сей бік Збруча до державної самостійності й репрезентантом сих змагань перед чужими народами та правительствами. З вибухом революції, коли на самій Україні піднесено прапор державної самостійності й появили ся легальні українські репрезентативні органи, Союз обмежив свою діяльність на несення культурної помочи полоненим, виселенцям і населенню окупованих центральними державами українських земель.

Але тепер і ся діяльність добігає свого кінця. В обох центральних державах (Німеччині й Австро-Угорщині), в яких головню проявляла ся діяльність Союзу, від трьох місяців існують українські державні дипломатичні представництва. Почнеьт ся скоро правильна виміна полонених і в сій цілі прибудуть з Києва до Німеччини й Австро-Угорщини спеціальні комісії. Недалекий вже час, і десятки тисяч людей, що при помочи Союзу заспокоювали на чужині свої культурні потреби, дістануть ся до Рідного Краю. Уже тепер відбуваєть ся перевезення на Україну інвалідів, а крім того коло 20.000 полонених, які зголосили ся до українського війська, змайшли ся на Україні. Виселенці з Волині й Холмщини, що перебували в Австрії, також повертають до дому. Зорганізоване заходами Союзу українське шкільництво на Підляшю й Волині незабаром переймуть під свою опіку органи української державної влади.

В сих обставинах Союзови визволення України дпають ся розв'язати себе та зліквідувати свою працю. Робить се Союз в свідомости чесно виконаного національного обов'язку та в переконанню, що плоди його праці в білянсі всенародніх політичних і культурних придбань української

нації в часі її відродження до самостійного державного життя займуть своє почесне місце; що відповідні публичні інституції та приватні організації Української Держави до праці Союзу будуть навязувати свою працю, продовжуючи його діяльність в змінених обставинах і в інших організаційних формах. Відповідно до сього буде нереводити ся й ліквідація Союзу.

Згідно з ліквідаційним планом всі культурні уладження в таборах полонених-Українців у Німеччині й Австро-Угорщині, утворені заходами Союзу та працею полонених, як бібліотеки, театри, друкарні, шкільні уладження і ин., будуть переносити ся на окуповані центральними державами українські землі, в міру зорганізованя там українського життя, і віддавати ся в розпорядження місцевих публичних інституцій або приватних організацій для відповідного використання. Таборові музеї, колекції фотографій та видань і взагалі всі предмети музейної вартости будуть передані на власність Українського Національного Музею у Києві. Видавництва Союзу можуть стати власністю видавничих організацій з членів і співробітників Союзу, коли такі організації складуть ся та будуть здатні перейняти й попровадити видавництва. Архиви й бібліотеки Союзу у Відні, Берліні й Льозанні, а так само високої культурної вартости архиви таборових організацій полонених, також знайдуть відповідне приміщення і призначіння.

Як довго ще перебуватимуть наші люди в полоні й як довго позволятимуть матеріальні засоби, буде продовжувати ся просвітна робота в таборах полонених під проводом таборових комісій і під загальним доглядом ліквідаторів Союзу та провадити ся видавництво „Вістника“ у Відні та по одній таборовій часописи полонених: в Австрії — „Розвага“ (у Фрайштадті) й у Німеччині — „Вільне Слово“ (в Зальц-веделі).

По остаточнім завершенню ліквідації буде видане друком звідомлення з політичної й видавничої діяльності Союзу та роботи в таборах полонених за всі чотири роки його існування, а також виказ його грошових видатків і прибутків.

А. Жук,

ліквідатор Союзу визволення України
на Австро-Угорщину.

Нота Українського Правительства в справі Бесарабії.

Правительство Української Держави виробило таку ноту з відповіддю румунському правительству в справі Бесарабії:

„Румунському міністрови закордонних справ! Правительство Української Держави дістало вашу дипломатичну ноту з дня 20 квітня 1918 р. ч. 2527 і вважає тепер потрібним довести до вашого відома про ті підстави, в котрих воно не може згодити ся з вашою аргументацією щодо виправданя всього того, що стало ся в квітні с. р. й закінчило ся з боку румунського правительства позбавленням Бесарабії її політичної автономії та приказом румунського правительства приєднати Бесарабію до сполученого королівства Румунії. Правительство Української Держави, розуміє ся, не оспорує, що румунське правительство було цілком добросовісно переконане в ґрунтовності виложеної в ноті аргументації. Але разом з тим Правительство Української Держави не може відмовити ся від об'єктивної оцінки як тих загальних міркувань, котрі лягли в основу вашої аргументації, так зокрема тої акції, котра закінчилась фактичним приєднанням Бесарабії до румунського королівства. Відповідальні власти в румунськiм королівстві, що оповістили приєднання Бесарабії до Румунії, очевидно не були досить добре поінформовані про такі обставини:

1. Що склад тимчасової представницької установи в молдавській республіці—Бесарабії склав ся при незвичайних обставинах життя, котрі сформували ся збереженням правил, звичайних при організації нормального народного представництва. Розуміє ся, все се треба поставити в докір всім тим політикам і випадковим представникам населення, які працювали в тім напрямі, хоч-вони й мали на оці високі патріотичні цілі.

2. Що оповіщення молдавської республіки Бесарабії цілим рядом яскраво закріплених ухвал і інших своєї діяльності з цілковитою послідовністю завжди відхиляв найрішучішим способом, яке-б то не було, підпорядкування свого політичного буття під владу румунського королівства.

3. Що тойже парламент „Сфатул-Церія“ проводив такий принцип, що питання про остаточну політичну організацію Бесарабії буде в праві розв'язати лише нормальне народне представництво, зложене при умовах повної свободи та з повними уповноваженнями до того.

Що від імени представників держав порозуміння правительству молдавської республіки Бесарабії заявлено в письмевній формі гарантію збереження її політичної незалежності у відношенні до Румунії.

5. Що запевнення про гарантію політичної незалежності молдавської республіки Бесарабії від Румунії наступило потім і з боку румунського правительства.

6. Що командуючий румунський генерал при появі в Бесарабії в товаристві румунських військ зовсім виразно оповістив, що прихід румунського війська має виключно ту мету, щоб зберегти румунське військове майно на території Бесарабії й допомогти zorganizувати ся майно стійній молдавській республіці, та що румунські війська мали залишити ся в Бесарабії лише до того часу, доки в Бесарабії не утворить ся власної надійної військової сили, й що румунські війська будуть виключно в розпорядженні правительства молдавської республіки.

7. Що зміст розмови Українського Правительства з ген. Коанда 15 січня 1918 р. передано вашому правительству далеко не докладно.

Правительство Української Держави, розуміє ся, не вважає потрібним пояснити румунському міністерству закордонних справ, що все, що стало ся в Кишиневі під натиском

заведеного в той час румунською владою військового стану з усією строгістю в цілій Бесарабії й при вимушеному zorganizованню агітацією явним голосуванню в „Сфатул-Церія“, ухвалили „Сфатул-Церія“. До тогож Управителю правдою волею Бесарабії не може не звернути найсерйознішої уваги на ті обставини, про котрі воно поінформоване як найкраще, що авторитетний офіційний представник румунського правительства перед голосуванням „Сфатул-Церія“ про приєднання до Румунії поставив питання про приєднання Бесарабії до Румунії в ультимативній формі. Настійчиво запропоновано, або приєднати ся на вигідних для Бесарабії умовах, або в протвнних разі бути анектованими. Загарантувати необхідну автономію молдавської республіки, а так само скасувати військової стан, щоб забезпечити волю „Сфатул-Церія“, відмовлено. Для розмірковання над розв'язкою такого важного питання, як приєднання Бесарабії до Румунії, „Сфатул-Церія“ представник румунської влади дав був усього лише три до чотирьох годни і тільки в формі уступки продовжив сей реченець на цілу добу. Українське Правительство не може не звернути уваги румунського правительства на те, що такий незвичайний порядок річей, який примінено в данім випадку, можна припускати лише при умовах примінення військової крайности у ворожій краю або здавлення повстання, а міжтим цілком ясна справа, що ні те ані друге тут не мало місця й що такими вимушеними способами не можуть розв'язувати ся питання про свободні установи з горажками для свого краю і про основні порядки його політичного буття.

Бесарабія находила ся більше ста літ в складі російської держави та в силу сього була в найтісніших економічних і політичних зносинах з найближшою своєю сусідкою Україною. Коли-ж в падолисті 1917 р. утворила ся Українська Народна Республіка, спершу маючи на увазі загальну федеративну зв'язь всіх частин бувшої російської держави, Українське Правительство думало, що зв'язки України з Бесарабією тим самим не поривають ся. Після-ж рішучого відділення від Росії, не припускаючи можливости повного розриву поміж Україною і Бесарабією, а також маючи на увазі змагання значної більшости населення Бесарабії, Українське Правительство мало вступити в найтісніші зносини з молдавською республікою, даючи їй відповідні автономні права.

При сiм конче треба підкреслити, що Українське Правительство на тім і настоювало, що, як напевно відомо, Молдаване в Бесарабії не складають більшости й що більшість населення належить до різних національностей немолдавського походження, серед котрих є дуже великий відсоток Українців. Так само тепер рішучим способом відкидаючи права Румунії на Бесарабію і заявляючи про свої права на сю область, Правительство Української Держави одначе цілком не думає робити актів, якого-б не було, насилля у відношенні до прав Бесарабії на справедливе й доцільне національне самоозначення. Воно при яено висловленім бажанню волі народу в Бесарабії мало намір і тепер не змінило свого наміру дати всьому населенню бесарабської області політичну автономію, яка-б забезпечила населенню найширші права його суспільно-політичного будівництва й культурного самоозначення; але цілком зрозуміло, що життєвого і для всієї України стратегічного й економічного мотивів Правительство Української Держави повинно настоювати на приналежности політично-автономної Бесарабії до Української Держави, до чого вона, Україна, має всі права й чого бажав величезна більшість населення Бесарабії.

І Правительство Української Держави тішить себе надією, що поміж обома державами, Україною і Румунією, в справі згаданого неприемного непорозуміння на випадок потреби може бути osiąгнута достойна згода шляхом звичайних культурних засобів полагодування міжнародно-правових конфліктів.

Ми низше підписані представники Правительства Української Держави просимо вас вірити в цілковиту лояльність наших симпатій і повної дружності до румунської держави. Голова Ради міністрів Х. Лизогуб, управляючий Міністерством закордонних справ Д. Дорошенко.

Сю ноту підписано 5 червня, а на другий день дипломатичний кур'єр Ковалів виїхав з нею до Букарешту. Одночасно Міністерство закордонних справ передало копії ноти послам: німецькому баронові Муммови, австро-угорському графові Форґачеви й болгарському професорові Шпашманову.

Нота в справі Холмщини.

12 червня 1918 року українське Міністерство закордонних справ звернулось до австро-угорського міністерства закордонних справ з такою нотою:

До ц. і к. міністерства закордонних справ.

Мировим договором, зробленим у Бересті, а також додатковим протоколом, підписаним представниками України й Австро-Угорщини 4 марта 1918 р., питання про майбутню приналежність Холмщини й Підляшя остаточно та принципово вирішено тим способом, що Холмщина з Підляшшом має відійти до України. Не розв'язано остаточно тільки питання про сталі границі між Україною й Польщею в межах Холмщини. Сі границі має установити передбачена в протоколі з 4 марта спільна комісія, а підставою для встановлення границь мають бути етнографічні дані й бажання населення Холмщини.

До зроблення мирового договору Холмщина була окупована почасти німецьким, а почасти австро-угорським військом. Після зроблення миру Українське Правительство призначило на Холмщину й Підляшшя свого комісара, якого Німеччина та окуповані її військом території допустила до виконання його обов'язків. Що-ж-до території, окупованої Австро-Угорщиною, так тут положення являється цілком відмінним. Австро-угорські військові й цивільні влади не тільки не допустили комісара України до виконання його обов'язків, але навпаки, порушуючи мировий договір, змінили status quo ante в Холмщині на користь Польщі.

Ц. і к. міністерству закордонних справ не могло бути невідомо, що на початку квітня б. р. переведено вибори до Польської Регенційної Ради в повітах: замостенським, краснопотавським, білгорайським, томашівським і грубешівським, і вибрано Поляків Ходаковського, Яблонського й Малишевського. В тому-ж місяці квітні Регенційна Рада ухвалила утворити суд і в компетенцію цього суду зачислити повіти: замостенський, білгорайський, томашівський і грубешівський. Крім того мають ся відомості, що австро-угорські військові влади, видаючи паспортні мешканцям Холмщини, визначають державну приналежність сих мешканців як підданих Польщі. Нарешті мешканців Холмщини, котрих під час війни вивезено з Холмщини, до сього часу не повернено до дому, а на їх місце польські урядники переселяють людиність польської національності.

Всі зазначені вище факти свідчать про те, що status quo Холмщини зміняло ся не в напрямі, зазначеному в мировім договорі, при чім те, що зостало ся нині в Холмщині, ні в яком разі не буде сприяти ліпшому і добросусідньому розв'язанню холмського питання між Україною, Австро-Угорщиною та Польщею.

Стоючи на ґрунті мирового договору, а також маючи на увазі запевнення, які дали представники ц. і к. австро-угорського правительства в інших складених умовах, низше підписаний від імени Правительства Української Держави має за честь подати все вище зазначене до відома ц. і к. міністерства закордонних справ і чекає від ц. і к. правительства австро-угорської монархії, що воно негайно поробить рішучі заходи для того, щоб відкинуто і скасовано все те, що зав-

дено Польщею на території Холмщини, а також щоб негайно повернуто всіх вивезених з Холмщини під час війни мешканців і припинено імміграцію Поляків на Холмщину.

Управляючий Міністерством закордонних справ Д. Дорошенко. Директор Департаменту К. Лоський. Завідуючий політичним відділом Н. Суровцова.

Копію цієї ноти розіслано разом з тим представникам інших чужоземних урядів.

Протест Холмського Виконавчого Комітету.

Холмщину й Підляшшя по берестейському мировому договорі прилучено до України. Основою для такого міжнародного акту було: а) самоозначення холмсько-підляського українського населення, яке виявило свою тверду волю злучити свій край і політичне життя з Україною на всехолмським делегатським з'їзді в Києві 25—27 серпня 1917 р., а також б) статистичні дані про людиність Холмщини й Підляшя. З тих даних бачимо, що на 1 січня 1914 р. було:

Українців	446.839	(50.1%)
Поляків	284.136	(30.5%)
Євреїв	147.219	(15.8%)
Німців і инш.	33.901	(3.6%)

А всього населення 932.095 чоловік.

По миру були ясно визначені головні пункти західної межі поміж Україною і Польщею. Але таке залагодження холмської справи не до вдоволи стало польським повіністям, які вжили всіх заходів, щоб досягнути поширення східної межі Польщі на втрату української території й на кривду більшости населення Холмщини.

Під напором бурних протестів з боку польських повіністів зложено додаткову умову, на якій західна межа України в Холмщині спеціальною міжнародною комісією може бути посувута на схід від визначеної берестейським договором лінії в залежності від місцевих національних відносин.

Хіба додаткової умови полягає в тім, що в ній передбачається посування межі тільки на схід, а тимчасом етнографія Холмщини вимагає того, щоб границю в деяких місцях встановлено на схід, а в деяких і на захід від зазначеної берестейським договором лінії, як ось: в білгорайським, константинівським і соколівським повітах з Дорогичином, де коронував ся колись галицько-волинський князь Данило, на чолі.

Все-ж-таки українське населення Холмщини й Підляшя уважало сю умову (розуміть ся, з зазначеною поправкою) найкращим способом для добросусідського порозуміння між українським і польським народами й через те готове було з тою додатковою умовою рахувати ся. Але-ж не так поставила ся до сеї умови Польща, яка ще не виношена й не створена як держава, а вже кує політичні кайдани для сусіднього братнього народу. Мріючи про велику незалежну Польщу від моря до моря, польські повіністи всіма силами намагають ся вирвати у вищих сфер Відня і Берліна згоду на те, щоб Холмщину та Підляшшя цілком прилучити до Польщі. А щоб мати хоч які будь підстави для того, вони від 1915 р. завзято насильно польонізують в Холмщині українське населення і в тім, на великий жаль, допомагає їм австро-польська окупаційна влада. Так: 1) на землях евакуованого українського населення вони обсадили колоністів з центральної Польщі; 2) не дозволили функціонувати ніодній українській школі; 3) примушували українських дітей учити ся в польських школах; 4) не допустили в Холмщину ніодного інтелігента-Українця з Галичини взагалі й духовенства зокрема; 5) для задоволення-ж релігійних потреб українського населення покликали святиченка, але не Українця, а Румуна, який не володіє українською мовою і лише трошки польською; 6) в деяких православних церквах поро-

били інтендантські склади; 7) кількокртними погрозами вчинити Варфоломійську ніч примушували українське населення називати себе Поляками; багато було прикладів переслідування Українців і іншими способами.

Ся ганебна діяльність польських „патріотів“ мала замір поширити ся й на Підляшшу, де напр. в Дрелеві прислано вирок смерті уніяцькому п.-о. Киту за його шире українську працю. Але ж сей замір була припинила німецька влада, більш чула до справедливих інтересів місцевого українського населення.

Під впливом тих же польських шовіністів берестейського мирного договору Австро-Угорщина ще й досі не ратифікувала, влада Українського Уряду, яка почасти признана на Підляшшу, на Холмщині не поширена й холмські втікачі-Українці на рідні оселі досі не впускають ся, не зважаючи на те, що вони сотнями тисяч стоять вже коло порогу рідної землі й гинуть від голоду і хвороб та пощестей. А Поляки немов тому радіють та посміхають ся, бо се на користь їх безпідставним цинічним домаганням — загарбати споконвічну українську землю і через кістки Холмчан-Українців зробити перший крок до збудовання великої Польщі...

Останнім відгуком шовіністичних заходів польських політиків пролунала заява австро-угорського міністра Бураяна в Берліні про те, що він рішуче обстоює приєднання Конгресової Польщі, себто з Холмщиною і Підляшшем, до австро-угорської держави.

Що означає така заява міністра після мирного договору, а означав після додаткової до нього умови, яка уложена по вимогам самої-ж Австрії й підписана її уповноваженим представником?

Се образа й зневага не тільки українському населенню Холмщини, але й всьому українському народові.

З боєм у серці й з твердою надією на піддержку Холмський Виконавчий Комітет, який по дорученню всехолмського українського делегатського зїзду в Києві 25—27 червня 1917 р. стоїть на сторожі національно-політичних інтересів українського населення Холмщини й Підляшша, апелює до громадянства цілого світу проти всіх польських вчинків і заходів щодо знищення українства на Холмщині й покривдження обездоленого та побитого війною і станом трьохлітнього збіднення братнього українського населення й рішуче протестує проти них, як і проти односторонньої політики в тій справі Австро-Угорщини, та просить громадянство висловити їм осуд.

Одночасно Комітет звертає ся з щирим проханням до українського, німецького й інших спочуваючих справедливим домаганням української більшости населення Холмщини та Підляшша урядів про те, 1) щоб як найскорше вирішено холмсько-підляську справу згідно з принципами берестейського миру; 2) щоб многострадальному холмському населенню зараз же дано можливість повернути ся на рідні місця та стати до мирної творчої праці, щоб таким чином раз на завше поклясти край безпідставним польським замахам на українські землі.

Холмський Виконавчий Комітет, П. П. Комітет щиро просить як внутрішню, так і закордонну пресу сей протест передрукувати.

Київ, дня 15 червня 1918 р.

В справі західньої межі України.

Під таким заг. в „Новій Раді“ надрукована стаття Евг. Перфецького з статистичними даними про населення й територію Холмщини. В сій статі він іншим лише: „Звертаючись в порядку нинішньої політичної думки до питання про установа порядку границь з боку Польщі, треба мати на увазі, що історична українська просторонь Холмщини й Підляшша захоплює більше ніж три чверти бувших губерній люблинської та сїдлецької. Історичні межі її йдуть далеко

більше на захід від установленної тепер демаркаційної лінії з боку Польщі. Ще в XVII ст. етнографічна українська границя провадила ся більше на захід — до околиць самого Люблина, який ще в XVII ст. був майже цілком українським (М. Грушевський, „Очерк ист. укр. народе“, стор. 6). Ще даліше мабуть до захід ішла ся границя, як се ми бачим з історичних документів у часи наших князів — Романа Данила. Але тепер українська політична думка й берестейський договір при проведенню демаркаційної лінії мали на увазі члено населення в межах історичної Холмщини, якій вже стратило свої національні риси під впливом польонізації. А через те, що се найбільше спольонізоване населення міститься на території історичної Холмщини, себто по лінії: Янів—Люблин—Сїдлець—Луків—Морди і на захід від сїєї лінії українська мірова конференція і згодил ся перенести кордон на схід від сїєї лінії до того місця, де починаєть ся вже суцільна українська територія. Таким чином українська мірова конференція зробила уступки Полякам щодо історичного права України до Холмщини. Й ті уступки тим боліс чійші, що залишили за сїєю демаркаційною лінією багату українських осель, як напр. декілька сіл в радинському повіті в константинівському повіті і т. ин., які тепер примушені будуть польщити ся...

Коли „негигієно-руссіа“ кола склали холмську губернію в основу сього питання клав ся головним чином віроісповідний, а не національний принцип. Але віроісповідні дані не сходили ся з національними. Базування при утворенню холмської губернії на віроісповіднім принципі дуже було вигідним для Поляків, бо вони, ставши оборонцями в католиків-Поляків у сїм питанні, ставали разом з тим „оборонцями“ значної частини Українців-католиків, яких заохочували ся зачислити до Поляків. Наскільки сходили ся дані віроісповідного змісту населення з даними національного змісту населення, можемо навіть бачити з отцих цифр, які наводить відомий Поляк Димша (Холмський в. пр., 1910 р.), відношення котрого до української справи на Холмщині все було тільки ворожим. Я беру найновіші дані (дані до 1 січня 1910 р. і до 24 квітня 1909 р.), які я знаходжу в Димші; при чім процентове відношення я вичисляю відносно тільки спільного числа Українців та Поляків або православних та католиків, а Димша відчисляв відносно загального числа людности на Холмщині, прилучаючи сюди Жидів, Німців і ин. Ось сї цифри:

П о в і т :	Українців :	Православних :
Володавський	75.5%	57.5%
Радинський (холмська частина)	80.0%	21.5%
Константинівський (холм. част.)	89.0%	23.0%
Більський	80.0%	42.0%
Холмський	63.0%	59.0%
Грубешівський	69.0%	60.0%
Замостенський	40.0%	24.5%
Красноставський	75.0%	58.3/4%
Білгорайський (холм. част.)	47.0%	41.0%
Любартівський (холм. част.)	83.0%	79.5%
Томашівський	52.0%	54.1/3%

Відносно цифр щодо томашівського повіту ясно, що вони замарковані були статистикою неточно, бо неможливо гадати, щоб процент православного населення—54 1/3%—міг переважати в сїм повіті процент українського населення. Я беру такі дані, які наведені в книзі небіжчика Димші.

З тільки-що наведеної статистики, яку ми черпали у п. Димші, видно, що існує деякий, иноді навіть і дуже значний відсоток Українців католицького ісповідання, напр. в холмській частині радинського повіту 58.5%, в холмській частині константинівського повіту 66%, які тепер містять ся на периферії Холмщини з боку Польщі. Поляки й досі притримують ся сього релігійного принципу в поділї національности, принципу, який в теперішній час загубив свою об'єктивну рацію...

Моя гадка про земельну справу на Україні*).

I. До справи права селянського посідання.

Територія Української Народної Республіки творить собою своєї історії й географічного положення перехідну область від західної Європи до східної Європи й Азії. Нова держава стоїть сьогодні перед вибором, чи хоче уладнати свій земельний устрій на європейський зразок, чи посувати його назад на російсько-азійський зразок. Тимчасовий закон 18 січня 1918 р. дотично земельного посідання і земельного користання пішов останньою дорогою. Під формальним оглядом порушив він тим самим історично розвинені правні відстави земельного устрою в західній Україні. Бо на Волині, Поділлі, в Київщині й на Полтавщині вже перед реформою Столипіна далеко переважали (по обчисленню з 1905 р.) селянські оселі з приватною власністю — навіть у чернігівській губ. виносили вони більше ніж половину. Правда, в східній Україні (харківська губ.) і в південній Україні (Херсонщина, Катеринославщина, Таврія) панує сильне посідання, але тут особливо широкі прийнято думки земельної реформи Столипіна — знак, що кріпкі та здатні до поступового господарства елементи особливо сильно були заступлені серед селянства. Ці округи стоять щодо розміру розпочатих робіт коло земельних уладжень на чолі всіх губерній колишньої російської царської держави. Отже тут закон з 18 січня 1918 р. означає реакцію, зроблену буцім-то в інтересі слабшої частини селянства.

Котра з обох систем заслугує на першенство, показується з їх народно-господарських і суспільних ділань.

1. Економічно-психологічні наслідки.

Коли порівняти статистику видатности жнив, виказується середня і західна Європа на диво багато вищій вислід ніж східна Європа з такою дуже урожайною чорноземною половою включно. Причиною сього є не тільки загальні народно-господарські умови, які вимагали там інтенсивної, а тут екстенсивної господарки.

В часі наукових подорожей по Україні й по Московщині міг я в 1911 і 1912 рр. виразно зауважити на багатьох місцях ту саму ріжницю, яка витворювала ся по кількох вітках між громадами, котрі від общини перейшли до особистого посідання або котрі обставали при спільнім посіданню.

Продукційно-технічна перевага сільської приватної власности основується на:

а) на певности, що кожда поправа землі й сільсько-хліборобського господарства виходить на добро посідачеви, який сам працює, та його родині, отже винагорода за спільну працю дістається в уділі також працюючим;

б) на повній волі господарки в тім зміслі, що приватна власність не ставить жадних перешкод живій участі поодиноким умів, припустивши, що устрій нив, їх упорядкування і форма куснів ґрунту сформується згідно з основною думкою про приватну власність;

в) однак по середноєвропейським досвідам воля не придушила виростлого з близького сусідства зміслу спільности. Що більше, з злуки духа волі та спільности вийшов, особливо в Німеччині, багатий розвиток спілок, які там доповнюють господарство окремих селян усюди, де велике господарство дає технічні або господарські користи.

г) Спадковий право в селянській мастку забезпечує таку важку для управи землі й зокрема також для годівлі звірят континуацію господарства. Засада „продовжування діла“, як се називає Ле Пле спричиняє, що кожда генерація переймає від попередньої всі уладження господарства та всі технічні здобутки; землю на кожній парцелі вистуді-

юється ся як найдокладніше, плодзмін прикладається ся як найстаранніше до земельних відносин, цілу господарку, а особливо матеріал на прихвоток індивідуалізують ся як найдокладніше відповідно до даних земельних і кліматичних відносин. Коли земельне посідання, як се з правла діється в Німеччині та Скандинавії, лишається в спадку несподіленим, позоставляє смерть посідача вибрану господарську систему зовсім недіткненою. Притім приватна власність не перешкадає новим і свіжим силам через купно увійти між селянство та своїм прикладом вести не один новий почин.

Спільна земельна власність з правильно наступаючими новими поділами параліжує енергію в праці, бо воля при найближнім новім поділі тим певніше позбавляє сільського господаря кусників ґрунту, чим у кращій стан їх приведено. Вона спиноє або опізнює технічний поступ, бо спосібного господаря звязує ухвалами більшости, котра все назадницька та схильна липати ся при споконвічній господарці. Розпорядки або ради, які приходять зовні, навіть коли їм підчинити ся більшість, не можуть ніколи заступити свободи окремого господаря, бо засадою сільсько-господарського поступу є індивідуалізація, щораз краще приміненне до господарчих умов, які часто змінюють ся з кожним новим кусником ґрунту.

Спільна земельна власність дала московським селянам той нахил бути чередою, який робить їх в наших очах середновічними людьми. Вона не знає земельного спадкового права й тому також не знає запевненої континуації господарства. З певністю багато громад застановило правильні нові поділи й тим зблизило ся до дідичного права пожитку, яке має подібні добрі сторони, що приватна власність, але не мало правного забезпечення.

2. Суспільні наслідки.

а) Суспільна вартість селянської земельної власности.

Там, де велика земельна власність не забирає селянству забагато землі, в цілій західній і південній Німеччині, а також у великих частинах східної Німеччини, — вислідом перейнятого земельного права є широка верства дійсно незалежних людей. Селянство тут як найтісніше зросло ся з власною землею і повне справжньої любови до батьківщини. Ніде родинна суцільність не більша ніж в родинній спільноті праці селян. Він не уважає господарства предметом торгівлі та спекуляції, але уважає його повіреним собі добром, яким господарить з посвятою і з поривом, щоб передати його в руки спадкоємців у поправленім стані й без надто тяжкого довжнього тягара. Довги нашого селянства з рідкими виімками не високі. Діти дістають добре виховання і освіту; вони одержують добру виправу по мірі надвишок господарства так, що займають поважне становище в суспільности навіть тоді, коли покидають батьківський ґрунт та беруть ся до иншого зайняття. Так свобідне селянство там, де велика земельна власність надто розлога, творить властиво підставу цілого суспільного будинку. Воно доставляє всім иншим класам народу все наповно незужитих і здатних сил. Вчасному витворенню приватної власности на орму землю завдячує середня і західна Європа так само вчасний міський розвиток і широку диференціацію суспільних станів.

Признання права тільки часового пожитку, довготу якого устабовляє сільська громада (§ 13 зак. 18. I. 1918), не можна погодити ні з технічним поступом, ні воно не в силі витворити середньої верстви з дійсно незалежних сільських господарів. Тимчасовий наєм, який зближає ся до часового права користування, ніде не вдержав ся для малого сільського господарства. Селянський наєм, який споконвіку бачимо у властивих вітчинах модерного капіталізму, у Великобританії, Бельгії й Голяндії, в романських краях і який має на меті гнотюче пакування рентового капіталу над хліборобським населенням, стоїть щодо хліборобської техніки так само за німецькою і скандинавською системою

* Одна з відповідей на улажену редакцією „Вісника“ анкету з приводу проголошеної попереднім Українським Правительством нещасливої соціалізація землі.

селянської приватної власності, як і щодо самостійності й огляди характеру хліборобів.

Дідачне право користання, як се допускає факультативно § 13 тимчасового закону, зближаєть ся до земельної власності. Не можна було нічого закинути цьому, що більше, треба-б приписнути, колиб був замір ту громадську землю або дотеперішню землю великих земельних власників, яку треба поділити, передати в дідачне користування з деяким обмеженням часо продажу й обдуженням з деяким обмеженням часо охоронити цілість новостворених посідоостей перед розкупом, роздробленням і обдуженням. Але примусова переміна добре набутої земельної власності на просте право користування викликає найбільший сумнів (гл. низше, ч. III), тим більше тоді, коли право можна взяти назад, отже воно не дає дійсного забезпечення посідання (§ 15 тимчасового закону).

б) Суспільна диференціація серед сільського населення.

Індивідуальної приватної власності (або дідачного права користування) не можна в усякім разі погодити з загальним „правом на користування землею“ (§ 5), але таке право взагалі можна приложити тільки в дуже рідко заселеним краю, або в краю, який безустанно поширює свої межі завоюванням коштом сусідніх народів. По мірі того, як є передумови занепади в Росії, признание того загального права на землю довело в общині у звязку з недобрим загосподарюванням землі до вічного земельного голоду й до всіх явищ перелюднення і роздроблення землі, хоч для середноєвропейських понять треба густоту населення скрізь назвати малою. Чейже в Німеччині живе пересічно 120 людей на 1 кв. км., а в нас в Україні 68, в південній Українській спілчанській більшості людей, ніж вони мали-б там знайти досить поживи. Поділ земельних дібр міг усе зарадити тільки тимчасово.

Суспільним наслідком в найкориснішій разі була рівність між посідачами, але рівність бідних людей, пролетаріїв.

Зате в німецькій селі існує в кождім разі віддавна окрема верства наємних робітників, а її пайка в земельній власності, якої не можна поширити, дає їй упривилеюване суспільне становище. Однак фальшива була-б се думка приймати, що там, де велика земельна власність не надто розлога, наступить клясовий розділ між робітниками й земельними власниками. В краях з споконвічним рівним реальним поділом спадщини (над середнім і горішнім Реном) відбуваєть ся постійне вирівнювання земельної власності. Та навіть там, де має перевагу більший селянський хутір, як в багатих травами краях, котрі лежать коло Північного моря (Долішня Саксонія і Вестфалія) і коло Альп (Баварія по правім боці Рену), робітництво завдяки багатству дрібним господарем має участь в земельній власності. Здатний і ошадний муштина має можливість поволі піднести ся до повної незалежності. Міське робітництво, що вийшло з села, має самосвідомість і воно добре винагороджене. Воно високо стоїть понад російським фабричним населенням Москви й Петербурга. Гострі клясові противенства витворили ся тільки на ґрунті розлогої великої земельної власності й величю сільськогосподарства (як в частинах східної Німеччини).

По таких досвідах закон з 18.1.1918 виходить в фальшивій передумові, коли він бачить у ходім випадку найму джерело визиску й суспільного напруження, тому велить, щоб земельна пайка перейшла до сільських громад і земельних комітетів, як тільки не оброблює її власними силами господар і його родина (§ 15). Відповідно до того треба-б відібрати земельну власність також тому, хто управлений до дідачного користування, коли його діти ще за малі, щоб помагати в господарстві й дорослі сини або доньки з суспільства вступлять як наймит і наймичка. Такі постанови

нарушують принцип продовжування діла, нищать всяку певність доставити нащадкам вислід власної праці й захищують психологічну підставу всякого здатного селянства.

II. Велика земельна власність і велике сільське господарство.

Коли, як пише редакція часописи „Вісник політики, літератури й життя“, національно-політичні огляди вимагають скрасити велику земельну власність, тут не має го вогоні ризику народній економі. Але й нема сумніву, що на Україні є пераз справжній земельний голод і дальший набуток землі від обшарників в цілі поділу її відповідає сильній потребі сільського населення.

Треба тільки вказати на деякі народно-господарські сумніви проти поділу всіх без винятку великих земельних дібр.

1) Де названі політичні й соціальні огляди не є такими щоб приневольували до того, треба признати бажаним удержання якогось числа більших добре загосподарених рільничих дібр. Бо освічений управитель господарства, котрий має великий капітал, може швидше ніж власник-селянин присвоїти собі всі технічні поступи хліборобства. Проект закону передбачує також неподілене удержання інтенсивно ведених дібр в § 32. Такі добра мають вести далі спілки або сільські громади по пляхах, які затвердять земельні комітети. Але тут переочуєть ся, що на інтенсивних зразкових добрах не можна господарити по одній схемі. Природа рільничого господаря кождого зокрема, якому, правда, можна давати поради, але не треба робити примушующих приписів.

Зрештою на великих добрах показала ся також доброк велика аренда. Так пруські арендатори домен належать до найбільшій часті до наших найкращих хліборобів.

2) Деякі галузі земельної культури управляєть ся доцільно тільки у великих кількостях. Так стоїть справа передовсім:

а) в лісами й пасовищами, бо їх господарка вимагає зовсім екстенсивної праці.

Але лісове господарство може сама державна так само добре управляти, як можуть ними управляти громади та приватні люде під державним наглядом.

Пасовища треба-б удержати яко спільну власність в деякім обсязі яко підставу держання худоби з боку малих і несамотійних власників. Такі „альменди“(*) показали ся добрими також в Німеччині яко засоби суспільного зрівняння. Земельне законодавство Століїна поступило на мою думку надто радикально в скасуванні громадських пасовищ і в сій течії треба його зреформувати.

б) Сільсько-господарські фабрики, зокрема цукрові фабрики з належними буряковими полями можуть очевидно також управляти ся спілками або акційними стоварищеннями оброблюючих. Заходить тільки питання, чи є між селянством потрібне до того знання і вправа.

III. До справи вивласнення великих дібр.

Теорія й практика всіх культурних держав годить ся щодо того, що вивласнення можна допустити, коли важких постугов у народногосподарській організації й суспільнім розвитку не можна здійснити без такої примусової постановки. В таким разі загальний інтерес стає вище від приватного. Але так само згідні теорія і практика в жаданню, що поділ добре набутої земельної власності й рухомого майна можна допустити тільки за повне відшкодування. Всяке інше поступованне проґритуєть ся проти засад справедливости та слухованні, як і проти народногосподарського інтересу. Сільський хлібороб, котрий набуває земельну власність понад припадаючу для нього в громаді пайку, може й повинен

*) Останки общинного права володіння добрами, які зберіган ся в полу-денно-західній Німеччині та Швейцарії. Ред.

також дати за се відшкодування. Бо він через те набуває становище, яке завдяки певності його доходу упривилежане супроти безземельного населення. Треба подбати тільки за те, щоб опроцентування ціни землі не було таке високе, щоб позбавила набувця нагороди за добру працю. З огляду на обтяжене набувця, здасть ся мені, російський селянський банк загально держав ся справедливих основ.

Думка, що кожде має однакове право користати з землі, стоїть в незатертій протирічності з природою землі, якої не можна побільшити, й її треба конче закинути, коли Україна хоче вступити на шлях поступу до найвищих ступнів людської культури.

Закінчення.

Не говорю про гірниче, водне й комунікаційне право. Також замотаної справи власности міських і промислових куснів ґрунту не полагодив би я в кількох словах.

На поставлені редакцією часописи „Вісник політики, літератури й життя“ пять питань можна б ось як відповісти по суті річи. Збираю разом:

1. Загальна конфіскація землі без відшкодування означає нарушення добре набутих прав, розриває запевнену звязь між працею і доходом і означає тому параліж господарських сил краю.

2. Скасування приватної земельної власности задержує російсько-хліборобське господарство та його доходи на низькім рівні або скидає його на такий рівень, бо воно відбирає людям сильнішого пориву і можливість напружити власні сили та вступає в протирічність з принципом усякого сільсько-господарського поступу: видобути з землі більший дохід наслідком щораз досконалішої індивідуалізації та приложення до окремих місцевих умов оброблення ріллі й ростяного та звирного життя. Сим вимогам відповідний був би тільки такий ґрунт, який лишав би вільний і запевнений простір індивідуальному розумови й енергії.

3. Коли наукою до великого (Карло Маркс) спираєть ся на розвиток у напрямий соціалізму господарства й поступового усуспільнення промислової праці, задумана Ц. Радою соціалізація землі хоче створити устрій, який проголошенням однакового права всіх на кусник землі привязує масу населення до землі. Через се спиною він поступ диференціації господарських станів і підкошує промисловий розвиток краю. Соціалізація землі без соціалізації на всіх інших полях народного господарства й без одноцільної команди, яка дозволяла б зайві в рільництві робітничі сили доставити промисловій праці, се протирічна половичність, тому на довго не можна її перевести, під народно-господарським оглядом вона безцільна. Для повної соціалізації всіх продукційних засобів недостає на Україні очевидно всіх передумов.

4 і 5. З того виходить, що повторювання нового поділу земельної власности по робітничій нормі не можна погодити з вимогами поступового народного господарства. Щоб з другого боку вільна земельна власність не викликала великих суспільних нерівностей і напружень, нема чого побоювати ся, бо в сільсько-хліборобським господарстві в противенстві до промислового родинна господарка представляє безперечно найсильнішу продукційну форму. Доповнена спілковими улажденнями вона цілком доросла також до конкуренції великого сільсько-хліборобського господарства, наскільки лише подбаєть ся про добру народню освіту й технічне виховання.

Величезні сільські земельні дібр в громадах, які треба ново уладити, не треба вимірювати відповідно до фактичної робочої сили поодиноких родин, але відповідно до вимог сільсько-господарської техніки. Орку міцними кіньми або волами мусить відбувати кожде самостійне господарство. Простір землі, який на се надаєть ся, залежить від земельних відносин, отже його треба ріжно вимірювати. По моїм досвідам на Україні, як у Німеччині, показали ся самостійними господарствами, себто такими, що працюють для торгу, го-

сподарства завбільшки більше-менше 7 десятин або гектарів яко найменшій доцільній великості. Побіч самостійних треба створити також малі господарства для ремісників і в данім разі в міру нагоди праці для сільських робітників.

Але в існуючих уже громадах з приватною власністю не можна буде завести якогось шаблону для переведення, тільки треба полишити вільній постанові власників довести до доцільної великості посідоостей і парцель шляхом вільного обороту.

Проф. др. Макс Зерин.

Московсько-українська мирова конференція.

(Продовження)*.

Плян праці. На засіданню 14 червня з боку української делегації разом з С. Шелухиним були присутні: А. Слівинський, О. Ейхельман, Х. Барановський, полковник Мішковський, О. Шульгин, представник Морського Міністерства Білінський, експерт по статистиці Падалка й інші. З боку совітської делегації разом з Х. Раковським генерал Одінов, проф. Немировський, Мануїльський, Грановський і інші.

Головою був Х. Раковський. Читано протокол з попереднього засідання. На підставі підписаного договору — сказав Раковський — ми тепер маємо приступити до розглянення мирового договору й передовсім до розглянення справи кордонів. Але може вигідніше буде з початку поговорити про плян праці в сих справах. Я думаю, що треба б намітити комісії для тимчасового розглянення сих справ. Таких комісій ми намічаємо чотири: політичну, економічну, фінансово-розрахункову і юридичну.

На се сказав Шелухин: З сього приводу ми вже мали з вами тимчасові обговорення. Тепер лишаєть ся на пленарнім засіданні обміняти ся остаточним думками. Я вже передав вам програму намічених праць. Але ми в деім инакше, як ви, організуємо комісії. За 264 років спільного життя України з Росією стількі спотало ся спільних інтересів, що передати їх на розгляд трьох-чотирьох комісій не можливо. Тому ми організували сім комісій з підкомісіями. Ось ті комісії: 1) політична — для справ меж, населення, прав особистости та для відносин до правительств Української й Совітської Держав. 2) Фінансова — для грошевих справ. 3) Економічна — справи економічного характеру державного господарства, маєткового, довгів і т. ин. 4) Військово-морська — для справ військового маєтку й підрахунку майна за час спільного життя і війни. 5) Культурна комісія — для розділу культурного маєтку, утвореного спільними засобами, як українськими, так і російськими. Сюди-ж відносить ся і церковний маєток, маєток міністерств просвіти і т. д. Взагалі все, що торкаєть ся чисто культурних питань. 6) Комісія шляхів комунікації — справи залізничі, битих шляхів, водні і 7) редакційно-юридична для остаточного сформування договорів, щоб сі точки можна було внести в остаточний договір. Тому — додав Шелухин — бажано було б, щоб і ваші комісії організували ся подібним способом і працювали паралельно.

Раковський вказав, що він нічого не мав би проти такої організації. Але в совітській делегації дуже мало експертів — і він думає, щоб деякі комісії працювали вкупі. Член української делегації Барановський пояснив, що для культурної комісії необхідний окремий склад, бо напр. фінансисти не можуть вирішити справ про артистичні або археологічні цінности. По деякій виміні думок Шелухин і Раковський згодили ся вкінці, щоб деякі комісії працювали спільно.

* Пор. ч. 208.

На просьбу Раковського висловити ся в справі меж заявив Шелухин, що не від того треба починати роботи, а памітити з початку плян договору, щоб відповідно до того пляну вести роботу. Наша робота чисто політична й наш договір повинен торкати ся політичних елементав і всього, що відноситься до тих елементав: Поперше — се територія яко елемент державности, подруге — народ, а потім необхідно розібрати ся в справах про горожан. Далше піддає приватно правові й маєткові відносини, правове положення Українців в Росії і Москалів в Українській Державі. Після того необхідно обговорити справу тих органів, котрі звязуватимуть наші міжнародні відносини — дипломатичних і консульських представників. Тудиж треба віднести справу української колонізації на Сибірі, в самарській, саратовській і інших губерніях. Дальше розділи праці над мирним державного та приватно-громадського маєтку й ліквідації тих рахунків між обома державами. Се найскладніша справа — сказав Шелухин — і її обговорення займе багато часу. Дальше йдуть справи почти й телеграфу, шляхів і комунікації, торгівлі та промисловости, митові, тарифні, асекураційні, кооперативні, акційних товариств, фінансових відносин, санітарних установ, спадків, опік, вінчань, роземчих судів, амністії — як ліквідації всіх тих справ, котрі в разі незліквідовання можуть полишити по собі неприємні наслідки.

Раковський згодив ся, що коли повставатимуть нові справи, вони будуть приєднані до тих, які обговорюють ся вже в комісіях. Прийшло до спору в справі комунікації й обидва бесідники задержали ся на ній довгий час. Раковський зазначив, що права українських колоністів вповні забезпечені. Шелухин думав, що цю справу прийде втихати безпечно. Виділити в окрему точку, тому що умови державного існування колоністів тепер не ті, що були давніше, а змінили ся. Коли Раковський зазначив, що те саме зайшло й на Україні, сказав Шелухин: Нам очевидно було приємно почути, що ви дорожите нашими горожанами так дуже, що довго не рішали ся їх випустити від себе, але далеку краче дати нашим горожанам краї умови життя і переїзду, а потім треба утворити спеціальні відомства. Дальше Шелухин згадав про утиски, які терплять українські переселенці на Поволжю. Раковський протестував проти тої іронії, яку він побачив в словах Шелухина. Не треба обвинувачувати цілий народ за відокремлені випадки й не треба за се звалювати відповідальности на сьогоднішнє совітське правительтво, як не складаєть ся відповідальности на українську власть за такі окремі експедиції, як погроми.

Засідання перервано для наради совітської делегації. По відновленню засідання Раковський заявив: Розглянувши ваш плян робіт, ми його приймаємо, тільки в справі про колоністів просимо додати згадку, про російських колоністів на Україні. Шелухин заявив, що нічого не має проти того, бо й се мав він на думці.

Справа меж. На обговорення конференції поставлено найгострійшу справу: означення меж України й Московщини. Дискусія з сього приводу тягла ся кілька годин і мала не тільки оживлений, але часом і гострий характер. Обидві сторони признали наперед своєю установлять точку погляду на ті признаки, по яким повинні устанавляти ся межі.

Шелухин в широкій промові підкреслив, що основна позиція української делегації в справі меж буде стовп на установленню для населення загально-людських принципів. Се складна справа і про неї можна поки що обміняти ся думками. Принципи, піднесені бесідником, зводять ся ось до чого: перший принцип етнографічний, та життя народів і держав будувать ся не по сїм одним принципам, а тому треба взяти під увагу й інші принципи: економічний, географічний, політичний і технічний.

Раковський вислухав також з широкою промовою. Він побачив у промові Шелухина чотири чинники для устанавлення меж: 1) етнографічний, 2) спільність правового життя, 3) економічний і 4) стратегічний. Та чому нема принципу про самоозначення народів? — питає бесідник. Співняв ся передовсім на стратегічнім принципі і доказував його неприйнятність при устанавленню меж. Таки само Раковський приложено не принцип самоозначення народів. При сїм він вказав, що сей принцип положила Україна в основу III-го Універсалу. Раковський закликавав не визначувати меж вістрями штиків, а основувати ся тільки на самоозначенню народів. Не треба вносити ніякого елемента, що міг би полишити роздрознення, щоб і контр-революціонери не могли пізніше сказати, що Україна покорювала ся своєю силою і відбрала те, що до неї не належало.

На се сказав Шелухин: Не вислухавши вас, я не міг зрозуміти, про яке самоозначення говорите ви? Про національне, культурне, економічне, політичне, релігійне? Чи воно в основу самоозначення кладете мову, котрою говорять населення? Вибачайте, такої основи в науці я не находив. Треба брати всю цілість, те, що називаєть ся антропологією в широкім змислі. Що торкаєть ся вказівки на стратегічні основи, останні, розумієть ся, не для воєнного часу, а для щоденного життя. Між державами мусять бути межі. Вони не можуть висіти в повітрі. А такі межі в ріки, гори, долини. Державна лінія в політ. А такі межі в ріки, гори, долини туди, де живе 80% українського населення. В тім я бачу протирічність з висловленими вами принципами. Необходимо рахувати ся з минущиною народу, бо без минущини не може бути будучини. Ви говорите, що треба запитати волю народу... Сього не можна все приложити з державної точки погляду... Запитайте Одесу, чи вона хоче бути з Україною? Вона претендує бути окремих містот. Чи запитайте Український народ, чи хоче він віддати Чорне море? Таким робом, чи можна пожертвувати інтереси 40-мільйонного населення задля невеличкої групи? Що торкаєть ся покликуння на третій Універсал, він писав ся тоді, коли була мова про федерацію, коли про Росію думали яко про федеративну цілість, а відтоді умови змінили ся, зокрема, коли на Україну прийшли ваші війська й тут показали себе самовільними й руйнівниками нашої волі. Ваші ідеальні й патріотичні бажання а прийняв би від усієї душі, але тепер війна, при чім воюєте ви з нами, а ми тільки обороняємо ся. Покажіть ваші бажання ділом і тоді про них можна говорити, як про щось реальне. А поки що треба рахувати ся з тим, що є. І тому ми беремо передовсім етнографічний принцип з доданням принципів економічних, географічних і культурно-побутових, — з чого складаєть ся усе життя, бо договір ми писатимемо не для себе, а для наших народів.

Раковський знову обставив про принцип самоозначення, положенням в основу третього Універсалу. Нехай населення голосує. На се замітив Шелухин, що не про все можна питати за думку народу. Запитаєть його: що рушаєть ся — чи сонце довкола землі або земля довкола сонця? Що скаже у своїй темноті народ? Очевидно, що сонце обертаєть ся довкола землі. Бесідник пропонував передати справу до політичної комісії для обговорення в звязку з тими замітками, які тут пороблено. Раковський не згодив ся, поки не розв'яжеть ся справи про виявленню волі народів. При означенню меж треба взяти в увагу волю народу. Шелухин запитав, в яких місцях се голосування має відбувати ся. Чи напр. у васильківським або золотоноським повітах? Нехай комісія розв'яже сю справу. А спірні справи розв'язуватимемо потім. Нехай комісія означить спочатку етнографічні межі. Шелухин не відкидав виявлення волі народу, але не треба, щоб частина населення вирішала долю цілості усього населення. Коли десь утворять ся однакові умови, тоді можна відбутися

таке голосування і тоді може прийти ся розв'язувати справу меж і по інших признаках.

Формули совітської й української делегації. Мануїльський пропонує прийняти таку формулу в справі обговорюваних питань: Російська мирова делегація годить ся передати справу установлення меж між Україною і Росією в політичну комісію при умові, щоб головною основою прийняти зорганізоване та свободне голосування народів при збереженню етнографічного принципу як передпосилки.

Шелухин пропонує перервати засідання, щоб українська делегація могла обговорити сю формулу. По відновленню засідання С. Шелухин пропонує прийняти формулу української делегації, яка звучить: Українська й російська мирові делегації годять ся передати справу означення меж між Росією і Україною політичній комісії з тим, щоб в спірних випадках, коли не порушаєть ся інтересів цілости в державних організаціях, — як провідну засаду прийняти зорганізоване та свободне голосування населення по взаємнім кожного разу на се порозумінню обох держав.

Дискусія з приводу формул. З приводу обох формул знову прийшло до гарячого спору, в яким взяли участь Шелухин, Раковський, Мануїльський і Шульгин яко голова української політичної комісії. Мануїльський говорив між иншим, щоб вирішити спірні справи шляхом голосування. На се сказав Шелухин: Вашим плебісцитом ви бажаєте утворити неволю для дітей і внуків нижнього населення. По вашому виходить, що держава не є щось постійне, а перемінне й може змінити ся що 10 літ. Шульгин наставляв, щоб совітська делегація прийняла вкінці формулу української делегації. Однак сторони не прийшли до порозуміння і ухвалили призначити на понеділок найблизше пленарне засідання для зах справ, а комісіям політичним і иншим запропоновано сразу того самого дня приступити до своїх праць.

На засіданні 22 червня вислухано й підписано протоколи в двох мовах — українській і московській, а потім розпочала ся дискусія в справі визначення меж між Україною і Московщиною.

Становище голови української делегації С. Шелухина. Перший виступив з довгою промовою С. Шелухин і сказав: На попереднім засіданні ми розійшли ся в тих питаннях, що відносять ся до визначення кордонів. Головним пунктом нашого розходження було те, що ми не признаємо в політичних питаннях, які торкають ся цілої держави, рішення якоїсь малої частини цієї держави. З другого боку ви не хотіли прийняти нашої поправки до вирішення питання приналежності якоїсь місцевости шляхом плебісциту — „по згоді обох держав у кожному окремому випадку“. Тепер обставини змінили ся на нашу користь. Я ще той раз довів, що не можна питати одної якоїсь частини, коли разом вирішуєть ся доля цілого народу. Коли якесь село чи місто скаже: „не хочу належати до цієї чи тієї держави“, — то рішає за цілу державу, не питаючи, що скаже більшість, в якій се село чи місто тоне.

Ви весь час у засіданнях комісії покликували ся на Універсал і, коли погодили ся, що юридичної сили він не має, все-таки сказали, що для вас він має моральну силу. Та я мушу сказати, що третій Універсал не має тепер жадної сили. В Універсалі сказано, що Україна разом з усією Росією буде дбати про створення федерації. Отже мало ся на думці утворити одну федеративну державу, в якій приналежність окремої частини не могла грати тої ролі, яку буде грати тепер, коли маємо діло з окремою самостійною державою. Тепер не може бути ніякої мови про федерування з Московщиною. Третій Універсал став історичним минулим і про нього тільки так і можна говорити. Коли ви берете що з сього Універсалу, треба його брати цілим, а не окремі частини. Слова Універсалу: „по згоді зорганізованою волею народів“ значать згоду цілих держав, а не плебісцит окремих частин і міст.

Далі ви покликували ся на мировий договір з Німеччиною й Австрією. Ми добре знаємо, що при мировім договорі кордони визначають ся на мапі, а в натурі кордони визначають ся комісіями й тут кордони ніколи не сходять ся з тими, які визначені на мапі. Бо комісії мусять дивити ся, щоб кордон не пройшов через хату, через церкву і т. ин. Так само сям комісіям приходить ся рахувати ся з етнографічним принципом і з браханням людности. Отже про сі принципи говорять ся для того, щоб з ними рахували ся комісії, а не для того, щоб ви питали Золотоношу чи київську губернію, чи хотять вони належати до України, чи до Московщини.

Той плебісцит чи перепит — трудно сказати, що саме ви хочете — тепер дуже ускладнив ся тими обставинами, про які ми щодня одержуємо телеграми. Коли у нас на Україні не було жадних військових заколотів, коли тут спокійно працювали вибрані чотириохприкметниковим виборним правом земства, коли волі народу ніхто не насилував, а вона виявляла се вільно, ми одержали цілу гору заяв та постанов від земств, міст і окремих сел, в котрих нас прохали додержувати ся етнографічного принципу при розмежуванні й не видлучати їх за межі України. Сі приговори далеко виходили за ті межі, які ми вам тепер виставили. Але всі ті документи знищили большевики, коли були тут у Києві й нищили все українське...

Далі С. Шелухин відчитав телеграми з стародубського, мглинського, глухівського, суразького, карачівського й інших прифронтових повітів, у яких большевики силою примушують людність робити постанови про бажання прилучити ся до Московщини. У мглинським повіті червоногвардійці з самострілами й бомбами обступают селянські сходи й примушують їх виносити потрібні постанови. Понасилані з Москви й инших міст большевицькі агітатори та всякі комісії перераджають „ажкету“ про державну приналежність людности, загрожують розстрілом тим, хто не дасть підпису за Московщину. Крім того вони ще велять сходам посилати про свої постанови телеграми „народнім комісарам“ у Москві й Раковському до Києва. Хто висловлюєть ся за Україну, тих садовлять у тюрми (мглинський повіт).

Ми бачимо, що людність у прифронтових місцевостях грабують і насилують — говорив далі Шелухин. Се спонукує й нас і вас скорше вирішити питання про межі, а ви своїми плебісцитами хочете лише затягти справу. Про те, що тепер робить ся на кордоні: при переїзді людей з Московщини на Україну й назад я ось прочитаю вам три документи з великого числа тих, що у мене є.

Тут Шелухин оголосив телеграми від ограбованих на стації Коренево та в инших кордонних пунктах. Ті самі большевицькі комісії, які перепускають на кордоні подорожніх, грабують у них не тільки гроші, але й речі, одягу, білизну та ділять ся ними. На відібрані у подорожніх гроші видають реверс не на всю суму, а тільки на якусь частину, без зазначення в реверсі місця комісії, без печатки й без підпису. В инших місцях просто по дорозі нападають на подорожніх озброєні червоногвардійці, грабують речі, а подорожніх б'ють. Сі телеграми посилають нам заможніші люди, у котрих ще є гроші на телеграму — додав Шелухин. А ще більше є таких, що не можуть посилати телеграм, бо у них ледви вистарчає на хліб. Такі люди оповідають про насильства над ними большевицьких комісій аж тоді, як приїжджають до Києва. До мене самого приходили прості селяне, один навіть босий, і скаржили ся, що їх пограбовано на кордоні...

Уважаючи на згадані обставини й умови, котрі утворено в прифронтових місцевостях, Шелухин від імени української делегації заявив, що жадних подальших звідти приговорів не признає й не буде признавати.

Промова Х. Раковського. Після С. Шелухина виступив з промовою голова московської делегації Раковський, який

доводив, що принцип плебісциту вже кілька разів прийнято в різних міжнародних договорах, та запитував, чи хоче українська делегація стояти на сім принципі й при розмежуванні з Московщиною. Коли ви згодні ся на плебісцит у Холмщині, чому ж не згоджуєтесь тепер?.. Се-ж не послідовно — сказав Раковський. Далі він хвалив ся, що має 1309 сільських приговорів з прифронтових місцевостей і навіть один лист з села Баламутівки сквірського повіту (на Київщині). В сім листі Баламутівчане заявляють, що вони хочуть належати до „Росії“, та скаржать ся, що українські власті поведіли у них награваний реманент і всяке инше майно.

Відповідь С. Шелухина. На се Шелухин відповів, що він ніколи не хотів би брати собі на спільників людей, які зрікають ся своєї Батьківщини лишень через те, що у них відбирають награване сало та реманент, а бажають пристати до такої держави, де їм вільно буде грабувати. Щодо плебісциту — Шелухин нагадував, що майже всі договори про нього zostали ся нездійсненими. З приводу посилання Х. Раковського на третій Універсал Шелухин ще раз пояснив, що документи треба цитувати точно, а не так, як хочеть ся. В Універсалі мова йде про державний елемент федерації, а в питанні про Холмщину говорить ся про плебісцит серед людности, та й то в деяких окремих пунктах, а не про цілий народ. Якже-ж з вами можна зговорити ся, коли ви розумієте слова не так, як звичайно їх розуміють люди? — сказав Шелухин. Ви трактуєте кожне окреме село, як державний елемент, у той час, як воно є тільки громадським елементом.

Випад Д. Мануїльського й відповідь йому. Товариш голови московської делегації Мануїльський, почавши свою промову всякими ехидними шпильками на адресу Шелухина та пописуючи ся своїми большевицькими ідеями, під кінець признав ся, що він, як один з „мучеників за совітську власть“, не зможе „повернути свого обличчя до совітської республіки“, коли зробить мир без плебісциту, бо тоді і його й товаришів зустрінуть там дрюччєм...

— От ви й самі кажете, що у вашій державі вас можуть зустріти дрюччєм — сказав Мануїльському Шелухин. Що-ж тоді говорити про затурканий, заляканий, несвідомий народ. Він же ще більше боятиметь ся, що його битимуть, коли він подасть голое про Україну. Як же при таких обставинах можна переводити плебісцит?.. Раковський, бачучи, що Мануїльський трохі на слизьке загнав ся, став давати якісь заплутані пояснення до його слів про „дрюччє“.

Резолюція в справі визначення меж. По скінченні дискусії Раковський оголосив від імені своєї делегації такий проект резолюції у справі визначення кордонів між Україною та Московщиною: „Маючи на увазі, що як українська, так і московська мiрова делегація однаково є тої думки, що треба вирішити всі спірні питання шляхом роземчого суду й що мир, зроблений між Україною та Московщиною, повинен ґрунтувати ся на міцних демократичних основах, які в самім початку запобігали б можливим у будучині непорозумінням, і що визначення кордонів наперед вирішує не лишень теперішні, але й будучі взаїмні відносини обох держав, обидві делегації годять ся відкинути при визначенні кордонів усяку думку про захвати й насильства. Через те обидві делегації, заявляючи, що при визначенні кордонів нарівні з політичними й економічними інтересами рахуватимуть ся і з іншими інтересами народів у їх цілости та основуєчи ся на етнографічнім принципі, згоджують ся в окремих спірних, з приводу кордонів, випадках, користувати ся зорганізованим і вільним перепитом людности. Сей перепит повинен іти під доглядом мішаних українсько-московських комісій і при умові звільнення спірних місцевостей від війська як з одного, так і другого боку“.

На бажання української делегації для обміркування цієї резолюції оголошено на 15 хвилин перерву, яка одначе тривала цілих 3 години.

Проект резолюції С. Шелухина. Після перерви Шелухин оголосив новий проект резолюції, котру обидві делегації й прийняли. Загальний плян цієї резолюції той самий, що й попередньої, але в самім змісті є досить ґрунтовні ріжниця. Текст резолюції такий: „Веручи на увагу, що як українська, так і московська мiрова делегації є однаково тої думки, що треба вирішити спірні питання, які можуть виникнути між державами після зроблення миру, шляхом міжнародного суду, про котрий буде окремий розділ в мировім договорі, та що мир, який робить ся між Україною і Московщиною, повинен ґрунтувати ся на міцних демократичних основах, які в самім зародку усуватимуть можливі в будучині причини непорозумінь, і що визначення кордонів є передумовою не тільки теперішніх, але й майбутніх взаїмних відносин між обома державами, обидві делегації годять ся відкинути при визначенні кордонів усяку думку про захвати й насильства“.

Через те обидві делегації, заявляючи, що будуть при визначенні кордонів рахувати ся в однакоїв мірі з політичними й іншими інтересами народів у їх цілости, та основуєчи ся на етнографічнім принципі, виходячи з нього, годять ся визначити державну межу мировим договором, причім в окремих визначених в тім договорі спірних місцевостях і в зазначенім в тім договорі реченні обидві сторони годять ся ужити зорганізованого й вільного перепиту людности для встановлення остаточних кордонів у сих місцевостях. Перепит повинен робити ся під доглядом спільних московсько-українських комісій після ратифікації договору та при умові звільнення спірних місцевостей від війська як з одного, так і з другого боку.

По оголошенні цієї резолюції Шелухиним Раковський сразу-ж заявив, що він її приймає, і на тім засіданні скінчило ся.

(Далі буде).

Національна справа.

(Уваги на часі в звязку з війною).

II. Головні чинники й основні фази національно-відродних рухів нового часу.

(Кінець)*.

Сей загальний огляд головних чинників у новочасних національно-відродних рухах слід закінчити орієнтаційною схемою основних фаз в них. Нам вже довело ся про се писати в розвідці про фінляндське питання*). Тут можемо отже навести (з незначними поправками та доповненням) відповідний уступ з тої нашої праці.

У відродженню неісторичних народів-плебейців можна звичайно відріжнити три головні розвиткові періоди: насамперед час національного пробудження, визначним моментом—власне вихідною точкою—якого є поворот до рідної мови та заходи до літературного її вироблення.

Вище ми вже спеціально звернули увагу на се незвичайне значіння язикового моменту в національно-відродних рухах нового часу. Тут пригадаємо лишень, як воно символічно та ідентично було засоване в назві флямандського товариства, в котрім була первісно зосереджена культурно-національна праця камінярів флямандського відродження: „De taal is gansch het volk“ називаєть воно, що означає: мова се весь народ.

Загалом ся перша фаза національного пробудження має суто культурний характер. Звичайно се доба, коли повстають і основуєчи ся культурно-національні й наукові власні стоваришення і організації, метою яких є національне самоозначення даного народу під культурним оглядом, словом ви-плекання його національної своєрідности й окремішности. Гра-

Пор. ч. 208.

*) „Фінляндія та фінляндське питання“, розд. IV, стор. 37—39.

матиками й неспілими перекладами на рідну мову вона починає ся; національним театром, музеями, власною пресою та науковими товариствами або академіями сей перший період здебільшого завершується.

Потім настає друга фаза: доба господарського самостійного утвердження новопробудженого народу.

У першій лінії очевидно лише в середині; найчастіше шляхом кооперативної самопомочі в головніших областях національно економічного життя. Провідним гаслом тут здебільшого буває відомий чеський клич: „Svět k svému“ (свій до свого або у свого). Се також час інтенсивної спільноти на полі господарського життя, а zarazом видимий доказ внутрішньосупільної диференціації в домі молодого народу, де побіч власної інтелігенції, поява якої є характеристичним знаком вже першої фази, народжують ся власне робітництво, міщанство й дрібна буржуазія, словом: людський національно-аморфний організм перетворюється поволі в самостійну національну суспільність.

Культурно-національна й економічна фаза мають рішаче значіння для напруження та розмаху національно-відродного процесу народів, що пробуджують ся. Бо се основа, на ґрунті якої можливо є далі третя фаза в сім процесі, себо політична, коли визвольно-відродні прямування пробудженого народу завершують ся самостійницьким ідеалом, домаганням вільного й необмеженого власного державно-політичного життя. Сей державно-політичний бік у національній питанню належить до найтяжших його моментів. Бо ніде національний феодалізм не проявляє ся гостріше ніж у боротьбі поміж старими державно пануючими родами й молодими недержавними та поневоленими саме зра державности. Бо природні домагання сих останніх загрожують звичайно державно-національному „станови посідання“ перших. Тому саме в політичній фазі доходить звичайно до палкого загошення та напруження національної ворожнечі, чого класичним зразком є сучасна Австрія.

Розвиток національного визвольного руху в сій останній фазі, як і той або инший його кінцевий вислід, залежить від багатьох різнородних чинників, отже: устрою та життєвої сили старої держави, до якої належить народ, що еманципується; географічного положення цього останнього й територіального його відношення до матерньої держави, головню під господарським оглядом; далі подекуди від числа даного народу та великості його власної країни, потім суспільної диференціації його національного організму тощо. У дальшій розділі сих нарисів, де буде спеціально мова про відношення поміж нацією й державою, ми докладно візьмемо під увагу важніші з сих вище зазначених чинників.

Розуміть ся, що схарактеризовані тут три розвиткові фази в національно-відродних рухах се лише орієнтаційна схема, яка в реальнім життю не здійснюється ідеально й поодинокі моменти котрої не йдуть хронологічно один за другим по черзі, але здебільшого виступають перемішано, як се бачимо на прикладі галицьких Українців або бельгійських Фламандців.

Бо справжнє життя, як відомо, не признає рамок „сірих теорій“. Але для загальної орієнтації у новочасних національних рухах ся схема цілком падаєть ся.

Для її ілюстрації наведемо тут кілька зразків. Отже Відоруси переживають саме першу фазу. Для них вище згадане фламандське гасло про значіння рідної мови для самоозначення народу є поки-що справою національного буття. Ще примітивніший ступінь національного розвитку можна (після 1905/1906 рр.) добре простежити на пробудженню деяких східно-російських „інородців“, фіно-угорського або туранського походження (Чуваців, Мордвінів, Кіргізів)*. Литовці та Грузини пішли значно дальше й мають за собою чималу частину

* Пор. на се розд. XII п. з. „Інородці“ в моїй праці „Поневолені народи царської імперії“.

культурно-національної фази. В часі війни вони буди кинені на шлях інтенсивнішого політичного життя, себо в третю фазу, хоча в другій, то є економічній їм лишається ще чимало доробити. Литовці й Естонці відбудули вже не лише першу, але здебільшого й цілу другу фазу. Війна так само втягла їх у вир надзвичайного політичного розвитку. Але класично майже уявляєть ся під сим оглядом чеське та фінське відродженне (особливо се останнє), в яких можна докладно простежити типові появи всіх трьох періодів національно-відродного руху. Тільки що у Чехів природний політичний розвиток гальмується застарілістю та негнучкістю державного організму, до якого вони належать, тимчасом коли Фінам саме вдало ся після розбиття царату сьогорічною революцією цілком визволити ся і під політичним оглядом та досягнути таким чином верхівку національних прямувань, себо власної державної самостійности. Отже фінське відродженне можна уважати свого роду шкільним зразком національно-відродного розвитку та визволення „неісторичних“ і поневолених народів у новій добі.

Після сього огляду основних чинників у національній відродженню поневолених народів — хіба досить умотивована на початку сеї праці заповіджена їх безперечна та немінуча перемога.

Можна сказати, що всі тенденції новочасного суспільного розвитку промовляють на їх користь та є пособниками в сім величній розцвіті новочасної культури. Словом, сам дух часу є їх союзником та прихильником. В сім саме найпевніша запурука їх побідного поступу та здійснення заповітних їх прямувань і цілей. Незабаром відкинуть ся й державно-політичні перепони з їх шляху, як передтим впали закиди в культурній їх „нездатности“ або „меншвартности“. Нема сили, яка могла-б зупинити повне розвиненне та завершенне національного ренесансу — сеї чудової та чарівної *вітки на вічнозеленім дереві вселюдського розвитку й поступу...*)

Ін. Бочковський.

*) Припущення деяких дослідників з національно-дарвіністичного табору, що поневолені й неісторичні народи будуть національно засимільовані державно-історичними та пануючими, наперед спростовують ся всіма вище зясованими тенденціями новочасного суспільного розвитку. „Асиміляція поневолених народів пануючим — зауважує з сього приводу цитований вже тут Брудкус — мала місце в попередніх віках, коли вона з початку захоплювала вищі класи, а потім під натиском останніх змінiali ся мова, віра, а поруч з тим і все культурне обличчя поневоленого народу. Але сей процес тягнув ся століттями; в наш же час, коли господарські умовини вимагають швидкого піднесення мас на вищий шабель культури в національних формах... В дійсности XIX ст. він був свідком не швидкої асиміляції народів, але швидкого розвитку нових національних культур“ (цит. праця, стор. 145, 142).

З сеї самої причини й запевнення Кавтського (в останній його праці „Die Befreiung der Nationen“ пор. §§ 8 й 9, особливж стор. 46, 47 і 50) в неминучості природної асиміляції народів у майбутній соціалістичній суспільности — дуже проблематичні. Вище зясоване становище щодо сього Жореса на нашу думку лише пояснює та передбачає хід національного розвитку в будучности. „Піднесення всього народу до національної культурної спільности, — як добре каже Бавер, — здобути народами повного самозначення, поступаючи диференціяція народів — се є соціалізм“. Але й колиб асиміляція була можливою, то з погляду суспільно-культурного поступу вона все-ж-таки сліве чи могла-б уважати ся бажаною тому, що фактично спричинює звичайно певний культурний занепад та якусь свого роду душевну стерилізацію винародовленої маси, особливо в тім випадку, де сей процес денационалізації відбуваєть ся примусовим робом. Драгоманів сумно зауважав, що „коли національний характер розкладаєть ся під чужим несвобідним впливом, то витворюваній таким чином зліпок присвоює головню злі прикмети чужої нації та загублює саме добрі власні позначки“ (Істор. Польща та великорос. демократія, стор. 284). Сей депривуючий вплив примусової асиміляції найбільше можна бачити напр. на положенню деяких немадарських народів (особливо Українців і Словаків), далі на загальному занепадові декотрих російських „інородців“ (головню бесарабських Румунів); про культурну безпідність кельтійської Бретанії, примусово „офранцузженої, згадувало ся вже вище. Подекуди сей негативний вплив примусової асиміляції видно, на культурній відсталості бельгійських Фламандців. Не є зовсім припадковим, що такі засимільовані „окраїни“ й „інородці“ бувають звичайно справжнім Ельдорадом протикультурної темряви у всіх можливих її проявах: отже масової безграмотности, політичного реакціонізму й чорносотенства, фанатичного клерикалізму й сильно поширеного алкоголізму, а поруч з тим киноді й більшої злочинности.

Вісти.

В Міністерстві закордонних справ. 21 червня в управ- ляючого Міністерством закордонних справ Д. Дорошенка був головою Литовської Державної Ради бувший член Державної Думи Ічас. В розмові зачіплено справу з заведенням дипло- матичних зносин між Україною і Литвою, а також і справу економічних відносин цих держав. Крім того у Д. Дорошенка були: голова центрального комітету Естляндії й Лівляндії Амене, перський консуль Вітенберг, делегація холмської семи- нарії, яка клопотала ся про перевод евакуованої під час війни семинарії назад на Холмщину. Керівничого міні- стерства закордонних справ відвідав підпоручник українського населення терської області Панченко й довго з ним розмов- ляв. Прибули до Києва делегації українських колоністів Сієска, Саратова, Баку, Новгороду-Сіверського й деяких інших закордонних міст. Деякі з них відвідали Міністерство закордонних справ і були прийняті радниками міністерства, з котрими розмовляли про становище українських колоній за кордоном. В найближчих днях делегації відвідають керо- вничого міністерством закордонних справ і інших членів Уряду.

Декларація донського війська. До Києва загощила місія донського війська, голова якої Свечін подав преїдатељеви міністрів, управляючому міністерством закордонних справ, а також послам Німеччини й Австро-Угорщини „декларацію всевеликого донського війська“, яку підписав отаман донського війська ген. Краснов. Декларація заявляє: 1) До утворення в тій чи другій формі „єдиної“ Росії — донське військо творить самостійну демократичну республіку. 2) На основі договорів, зроблених ще отаманом Каледіним дня 21 жовтня 1917 р., доюска республіка є частиною цілості Південно-східнього Союзу, в склад якого входить козацькі організації: донська, кубанська, терська й астраханська, гірські народи північного Кавказу, ставропольська, чорноморська губернія і частина царичинського повіту саратовської губернії. 3) Щодо установлення точних меж і торговельних та й інших зносин між донським військом і Україною вислана до Києва місія з генералів Свечина і Черячукіна уповажнена вести в перего- ворі. 4) Донське військо ні з ким не знаходить ся в стані війни, але обявивши нейтральність, веде боротьбу з розбій- ничими бандами червоногвардійців, післаних радою народніх комісарів бороти ся з донською республікою. 5) Донське військо й надалше хоче жити з усіма народами в згоді на принципі взаємної пошани прав і законности та збереження спільних інтересів. 6) Донське військо пропонує усім держа- вам признати його права аж до утворення в тій чи другій формі „єдиної“ Росії на самостійне існування, а державам, заінтересованим в торговельних або інших зносинах, при- слати у військо, в його столицю Новочеркаськ, своїх упо- вноважених представників або консулів. 7) В свою чергу донське військо пішле в ті держави свої посольства для улаштування дружніх відносин.

Міністер закордонних справ Д. Дорошенко був 7 червня у німецького посла барона Мумма й мав з ним розмову про цілий ряд біжучих справ. Між иншим Дорошенко передав Муммови подяку від імени українських організацій за спів- чутте, яке знаходять ся боку німецьких властей холмські Українці в межах німецької окупації в шкільній і націо- нально-культурній справі.

Розмова з білоруським послом. Сими днями до Києва з Білорусі прибув надзвичайний посол білоруського уряду Р. Скірмунт. В розмові з співробітниками київських україн- ських часописей Скірмунт заявив, що його командовано на Україну з метою ознайомити ся з новим політичним стано- вищем Білорусі щодо України. З сією метою Скірмунт має завитати до голови Ради міністрів Ф. Лизогуба, міністра харчових справ Ю. Соколовського й інших. 18 червня Скір- мунт був у управляючого міністерством закордонних справ

Д. Дорошенка й довго з ним балакав. В розмові між иншим зачіплено справи з товарообміном і з установленням границь між Україною і Білорусю, при чім виявило ся, що нема між обома державами спірних справ і таких, яких не можна б розв'язати. Ся розмова взагалі мала приязний характер.

На запитання співробітників про межі України й Біло- русі Скірмунт сказав, що мова в данім разі може йти про південні частини городенської й минської губерній, одна частина яких заселена Білорусами, а друга Поліщуками, котрі властиво не є ні Білоруси ні Українці. Се є історична границя, яка існувала на протязі 600 років і була залишена при адміністративнім поділі бувшої російської імперії. Для України сі повіти мають невелике значіння, а для Білорусі — першорядне. Сама ж територія Білорусі складаєть ся з губерній: городенської, минської, могилівської й частини витебської та виденської.

Щодо уряду — всі білоруські партії порозуміли ся на тому, що уряд повинен бути коаліційним і формування його Білоруська Рада доручила Скірмунтові. Законодатний орган — Білоруську Раду — вибрано в грудні минулого року, а тепер у склад її увійшли й помірковані елементи. Крім того в найближшій часі у склад мають увійти представники мен- шостей: Поляки й Москалі. Євреї там своїх представників уже мають.

Створення білоруської державности стоїть тепер у Біло- русів на першій пляні, так само одним з перших завдань буде посилка на Україну постійного білоруського диплома- тичного посольства. Відносини Білорусів з Німцями налагод- или ся і можна сподівати ся, що незабаром Німці признають білоруську державу. Скірмунт признає можливою майбутню федерацію Білорусі з Україною і Литвою.

В Міністерстві освіти. В звязку з призначенням проф. І. Крауського (ректора харківського технічного інсти- туту) на посаду товариша міністра освіти відбули ся деякі зміни в адміністративнім складі Міністерства. Відділ середньої школи відокремлено від департаменту вищої школи в само- стійний департамент, на чолі якого стоїть директор катери- нославської комерційної школи Сінявський. В департаменті вищої школи намічають ся три відділи: 1) державних вищих шкіл, 2) державних приватних шкіл і 3) народніх універси- тетів та наукових товариств. На посади завідуючих такими відділами намічають ся І. Стещенко (був. міністер освіти), д. Мещок (був. директор департаменту Міністерства земель- них справ і лектор київського українського університету) і Смелецький (археолог, лектор київського українського уні- верситету); деякі з лекторів київського українського уні- верситету намічають ся на посади діловодів.

Міністерство народньої освіти й містечтва. Рада міні- стрів ухвалила закон, по якому Міністерство просвіти називатиметь ся Міністерством народньої освіти й містечтва. При Міністерстві утворюєть ся головна управа справ націо- нальної культури й містечтва. Метою утворення головної управи є відповідний розвиток національно-культурної праці й широка поміч ростови чисто українського містечтва.

Холмська духовна колегія. Міністерство віроісповідань затвердило холмську духовну колегію яко тимчасовий орган для керування церковними справами в зайнятих землях Української Держави. Колегія містить ся у Києві (Тургенів- ська 17/7) і складаєть ся з представників Холмщини, Підляша, Полісся й Волині. Холмська духовна колегія повинна: піклу- вати ся про матеріальне забезпечення православного духо- венства, як того, що повертаєть ся до зайнятих земель, так і того, що перебуває ще на місцях тимчасового розселення, посилати в зайняті землі України священників і дяків для виконування пастирських обовязків, постачати необхідні для служби Божої церковні річі і т. д.

Інтервенція Петлюри у предсідателя міністрів Лизогуба. Голова Всеукраїнського Союзу земств Петлюра відвідав голову міністрів Лизогуба з метою вияснення питань, що торкають

ся останніх подій у багатьох повітових земствах, питання про участь представників київського земства в праці комісії кн. Голіцина по переглядові земельного статуту. Лизогуб прохав Петлюру подати йому записку з назначенням конкретних даних про незаконні вчинки української влади у відношенні до земських діячів. Подані Петлюрою факти з цього приводу Лизогуб передасть на розгляд Ради міністрів. В питанні участі представників земства в комісії перегляду земельного статуту Петлюра зазначив, що серед земських діячів викликає здивування й игнорування представниками земства комісії питає, що близько торкають ся всіх земських працівників. Лизогуб відповів, що до комісії кн. Голіцина запрошувалось осіб лише персонально, а не по принципах приналежності до громадянської чи політичної групи. Наприкінці Петлюра прохав Лизогуба не чинити перерон скликаному на 16 червня з'їзду членів Всеукраїнської Спілки земств. Лизогуб обіцяв зі свого боку перерон не ставити скликанню з'їзду. Також з боку Міністерства внутрішніх справ немає перерон скликання в Харкові ветеринарного з'їзду.

Київський з'їзд представників земств України. У Києві відбув ся з'їзд представників земств на Україні. Явило ся 135 представників від 9 губерніяльних і 58 повітових земств. Головою зборів вибрано С. Петлюру, який виступив з рефератом про фінансове становище земств і заходи коло його поліпшення. Він вказав на будучі завдання Українського Союзу земств. Держава тоді могутня, коли вона спираєть ся на народ. Тому старанням Земського Союзу буде познайомити як найширші верстви народу з загальною державною будовою та її інтересами. Будуча доля Української Держави лежить в руках земських представників. Щоб дійти до сили, треба негайно переводити організацію місцевих самоуправ. Коли буде виконаний проєкт організації народної освіти й інших галузей, через 2—3 роки побачимо Україну прикрашену школами, фабриками, лікарнями, інститутами і т. ін., а наш народ не буде стогнати та проклинати, але широ віддасть ся творчій і визвольній роботі. З хвелою заснування Земського Союзу впаде всяка межа між кооперативами й земствами. Вони разом, обопільно допомагаючи собі, підуть до назначеної мети. Цілий ряд бесідників забирав голос. Перші збори скінчено вибором двох комісій: для складення статуту та правного становища земств.

Дня 21 червня відбули ся вибори до управи Всеукраїнського Союзу земств. Головою управи вибрано С. Петлюру, голову київської губернської земської управи. Членами управи вибрані: бувший міністер народної освіти Прокопович, бувший губернський комісар Ол. Саліковський, бувший товариш міністра рільництва Мацієвич і представник чернігівського губернського земства Н. Савченко-Більський. Кандидатами в члени управи вибрані: член київської губернської земської управи Д. Одринка й К. Сидоренко. Платню визначено: голові 15.000 карб. на рік, а членам управи по 12.000 карб., крім того всім по 3000 карб. дорезняного додатку.

На закритім засіданні обговорював ся меморіал з'їзду для представлення гетьманові про положення земства на місцях. Вечірнє засідання присвячено справі зложення великої й малої економічної ради. Пізно вночі по кінцевій промові С. Петлюри з'їзд закінчив ся. Реасумуючи висліди шестидневної праці з'їзду, Петлюра просив вести інтенсивну та плідну працю на місцях в ім'я добра народу й державного будівництва молодій Українській Державі. Закінчив Петлюра свою промову висловленням глибокого переконання, що вистражданий народом ідеали державного будівництва на демократичних основних приберуть реальну форму.

Тогож дня явила ся у предсідателя Ради міністрів Ф. Лизогуба делегація від всеукраїнського земельного з'їзду в складі представників чернігівського земства—Свічина, харківського проф. Фоміна й катеринославського Новака й подала йому докладну записку про фінансове положення земств. Лизогуб

приобіцяв, що Правительство візьме під увагу всі висловлені в записці бажання і по можності їх виповнить.

Збори Комітету Союзу Української Державности скликували ся на 19 червня. На деннім порядку визначено між иншим перенесення останків гетьмана Ів. Мазепи до столиці та вшажування тих, що полягли у війні з Московщиною.

До справи з пам'ятником борцям за незалежність України. З приводу поданого департаментом плястичних мистецтв міністрів освіти реферату про потребу збудовання пам'ятника на одній з площ Києва борцям за незалежність України, що першими полягли в Києві, Бахмачі й під Крутами, міністер освіти запропонував голові департаменту проф. Павлуцькому виробити статут, по якому має бути зорганізована спеціальна комісія, що провадитиме роботу по збудованню пам'ятника. Коли статут виробить ся і вибереть ся комісія, тоді міністер подасть сю справу на затвердження Ради міністрів. На утворення фонду департаментови плястичних мистецтв передав уже 500 карб. Гр. Коваленко (Гетьманець) яко 10% з продажі своєї брошури „До страшних днів у Києві“.

Український Союз. В українських партійних колах Одеси розроблено проєкт Українського Союзу, що об'єднуватиме всі українські партії, товариства й організації трьох південних губерній. Центральне бюро Союзу намічаєть ся в Одесі.

Парцеляція землі на Холмщині. З Люблина доносять до „Kurjer-a Lwowsk-ogo“: „Кілька щадничо-позичкових товариств на Холмщині заводять новий рід операцій купна й продажі ґрунтів і лісів на вируб. До заведення цих операцій почукала товариства та обстава, що в останніх часах почали повставати приватні парцеляційні спілки, закладані реєстральним способом для усіх парцеляційних чинностей. Такі спілки були досі заборонені на Холмщині. Згадані спілки не беруть під увагу будучих замірів земельної реформи й комасації. Щадничо-позичкові товариства організують парцеляційні операції на зразок і відповідно до засад польських парцеляційних спілок в Галичині й Познанщині та ведуть наразі парцеляцію для своїх членів.“

Виконавця замаху на проф. М. Грушевського, бувшого російського офіцера Гриника (Короткова), застрілив німецький конвой, коли він, ведений на суд, хотів утікти.

Договір в справі харчових засобів. Австро-угорський і німецький посол підписали 17 червня разом з українським предсідателем міністрів договір про утворення української ради для харчових засобів, яка має управляти для цілої області України одностайне збирання харчових засобів і папі й переїняти на себе забезпечення стоячих на Україні військ, міст і промислових осередків України, а також вивіз до країв осередків держав.

Велика пожежа в Києві. У Києві знову стало ся велике нещастя, жертвою якого стало до 10000 людей. Дня 14 червня коло 2 години дня на Подолі в будинку ч. 57 на Щеквицькій вулиці стала ся пожежа. Почало горіти на горіщі будинку й на се не звернуто особливої уваги. Закликані пожежні команди, але сильний вітер роздув вогонь, який швидко розійшов ся по всіх сусідніх помешканнях. Швидко вогонь перекинув ся на дров'яні склади, які містять ся на березі Дніпра. Всі зусилля пожежних команд припинити пожежу не мали успіху, бо вітер все більше й більше розносив вогонь по всій околиці. Коли виявило ся, що припинити пожежі пожежними засобами не можна, всі зусилля направлено на те, щоб знищити парканні й дерев'яні будівлі, які могли б допомогти розповсюдженню вогню. До 5 години вечора пожежа прийняла розміри дійсного стихійного нещастя. Вогонь все більше й більше захоплював будинки й інші будівлі і, колиб до 6 години вітер не стих, небезпека загрожувала б усьому Подолові. Але увечері вітер затих і тоді пощастило припинити рух вогню. По відомостям штабу міліції згоріло 35 будинків, які по приближному рахункуви мають коло

1200 окремих квартир. Без притулку лишило ся коло 10000 людей. Окрім того згоріло два млини Саламахина та братів Спичковських, спіртоочищуючий завод Елькина, фанерна фабрика й 14 лісних складів. Як тільки вияснило ся, що переважа набрав великих розмірів і потерпівших буде багато, держава ввела вжити заходів щодо помешкань погорільців. До вечора зорганізовано притулок до 4000 людей, задля чого використано контрактний будинок, духовну академію, дім для безробітних, а також помешкання міських і початкових шкіл на Подолі. Зорганізовано чайні, де погорільці могли задовольнити свій голод. На засіданні міської думи після реферату про нещасте на Подолі ухвалено справу допомоги погорільцям доручити комісії допомоги від вибуху на Звіринці, доповнивши її представниками громадських організацій, гласними думи й мешканцями Подолу.

Українська федеративно-демократична партія про сучасний момент. На з'їзді 18 червня 1918 р. ухвалила українська федеративно-демократична партія таку постанову: Гурт членів української федеративно-демократичної партії по обміркованні питання про сучасний політичний момент, прийшов до висновку, що головне завдання теперішнього моменту містить ся в тім, щоб всіма силами допомогти утворенню державного, правового й економічного ладу на Україні, при тім вважає необхідним скликання Українського Союму в найкоротшій реченці. Поки державний, правовий і економічний лад на Україні завдяки обставинам повинен утворюватись цілком самостійно, гурт членів української федеративно-демократичної партії приймає українську самостійність яко необхідний факт. Разом з тим гурт членів української федеративно-демократичної партії признає, що вона не повинна забувати про свої програмові федералістичні завдання і працювати на їх користь.

Центральний Український Кооперативний Комітет жваво перебудовує ся. Почали працю деякі відділи, що простудіюють кредитову, споживчу й сільсько-господарську кооперацію. Незабаром вийде в світ сільсько-господарський журнал „Українська Кооперація“, який ставить собі метою об'єднати думки та працю кооперативів на Україні, поширити ідеї кооперації серед широких кол громадства, розроблювати питання кооперативного будівництва, особливо союзного. Через болгарського посла на Україні проф. д-ра Шишманова Український Кооперативний Комітет навязав листовні зв'язки з Болгарським Центральним Кооперативним Банком.

Український Кооперативний Банк. Український Кооперативний Банк розпочав свої операції 19 жовтня 1917 р. й зразу ж розвинув надзвичайно широку діяльність на провінції. По характеру своєї праці Кооперативний Банк є сутю народнім. Його кошти складають ся з акцій кооперативних союзів, які мають переважне право користуватись банковими позичками. Найважнішим часом в оперативній справі був грудень, коли відчувала ся велика недостача грошових знаків. Але, не зважаючи на се, банк мав на 15 січня с. р. 6,018.000 карбованців, а в тім — на біжучий рахунок вкладів до 4 мільонів. Так властиво стояла справа до большевицького панування в Києві. Починаючи від 15 січня (ст. ст.) до 1 березня (н. ст.) — за місяць біляне збільшив ся до 6,300.000 карб., але вкладки на біжучий рахунок зменшили ся до 3,500.000 карб. Пояснює ся се тим, що розпорядок большевицького уряду про невиклату клієнтам грошей готівкою виконував ся банком на протязі 23 днів, а весь останній час „большевизму“ вкладникам на біжучий рахунок банк виплачував по 200—300 карб. Добре було ще хоч те, що большевики не встигли призначити свого комісара, а то справа стояла б дуже зле. Панування большевиків відбило ся на оперативних справах тим, що загубив ся зв'язок з кооперативними союзами (акціонерами банку). І таке становище було до того часу, доки не очистила себе від большевиків Україна. За весь той час банк не придбав ні одного акціонера, а всі активні операції банку майже зовсім припинили

ся, а провадила ся праця лише по біжучим рахункам, себто ніхто не брав позичок і не провадили ся торговельні операції.

Установленне зв'язку з кооперативними союзами: Полтавщини, Катеринославщини, Харківщини, а також з акціонерами Кубані й Ростова на Дону значно віджило оперативну діяльність і тепер установлюєт ся зв'язок з московськими й закордонними банками. В свій час до банку надходило багато сумних відомостей з життя кооперативних союзів на провінції, де члени кооперативів, незалежно від партійности й політичних поглядів, одностайно боронили цілість своїх установ від руйнуючого большевизму. Так напр. в Єлисаветграді для боротьби з большевицькими реквизиціями зорганізував ся був оригінальний союз з міського кооперативного союзу, приватних комерційних установ і професіональних товариств, який не тільки що не допустив большевиків до свавільних реквизицій, але викинув їх з міста й навіть відібрав назад ще раніш зарековане. На Поділлі і в Чернігівщині большевики наклали на кооперативні союзи контрибуцію і примусово відбирали її. Після очищення Києва від большевиків уже до 30 березня, не дивлячи ся на всякі дрібні перешкоди, біляне банку зріс до 8,044.000 карб., а біжучі рахунки підняли ся до 5,336.000 карб. Крім вкладок старих акціонерів банк придбав чимало ще нових, чим збільшив число своїх акцій мало що не на цілу третину. Особливо цікава справа може розпочати ся лише тепер, коли на провінції взяло ся вже за працю багато нових працівників кооперації й багато з них звертаєт ся за інформаціями для вступу в число банкових акціонерів. Села мають гроші й розпочинають широкую організацію кооперативів. Є відомості, що вже ціла повіть організуєт ся для кооперації, яка думаєт ся забезпечити свій добробут. А через се можна сподіватись, що в будучині Український Кооперативний Банк стане величною народньою торговельно-ощадною скарбницею. В деякій мірі шкодить недостача дрібніших знаків сплати, але зараз поступають гроші з села й сям згладжуєт ся загострення даного питання. При тих умовах, якби банк мав емісійне право, про се питання можна було б і не згадувати (В.).

Розпуск організації української партії соціалістів-революціонерів. Центральний комітет української партії соціалістів-революціонерів розпустив усі партійні організації.

Перший випуск учнів української гімназії у Києві. Дня 2 червня в клубі „Родина“ відбув ся урочистий акт з приводу першого випуску учнів і учениць другої української гімназії ім. Кирило-Методіївського Брацтва. На акті були: міністер освіти М. Василенко, болгарський амбасадор проф. І. Шишманов, тов. міністра освіти П. Холодний, директори департаментів Ф. Сушицький і П. Зайцев, ректор українського університету І. Ганицький, І. Стешенко, всі члени педагогічної ради й багато української інтелігенції. Акт відкрив директор вище згаданої гімназії Козленко, котрий в своїй промові між иншим згадав про тих учнів, котрі полягли геройською смертю за Батьківщину в часи большевицької війни. Для вшановання їх пам'яті всі встали. Далі подав директор в своїй промові коротеньке звіттовлення за цілий рік і наприкінці звернув ся до абітурієнтів, закликаючи їх до праці для Рідного Краю. Офіційне звіттовлення за цілий рік відчитав секретар тієї ж гімназії М. Зеров. Прикінці звіттовлення Зеров прочитав імена та прізвища тих учнів, котрих педагогічна рада признала гідними атестату на укінчення гімназії. Прізвища учнів отсі: М. Баталін, Баньчик, Ю. Величко, Гіба, Гуляницький, Зубрицький, Журбицький, Н. Іванина, К. Карван, І. Карван, Р. Король, М. Кирило, І. Лоський, Лопухович, Г. Мельник, М. Овраченко, Педа, Сушицький і Черняхівська. З дуже добрим успіхом укінчили гімназію і заслужили на дуже почесне золоті медалі Р. Черняхівська й К. Карван. На почесне срібної медалі заслужив І. Карван. Всі инші учні скінчили гімназію з добрим поступом. Атестати роздавав міністер освіти Васи-

ленко, котрий при кінці своєї промови, схарактеризувавши роллю Кирило-Методіївського Брацтва, пам'яті якого присвячена гімназія в історії нашого відродження, закликав абітурієнтів у своїй дальшій діяльності свято берегти заповіді Брацтва. Від імени учнів відповідала Н. Іванна. По скінченню офіційної частини акту національний хор під орудою проф. гімназії О. Приходька виконав музичні твори бувшого учителя цієї гімназії О. Стеценка. По акті запрошені гості взяли участь в комерсі, де вітали абітурієнтів директори І. Стещенко, першої і третьої української гімназії В. Дурдуківський і І. Власенко, представники громадянства й батьків. Вислухано листовне вітання від бувшого міністра освіти Прокоповича (Н. Р.).

Українські кінематографічні вистави на фонд пам'ятника борцям за волю України. У вівторок 18 червня в Художньому мініятурі на Галицькім майдані ч. 2 почали ся вистави українського кінематографу; весь прибуток з цих вистав піде на фонд пам'ятника забитим студентам та школярам під Вахмачем і Крутами. Перший раз кінематографічна бинда озвала ся до глядачів українською мовою і нагадала їм минуле життя України. В програму сеансів увійшли між иншим такі картини: „Берестейська мирова конференція“, „Похорон жертв большевиків“, „Похорон юнаків, замордованих під Крутами“, „Шевченкове свято“, „Парад дивізії полонених“, „1-й випуск української гімназії“. З музичних номерів виконано: „Марш Дорошенка“, „Вічний революціонер“ М. Лисенка, „Гей, не дивуйте, добрії люде“, й инше.

Український та російський університети. Від дня 21 до 25 травня сього року відбув ся другий делегатський зїзд професорів і учителів вищих державних та приватних шкіл України, на який зібрало ся 70 представників тих шкіл. Міністер освіти зазначив між иншим в своїй промові, що Міністерство чекає від зїзду не тільки співчуття українській ідеї, але й співучасті в справі переведення її в життя. Промову міністра зустріло оплесками. Працю редакційної комісії зїзду скінчено сими днями. Зїзд признає, що український нарід є одною з галузей „руського“ народу й що українська культура не може не бути спорідненою з руською культурою і повинна навіть може скласти частину тієї руської культури. Тому на думку зїзду прийти зараз в поміч у справі збудовання української науки й українських наукових інституцій є обовязком руських вищих шкіл на Україні (за 35, проти 8, стримало ся 11). Зїзд ухвалив односторонно необхідність змагання до збудовання окремої державної вищої школи нормального типу, але з тим науковим для учителів і загально-освітнім для слухачів цензом, який являеть ся тепер обовязковим щодо руських вищих шкіл. Алеж здійснення українізації вищої школи — на думку зїзду — не можна в жаднім разі провадити шляхом українізації існуючих вищих шкіл (стримав ся 1). Зїзд односторонно ухвалив, що абсолютно не можна допускати сполучення українського народного університету з університетом св. Володимира. Більшістю всіх при однім, що стримав ся, зїзд признав, що в кожному університеті та в кожній близькій йому по суті вищій школі треба заложити катедри: а) історії України, б) української філології, в) історії західно-руського права й катедри инших наукових дисциплін, що сприятимуть справі ознайомлення з Україною. Але факультетам і університетській раді належить право вирішати питання про те, якою мовою повинні викладати ся вище згадані дисципліни при тій умові, що треба забезпечити виклади російською мовою тих дисциплін українознавства, які ухвалить університет за обовязкові (за 35, проти 2, стримало ся 6). Зїзд признав нормальним явищем існування у вищій школі одночасно паралельних кафедр — російської й української. На думку зїзду заведення паралельних українських кафедр по існуючих російських вищих школах можна рахувати тільки за тимчасові заходи (за 39, проти 1, стримало ся 11), та й ще при відмові обовязкового відкриття відповідних паралельних науково-поміч-

них інституцій (за 45, проти 2, стримало ся 8). Так розуміє зїзд співучасть в справі переведення в життя української ідеї по вищих школах України. Здасть ся, не треба жадних пояснень щодо сього. Sapienti sat! (Для мудрого вистарчить!) — пише в приводу сього звідомлення „Відродження“. Хто має голову — той зрозуміє. А засідання університетської комісії при Міністерстві освіти в справі сполучення київського українського університету з університетом св. Володимира відбувають ся ще й досі. Чи тільки не доведуть вони нас до розбитого корита, коли одна сторона бажає до чогось договорити ся, а друга вперто відмовляє на все: ні, не згоджую ся!

Український народній університет в Чернигові. Чернігівське губернське земське зібрання по вислуханню реферату комісії по народній освіті про заснування народнього університету в Чернигові ухвалило таку постанову: 1) висловити ся, що потрібне та є фактична можливість заснування в Чернигові українського народнього університету; 2) висловитись за те, щоб першому українському народньому університетови на Чернигівщині дано імя М. Коцюбинського; 3) прохати Міністерство освіти заснувати український народній університет імени М. Коцюбинського й надати сьому університетови права державно-публичної інституції; 4) пропонувати Міністерству народньої освіти допомогу в справі заснування в Чернигові українського народнього університету імени М. Коцюбинського: а) 25000 карбованців одноразово на уладження університету, б) 25.000 щорічно на удержання народнього університету, рахуючи ся з тим, що 25.000 карб. буде щорічно давати Міністерство, а 25.000 карб. міська дума.

Комісія в справі вищих шкіл і наукових інституцій. Згідно з пропозицією міністра освіти академик Вернадський зорганізував комісію для справ вищих шкіл і об'єднання діяльності наукових інституцій. В склад цієї комісії увійшли: проф. Сумцов, проф. Багалій, проф. Шапошніков, проф. В. І. Лучицький, проф. Де Метц, проф. Спекторський, представник від департаменту вищої школи, й прив.-доц. Личков (секретарь). Комісія ставить собі метою поперед розглянути всі питання, що торкають ся об'єднання наукових інституцій, видання законів в справі існуючих вищих шкіл та збудовання нових. Між иншим в найближчій часі мають бути послані до комісії складені департаментом вищої школи законопроекти: 1) щодо перетворення київського українського народнього університету на державний університет від першого липня 1918 р. в складі чотирьох факультетів, 2) щодо заложення українського державного університету в Кам'янці Подільській в складі історично-філологічного факультету з теологічним відділом і природничого факультету з помольогічним відділом від 1-го липня 1918 р.; 3) щодо утворення спеціальних стипендій в справі забезпечення українських університетів відповідними українськими науковими силами, 4) щодо відкриття чотирьох кафедр по українознавству в одеськім і харківськім державних університетах і в ніжинськім історично-філологічнім інституті від 1 липня 1918 р.; 5) щодо асигнування Міністерству освіти 3.000.000 карб. на вищі наукові українські інституції (на київській українській університет 1.076.000 карб., на кам'янецькій 770.000 карб., на українські стипендії 150.000 карб., на українські катедри 72.200 карб., на українські народні університети 800.000 карб., на тимчасову допомогу різним інституціям в справі поширення української культурної праці 124.780 карб., в тім числі на утримання відділу Пулковської обсерваторії в Миколаїві 61.000 карб. та на організаційні видатки по улаштуванню кам'янецького університету 50.000 карб., решта — на зміцнення видавничих коштів різних наукових товариств); 6) щодо щорічної допомоги з державних коштів харківськім вищим курсам товариства допомоги працюючим жінкам; 7) щодо щорічної допомоги з державних коштів київському Фребльєвському інституту й 8) щодо тимчасової допомоги київському Українському Науковому Товариству.

Відкриття курсів позашкільної освіти. У Києві відчинилися курси для інструкторів і діячів позашкільної освіти, улаштовані департаментом позашкільної освіти, завдяки енергійній праці М. Шугавського та М. Ярмоленка. Сі курси матимуть велику вагу для освіти нашого села; вони дадуть енергійних працівників позашкільної освіти для України. Їх значінне побільшується тим, що вони мають всеукраїнський обсяг — на курсах зібрані курсисти з усіх боків України; майже кожен повіт має на них по кількох своїх людей. Вагу курсів позашкільної освіти зрозуміли й народні управи, котрі на свої кошти попросили людей до Києва, щоб надалі мати власних інструкторів позашкільної освіти. Деякі народні управи попросили цілі партії курсистів, як напр.: чернігівська 17 ч., бахмутська 6 ч. і т. п. Між иншим брацлавська народня управа прислала 3, всіх з вищою освітою. На курси відразу зараховано до 200 чоловік. З них 150 чоловік живе в інтернаті, спеціально улаштованим для цього департаментом позашкільної освіти. Щодо освітнього цензу курсистів — треба зазначити, що на курсах є деякі число слухачів з вищою освітою, є студенти й курсисти вищих шкіл, решта-ж з середньою освітою і освітотою учителів початкових шкіл. На курсах уже почались лекції Русової, Перфецького, Купніра, Стадника, Приходька й Біляшевського; крім того згодились читати лекції Чикаленко, Веселовський, Садовський, Зінківський, Старуцька-Черняхівська, Степенко, Сірополко, Сушицький, Радніків, Кизима, Литвиненко, Прокопович, Тушкан, Яната й Партенко.

„Наше Минуле“. Товариство „Друкар“ згуртувало коло себе громаду молодих українських учених і почало видавати двомісячник п. з. „Наше Минуле“. Кожна книжка об'їмає 10—15 аркушів друку, обкладинка роботи відомого маляра Нарбути. На днях має вийти перша книжка. В журналі беруть участь: Заїцев як редактор, Модзалевський, Широцький, Прокопович, Голоскевич і ин.

Що дала Україна осереднім державам? „Neue Lemberger Zeitung“ приносить кілька цікавих дат про торговельний рух між осередніми державами й Україною: Загальний обмінний рух товарів виносив до 2 червня с. р. 12,762 вагони. Звідем відпадають на вивіз з України 7034 вагонів або 55%, загального руху й 5728 вагонів або 45% на ввіз. До Німеччини ввезено 2242 вагони або 32%, до Австро-Угорщини 4792 вагони або 68%, отже Австро-Угорщина одержала більш ніж подвійну кількість того, що взяла Німеччина. Але ці чисельні відносини стануть инші, наколи звернуть ся увагу на рід вивезених продуктів. А саме до Німеччини привезено 1850 вагонів засобів поживи або 29% загального вивозу тмх артикулів, а в Австро-Угорщину 4459 вагонів або 71% тоді, коли з сирівців одержали Німці 392 вагони або 54%, а Австро-Угорщина лиш 333 вагони — 46%. З впроваджених в Німеччину 1850 вагонів поживи припадає на збіже 699 вагонів, а на инші харчі 1151 вагонів. До Австро-Угорщини привезено: 1352 вагонів збіжа та 3107 вагонів инших харчів. Вивіз з України йшов трьома головними лініями: Львів, Бересте та Браїла. Головна точка перевозу веде через Львів. Ся лінія привезла 64.86%, через Бересте прийшло 19.48%, а через Браїлу 15.66% загального ввозу. Після родів і чисел вагонів упорядковано таку таблицю: Ввіз через Львів 1179 вагонів збіжа, 3046 вагонів инших харчів і 338 вагонів сирівця, через Бересте 180 вагонів збіжа, 894 инших харчів і 296 сирівця. Товари, ввезені через Львів, zostали ся імовірно в австро-угорській монархії, лінії Бересте та Браїла обслуговували Німеччину. На Україну вислано вуголь і инші артикули, разом 5728 вагонів. Інтересні також числа з перевозу полонених: від 28 марта с. р. перевезено 162.125 австро-угорських полонених, 15.198 німецьких і 161.311 Москалів.

З сим числом розсилаємо чеки ч. 107.090 і просимо вирівняти та відновити передплату.

Адміністрація.

Бібліографія.

Виданне „Вістника політики, літератури й життя“:

Мирон Кордуба. Територія і населення України. Відень, 1918. Формат „Вістника“. Стор. 24. Ц. 4 К.

Зміст. I. Етнографічна територія України. II. Населення на етнографічній території України. Статистика населення в етнографічних межах України. Коли перша частина відома нашим читачам з „Вістника“, друга (стор. 17—24), до якої перша є тільки пояснюючим вступом, зовсім нова.

Від адміністрації.

З огляду на велику дешевість цін наших видань з одного боку, а з другого на страшне подорожінне видатків на друк, адміністрацію і инше Видавництво приневолене підвищити ціни всіх своїх дотеперішніх видань на 100%. При сім підвищенню цін ми будемо в можності тим покупцям, які братимуть від нас більші скількості книжок, давати значнійший опуст.

Купуйте дешеві й загально-доступні видання Союза визволення України:

	к. с.
1. В. Антонович. Хмельниччина в повісті Г. Сенкевича . . .	—80
2. М. Богданович. Білоруське відродження . . .	—80
3. Іп. Бочковський. Фінляндія та фінляндське питання . . .	240
4. Вяч. Будзинювський. Як Москва нищала Україну . . .	120
5. М. Возняк. Наша рідна мова. З 18 портретами . . .	—40
6. Памяти Івана Франка. Опис життя, діяльності й похорону. Завдан М. Возняк. З 12 малюнками . . .	2—
7. Вол. Гнатюк. Національне відродження австро-угорських Українців (1772—1880 pp.) . . .	160
8. Вол. Гнатюк. Українська народна словесність . . .	2—
9. Prof. M. Hruschewskyj. Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung (Укр. справа в історичнім розвитку) . . .	1—
10. М. Грушевський. Якої автономії і федерації хоче Україна . . .	—80
11. В. Дорошенко. У відповідь наласникам . . .	1—
12. Вол. Кордуба. Українство в Росії. Найновіші часи. З численними портретами . . .	240
13. Памяткова книжка Союзу визволення України з 103 іл. . .	5—
14. О. Кириленко. Українці в Америці . . .	1—
15. G. Clejnow. Das Problem der Ukraine . . .	1—
16. В. Короленко. Як упала царська влада в Росії . . .	120
17. О. Кобець. В Тарасову ніч. З образками . . .	1—
18. О. Кобець. З великих днів. З образками . . .	1—
19. М. Кордуба. Північно-західна Україна . . .	4—
20. М. Кордуба. Територія і населення України . . .	4—
21. Др. І. Крип'якевич. Українське військо. З малюнками . . .	—80
22. Dr. E. Lewyuskyj. Galizien . . .	120
23. Др. Е. Левіцький. Лист з Німеччини . . .	160
24. Др. М. Лозинський. Галичина в життю України . . .	120
25. М. Лозинський. Іван Франко. З портретом Ів. Франка . . .	2—
26. Др. М. Лозинський. Михайло Павлик . . .	—80
27. Др. Осип Назарук. Свідками Українських Січових Стрільців. З малюнками . . .	7—
28. Др. Іван Пулюй. Ukraina und ihre internationale politische Bedeutung . . .	160
29. St. Rudnyckij. Ukraina. Land und Volk. Бр. 20— в полотні . . .	24—
30. О. Скоропис-Іолтуховський. Значінне самостійної України . . .	—40
31. Проф. С. Томашівський. Церковний бік української справи . . .	—60
32. М. Trotzkij. Die ukrainische national-politische Bewegung . . .	1—
33. М. Троцький. Литовці . . .	—80
34. М. Троцький. Як прийшло в Росії до революції . . .	120
35. V. Choma-Dovskij. Ukrajina i Ukrajinci (по хорватськи) . . .	2—
36. Др. А. Цегельський. Русь-Україна і Московщина-Росія . . .	160
37. Др. Андрій Чайковський. Петро Коналешевич Сагайдачний . . .	—30
38. Чужинці про українську справу . . .	—80
39. Т. Шевченко. Кобзарь. 2-ий випуск . . .	2—
40. Проф. І. Шишманов. Роль України в болгарським відродженню . . .	—40

Набувати можна отсі всі книжки в Адміністрації видань Союзу визволення України. Wien, VIII., Josefstadtstr. 79, II, St., T. 6. На заданне висилаєть ся поштовий чек ч. 107.090.

Зміст: Розв'язання Союзу визволення України. — Нота Українського Правительства в справі Бесарабії. — Нота в справі Холмщини. — Протест Холмського Виконачого Комітету. — В справі західної межі України. — Проф. Др. Макс Зерінг. Моя гадка про земельну справу на Україні. — Московсько-українська мирова конференція. — Іп. Бочковський. Національна справа. II. Головні чинники й основні фази національно-відродних рухів нового часу (квітень). — Вісти. — Бібліографія.

Видає і відповідає за редакцію Микола Троцький
— З друкарні Адольфа Гольцгаузена в Відні. —

ВІСТНИК

ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертаєть ся.
Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К.,
6 карб.; квартално—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа
50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 27-28.

Відень, 14-го липня 1918.

Ч. 210-211.

Полтавська катастрофа й сучасний момент в життю українського народу.

Від часу полтавської катастрофи ніколи не зустрічала Україна річниці цієї сумної події з такою необхідністю вдумати ся в причини полтавського нещастя і витягнути з нього вказівки для сучасности, як сього року.

По двох з половиною віках неволі вступила сьогодні Україна на шлях самостійного державного життя, яке завдячує в першій мірі корисному складови обетавин міжнародного життя, а щойно на дальшій місці діланню власних державно-творчих сил.

І не дивно. Навіть українське партійне життя розвивало ся в передвоєнній Росії підпольним шляхом, а тим більше самостійницькі змагання. Щойно вибух революції дав спроможність ожити припиненій на час війни російським правительством українській пресі, а українському громадянству розпочати політичну діяльність.

І з признанням треба підкреслити, що в короткім часі доконали Українці великого діла, переживши величезну еволюцію від жадання автономії України в російській державі, через пропаганду федеративного звязку Української Держави з іншими, що повстали-б на місці цілої давньої російської держави, до повної державної незалежности України.

Але державна самостійність України може лишити ся пустою фразою в партійних програмах і резолюціях, коли українські партії в цілості й їх окремі члени усіма силами не будуть працювати над будовою незалежної Української Держави.

Багато наших навіть відомих політичних діячів, не говорячи вже про широке українське громадянство, забувають на слова, які виспівав ще Котляревський в V пісні своєї безсмертної Енеїди: „Де общее добро в упадку,

Забудь отця, забудь і матку, —

Лети повинність ісправлять“.

Вище за рідного батька й за рідну матір, а не то за якусь партійну доктрину чи класові інтереси треба ставити „общее добро“ — українську державність і вдержати її за всяку, навіть найбільшу ціну. Хвилеві прикrostи, упокорення, особисті й партійні амбіції, свої животні інтереси принесе в жертву українській державности той, хто розуміє величній зміст того слова — „общее добро“. Але чи багато в нас таких людей?

Можна годити ся чи не годити ся з приповідкою, що історія се учителька життя. Але чейже стоїть перед кождим свідомим Українцем розумінне, над якою пропастью національної загибелі опинила ся Україна наслідком розитрення класової, станової і групової боротьби на Україні в XVII і на початку XVIII віку. Чи мають повторити ся знову 1654, а далі 1709 pp.?

Не щадив Шевченко Богдана Хмельницького в своїх поезіях на протязі цілого часу своєї поетичної творчости за прилученне України до Москви, того самого Богдана Хмельниць-

кого, перед генієм котрого ми складаємо низький поклон за його вмінне підняти поневолений український народ і утворити Козацьку Українську Республіку. Та чи винен був Хмельницький, чи не більше завинили в тій події тодішні „соціял затори“ й „хлібороби“ та недостача у них національної свідомости?

Два лучники вязали за Хмельницького широкі українські землі з собою: се справа землі та справа православної віри. Але сих лучників було замало. Тільки у частини освіченої веретви відіграв ролю і національний елемент, а вже виключно серед верств її елемент власної української державности. Серед загалу українська національність покривала ся з православною вірою і ся обставина серед хитань і сумнівів, у примусовім становищі, веділа Хмельницькому піти за гаслом невироблених під політичним оглядом народніх мас: „Волим під восточного царя“.

Чи не доведуть теперішні „соціалізатори“ та „хлібороби“ до повторення тої самої історії?

Розірвати узол, завязаний в Переяславі, брали ся найкращі сини України: Іван Виговський, Петро Дорошенко й Іван Мазепа. Їх пляни розбили ся об політичну невиробленість українських народніх мас і недостачу сконсолідованого однодушного виступу в сїх верств народу проти ворога. На однодушність такого виступу не дозволяла недостача золотої середини між потребами й жаданнями народніх мас і реальними обставинами тодішнього суспільного життя.

Особливо яскраво виявило ся се за Мазепи. Українські народні маси не були здатні поставити власну державність вище ніж сподіване одержання чи побільшення землі, якої до того й не дали українському селянству московські царі, між тим, як козацька старшина могла б була потім винайти ту золоту нитку, яка, рахуючи ся з обставинами часу, була б зєднала українські народні маси й освічені шари в одну сконсолідовану цілість.

На жаль і на наше нещасте не були ми тоді нацією...

В широкім розумінню творить ся українська нація щойно сьогодні, коли побіч селянства й інтелігенції, яка виїшла з нього, починають вертати до неї всі інші веретви, поміщовці, поміщовці, порумушці, помадрці чи які там, міщанство, купецтво, промисловці, шляхта. І тим саме повинні тішити ся ті українські діячі, які за лютих часів царизму вивесли на своїх плечах чисту ідею українства, тішити ся, що нація розвиваєть ся в цілій повноті, і соціальними та національними максималізмами не відпихати тих „блудних синів“, що вертають або мають тенденцію повернути на лон своєї матери. Чи може хай спинеть ся сейпроцес творення нації?

Горе українським партіям і поодиноким українським діячам, коли будучина матиме підстави закинути їм недостачу державної думки в теперішнім моменті, коли майбутній геній

матиме підставу співати під їх адресою так, як співав Шевченко про Богдана Хмельницького за його переяславську угоду.

Полтавська катастрофа пригадує нам, що тільки знайшовши золоті нитки, які звязали б усі веретви й стани українського народу в однодушних сконсолідованих оборонців української держави та її незалежності, що тільки підчинивши всі окремі інтереси, болі, симпатії й антипатії видчинивши всі українські державності, внісемо українській державній корабель цілим і неушкодженим з найбурхливіших хвиль всевітньої заверюхи.

В 209 річницю полтавської катастрофи.

Дня 10 липня минає 209 літ від часу катастрофи під Полтавою змагань гетьмана Івана Мазепи вирятувати українську державність з московських гадючих обіймів через союз з Швецією, 209 літ від події, яка мала зворотне значіння не тільки в історії України, але й в історії цілого європейського континенту, бо дала перемогу російським впливам на Європу до теперішньої світової заверюхи включно.

Головні точки союзу, на підставі якого війська шведського короля Карла XII з'явилися на Україні, такі: Карло XII брав під свою протекцію гетьмана Мазепу й Україну, Швеція і Україна мали давати собі взаємно військову поміч, застерігалося, що не можна зробити ні миру ні перемир'я без України, а вже під жадною умовою доти, доки Україна не визволить ся зпід московського панування і не поверне до своїх давніх вольностей.

Входзячи в традиції української політики. Ще з Карлом X завело Українське Правительство переговори, щоб проти Польщі сперти ся на Швецію. Зате бажало тоді Українське Правительство, щоб Швеція до якогось часу не загострювала своїх відносин до Московщини „без важних причин“ і не вводила України в конфлікт з московським правительством. Богдан Хмельницький уважав трудною боротьбу на два фронти — проти Польщі й Московщини. Все-таки він вибрав союз з Швецією, бо вона вже з причини свого віддалення не лякала жадними вміщуваннями у внутрішні українські справи й не могла загрожувати Україні територіальними завойованнями. Бої з Польщею, почавши від 1655 р., вів Хмельницький по шведським вказівкам, а коли московське правительство домогалося, щоб Хмельницький зірвав союз з Швецією, він рішуче відмовив сьому жаданню. Швеція перестерігала Україну перед союзом з Московщиною, бо „Москва не може стерпіти вільного народу“, бо Московщина не заспокоїть ся, поки не загорне всіх українських земель, зате від себе забезпечувала Швеція Україні повну самостійність і незалежність. Обіцала ще й частину білоруських земель, щоб був комунікаційний пояс між Швецією і Україною. Швеція брала на себе обов'язок боронити Україну та її незалежність від усяких можливих ворогів. Однак смерть головних авторів шведсько-українського союзу Хмельницького та Карла X й історичні події, що зайшли слідом за сям, зліквідували всі перші плани самого Богдана розірвати союз з Московщиною, яким так фатально звязав з нею Україну в переяславським трактаті.

Аж гетьман Мазепа підхопив нитку плянів створення самостійної України при помочі союзу з Швецією. І внутрішній і зверхній обставини покликали його до сього союзу. Царь Петро розпоряджав ся козацькими військами немов своїми. Козацькі війська висилали ся в далекі походи, де терпіли всілякі наруги з боку московських офіцерів, уживали ся до тяжких кріпосних праць і т. инш. Навіть царські генерали дозволяли собі безцеремонно розпоряджати ся козацькими військами й самим гетьманом Мазепою. Гнет українського населення з боку московських посіпак, царські проекти повного перевороту на Україні, справа Правобережної України

— все те пхало Мазепу на шлях, яким він не міг не піти. Тим більше, що й зверхні обставини, здавало ся, ворожили успіх. Карло XII розбив Саксонію, здушив саксонську партію в Польщі, перейшов на Литву й таким робом зближав ся до меж України. Козацька старшина бажала рішуче використати можливість для української політики. Мазепа рахував ся з можливістю, що коли він сам не стане на чолі українського повстання, старшина зробить його без гетьмана і в таким разі проти царя і проти гетьмана. За всі тягари й утиски, які спадали в останніх роках на Україну, український народ був дуже роздражнений на московське правительство та на його прислужника Мазепу. І традиції української політики й загальна політична ситуація моменту довели до союзу Мазепи з Карлом XII. „Перед всевідучим Богом — говорив Мазепа перед старшиною про мотиви свого поступку — протестую і присягаю на те, що я не для моєї приватної користі, не для інших почестей, ні для яких інших забаганок, але для всіх вас, котрі лишаєте ся під моєю властю і регіментом, для жінок і дітей ваших, для загального добра матки моєї Отчизни — бідної України, всього війська запорозького й народу українського та для підвищення прав і вольностей військових хочу при божій помочі чинити те, щоб ви з жінками та з дітьми й Отчизна з запорозьким військом, як від московської, так і від шведської сторони не погибли“.

Ріжні обставини зложили ся на те, що прийшло до катастрофи під Полтавою. Не все доїї науково досліджене. То певне, що не був тут вини й Карло XII, а вже головну роль відіграла тут політична невиробленість українських народніх мас. Не без вини був і гетьман Мазепа, що в своїх політичних змаганнях змагав ся виключно на козацьку старшину, на освічені верхи українського народу, а злегковажив бажання народніх мас.

Та головне, що спричинило полтавську катастрофу, се пригноблюючо сумна недостача національної свідомости. Ось доказ. З великих доходів спадщини по Самойловичу та з усяких військових доходів сипав Мазепа дуже щедро рукою на церковне будівництво, жертви на духовні й просвітні цілі, фундував величчі на той час будівлі, головню церковні й монастирські, обдаровував ті монастирі, які були в найбільшій поважанню українського народу, дорогими річима, образами й ин. Мазепа відновив Печерську Лавру, обвів її монастирською камінною огорожею, поставив гарні брами з церквами на них — так звані Святу і Економіську браму. Вабудував нову величню церкву в Пустино-Миколаївським монастирі, братську церкву Богоявлення і поставив новий будинок для київської академії. В Переяславі поставив величню церкву Вознесення і т. д. і т. д. Для української школи й української культури положив він найбільші заслуги з усіх гетьманів України. Козацька старшина знала гарно його заміри й сама перла до союзу з Швецією. А все-таки безкритична українська суспільність дала в себе вмовити „зрадницький“ характер найбільшого зриву до державного життя України по її визволенню з польського ярма. Першу скрипку серед тієї невдячної суспільности грало українське духовенство. Ті викликання Мазепи, ті усунання найменших слідів по великим гетьманови, все те говорить про таку саму малу національно-політичну свідомість духовенства, як і про бездіяльність великої частини тієї козацької старшини, що вепяла в швидкім часі винародовити ся на московське дворянство.

Правда, Петро I був майстром у терорі, найдикшими способами переслідував, мучив і вбивав Мезепинців, але щоб освічені українські веретви дозволили себе до того ступня залакати, що найперший споміж них став „проклятим“, „превращим“, „псом“, „Юдою“ і т. д., се дійсно страшно сумне свідцтво недостачі національної свідомости в Українців XVIII в. Спокутувати сей гріх супроти ясної пам'яті Мазепи обов'язок сьгоднішнього українського духовенства й світських освічених шарів українського громадянства.

В першій мірі треба перенести тлінні останки Мазепи до Києва, а далі освідомити народ, яку високу ідею бажав здійснити гетьман Мазепа, коли поруч Карла XII став до бою з Петром I коло Полтави, а далі треба відновити всі сліди культурно-просвітної й архітектурної діяльності Мазепи.

А згадуючи світлу пам'ять Мазепи, не забудьмо й про тих його товаришів неволі, що Мазепа з ним повстали ідеї самостійності України своє життя, здоров'я, маєток і достатки свої і своїх родин, що для ідеї державної самостійності України проміняли добробут на гіркий хліб вигнання, на муки та смерть з рук ката, на заслання на Сибір. Крайній час перестати дивитися на Мазепу та його товаришів очима „Первого, що роспинав нашу Україну“, а оцінити його з становища інтересів самої України, за державну самостійність якої став Мазепа в союзі з Швецією до бою з Петром I. Оцінити по заслугі діла та змагання Мазепи та його товаришів — домагаються від нас їх ідейні дупи й довершити щасливо та згідно те, що їм не вдалося наслідком фатального складу обставин.

Від сього мусимо зачати, коли Київ має одержати те значіння, яке мав перед побудуванням Петербурга на козацьких кістках, коли ролі України й Московщини мають прибрати ті напрями й розміри, які у відворотний бік відвернули „той Первий, що роспинав нашу Україну“, і „Вторая, що доконала вдову сиротину“.

Новий посол Української Держави у Відні.

Постійним послом Української Держави у Відні на місце п. Андрія Яковлева став п. Вячеслав Липинський, що в означну посаду відомо вступив в Українській Русі окремим визначним діячем, продовжуючи діло Володиміра Антоновича, Павліна Свенціцького, Тадея Рильського й інших учасників „хлопоманського“ руху 60 рр. XIX в. Для справи повороту спольщеної шляхти до рідного народу видавав ся окремий орган у Києві п. заг. „Przegląd Krajowy“. Сій справі посвятив Липинський в 1909 р. і свій цінний і гаряченеписаний твір п. з. „Schlachta na Ukrainie“, з якого позволим собі повпривати місце, характеристичні для автора й руху, відновленого ним по 40 літній перерві.

„Український народ живе, — писав автор, — хоче жити й буде жити як самостійний народ; і коли не здавили його могутні сили Батуханів, кари Єремійів Вишневецьких, криваві ортії Петрового правління, гніль і кайдани бюрократичної Росії, тепер нема вже такої сили, щоб здержала розвиток сього народу; тепер, коли всі навіть найаристократичніші суспільности демократизують ся, — як се бачимо напр. в польській суспільности, там в Польщі, — тепер, коли народ на цілім світі здобуває право горення і самоозначення.

„І ми не забуваймо про сю певність, — звертав ся далі автор сих слів до членів свого стану. Пам'ятаймо, що український народ пробуджуєть ся і що ми, інтелігенція і місцеві земельні власники, мусимо супроти сього руху зайняти виразне та ясне становище — вороже або приязне станове, бо в ніякого, яке досі ми переважно займали, — випаде нас стихійний розвиток звязано досі народу. А своє становище супроти українського народу, який пробуджуєть ся, мусимо означити ще, і то тим більше, що ми, тутешня місцева шляхта, є природжені сини сєї землі і кров з крові і кість з кости сього народу!“

„Сьогодні (1909 р.), по 40 літній перерві, ми, українська шляхта, знов здобули право самоозначення і сьогодні сміливо підносимо прапор наших батьків, — писав на дальших сторінках своєї книжки автор. І тільки тим в наших змаганнях ріжнімо ся від них, що не ділять нас вже сьогодні, як ділили тоді Антоновичів і Свенціцьких, політичні переконання „Бо не тільки ми, але ніхто вже тут у нас не думає сьогодні про Польщу „від моря до моря“, ніхто вже сьогодні

не бореть ся за сю державну історичну Польщу: нема вже сьогодні Польщі на Україні, бо Польща є там, де є польський народ... Отже нема Польщі, а є сьогодні тільки Поляки на Україні, і вони очевидно полищать ся. А ми, тутешня шляхта, українська з духа й походження, котрі були Поляками тільки з шляхетської культури і державних традицій, сьогодні, коли ся шляхетська культура в Польщі замирає і Сенкевич уступає там щораз більше в Виспянську, а коли рівночасно польська „державна“ у нас тут вже зовсім вигасла, — мусимо вибрати між новочасною польськістю і нашим народом, що відроджуєть ся... Для нас, котрі чуєм, що ми з сього народу та краю вирости, котрі маєм в собі духа наших попередніх поколінь, зеднаних з сїєю землею і народом заслугами й навіть помилками — бо їх треба відкупити — і для котрих ближчі й дорожчі сї покинуті наші степові могили від відновлюваного тепер до ґрунту Вавель, — для нас вибір ясний!.. Коломат над Вислою будуєть ся спільними силами всіх могила народна Польща—Польща будучини; і ми, хочачи з живими йти вперед, а люблячи тут народ і свій край, також бажаєм забрати ся до будування його будучини і в сїм будуванні відкидаєм геть давні шляхетсько-державні прапори, як вони над Вислою, так і ми тут над Дніпром. Отже нема вже сьогодні між нами, котрі любим свій народ і край, „Поляків“, „Українців“, і „Поляків Українців“, сьогодні в повноті відчування своєї національної індивідуальности хочем бути Українцями; і не роздвоєне польсько-українське, але одно українське серце бє в наших грудях...

„Ми повинні — зясовував автор обовязки наверханой спольщеної української шляхти супроти українського народу — нашими духовими й матеріальними силами, які в сїм краю у величезній частині маєм і представляєм, попірати місцеву культуру, культуру сього краю й народу, більше, котра може бути українська, а не тим більше, що ся культура, як се виказує наше минуле, не чужа нам, що маєм в собі велику її частину, витворену віковим життям на сій землі і завдяки праці нашого народу на нас. Отже маєм обовязок звернути сьому народови нагромаджений в нас від віків капітал народнього труду й народньої праці. А коли будучину сїєї, спільної нам і нашому народови культури зробимо нашою будучиною, тоді не вирве нас з сїєї землі ніяка сила, бо будемо вже не тягаром, не болячкою, але органічною частиною, — не „пустопівом“, але плодом нашої землі і зерном, що запліднятиме сю нашу родинну землю, бо будемо мати право, сперте на сповнені суспільні обовязки, право, що сильніше від усяких параграфів!..

„Ми, українська шляхта, з традиціями й демократичними переконаннями, вже давно, ще за часів Антоновича й Рильського, розвязали справу нашої національної приналежности в історії нашого відродження... Ми повинні означити своє становище до українського народу, що пробуджуєть ся, бо пам'ятаймо, що „розкують ся незабаром заковані люде“, що коли не сьогодні, то завтра вони питатимуть нас про наші діла. І спитають нас тоді: ви, що посіли такий великий шмат нашої землі, ви, що жили цілі віки нашою працею і потом, що ви зробили для нас і для сїєї нашої матери—землі? Що ж ми їм на се відповімо? Що скажемо їм, коли вони заглянуть до історії наших культурних інститутів, своїх „Прогресів“, своїх видавництв, своїх наук товаришів і коли побачуть, що немає там шляхетських назвищ; коли побачуть, що ті, котрі колись не хотіли давати землі селянинови, говорячи, що йому тільки „культура“ потрібна, самі потім, задержавши землю у своїм посіданню, не дали зламанога шага для піднесення сїєї культури!..

„І в сїй такій важній хвилі не говорімо ще, що українська культура „низька“, „слаба“, „нерозвинена“, бо ми, маючи у великій частині матеріальні й духові сили сїєї землі й народу, говорити се передовсім не маєм права і... не повинні ще тому, щоб колись не сказано про нас, що ми, слабі й маловарті, вміємо приходити тільки на готове, що ми

Україні: На Україні розходить ся передовсім про заведення ладу. Навіть серед найкорисніших обставин було-б се тяжким завданням, бо-ж розходить ся про нову державу, яка відірв'ята ся від іншої і приступає до нової будови. Але труднощі тим більші, що відірванню і заснованню нової держави України від її народження товаришила революція і попередило її страшне діло большевицького знищення. Ми передовсім зайняті усуненням цих руїн. Завести перший лад се найважливіше завдання Правительства, яке вислало мене до Відня.

Часто чути питання щодо партійного становища Правительства й окремих особистостей України. Саме в сій гочці не бракує непорозуміння і фальшивих поглядів. І тут треба взяти під увагу, що Україна була давніше частиною Росії. Всі імена ріжних партій відносять ся властиво до давнішого часу, се імена російських партій або українських залузей таких партій. Відірванню України від Росії також на сім полі створило до деякої міри *tabula rasa*, старі назви втратили своє значіння, поветас щось нове або зачинає народжувати ся. Ви певно чули, що в тепер розв'язаній Ц. Раді соціалістично-революційна партія мала переважаючу більшість. А всеж тепер управа соціалістично-революційної партії недавно ухвалила розв'язати ся, добре розуміючи, що новий час вимагав тепер нових українських партій, а не щепочок російських партій. Тому мало має також змісту говорити, що тепер партія так званих кадетів відіграє велику роль. Кадети се так само російська партія, яка також на Україні мала прихильників яко істотну складову частину Росії, сьогоднішні українські кадети не мають нічого спільного з російськими, тепер входять в рахубу тільки українські партії. Таку українську партію, і до того таку, що обіцяє осягти найбільше значіння, вже засновано. Се партія хліборобів, себто партія сільських господарів, яка вже відіграла велику роль при виборі гетьмана Скоропадського.

А що торкаєть ся фактичних вислідів дотеперішньої праці, яка тішить ся найенергічнішим пособлюванням з боку наших австро-угорських і німецьких приятелів, треба признати найважливішою справою привернення упорядкованої залізничої кумунікації. Що значить се під політичним і господарським оглядом, ледви чи потрібно се ближше пояснювати. Напр. сьогодні ідець ся з Києва до Одеси з тою самою правильністю, з тою самою безпечністю і тою самою вигодою, що перед війною. Коли публична безпечність бажала б декого кращого ще подекуди, головно на селі, се достаточо можна пояснити фактом, що розклад військової дисципліни у російських військ і большевицьке панування зайняли зброєю цілу країну, не тільки малою зброєю, але й машинами карабінами, а місцями навіть гарматами. І тепер від часу до часу почуєть ся гук. Розв'язка земельної справи істотно причинить ся до загального успокоєння, розв'язка, яка в усякім разі не проста та з якою не можна наглити. Все-таки завдання тим улєкшене, що революція створила стан, який ледви чи можна відвернути. Не тільки тому, що селяне присвоїли собі великі шматки з власности поміщиків, але вони допустили ся такого діла знищення в замках і на дворах, в уладженнях і машинах, що український великий земельний власник часто не є в силі перейняти знову велике господарство. Сила фактів зробила неминучим, щоб Україна з краю великих земельних власників стала краєм малих і середніх земельних власників. Великі земельні власники радо готові продати свою власність. Селяне, котрі наслідком надзвичайних цін земельних продуктів без пересади мають сьогодні мільярди карбованців, можуть без труднощів платити. Законодавство мусить тільки перешкодити, щоб сього розвитку не надуживано на те, щоб на місці дотеперішньої великої земельної власности не повстала нова й щоб малоземельний селянин не вийшов з порожніми руками. Тому нововиданий закон означає, що ніхто, який вже має 25 десятин землі, не може докуповувати до своєї власности, а власник менше ніж 25 десятин може що найбільше заокруглити свою власність до сього розміру.

На нарікання кореспондента, що Австрія дуже розчарована дотеперішніми доставками засобів поживи, сказав посол Вячеслав Липинський: І тут треба зробити лад. З приверненням залізничої кумунікації впаде найбільша трудність. На Україні є велика надвишка для вивозу. Може цікавить вас вістка, що в Мелітополі власне наповняють фрахтові кораблі збіжжя для Австрії й саме для Відня. Перший транспорт мав би виносити 500.000 пудів. Усі сї справи вимагають терпеливості, але на Україні працюють пильно над будовою краю під кожним оглядом. Усталення нашої межі супроти Росії ще не готове, ми переговорюємо тепер у Києві з заступниками російського правительства про се; там прибули також заступники донських козаків, з якими ми окремо обговоримо справу Донецької області; також приналежність Криму, котрий в кождім разі був би зовсім відтятий від решти Росії, треба буде полагодити тепер. З приверненням ладу, та з приверненням економічного життя нашого з природи такого багатого Рідного Краю також державна самостійність України та її природна тенденція пристати до заходу стане загальним добром. Що національний інтерес України прає її в сім напрямі, се самозрозуміле, але й усім кругам нашого народу стане ясным, що й її економічний інтерес не менше вяже її з заходом.

Українське шкільництво на Волині.

(Під австрійською окупацією).

Як тільки австро-угорська армія зайняла частину Волині, зараз і з боку „Союза визволення України“ і з боку свідоміших одиниць зпоміж галицьких Українців, що прийшли туди яко австро-угорські воляки, почали робити ся заходи коло заложення шкіл. Одним з таких піонерів нашого шкільництва на Волині був між иншим учитель М. Таранько з Галичини. Пізніше в иншій місці заложив з власного почину українську школу учитель Павло Коненко. Та безперечно найбільше заслужили ся коло українського шкільництва Українські Січові Стрільці. З засновання в лютім 1916 р. комісаріятів УСС у Володимирі, Ковлі й Луцьку, на чолі яких стали Микола Саєвич, Дмитро Вітовський і Михайло Гаврилко, справа шкільної проєвїти на Волині, не вважаючи на неприхильні умови, пішла швидко наперед. Особливо заслужив ся коло неї провідник Комісаріату у Володимирі М. Саєвич. На жаль не довго судило ся Стрільцям працювати на Волині. Завдяки польським заходам частину Стрільців віділявано з Волині вже в квітні 1917 р., а в липні звинено й комісаріати. Більшу частину стрілецьких шкіл довело ся закрити; лишило ся ледви кілька учителів Стрільців. Кілька заложених Стрільцями шкіл перебрало на себе „Бюро Культурної Помочи“, засноване з ініціативи „Союза визволення України“ для несення культурної помочи української людности окупованих земель.

В нашім „Віснику“ від самого початку повстання українського шкільництва на зайнятих землях постійно містилися більш-менш докладні відомости про нього та про ті умови, в яких доводило ся і доводило ся йому розвивати ся, про перешкоди на його шляху й успіхи. Тому тут не буду згадувати за початки, а подам тільки необхідні фактичні дані за минулий шкільний рік (1917/18), відсилаючи цікавих до відповідних статей і заміток „Вісника“ з давнішого часу*). Зазначу лише, що в ч. 141 „Вісника“ подало „Бюро Культурної Помочи“ докладні відомости про стан українського шкільництва на Волині з кінцем лютого 1917 р. З огляду на те, що ще перед закінченням сього шкільного (1916/17) року зайшли в стані нашого шкільництва значні зміни через відкликання Січових Стрільців, слід приглянути

*) Пор. чч. 95-6, 102, 106, 107, 120, 131, 133, 139, 141, 142, 144, 145, 147, 160, 165, 178, 180, 183, 192. Найважливіші відомости саме в чч. 106 і 141; в ч. 165 подана стисла характеристика тих умов, в яких знаходять ся наше шкільництво.

ся тим фактичним відносинам, які були безпосередно перед початком минулого шкільного (1917/18) року.

Отже в кінцем лютого 1917 р. було в Волинні 37 українських шкіл, в тім 27 стрілецьких і 1 військова (учив П. Коженко). Решта—9 шкіл—була під проводом Бюро і вчили в них головно учительки, спроваджені з Галичини, й тільки вчасти місцеві люди; з сих 9 шкіл 3 (в Матіїві, Любовні й Ковлі) були на удержанню правительствених комісаріятів, а п'ять на етаті Бюро.

Так було до 5 квітня, коли з Володимирщини відкликано першу партію учителів. Стрільці, через що довелося розв'язати аж 8 шкіл (в Божанці, Ліпні, Мокреці, Пузові, Рогожанах, Руснові, Ставках і Щенютині). Дев'яту стрілецьку школу—в Будятичах—перейняло на себе Бюро К.П.

На початку липня відійшла й решта Стрільців з Володимирщини та кількох з Ковельщини, так що довелося звинути у Володимирщині 6 шкіл: в Бискуничках Шляхоцьких, Дорогиничках, Літовежи, Микуличах, Поромові й Хотячеві, та три в Ковельщині: в Гуці, Машеві й Олеську, а дві тутешні школи—в Старій Вижві й Головні перейняло на себе Бюро Культурної Помочи.

Таким чином відпало через відкликання Стрільців аж 17 шкіл. Отже з кінцем шкільного 1916/17 року zostało ся лише 20 шкіл, з того було вже 9 на удержанню Бюро К.П., 7 стрілецьких, 3 комісаріятських і 1 військова.

Склад їх був такий:

I. Володимир-волинська округа.

Школи Бюро Культурної Помочи.

1. Володимир Волинський. 4-класова школа ім. Шевченка. 5 учительок сил: управителька школи С. Сидорович і 4 учительки: Володимира Волянська, Кекилія Волянська, Т. Ліщинська, Н. Масюківна й А. Савичівна (дві останні місцеві). Закон Божий викладав о. М. Руссу, польовий священник (Румун!). Дітей вписано 346, учалося при кінці року 222*, в тім 122 хлопців і 100 дівчат**).

2. Устиялуг. 2-класова школа ім. Франка. Учит. А. Парасюк; 158 дітей.

3. Будятичі. Учит. М. Стециківна. Вписано 46 дітей, учалося при кінці року 39.

4. За шкочичі. Учит. М. Панасюківна (місцева). Дітей 35—10.

5. Орище. Учит. Д. Лотоцький (місцевий). Дітей 30—10.

II. Ковельська округа.

А. Школи Бюро Культурної Помочи.

6. Головно. Учит. М. Модрицька. Дітей 90—58.

7. Городно. Учит. Л. Білобранівна. Дітей 96.

8. Стара Вижва. Учит. М. Копурківна (місцева).

9. Перевісс. Учит. Л. Захарчук (місцевий). Дітей 35.

Б. Школи правит. комісаріятів.

10. Ковель. Учит. Л. Волкановичівна (місцева)***).

11. Матіїв. Учит. А. Гайдучківна. Дітей 135.

12. Любовець. Учит. Г. Бігунівна. Дітей 67.

В. Школи У. С. С.

13. Нудижі. Учит. В. Лучинський. Дітей 87—53.

14. Підгородно. Учит. В. Ткач. Дітей 139—97.

* Частина дітей в сій школі, як і в інших, перестала ходити або через недостачу одягу й оздобу або через господарські потреби (де подано дві цифри, одна з них означає первісне число учнів, а друга тих, що лишалися).

** Докладні відомості про сю школу від початку її заснування див. у I Звідомленню управи сеї школи (Володимир Волинський, 1917 р.).

*** В лютім було 90 дітей, поділених на 3 ступні. Вчили з сил: УСС, Гриць Кадлубицький, І. Пелеська й Л. Волканович, але Кадлубицький мусів піти до Стариї Гути на місце відкликаного Стрільця Р. Леонтовича, а Пелеська пізніше трагічно покінчила своє молоде життя, не змісти тих прикостей, на які наражена українська учителька під чужою адміністрацією. В 1917/18 шкільного року школа вже не існувала. Чому—див. подану назше допис М. Луцкевича.

15. Куєнище. Учит. Ю. Пернерівський. Дітей 82—15.

16. Згоряни. Учит. М. Мокрий. Дітей 46—36.

17. Запале. Учит. І. Мойсей. Дітей 65.

18. Стара Гута. Учит. Г. Кадлубицький. Дітей 108.

19. Селище. Учит. К. Савка. Дітей з кінцем лютого було 138, пізніших відомостей Бюро не дістало, бо Савка захорував і згодом помер.

Г. Військові школи.

20. Нуїно. Учит. П. Коженко. Дітей 66.

Отже разом в отсих 20 школах було 25 учительських сил, в тім 14 в школах Бюро. Культурної Помочи. Дітей було (без старовижвєнської школи) 1793 згідно 1432, в тім майже половина в школах Бюро: 836 згідно 628 (без Стариї Вижви), в стрілецьких 665 згідно 512, а в комісаріятських 292 (з кінцем лютого в 32 школах (з 37), за які маємо відомості, було 2164 учнів, а всіх учительських сил було 45).

1917/18 шкільний рік.

Такий стан був перед останнім шкільним роком. Протягом його знову зайшли значні зміни, але сим разом уже більше на користь ніж навідворіт. Передовсім повстало трохи військових шкіл, себто таких, до яких за учителів призначала сама адміністрація зпоміж покликаних до війська учителів. Се до певної міри поповнило ту прогалину, яку зробило в нашій шкільництві відкликання Стрільців. На жаль на чолі шкільництва в австрійській окупації стоїть інспектор Поляк, котрий більше дбає про польські школи ніж про укр. Тому наше шкільництво не може так світло розвивати ся, як на Підляшшу і Поліссю під німецькою окупацією, не вважаючи на те, що умови й тут дуже пригідні, діти охоче йдуть до школи, жаль обмежені засоби, які має до розпорядження Бюро Культурної Помочи, не дозволяють йому розширити сіть своїх шкіл, а розвиткові військових шкіл стоїть на перешкоді чужонаціональна управа. Тож не дивно, що на споконвічній українській землі українське шкільництво представлено далеко в меншій мірі ніж штучно піддержуване польське. Низше подаю спис наших шкіл, застерігаючи ся однак, що наведені тут дані відносять ся лише до початку шкільного року, бо Бюро ще не одержало вислідів з останніх класифікацій. (Ділимо всі школи урядових адміністраційно-військових округ).

I. Володимир-волинська округа.

А. Школи Бюро К. П.

1. Володимир Волинський. Українська школа ім. Шевченка у Володимирі Волинським перетворила ся в 5-класову. (Дозволу на заложення гімназії або переміну школи на 6-класову власти не дали, хоча польська школа у Володимирі Волинським з ласки інспектора перетворила ся в 6-класову). Управляла школою, як і давнійше, п. С. Сидорович, а вчили: Т. Ліщинська, М. Навроцька (була недовго й відійшла через хворобу), Н. Масюк, А. Савич, Яків Якимович і полеві священники М. Руссу та М. Паславський. З них тільки учительки були на удержанню бюро. Дітей було в школі 205, з того 126 хлопців і 79 дівчат.

2. Устиялуг. 3-класова школа ім. Франка. Учителі М. Стециківна і М. Козоріс (від 28.X.1917). Дітей було 140. При школі є курс неграмотних.

3. Будятичі. Учила спершу Ст. Микитин, тепер В. Бобко (місцевий). Дітей 65 з двох громад: Будятичі й Русовичі. Школярі поділені на два ступні.

4. Руснів. 2-класова школа. Учитель Юрій Тлуховський (місцевий чоловік, здав іспит на учителя в Ковлі при команді армії). Дітей 59, в тім 23 дівчини.

5. Орище. Учит. М. Панасюківна і Л. Тлуховська (обидві місцеві). Школа має 2 ступні, дітей 25.

6. Луковичі. Учать ті самі, що і в Орищу. Дітей також 25.

7. За шкочичі. Учит. Д. Лотоцький (місцевий). 70 дітей.

Б. Військовій школі.

8. Пузів. Учит. хорунжий Островський. 2 ступні, дітей 33 (19 хлопців і 14 дівчат).
 9. Горичів. Учит. хор. Долинський. 2 ступні, 31 дітей.
 10. Мокрець. Учит. Т. Дерлиця. 45 дітей.
 11. Літовиж.
 12. Лішня.
 13. Заболотці. } Сі дві школи мішані,
 14. Здари. } польсько-українські.

II. Любовенська округа.*А. Школи Бюра К. П.*

15. Головно. Учит. М. Модрицька. 3 ступні, 108 дітей, в тім 23 дівчини.
 16. Городно. Учит. Л. Білобранівна. Дітей 107: 80 хлопців і 27 дівчат.

Б. Комісаріятські школи.

17. Любовень. Учит. Г. Бігунівна. 4 ступні, дітей 87: 53 хлопці і 34 дівчини.

В. Школи У. С. С.

18. Нудижі. Учит. В. Лучинський. 3 ступні, 85 дітей: 79 хлопців і 6 дівчат.
 19. Підгородно. Учит. В. Ткач. 88 дітей: 76 хлопців і 12 дівчат.
 20. Куснище. Учит. Ю. Пернерівський. 3 ступні. Дітей 116: 69 хлопців і 47 дівчат.
 21. Запільє. Учит. І. Мойсей. 3 ступні. Дітей 102: 64 хлопців і 38 дівчат. При школі курс неграмотних, на який учалося 40 учнів, в тім 36 дівчат.

Г. Військовій школі.

22. Згоряни. Учит. М. Генік. 58 дітей: 28 хлопців і 30 дівчат.
 23. Радеків. Учит. Д. Матвій. 35 дітей: 18 хлопців і 17 дівчат.
 24. Машів. Учит. А. Свидницький. 35 дітей: 22 хлопця і 13 дівчат.

III. Матіївська округа.*А. Школи Бюра К. П.*

25. Перевісє. Учит. Л. Захарчук (місцевий).
 26. Матіїв. Зкласова школа. Учит. А. Гайдучківна. Дітей 140.

В Військовій школі.

27. Новосілки. Учитель хорунжий М. Томашек. 3 ступні. Дітей 66.
 28. Олесько. Учит. О. Сенишин. 3 ступні. 72 дітей.
 29. Смідин. Учит. М. Іліка (Румун!) Дітей 97: 81 хлопців і 16 дівчат.
 30. Зачернече. Учит. Ст. Юрків.

IV. Старо-вижвенська округа.*А. Школи Бюра К. П.*

31. Стара Вижва. Учит. М. Коцурківна (місцева). В початку 1918 р. замість Коцурківної почав учити хорунжий І. Ренович, проф. реальної школи в Чернівцях, по зведенню котрого школа мала 105 дітей, поділених на 4 ступні.

32. Нова Вижва. Учит. У. С. С. М. Мокрий, а з кінцем жовтня 1917 р. до помочи йому прийшов А. Гаврилюк (місцевий учитель, утримуваний коштом Бюра К. П.). Дітей 162: 112 хлопців і 50 дівчат.

33. Стара Гута. 3-класова школа. Учит. У. С. С. Гр. Кадлубицький. З кінцем жовтня минулого року приділено до школи яко 2-у силу місцевого учителя М. Приступу. Дітей 155: 121 хлопців і 34 дівчат.

34. Селище. Учит. О. Савлюк (місцевий). Дітей 80: 55 хлопців і 25 дівчат.

35. Облани. Учит. О. Дацик (місцевий). Дітей 48.
 36. Грабово. Учит. І. Арсенюк (місцевий).

Б. Військовій школі.

37. Галиноволя. Учитель В. Сайко. 3 ступні. Дітей 76: 45 хлопців і 31 дівчина.
 38. Мизово: Учит. хорунжий П. Олійник. Дітей 90.
 39. Смолярі. Учит. В. Пасічняк. 2 ступні. Записано 100 дітей: 65 хлопців і 35 дівчат, вчалося 87 дітей: 59 хлопців і 28 дівчат.

40. Нуйно. Учит. П. Коненко.

Отже в середині минулого року було більше-менше 40 українських шкіл, в тім 16 згл. 15, як відчислити Стару Вижву, на удержання Бюра К. П. з 26 учительськими силами, 21 з них на етаті Бюра К. П.), 18, 4 чисто стрілецькі і 2 на етаті урядових комісаріятів. Учительських сил було в них: цивільних: 24, з чого 14 місцевих, а десять з Галичини, військових 28, в тім 6 стрільців. Майже всі місцеві (з виімкою д. Бобка) і 8 цивільних з Галичини були на етаті Бюра К. П.). Дітей вчалося в 14 школах Бюра К. П. 1354, в 12 військових 725, в 4 стрілецьких 391 і в 2 комісаріятських 227. Разом у 32 школах, про які маємо відомости, вчалося 2697 дітей.

На жаль в середині квітня довелося кілька шкіл звинувати з огляду на те, що частина австрійської окупації перейшла під німецьку управу. Так, у Любовенщині закрито школу в Головні, а учительку приділено до Любовня; у старовижвенській окрузі зісталися тільки місцеві учителі, утримовані й досі таки коштом Бюра К. П. Тепер повинен передати їх на етат Міністерства освіти Української Держави наш губерніяльний староста у Берестю О. Скоропис-Іолтуховський. Ще ранше довелося замкнути школу у селі Нуйно, яку з самовідреченням з власного почину провадив довгий час д. Коненко, бо його перенесено звідти зовсім на инший терен.

Так виглядає наше шкільництво під австрійською окупацією. Всього яких 40 з бідою шкіл, тим часом як польських понад 60: 20 шкіл елементарних і одна 6-класова у Володимирі Волинським, які удержує *Macierz Polska*, і 43 військових, себто більше як два рази ніж відповідних українських *). Така то національна справедливість і „відсутність політики“ у п. інспектора Гіртлера!

Слід-би нашому посольству при віденській дворі й українській парламентарній репрезентації зайняти ся особою сього ревного *krzewiciela polskości na wschodnich kresach!*

Нічого й говорити, що крім удержування своїх шкіл (платні учителям і видатків на шкільні й инші книжки) мусіло Бюра К. П. дбати також і про школи стрілецькі та військові, наділяючи їх підручниками тощо, бо й на се у п. інспектора не ставало грошей для українських шкіл. На утримання шкіл видало Бюра К. П. понад 40 тисяч корон, зібраних головню дрібними жертвами української суспільности в Галичині; инші чинники причинили ся дуже мало: армія дала несповна 2000 корон а місто Львів пожертвувало 1000 корон. Решта жертв були самі наші приватні жертводавці, українські фінансові інституції в сих жертвах на культурні потреби окупованих земель не брали жадної участі: від них

* Школи *Macierz* знаходять ся в отсих селах (розбивкою означені ті села, де перед тим були українські стрілецькі школи): Вискупичі, Биндута, Хотячів, Дуліби, Голєндри, Гайки, Капитула, Острівки, Перевали, Римаці, Ставки, Станиславів, Турчани (місце осідку Головної Управи *Macierz*), Устляу, Водинка, Воля Островецька, Велика, Земляці, Сіпель і Зелене. (Портатю В. Z. L. *Zadania polskie na Wołyniu „Głos Ziemi Czemskiej“* 1918, ч. 7, (57), ст. 11). Нам відомо, що й в инших селах, де були українські школи, тепер пишуть ся завдяки п. Гіртлерові польські, як от у Божайці; в Хотячеві польська школа містять ся в будянку давньої української; в Петяхвостах до польської школи вчалося і православні діти. Відкриттю польської школи ніщо не стоїть на перешкоді і там можуть вятися й форпалі, органістий, горальники, тимчасом як для українських шкіл вимагають ся необхідно фахові студії. Власне недостаткою сих студій у деяких стрілецьких учителях прикривало ся усунення їх з Волині. На діліж тут ходило очевидно про що инше.

не вплинуло до каси Бюро буквально ні сотика. Докладне фінансове звітання про приходи й видатки подасть Бюро пізніше.*).

Володимир Дорошенко,
Управитель Бюро К. Помочи.

По нашому краю.

З окупацією Волині осередними державами, почали тут з'являти ся школи на рідній нашій мові. Розвиткові тутешка шкільництва багато допомогли комісаріати Українських Січових Стрільців. Але скоро комісаріати були розв'язані й школи в нашій окрузі опинили ся під владою інспектора-Поляка.

Постійний посол Української Держави у Відні Вячеслав Липинський.

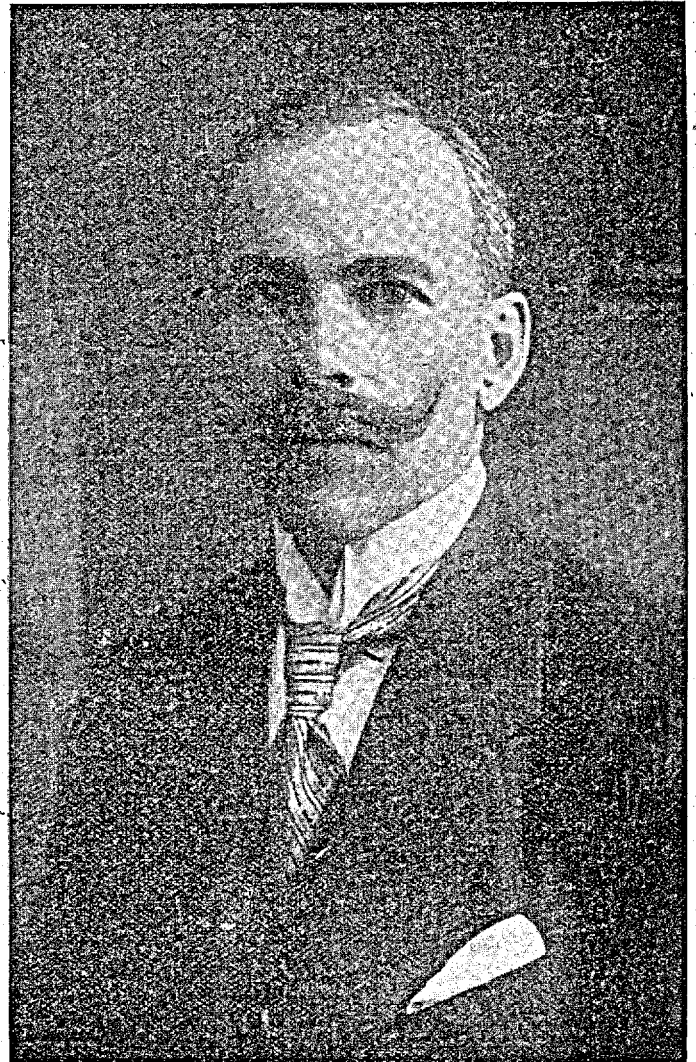
„Корисна“ для нас діяльність того інспектора трохи відома українському суспільству з наших часописів (Див. „Діло“ ч. 132 і „Вісник С. В. У.“ ч. 30 з 1917 р.). Від себе додаю, українська школа в Ковелі дотягла свій вік до останнього чверть шкільного року 74 учнів треба було розмістити на 12 лавах**), на кожній з яких могло помістити ся тільки двох дітей. Розтягнувши завдяки тому науку на цілісний день, одній учительській силі мріяти про збільшення школярів було годі: багатом дітям через згадані причини відмовлено.

*) Наше громадянство останніми часами значно охолело в своїй жертвенності, зістаючи під сим оглядом далеко за Поляками, які напружують усі сили, щоб тільки сотворити якомога більше „доконаних фактів“ на нашій предківській землі. Вчімо ся рухливості й запобігливості у ворогів і не даймо ся на поталу! Жертвуймо на волинські школи! Ред.

**) Лави з української школи по наказу інспектора забрано до ново заснованої польської школи.

Коли на візитації того інспектора (а він митець вдавати з себе нашого прихильника!) на запит його, чим він тут міг би допомогти, учителька вказала йому на відсутність у школі лавок, на труднощі одній упоратись з таким числом дітей та на мізерність учительської пенсії в українській школі, кепкуюча відповідь інспектора була така: „Щож, ваші ідеї збулись, а для ідеї можна й побідувати“.

Доповнюючи келих горької цієї тужини, пан інспектор повідомив комісаріат м. Ковля, щоб з кінцем шкільного року припинити виплату пенсії. Стурбоване не мало громадянство вдалось з відповідним проханням залишити їм ту учительку й надалі. Відповідь на се була, що пан інспектор годить ся

Бувший тимчасовий посол Української Держави у Відні Андрій Яковлів.

на те, щоб та вчителька провадила науку в ковельській школі від 1 серпня, а про виплату пенсії за два місяці — ані тельні!

Такі відносини інспектора-Поляка до українського шкільництва нагадують стару баечку про доброзичливість мачухи, що дарувала пасербиці kota.

Кожному відомо, що куди не повертай Мурого хвостом, а з нього буде тільки кіт. Отак точнісінько і в нас тепер з інспектором...

Щоб-ж українське шкільництво на Волині розросталось, — ся справа повинна бути в наших руках. Крім того, на се потрібні кошти, бо знищене війною селянство не може утримати школу на свій кошт.

Про се мусить подбати ціле українське громадянство! „Рідне Слово“ (Біла) 1917, ч. 11.

Ковель, на Волині.

М. Луцкевич.

Південно-славянська справа в Австро-Угорщині.

В Австро-Угорщині живе яких 7 мільонів південних Славян. З них Словінці осіли ся в Країні, Стирії, Горичії, Радисі, Каринтії, Істрії і Триесті — разом понад 1,250.000 душ, а Сербо-Хорвати розділені поміж обидві держави австро-угорської монархії. В Хорватії і Славонії, які саме краї входять яко автономна одиниця у склад угорської держави, живе коло 2,300.000 Хорватів. Позатим є Сербів і Хорватів з Сирмії, Вачці й частині Банату на Угорщині 700.000, з Далматії і сусідньої частині Істрії 800.000, а в Боснії і Герцеговині 1,700.000. Всього разом 5½ мільонів.

Відносини Австрії й Угорщини до Боснії й Герцеговини побудовані на засаді рівноправності, мають багато злих сторін віддавна є предметом критики. Адміністрація Боснії й Герцеговини дуже скомплікована. Населення сих країв відтате так само від Далматії, яка належить до Австрії, як і від Хорватії і Славонії, що належать до угорської держави. Крайших умов для ірредентистичного руху тяжко придумати. І сей рух був одною з причин теперішньої страшної війни. Не диво, що з австрійського і з українського боку приходять щораз більше до переконання, що з скінченням війни треба буде приступити до упорядкування правопубличних відносин згаданих країв, заселених однорідним населенням, зеднуючи їх в менше або більше тісний звязок з собою.

Спільні змагання Хорватів і Сербів унеможливили давнійше великі внутрішні протиривства серед них. Одначе в останніх роках ті протиривства зменшили ся, південні Славяни зблизили ся до себе й серед них зародили ся два головні напрями: великосербський і великохорватський. Великосербський напрям змагає до злуки всіх південних Славян в одну цілість під проводом Сербії. Сей напрям попирає царська Росія. Хоч побита Росія розпала ся і зробила мир з осередніми державами, а Сербія і Чорногора зайняті військами центральних держав, великосербська агітація не устала й веде свою роботу далі на еміграції, а в червні 1917 р. проголосила навіть одноцільну сербо-хорватсько-словінську державу, до якої мало-б належати 12 мільонів південних Славян.

Великосербському напрямови противили ся Хорвати та Словінці, котрі старали ся утворити Велику Хорватію, до якої мали-б належати Хорватія, Славонія, Далматія, Боснія, Герцеговина й австро-угорські краї, в яких живуть Словінці. Велика Хорватія побіч Австрії й Угорщини мала-б бути третьою державою Габсбурзької монархії, отже остання стала-б замість дуалістичною — триалістичною. Дві групи є у великохорватським напрямі. Один уміркований, під проводом сараєвського архієпископа д-ра Стадлера, котрий у своїй декларації в падолиста 1917 р. домагаєть ся „злуки тих країв, на які простягаєть ся хорватське державне право, а саме: Хорватії, Славонії, Боснії, Герцеговини й хорватської частини Істрії, в автономний державний організм як під політичним, так і економічним оглядом в нерозривний союз з монархією Габсбургів. Що торкаєть ся решти південних Славян, декларація хоче „боронити їх дуже zagrożеної національної і державної індивідуальности“. Радикальнійша друга група, що обіймає більшість південних Славян. До неї належить і Південнославянський Клуб, котрий в заяві з 30 мая 1917 р. жадав „зеднання всіх країв, заселених Сербам, Хорватам та Словінцям, в одноцільну державу, вільну від усякого чужого впливу та збудовану на демократичних підставах під Габсбурзько-Мотаринською династією.“ За сим жаданням заявили ся також сербські й хорватські соціалісти.

В останніх тижнях виступила й малярська преса з проектом розвязки південно-славянської справи. Без сумніву голоси сієї преси є висловом угорських відповідальних чинників. Вони проєктують прилучити Боснію і Герцеговину до

Угорщини, а Далматію до Хорватії, але дотеперішні відносини Хорватії до Угорщини не підпали-б зміні. Сим робом зєднано-б австрійських Сербів в угорській державі. Одначе Хорватія і Далматія були-б окружені краями, адміністрованими безпосередно угорським урядом, а сей уряд при помочи відповідної комунікаційної і тарифової політики мав би на сі краї рішачий економічний вплив. Небезпечний для Малярів сербський елемент, не зважаючи на зєднання, був би фактично розділений, бо вчасти опинив ся-б в Хорватії — Далматії, вчасти знов під безпосередньою управою Малярів. Те, що Австрія відступила-б Угорщині Далматію і зрікла ся-б впливу на Боснію, мала-б винагородити собі через злуку з Польщею і експансію на північ. Та Хорвати однозгідно й рішуче стали проти сього проєкту й виступили з свого боку з иншим проєктом. 13 червня зголосили ся хорватські провідники у д-ра Векерле, пропонуючи йому прилучити Далматії та Боснії й Герцеговини до Хорватії, отже створення „Великої Хорватії“ в рамках угорської монархії. Ріжниця сього пляну й попереднього та, що Боснія й Герцеговина не мала-б підлягати безпосередно угорському урядови, але мала-б побільшити автономну хорватську територію. Др. Векерле прийняв се бажання до відома. Одначе в угорським соїмі підніс справу посол Ляндавер і зазначив, що неможливо, щоб Малярі прийняли такий проєкт.

В Австрії викликав малярський проєкт неспокій, бо Австрія стратила-б Далматію. Віденські часописи виступили гостро проти нього, за те згодили ся на плян утворення „Великої Хорватії“ з тим застереженням, що Австрія мала-б вплив на новий політичний твір. Між иншим могло-б се стати ся через переїмену делегацій „на справжнє державне представництво“, себто через створення збірного представництва, до якого увійшли-б представники Австрії, Угорщини й Хорватії. Се діло-б мряді економічних порозумінь з Хорватами в цілім ряді економічних і політичних питань.

Про необхідність демократизації дотеперішньої дипломатії та про прилюдність закордонної політики взагалі*).

Серед політичних домагань, що виринули на обрію міжнародного громадського життя у звязку з війною та під її все розідаючим і все аналізуючим впливом, не-аби-яке місце займає постулат демократизації дотеперішньої дипломатії та зроблення прилюдною закордонної міждержавної й міжнародної політики взагалі.

Зайво доказувати, яке незвичайно актуальне й невідложне се домагання. Чейже в жадній иншій сфері громадського життя не грішило ся більше й гірше проти основних засад новочасних демократичних прямувань ніж саме в області

*). Порушена в сій статі справа таємної дипломатії се одна з тих справ, які винесли на денне світло російська революція, як і соціалізація землі й инші більшовицькі теорії, що не рахують ся з твердою дійсністю життя. Поки нації живуть у замкнених і відмежених від себе державних організмах і змушені кожного часу боронити не тільки своєї території, але й свого візмінаго, внутрішнього історичними обставинами та природним положенням політичного, культурного, економічного й суспільного життя, поти істнуватиме таємна дипломатія. Статю автора містиво яко вислів зрештою цілком слушних змагань до поправки відносин у дипломатичних справах. Ред.

Від автора. Про сій нагоді містиво справити в наших попередніх статях такі друкерські помилки: В ч. 10, стор. 198, 1 шп. 24—25 рядок здоу замість „в рої божевільних“ має бути „в домі божевільних“, 2 шп., 11 р. здоу: „в естонській“ — „в смоленській губернії“. В ч. 17, стор. 260, 1 шп., 23 р. згори має бути „в надправнім“; стор. 261, 1 шп., 26 р. згори має бути „а пріорі більшість народів“ і т. ин.; 31 р.: „надаєть ся“. В ч. 19, стор. 286, 1 шп., 33 р. здоу: „Фрамба“ — „Фрамба“; 32 р. — „Švejdáv“; 16 р. — „Slovansk-y“. В 21 ч., ст. 321, 1 шп., 2 р. здоу: „позаполітичному“ — „позанаціональному“; 2 шп., 2 р. згори: „національної“ — „позанаціональної“.

довоєнної дипломатії й заграничної політики, котрі спочивали цілком на сутофеодальних і абсолютистичних принципах „старого ладу“, який віджив ся.

Саме всевітня воєнна катастрофа, яка вже п'ятий рік лютує над нещасною людськістю, — її повстання, поширення, неможливість її злокалізувати, обмежити, не кажучи про її ліквідацію, все се є страшенним і кривавим актом оскарження проти дотеперішніх антидемократичних метод старої таємної дипломатії та проти феодально-абсолютистичного ведення закордонної політики взагалі.

В пошукуванні головних винуватців сеї світової трагедії досі вже відкрито та здемасковано чимало злочинної закланности дипломатичного махерства в обох воюючих таборах, що однаково надуживали гарних гасел і принадних засад для замаскування свого імперіалістичного глутайства й хижацтва.

Щоб не ходити за иншими прикладами, характеристичним є під сим оглядом зроблене миру Австрією з Румунією й „виправлення границь“ своїх коштом сеї останньої, себто загарбання румунських лісів у загальній вартості біля 3 мільярдів корон.*) І все се при формальнім признанню революційного гасла „без анексії й контрибуції“, до якого бувший австро-угорський міністер закордонних справ гр. Червін нераз прилюдно й навіть зовсім офіційно зголошував ся!

Взагалі імперіалізм осередніх держав виявив ся досить виразно й було-б цілком зайвим якомсь спеціально його дошукувати ся. Так само стоїть справа з антантою, котра змонопользувала нахабно найдемократичніші засади й гасла нашого часу й неначе справді воює за їх переведення та здійснення. Тому, що Німеччина фактично є втіленням антидемократичного монополю в справах державно-політичної й національної ідеології і що й під історично-традиційним оглядом держави антанти (Франція й Англія) мають в культурнім світі величезний кредит яко каменярі демократично-громадського поступу, тимчасом, коли осередні держави (Прусія й Угорщина) не без причини уважають ся (особливо після повалення царизму) останніми твердинями державного та громадянського реакціонізму, не диво, що майже всі народи в часі сеї війни дістали ся до антантської гіпнози й зовсім не добачають за демагогічною її фразеологією також справжніх імперіалістичних її замірів і прямувань.**)

Тому видання большевицьким правительством Росії деяких таємних документів з архиву російського міністерства закордонних справ***) є вельми актуальною знахідкою під сим оглядом, яка дозволяє заглянути трохи за куліси антантської дипломатичної алхімії й демаскує де в чім заборчість державно-політичних прямувань сього табору. Комісар для закордонних справ Троцький в передмові до їх публікації таким робом схарактеризував „таємну дипломатію й таємні договори“: „Приступаючи до оголошення секретних дипломатичних документів з області зовнішньої політики царизму й буржуазно-коаліційних правительств за перших місяців революції, виповнюємо те зобов'язання, яке ми взяли на себе, коли наша партія знаходилась в опозиції. Таємна дипломатія се необхідне знаряддя в руках посідаючої меншости, котра змушена опанувати більшість, щоб підчинити її своїм інтересам. Імперіалізм, з його світовими заборчими плянами й хижацькими союзами, довів систему таємної дипломатії до найвищого розвитку. Боротьба проти імперіалізму, який

обезкровив і зруйнував народи Європи, означає заразом боротьбу проти капіталістичної дипломатії, яка має чимало причин побоювати ся дневного світла. Російський народ, а заразом народи Європи та всього світу мають довідати ся документальну правду про ті пляни, які таємно кували єї наніссти та промисловці поруч зі своїми парламентарними й дипломатичними агентами. Право на сю правду народи Європи оплатили безчисленними жертвами й загальним господарським зруйнуванням. Скасування таємної дипломатії є найпершою умовиною народньої чесноти, справді демократичної зовнішньої політики... Робітничче та селянське правительтво каєє таємну дипломатію з її інтригами, шифрами та брехнею. Ми (себто працюючий люд) не маємо чого скрипати...“

В сій передмові Троцького отже виразно й категорично виставлено домагання абсолютної прилюдности закордонної політики й заразом слушно висловлено рішучий засуд дотеперішнім таємним дипломатичним махинаціям, які народи мусіли час від часу оплачувати потоками крові й господарськими крахами. З щоденної преси відомий зміст сих поодиноких (загалом 32) документів, в яких мова майже про всі актуальні політичні й міжнародні справи у звязку з війною та з приводу війни (а саме про константинопольське й дарданельське, малоазійське й перське, ельзас-льотаринзьке й австрійське, італійське, румунське, грецьке й загалом балканське й, що особливо цікаве, про дуже своєрідне й мало делікатне відношення демократичної антанти до революційної нової Росії, яка еманципуєть ся від авторитарного її протекторату).

Далі йде загальна характеристика таємної дипломатії й закордонної політики на основі сих документів. „Відхиленне зависі над таємною дипломатією—каже автор цитованої статі—виявило всю злочинність, цинізм і лукавство імперіалістичних правительств, які нацькували народи у війну, змусили стікати кровю всі найбільші нації Європи, без краю протягають вигублення й руйнування людськості в імя інтересів невеликої купки королів, тяжкої індустрії та фінансової олігархії. Велика республіканська Франція, боронячи ся перед німецьким імперіалізмом, виторгувала у кривавого самодержця „всєя Русі“ згоду на таку „самозахистну“ програму, яка поворот Ельзас-Льотарингії, загарбання лівого берегу Рену й Сирії. Задля народніх мас—високопарна деклармація про „утиєк братів, що стогнуть в чужім ярмі“, а в дипломатичнім листуванні без зайвих фраз і жалієних слів ділові розговори про лісопромислову область Льотарингії та про всю вугільнопромислову область долини Сари... Шляхотна Англія, яка виступила на оборону малої героїчної Бельгії, умовляєть ся про включення неутральної зони Персії в „англійську сферу впливів“, про признання „прав“ Англії та Франції в азієській Туреччині й т. ин. В заміну Росії обіцяєть ся „в результаті теперішньої війни“ Константинополь, західне побережжя Босфору, Мраморного моря й Дарданелі, південну Тракію, острови Мраморного моря й кілька грецьких островів. Союзні держави „по приятельству“ полишають одна другій „повну свободу“ щодо установлення меж з Німеччиною й Австрією.

Повторюємо, у всіх сих „дешефтах“ людською кровю нема нічого несподіваного й зовсім нікого не здивує, що царська дипломатія в конкуренції міжнародної злочинности побила всі рекорди. Так п. Сазонов (друге видання Мілюкова), „зокрема обстоював“ виключення польського питання „зі справ міжнародного обговорення“ й усунення „всієх спроб поставити майбутність Польщі під гарантію й контролю держав“. Навіть мова міністрів Романових відзначаєть ся виїмковим цинізмом і ми читаємо в телеграмі сьогож Сазонова про „нові принади для підбадьорення Румунії до оружного виступлення“...

З документів післяреволюційного періоду — каже згаданий московський публіцист—на окрему увагу заслуговують телеграми Терещенка про демарш трьох союзних [послів

*) За „виправлення меж“ коштом Румунії з боку Австро-Угорщини Румунія аж надто винагородила себе загарбанням Бесарабії, нерумунська більшість якої рішуче запротестувала проти злуки з румунським королівством. Ред.

**) Під сим оглядом вельми цікавою знахідкою є розвідка голяндського публіциста R: Europa ander de politieke hypnose van Groot Brittanje, 1915 (Європа під політичною гіпнозою Великої Британії). Порівняння поміж сучасною величезною боротьбою та Цаносеновими війнами, в якім дуже пластично засновано імперіалістично-заборчий характер англійської політики у XIX ст.

***) Хвижкою вийшли в Берліні під заголовком „Тайные документы из архива Русского Министерства Иностранных Дѣлъ“.

(Франції, Англії й Італії) в область внутрішньої російської політики. З огляду на багато разів опубліковані „спростовання“ пп. дипломатів, які гнівно відкидали „наклепні чулки“ про їх втручання у внутрішні справи Росії, твердження Терещенка про „тяжке вражіння“, яке зробила „на нас“ колективна заява трьох послів, і вислів „подяки“ Лансінґови за те, що Америка не брала участі в сім кроці, — набував особливого значіння і сенсу. Характеристична відповідь Керенського могутим протекторам Росії: він передовсім запевнив їх, що „поробить заходи задля того, щоб інтервенція їх не набула в громадській думці країни інтерпретацію, яка могла б викликати роздратування проти союзників“, а далі широко „виправдуєть ся“ з роблених Росії закидів і наприкінці через стиснуті зуби зауважив, що Росія „всежтаки є великою державою“.

Сей стосунок демократичної антавти до революційної Росії влучно заєсував в сійже самій часописі инший російський публіцист В. Керженцев (пор. його статю: „Россія и союзники“), кажучи: „Ми не раз показували, що Росія з її багатоміліоновою армією уважаєть ся союзниками найчастійше, як наємний німецький жовнір в давніших часах, котрого засоблюють грішми та припасами, щоб він воював на славу імперіалістичних забаганок міжнародного капіталу. Симпатії союзників до Росії були просто пропорціональні до поведжень її армії. Тільки російське гарматне мясо високо коштувало на лондонській і паризькій біржі... Що обходить імперіалістів внутрішнє положення Росії, її перша боротьба в імя демократичних і суспільних реформ!—вони хотять від нашої батьківщини лише салдатів, салдатів і салдатів. Вони не хотять бачити зруйновання, до якого привела війна Росію, та її фізичної нездатности вести далі боротьбу; вони потребують від Росії лише воєнної підмоги, а Росії вони готові дати грошей і товарів не для внутрішнього оздоровлення, але лишень яко платню за кров“.

Ми не будемо тому наводити їх тут і обмежимо ся їх характеристикою, зробленою російський публіцистом Р. Григоревим на сторінках органу Горького „Новая Жизнь“*), в якій влучно заєсувано справжнє хижацьке обличчє не лише антантського, але й новочасного великодержавного імперіалізму взагалі. Згаданий автор, слухно звертаючи увагу на подекуди сензаційний характер большевицького опублікування сих документів і не менш слухно зазначаючи, що здебільшого й загалом зміст їх для тих, котрі добре орієнтують ся в світовій політиці, не є жадною несподіванкою, додає: „Одначе не зважаючи на се опублікування офіціальних документів, які цілком потверджують ту оцінку справжніх цілей і двигунів світової бойні, котру увесь час відстоювали при оповіданню байок з боку буржуазних шовіністів і соціал-патріотів інтернаціоналісти всіх країн, — має величезне політичне й моральне значіння“.

Ми навели сі довгі цитати, які характеризують відношення антавти до Росії (й особливо до нової революційної Росії), бо саме в ній найяскравіше проявляєть ся вся захланність її імперіалізму й капіталістично-буржуазний характер її політики взагалі, в якій давнійший демократизм давно вже втопив ся в болоті глтайського новочасного плютократизму.

Одначе вертаємо ся ще раз до вище цитованої статі Григорєва й наведемо з неї ще один уступ, який загалом характеризує сей політичний плютократизм сучасної капіталістичної суспільности. В ній мова про міжнародну конференцію фінансістів у Берні, яка офіціально рішуче заперечувала ся заінтересованими державами. „Виходить,—пише російський публіцист,—що банкові интернаціоналісти обговорювали базу порозуміння на ґрунті повернення Ельзас-Льотаринґії Французам, „задоволення“ Італії та „компенсацій“ центральних імперій „на сході“—на рахунок Росії. Впливовий

англійський фінансіст висловив ся в тім дусі, що Англія „може прийняти“ вигідне для Німеччини відокремлення від Росії кількох малих держав, тим більш, що на випадок ослаблення Росії Англія одержить свободу рук в Азії“. А далі: „В розпнаткованій Росії німецький промисел і торгівля надовго знайдуть для себе працю. Конкуренція Америки з Німеччиною на ґрунті російського ринку для Англії навіть вигідніша ніж перевага там одної з них“.

З сього останнього уступу цілком ясно видко, на яких хитких, беззасадних і лише хижацько-огоїстичних підвалинах спочиває сучасна закордонна політика, фактично опанована верховодами фінансово-промислових капіталістичних кругів, а офіціально ведена аристократично-февдалною дипломатією без якої небудь громадської контролі при замкнених дверях.

Під сим оглядом стоять в обох воюючих таборах однаково погано й в центральних державах, де політичний абсолютизм і феудалізм законсервували ся сильнійше й де нема таких демократично-конституційних і парламентарних традицій, як в антанті (Франція і Англія), і в антанті куди ще гірше й анахроністичнійше.

Яне одно: як що світ не має на будуче бути знову затягнений до такої кривавої катастрофи; коли народи не мають бути здеятковані та зруйновані під маскою патріотизму задля необмеженого хижацтва капіталізму й національної захланности, а доля і життя поодиноких народів і країн не мають надалі бути видані безконтрольному пануванню таємної дипломатії, звичайно трактуючої їх як безсловесну якусь отару, котру після свого схочу може розділювати або злучувати,—в таким разі конче неминуча основна реформа як дотеперішньої дипломатії, так і метода зовнішньої політики взагалі. Ся війна більш, ніж треба, переконала світ в тім, що дотеперішні таємні методи дипломатичного мистецтва та вся система закордонної політики небезпечні та шкідливі в своїй основі. Затоплення в крові світ має право домагати ся абсолютного скасування таємної дипломатії й загалом демократизації та прилюдности закордонної політики. Його гаслом хай буде: геть з тайними умовами за спинами народів! Геть з дотеперішньою дипломатичною алхімією! Майбутнє міжнародне життя хай буде основане на демократичнім і прилюднім порозумінню поодиноких держав і народів. Инакше й без сього людськість ніколи не спекаєть ся кривавого привида війни, а міжнародній мир все ще лишить ся романтичною утопією політичних мрійників.

H. B.

Національна справа.

(Уваги на часі в звязку з війною).

III. Соціалізм і національна проблема.

У звязку з увагами в попереднім розділі про капіталізм мусимо порушити окремо ще справу відносин соціалізму до національної проблеми та національних рухів. Здавало ся-б, що соціалізм при своїм визвольно-суспільнім завданню від початку мав би бути природним спілником національної еманципації поневолених народів, що відроджують ся. Одначе в дійсности так не було. Стало ся майже навпаки. Первісний соціалізм, як у своїй утопійній, так і пізнійшій науковій формі подібно до революційного демократизму й лібералізму минулого століття впав у блуд проти національного космополітизму, звязаного ієнетично з відомою вже нам антинаціональною ідеологією французької революції*).

Правда, робітничий интернаціонал на початку свого істнування зайняв був щодо національної справи зовсім

*) Пор. його статю: „При открытомъ занавѣсѣ“—„Н. Ж.“, 1917, ч. 178.

*) Цікавий причиннок до сей справи читач може знайти в критичі сього наївного космополітизму у вище згаданій монографії Банера. Далі ще порівняль нарис К. Реннера: Війна й переміна національної думки.

слухне й раціональне становище. В органі його німецької секції „Der Vorbote“ (Провістник) знаходимо (в 1866 р.) велими цікаві й досі ще актуальні думки й уваги з приводу цікавої нас тут проблеми. „Міжнародне робітничє питання—читаємо в сім часописі—має всюди передпосилку—свобідний і цілковитий національний розвиток“. „Кожда нація повинна в себе вдома обчистити свій поріг, то є перед усім вирішити своє національне завдання, яке спочиває у політичній свободі в середині й національній самостійності назверх“. „Суверенність народу—пояснюють ся далі—лежить в тім, що народ належить собі“.

Нас спеціально цікавить та обставина, що в „Der Vorbote“ нація не розуміла ся лише в державно-політичній сенсі, але й яко культурно-духова індивідуальність, а потім, що право на національний розвиток признавало ся не тільки великим і пануючим народам, але всім без різниці: „жадна нація не повинна мати ніякої іншої переваги крім тієї, що признаєть ся їй завдяки її знанню і діяльності, її інтелектуальній і матеріальній роботі на полі творення мирної культури“. „Навіть найменша національність повинна все мати забезпечене свободне й самостійне існування“. „Der Vorbote“ добре розумів також синтетичну гармонію поміж національним і інтернаціональним: „Кожда національність як органічна складова частина великої сімї людства повинна відповідно до свого темпераменту, до своїх здатностей і природних продуктів своєї країни внести свою відповідну частину до загальної культури“.

І завдання міжнародної асоціації робітників лежить саме в тім, щоб бути посередником між духовими, моральними й тілесними потребами народів і щоб їх гармонізувати. „Кождий народ—ще більше пояснюють ся думка—вкладає відповідно до свого темпераменту, клімату та продуктів своєї країни свою відмінну від інших частину до загальної творчої ескарвиці й саме та різноманітність в творчості робить можливим виникнення одної гармонійної цілості“. Розуміть ся, що політичне зорганізованне людства сей часопис уявлював собі у формі вільної спілки народів, себто федерації.

На жаль напрям, репрезентований „Der Vorbote“, швидко занепав або лишив ся у царині теорії, бо на практиці розпаножила ся більш або менш замаскована державно-централістична течія й космополітизм (Про „Der Vorbote“ пор. Х. Житловський: „Соціалізм і національне питання“, стор. 11—13 і К. Каутський: Die vereinigten Staaten Mitteleuropas, стор. 41—43).

Сей космополітизм, який з погордою та ворожо ставив ся до національних прямувань „неісторичних“ і „неарійських“ народів, був дивовижною мішаниною інтелектуальної наївності з державно-централістичним атакізмом і національно-расовим феудалізмом. Ті, хто бундючно проголошував, що „Wir haben den Standpunkt der Nationalität überwunden“, себто, що ми вже перейшли поза національне становище (отже уважаючи космополітизм за вищу фазу в суспільнім розвитку людськості ніж природний націоналізм), не бачили або не хотіли бачити, що їх космополітизм се саме фікція, що він в дійсності зовсім не є ні наднаціональним, ні позанаціональним, але так само національним, але представляє тільки старшу, вищу й ширшу форму культурно-національного розвитку.

Вони не розуміли, що всесвітнє й загальнолюдське скрізь та все проявляло ся в національній формі, що вселюдське, як учив уже Драгоманів (його свого роду caeterum censeo у національних справах було гасло: „космополітизм в ідеях і цілях, національність у ґрунті й формах культурної праці“. В писаннях Драгоманова взагалі, а особливо у двох розвідках: „Чудацькі думки про українську національну справу“ та „Листи на надніпрянську Україну“—основно зроблено

критику псевдокосмополітизму, про яку тут саме мова) є лише метою, ідеалом, а національне є засобом і шляхом.

„Багато продуктів загальнолюдської культури—слухно зауважав Х. Житловський у своїй дуже цікавій праці „Соціалізм і національне питання“, (стор. 53)—існують лише в певній національній формі й цілком не можна їх подумати без неї. Найбільше, що можна собі уявити, се те, що їх можна перелати з одної національної форми в другу. Але цілком втратити сліди тої або другої національної відбитки вони не можуть. Національність се майстерня, в котрій можливі продукти загальнолюдської вищої культури отримують свою конкретну всенаціонально певну дійсність або вірніше: національність се органічне єдинство, що втворює ті національні творчі форми, з котрих виходять вищі продукти загальнолюдської культури, конче пересякні духом тих форм“.

Наївний космополітизм минулого століття не розрізнявав отже національної форми прояви від загальнолюдського змісту в культурі й життю поодиноких народів і тому не добачав органічного звязку поміж народнім і вселюдським, а навіть констатував природний антагонізм поміж ними... Тимчасом однак, як се гарно й переконуючо засував у своїх писаннях Драгоманів, справжній космополітизм з природним (а не заборчим) націоналізмом є як в найтіснішій органічній звязку. „В своїй істоті—каже з сього приводу автор монографії „Історична Польща і великоросійська демократія“, стор. 263-264—думка космополітизму й людяности зовсім не суперечна з національною думкою, але є лише дальшим її розвиненням... Саме поняття идеалу людства втворюєть ся та продовжує втворювати ся у людей шляхом абстраговання ліпших прикмет індивідуальностей, корпорацій (як проявів праці) і націй, чому й поступ сього идеалу не вимагає стирання всієї різноманітності людства, але навпаки жадає їх постійного розвитку. Космополітизм і гуманізм виключають лише національні антипатії, національний ескективізм та закликають до стирання національних недолугів“.

Другим блудатом сих „космополітів“ була гадка, що всесвітньо-культурний і загальнолюдський посту є моноподем тільки великих і державно-історичних народів. Тимчасом новочасна історія Європи сиростувала неслушність сього погляду так само, як неузасадненість спорідненого з ним закиду культурної „меншwartности“ неарійських і „неісторичних“ народів, про що ми говорили вже попередю. Всесвітнього значіння культура малих скандинавських народів, імпонующий культурний розвиток малих держав і народів, як Швайцарія, Бельгія та Голляндія, далі неарійської Фінляндії і т. ин. (Пор. про се цікаву розвідку Е. Вернштайна: „Vom geschichtlichen Recht der Kleinen“ = „Про історичне право малих“ у „Die Neue Zeit“, 1915, ч. 24) зразково показують неслушність та упередженне сього космополітичного аристократизму. Малі, неісторичні, напівісторичні й неарійські народи та племена не зайві у великим вартаті вселюдської культури. Вони також є співробітниками у втворюванні всесвітньої правди, краси й поступу. Численність чи расове походженне не є в сім процесі рішаючим моментом так само, як і великість заселюваної територіяльної просторони. Менш численний народ може бути культурно сильніший за більш численного, недержавний, поневолений за державного пануючого народу. Пригадаймо величезне культурне значіння Малої поневоленої Греції для великого пануючого Риму, але й в найменшій кропельці роси. Так само всесвітня правда та краса не є лише моноподем великих вільних і пануючих народів.

„Погляд на Швайцарію,—сказав на базельськїм конгресі соціалістичного Інтернаціоналу Трульєстра—на ґрунті якої ми знаходимо ся, погляд на гарну гуманітарну працю, зроблену маленькою країною Данією, один погляд на мистецтво та науку й культуру Бельгії та Голляндії доказує нам,

що не треба ніякої великої простороні, щоб бути великим культурним народом" (Цитоване Бернштайном в його наведеної розвідці „Про історичне право малих“, себто держав і народів, стор. 759).

Цікавою та дуже характеристичною для космополітів минулого століття є одна обставина: вони не признавали національно-відродних прямивань народів-кріпаків, що пробуджували ся, та симпатизували з національно-державними плянами поневолеваних некріпайських націй. Мадярський національно-революційний рух, як і польський, далі італійське та німецьке державно-національне зєднання знайшло у цих космополітів велику симпатію і енергічну підтримку, хоч демократизм в них був дуже зглядний та розвіяв ся швидко (порівн. сучасну Угорщину або Прусію) після досягнення державно-політичної мети.

Ліберали, демократи, революціонери та соціалісти середини XIX ст., основно розходячи ся у політичній своїй ідеології, а подекуди і цілому світогляді взагалі щодо ворожнечі супроти визвольних прямивань плебейських народів, що відроджували ся, були дуже солідарні.

В цих останніх вони бачили лише темні сили реакції та контр-революції, замасковані замахом поваленого „старого режиму“, божевільні та фантастичні спроби вміло ігнорувати та оживлювати мерців, котрі природним розвитком річей покладені були до вічного та непробудного сну на великому цвинтарі всесвітньої історії й над якими новочасне життя та культурний поступ перешли вже безпечно до другого порядку.

Сього дня тримає ся та навіть спеціально підкреслює і теоретично обосновує т. зв. наукою соціалізм, себто марксизм, а саме у первісній фазі свого існування та в публіцистичній діяльності головних трьох своїх корифеїв: Маркса, Енгельса й Ляссала.*)

Вже сам іронічно-згрідливи та висміюючи тон, яким писали про „неісторичні“ народи каменярі наукового

*) На українській мові є питома дуже интересна розвідка про їх відношення до справи, яка нас тут цікавить. Маємо на думці нарис Дм. Донцова: Енгельс, Маркс і Ляссал про „неісторичні“ нації, у „Літературно-Науковому Віснику“, 1914 р. (за лютий і далі). В ній докладно виложені основні погляди творців наукового соціалізму на справу національного респексану історією приборканих народів; вияснені далі мотиви та причини негативного їх стосунку до сього процесу та врешті зроблена докладна критика основних похибок цих теорій німецької соціалістичної трійці. На нашу думку автор однак занадто підкреслює виключно об'єктивний характер цих останніх та незвеісав рацію, нальню відкинув у них (розд. I) суб'єктивний момент, себто певне расове та національне, хоч і підсвідоме їх упередження до східно-європейських (головно Славян) і недержавно-неісторичних народів. Напр. стосуюнок Маркса до Чехів вже у 1848 р. був анахронізмом. Чехи перед Білою Горкою мали свою власну державу та культурну історію, як мало котрий з півноєвропейських народів. У повставшому австрійському парламентаризмі вони пересели (Палацкйй та Рігер) висунули дуже радикально та демократично, здебільшого у дусі засад французької революції-ідеології. Найвизначніший чеський публіцист того часу К. Гавалічек був демократичним політиком і безкомпромісовим поступовцем. Тогочасне чеське славянофільство було виразно антипанславське та протиросійське (Гавалічек), властиво будучи спробою політичного австрославизму. Палацкйй у своїм відомім листі до франкфуртського парламенту дуже категорично висловив ся проти царсько-славянської „універсальної монархії“.

Все се Маркс або знав, або мусів знати. А як що не знав, се не може бути перешучою обставиною, бо незнанням фактів відповідальний публіцист не може бути взагалі виправданий. На нашу думку такий геніальний знавець історичного процесу, як Маркс, об'єктивно, себто лише в залежності від „історичного оточення“, таких грубих похибок не міг зробити. Се могло стати ся лише під впливом підсвідомих суб'єктивних сил, отже расово-національного упередження та державно-історичного пересуду, а то тим більше, що се був чималий гріх „молодої Європи“ й тогочасного революційно-демократичного космополітизму, про який ми говорили вище, а який ідентифікував ще національну засаду з державним принципом.

З огляду на згадану розвідку Донцова (де також наведені відносини марксистської літератури щодо нашої справи, стор. 315) ми обмежимо ся у нашій нарисі лише до загальної характеристики стосунку корифеїв новочасного соціалізму до національної справи, про бязьме поінформованне щодо сього відсилаючи читачів до вище цитованої праці.

соціалізму, звертає на себе увагу. На думку соціалістичної трійці — се „відпадки народів“ (Völkerabfälle), дикі та варварські плематки народів (Ляссал) недолітні „народці“, якись „хлопчаки“ (die Burschen), їх визвольні прямивання до зречття рівноправності — се „дики сили природи“, худосики племен“, історія котрих належить до минувшини й теперішній історичний розвиток котрих звязаний з націями иншої раси й мови (Маркс), національність та політична активність яких давно була притлумлена та котрі були змушені через те від тисячі років йти слідами могутніших народів“ (Маркс). Вони отже лише є „додатки до німецької або угорської нації й більш нічого.“

Політично вони є і „аж до їх повного загину, або винародовлення лишать ся носителями контр-революції“. Їх національно-відродні та визвольні прямивання суперечать духови часу. Вони є божевільними спробою „привернення status quo, що був року божого 800 (Маркс), і котрий отже ніколи не може вже вернути ся, бо стоїть в основній суперечности з новочасним історичним розвитком, який за судив на мимучу смерть та винародовлення раз на все всієї неісторичної народи.“

У Енгельса знаходимо спробу об'єктивного доказання неминучого занепаду славянських народів (поза Поляками, котрі, як відомо, все тіпили ся симпатією революційної та демократичної Європи, Москалів та балканських Славян): на думку великого співробітника Маркса сим Славянам „недостає первісних історичних, географічних, політичних та економічних умовин самостійности. Народи, що досягли першого примітивного ступіня цивілізації, вже дістали ся під чуже пановання, або ще й через чуже ярмо насильно були втягнені на перший щабель цивілізації, не мають жадної здібности до життя. (Курев мій, I. B.). Якби ще австрійські Славяне творили одну компактну масу, як Поляки, Маляри, Італійці, якби вони потрапили збудувати державу з 12—20 мільйонів населення, тоді їх претенсії мали б ще серйознійший характер.“

Се, безляб, класично заснована основа теорії про т. зв. культурну нездібність (згодом культурну „меншwartність“, про що ми вже говорили вище) „неісторичних“ народів.

Само життя та новочасний культурно-національний розвиток і поступ цих історією неначе засуджених на смерть народів скоригував її, як і всі инші сього роду погляди корифеїв новочасного наукового соціалізму на „неісторичні“ народи.

Де лежать об'єктивні причини сього їх становища, добре вияснено у вище згаданій розвідці Донцова (Пор. IV розд.): прийняття хвилевого тактичного союзу „неісторичних“ народів, що пробуджують ся з політичної тогочасної реакції, за щось стало та неперемінне (звідки оскарження їх у контр-революційности на все), отождасмлення об'єктивних інтересів поневолеваних „неісторичних“ народів з інтересами державно-пануючих; знештування соціально-економічного їх розвитку, яко певної передумови неминучого їх революційотізування у майбутности; врешті, перебільшення панславянської небезпеки для Європи та подекуди в тих часах звичайне плутанне поняття про державне та національне.

Про вплив суб'єктивних деяких моментів згадано вище у відноснику.

Для нас тут зрештою важне не те, як то чому помилляли ся у сій справі каменярі новочасного соціалізму, але те, що сі їх хибні погляди фатально спадщиною лишили ся у дальшій розвитку соціалізму, стали ся сього роду непорушними догматами для пізніших соц.дем. партій, в яких державний характер, протинаціональний централізм та поборовання відродних прямивань неісторичних народів узасаднювали ся та виправдували ся звичайно найвищим авторитетом перших навчителів та віпунів новітнього соціалізму.

Марксист-ортодокси, фанатики мертвої догми, замість щоб вжити дотепної методи свого великого вчителя задля в'яснення національної проблеми, як се зробили згодом Кавтський, Бавер, Реннер, відхрещувалися та цуралися (особливо у Росії під проводом найбільшого схоластики марксизму П. С. Д. К.) протинаціонального цитат і думок вище згаданого роду з писань Маркса й Енгельса. Їх інтернаціоналізм, як передтим космополітизм революційно-демократичної Європи, був рішуче антинаціональним, але головню лише у стосунку до недержавних та неісторичних народів, яким *Via facti* приходилося завоювати собі рівноправність у соціалістичному Інтернаціоналі.*)

Саме їх національно-еманципаційні прямування поборювалися та гальмувалися як відомим афоризмом з комуністичного маніфесту, що „робітники не мають ніякої вітчизни.“

Категоричний імператив життя, невинний розвиток та поступ поневоєних народів-плебейців, що пробуджувалися й відроджувалися національно та культурно, змусив врешті соціалізм до основної ревізії його „первородного гріха“ щодо національної проблеми. Сталося се поперше наприкінці минулого століття у державі найбільш загострених та палких національних суперечок, себто в Австрії, звідки вийшли найвизначніші марксистські дослідники й теоретики національного питання (Бавер і Реннер) та де була випрацьована перша новочасна соціалдемократична програма щодо національної справи (а саме т. зв. брונєска з 1898 р.). Ревізію-ж становища до національної проблеми корифеїв наукового соціалізму зробив відомий коментатор марксизму К. Кавтський, який опісля дуже складної й актуальної справи.**)

Іл. Бочковський.

(Кінець буде).

Вісти.

Покликання до армії. Комісія для вироблення статуту про покликання до української армії, що працювала під проводом генерала генерального штабу Савелева, закінчила свою роботу. Ухвалено в першу чергу покликати осіб, що покликуватимуться в 1920 р. Перша бранка відбудеться не пізніше листопада 1918 р. Через те, що полекші, які давав московський уряд у військовий обов'язку, зменшували

*) Найцікавіше та на перший погляд здається навіть неможливим те, що вище засоване протинаціональне становище ортодоксального марксизму не рідко заповнювало у петрі своєї догматики й перших соціалістів поневоєних народів котрі свою революційну діяльність починали здебільшого під впливом виразно протинаціонального інтернаціоналізму. Поперше на дальшій ступні розвитку яко реакція проти цього безнаціонального соціалізму появляється як звичайно серед поневоєних народів народній соціалізм, який потім поборюється як довгий час з боку перших як соціалістична „ересь“ та глумливо висміюється як „соціалпатріотизм“. Пригадаємо лише завзяті бої на-сім ґрунті у польському соціалізмі між (поміж „L. P. S. D. K.“ та „P. P. S.“, „Українську Спілку“, вродуваннями (групами) С. Д. і соціалістами-федералістами, вірменською С. Д. та „Дашнакцутюн“ і т. ин.). Більш менш до цієї категорії відноситься також спір у чеському соціалдемократичному професійному рухові поміж „централістами“ й „автономістами“. Що згодом соціалізм стає одним з найволовійших чинників у політичній життю народів, що відроджуються (Фінів, Лотошів, Чехів) є з огляду на аналогію поміж класовою та національною еманципацією зовсім зрозуміла та природна річ.

**) Пор. його передмову до збірки статей К. Маркса *Revolution u. Kontr-Revolution in Deutschland* та особливо спеціальну розвідку: *Der Kampf der Nationalitäten u. das Staatsrecht in Österreich u. „Die Neue Zeit“* (1898), потім відомо брошуру: „Національність і інтернаціональність“, а подекуди торічню публікацію: *Die Vereinigten Staaten Mitteleuropas*, Штутгарт, 1916. Звертаю увагу, що накладом У. С. Р. П. вийшли українські переклади кількох визначних соціалістичних праць (здебільшого цитованих тут) про національну проблему, між ин. Реннера, Кавтського, Пернерсторфера, Жятловського, Борисова, Жореса.

скільки війська на 60 відсотків, ухвалено полекші зменшити; зменшити ся також полекші учням вищих і середніх шкіл. Всі статі закону про військовий обов'язок московського уряду переробить ся. Багато статей скасовано. Окрім 20 р. притягнеть ся до відбування військового обов'язку осіб, що уникли цього обов'язку в Росії і пробовали тепер на Україні. В число всіх людей входять також цивільні й полонені, яких затримано в Австрії, Німеччині, Болгарії й Туреччині та які повертають ся на Україну. Не підлягають покликанню особи, яких увільнили московські військові установи з причини фізичних хиб. Через закінчення вироблення закону про підданство ухвалено тих осіб, що належать до московського підданства, не покликати й обмежити їх тільки в деяких правах. Командний склад набереть ся з бувших російських офіцерів, які мають зв'язок з Україною.

Реорганізація Міністерства закордонних справ. Досі в Міністерстві закордонних справ був усього-навсього один департамент з єдиним на все Міністерство директором цього департаменту. Але Українська Держава міцнішає, набирає сили, заводить зносини з іншими державами та з своїми колоніями по чужих землях. Отже через се і в с'єм Міністерстві, чим далі, набирається все більше й більше справ. Служащі не вправляють ся робити все у свій час і через те чуто багато нарікань на бюрократичну тяганину Міністерства. Так напр. щоб одержати звичайний пропуск на виїзд з України, доводиться витратити 3—5, а то й більше днів. Щоб запобігти сьому лихови, Міністерство має бути незабаром зреорганізоване: заснується канцелярія міністра, на начальника якої запрошено І. Мірного, та два департаменти: департамент загальних справ і департамент чужоземних зносин. Директор департаменту загальних справ залишається теперішній директор К. Лоський. Департамент чужоземних зносин матиме між іншим політичний відділ і відділ преси.

Інститут вивчення близького сходу. Стєї осені в Києві відкривається інститут для вивчення близького сходу з відділами консульським і комерційним. Курсе має бути дво-річний. Мета — підготовлення дипломатичних, консульських і комерційних агентів, приватних урядових організаторів і керівників різних торговельних та культурно-соціальних підприємств на близькому сході. Особливу увагу звернеть ся на вивчення права, економії, культури й етнографії Болгарії, Сербії, Румунії, Греції, європейської й азійської Туреччини, турецької та славянських нових мов, техніки, торгівлі та зв'язаних з ними дисциплін. Для всебічного пізнання держав балканського півострова й Малої Азії при інституті буде відкрито додатковий однорічний курс. Намічають ся науково-практичні екскурсії під керуванням учителів на близький схід. Слухачами інституту приймаються особи обох полів з середньою освітою.

Призначення посла в Болгарії. Українським послом у Болгарії призначено бывшего міністра закордонних справ О. Шульгина.

Призначення консула до Харбину. Сими днями Міністерство закордонних справ призначило голову Окружної Манджурської Української Ради П. Твердовського на посаду тимчасового консула в Харбін.

Анкета про мову. Катеринославська губерніяльна земська управа звернула ся була до читачів своєї газети „Народне Життя“ з запитом, на якій мові краще та зрозуміліше видавати газету. До 20 червня результати анкети мали такий вислід: щоб видавати виключно на рідній українській мові, управа дістала 1079 голосів від читачів і 44 від громадських інституцій; на українській і російській мові від 4 читачів і громадських інституцій; на російській мові від 3 читачів.

Допомога бранцям. В Києві відбула ся нарада представників громадських організацій і зацікавлених установ по питанню про допомогу бранцям. Ухвалено закласти „Комітет допомоги бранцям на Україні“. На сій нараді вибрано орга-

нізаційну комісію в складі голови відділу допомоги бранцям при всеросійськiм союзi земського союзу Б. Кірякова, представника красвого комітету спілок міст північної України І. Фрумiна, представника Міністерства військових справ отам. М. Сергієва-Войнаровського та представника спілки родин і близьких бранців Г. Гуревича. На останнiм засiданнi міської думи представниками від міського самоврядування до складу комітету допомоги бранцям обрано гласних Шлезінгера й Петкевича.

Україно-французьке товариство. Серед частини українського громадянства виникла думка заснувати інститут україно-французького науково-літературного єднання.

Дiм робітників. Нарада робітничих організацій міста Миколаїва ухвалила негайно розпочати будівництво дому робітників, де міститимуться всі організації міста. Зібрано на будівлю триста тисяч.

Учителів шкіл на зайнятих землях Волині, Підляшя й Полісся просимо прислати нам відповіді на такі питання:

- 1) Назва місцевості, де є школа?
- 2) Скільки клас має школа?
- 3) Скільки учнів у школі: хлопців? дівчат? роки?
 - а) скільки вписано " " "
 - б) " вчало " " "
- 4) На скільки ступнів поділені школярі і скільки їх у кождім?
5. Вислід класифікації.
6. Число учнів по національності.
7. Число учнів по релігії.
8. Число учнів по станам.
9. Число учнів по заняттям їх батьків.
10. Чи є при школі які курси для дорослих (для неграмотних тощо) і скільки на них учалося? (дівчат, хлопців).
11. Чи є при школі бібліотека і з скільки томів складається.

12. Які прибутки й видатки мала школа?
 13. Як довго існує українська школа в селі?
 14. Відколи даний учитель учить в сій школі?
 15. Дата, коли подано відомості, й підпис.
- Відповіді посилати на адресу Бюро культурної допомоги для окупованих земель, Львів, ул. Чернецького, ч. 24. Володимир Дорошенко.

Посол М. Василько про „хлібний мир“. Останніми часами в деяких німецьких і польських газетах почали появлятися статі, в яких тенденційно доводиться, що Україна не додержала умов щодо доставки збіжжя австро-угорській державі. Обвинувачуючи Україну в зламання договору, вони хотіли-б, щоб Австро-Угорщина приступила до ревізії берестейського мирового договору, домагаючи ся змін в користь Поляків. Посол М. Василько, як повідомляє „Буковина“, на останнiм засiданнi Українського Буковинського Клубу виступив з широким рефератом про теперішнє політичне положення, в яким він зачіпав і питання про те, чи Україна зламала договір, чи ні. Посол Василько брав участь у переговорах в справі доставки збіжжя з України на Австро-Угорщину й тому є поінформованою в сій справі людиною. Він сказав у своїм рефераті: „Щодо кризи в прогодівку—багато балакають ся насмішливо тепер про „хлібний мир“ з Україною. Пiлковита нездатність австрійського харчового уряду, розуміється, розізлила населення й тому тепер стараються з одного боку винуватити в тім чинники, а з другого боку необізнані зі справою або просто ворожі Українцям газети звернули вину на: „недовiз хліба з України“. Дійсно справа стоїть так, що без берестейського миру теперішня криза прогодівки наступила-б уже перед кількома місяцями. Від початку квітня йде збіжжя й інші продукти поживи з України й Бесарабії до Австрії. Правда, не в такій кількості, як потрібно Австрії, але все-ж-таки стільки, що відсунуено тим кризу дотепер. Лишається питання без відповіді, чи не

мала-б Австрія багато більше дозову, якби Українське Правительство, що зробило берестейський мир, лишило ся було при правлінню та взяло-б було на себе доставку збіжжя, як воно се хотіло зробити. А що я сам був при тих переговорах у Києві, знаю, що Українське Правительство недоброчіть пристало на настирливе жадання рішаючих чинників австрійського центрального харчового уряду, щоб Австрія сама, так сказати-б, взяла на себе видобуття збіжжя, а Українське Правительство мало-б було тільки по можності помагати їй морально. А сього не відмовило Австрії ані Правительство Центральної Ради ані певно й теперішній гетьман. З українського боку таким чином обовязки виконано. А що австрійська машина задля здобуття поживи й на Україні не вдало господарювала, сього не можна приписати злій волі Українського Правительства. Через те й не може бути мови про недодержання договору з боку України. Важке для здобуття збіжжя було й те, що Австро-Угорщина мала привезти на Україну як найбільше товарів для виміни,— бою ся, що сього зобовязання не додержано. Важне було й те, щоб український селянин ніяким чином не міг думати, що австро-угорські війська прийшли на Україну за тим, щоб там наново впровадити в посідання ненависного йому дідача, щоб назад вернути дідачам землю, вже призначену для розділу між селянами. І тут, здається, розпоряджено з нашого боку дещо такого, що селяне зрозуміли як сторонничість у користь великої посілости, чим погіршено їх настрої проти Австрії. Австрійським міродатним чинникам се все певно відомо. Тому вони, як я переконаний, ніколи не рішать ся на те, щоб з тенденційних обвинувачень в зламання договору з боку Української Держави висувати для себе право—уневажнити берестейський договір; зрештою сей договір з боку Німеччини вже ратифіковано“.

Польонізація холмського повіту під австрійською окупацією при помочи школи. 7 ч. „Głos-y Ziemi Chelmskiej“ приносить такі дані з статистики шкільництва холмського повіту, де Українцям не дозволено заложити ніодної школи.

	Громада (обтяжене відморга)	Населен.		Шкіл		Правосл. Дітей	Кат. Дітей	Жидів Дітей	Кошти удержань	Правитель. Громада
		Дітей	Учит.	Дітей	Дітей					
Букова	(0-70)	3913	6	116	3088	488	17905	10743	—	7162
Вільховець	(0-90)	3785	9	1066	2185	467	22790	14904	50	7885
		457	9	21	409	27	33620	20172	—	13448
Войславичі	(1-30)	5172	8	283	3901	987	18085	10851	—	7234
		586	10	26	544	16	25910	15546	—	10364
Жмудь	(1-00)	2752	5	934	1407	353	18085	10851	—	7234
		246	5	14	226	6	25910	15546	—	10364
Кривички	(1-05)	4934	7	992	3742	105	25910	15546	—	10364
		437	9	18	421	8	25730	15438	—	9402
Павлів	(0-52 1/2)	5458	9	637	4674	147	25730	15438	—	9402
		548	9	19	519	10	27395	16437	—	10958
Раколуши	(0.73)	4672	10	986	3253	433	27395	16437	—	10958
		583	10	44	525	14	28710	17236	—	11484
Рейовець	(1-14)	5432	9	338	3263	1810	28710	17236	—	11484
		455	11	25	430	—	21725	13035	—	8690
Свіре	(1-00)	5585	8	407	3842	817	21725	13035	—	8690
		561	8	13	523	25	15670	9402	—	6268
Сілице	(0-35)	4999	4	90	4368	501	15670	9402	—	6268
		388	4	1	386	1	30330	18259	12	12070
Став	(0-92 1/4)	4227	11	502	3194	182	30330	18259	12	12070
		525	11	49	473	3	17985	10791	—	7194
Турка	(0-94)	2940	7	306	1750	441	17985	10791	—	7194
		359	7	16	321	22	25850	15510	—	10340
Холм	(—)	16265	2	191	4300	11705	25850	15510	—	10340
		569	11	30	513	26	27830	16698	—	11132
Цаців	(1-02)	5186	10	205	4346	484	27830	16698	—	11132
		717	10	5	713	9				
Разом		75320	105	7053	47313	18920	339535	205022	62	134522
		6782	121	292	6304	174				

Пересилка листів. Від 22-го червня, по порозумінню з австрійським урядом, постановлена пересилка простої кореспонденції з Австро-Угорщини. До пересилки допускають ся обовязково на українській мові, але писати треба латинськими літерами. Франкування обовязково згідно з існуючим внутрішнім тарифом Української Держави. Обидві сторони мають вживати свої марки. Ті листи, що будуть виїняті з поштових скриньок неоплаченими, відправляти ся не будуть.

Бібліографія.

Видання Вістника політики, літератури й життя.

Микола Капельгородський. Мої пісні. Відень, 1918. Стор. 36. Ціна 2 К — 2 гривні.

Зміст: I. Мої пісні. Бажання. До П... До П... Дружині. До мами. Сестрі С. К. В неволі. Бажання. З осінніх настроїв. 1—3. II. Сівачам. Я в острахот дививсь. О схамених. Січовик. До мартівських подій в Росії. Україні. Вірте! Прийде волі час... Заклик. Що се чути? Хтось ридас... Доволі смутку й сліз. До товаришів. Присяга. Слава! В неволі. III. До П... Мойому синові. До Андр. К—ського. До К. Х—ського. До П... З румунського: I. Козак коника сїдає... II. Було все небо чисте та прозоре. Сонет. На новий рік 1918. IV. Весні. Я не могу співати веселі пісні. Вже скоро день! Ураїні. I знов весна. Наука. До П... До А. Шаблія. Душа моя якимсь вогнем обнята. Зірочки ясні! I сам в неволі я. У великі дні. Сучасне. До мами. Правдо! де ти?!

Видання УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ РАДИ у Відні:

1. Ф. Колесса. Воєнні Квартети	К. 2.50
2. О. Коренець. Молитвенник	—80
3. " Рим та наші церковні постанови, зокрема календарь	" 1.—
4. Korenec S. Sedes apostolica et disciplinae Graeco-Catholicorum. Agitur de Calendario	" 1.—
5. Лепкий. Прийди до нас	—60
6. " Як вертав ся з неволі до дому...	" —50
7. Рудницький. Етнографічна карта України	—60
8. " Україна, наш Рідний Край	" 4.50
9. Слово о полку Ігоря в сучасних вірш. перекл.	" 1.—
10. Чайківський. Воєнні оповідання	" 2.50
11. Чепига. Укр. літерат. продукція на еміграції у В.	—50
12. Ще не вмерла Україна. Співанник, брош.	" 3.50
13. Календарик на 1918 рік	" 1.20

На пересилку долучати 10 відсотків замовлення.

Замовляти на адресу: Ukrainischer Kulturrat, Wien, VIII, Strozzigasse 32.

Всі ці книжки можна набути й в адміністрації „Вістника“.

Приймаєть ся **Всесвітню Бібліотеку** а саме на передплата на такі вип.:

Аристофана: Хмари, грецька комедія в перекладі Тараса Франка К 3.

В. Короленко: Без язика, оповіданне в авторизованім перекладі П. Дятлова. К 5.

Д-ра Д. Донцова: Українська державна думка і Європа, політична розвідка. Друкуєть ся.

Юрія Кміта: Два циклі, новелі з бойківського життя, з вступом про автора. Приготовляєть ся.

Марк Твейна: Веселі оповідання, в перекладі Петра Франка. Приготовляєть ся.

:-: Передплата на отсих :-: **14 Корон** (в подрібній пропять випусків виносить дажї ціна їх буде більшою), а що бажасмо означити висоту накладу, — просимо надсилати передплату і зголошення на адресу:

— Івана Калиновича в Бориславі. —

На увагу нашим Передплатникам.

На початку року, підвищуючи передплату в порівнянню з попереднім 1917 роком, застерегли ми собі підвищення передплати і впротягу 1918 р., передбачуючи дальший зріст цін на друк і папір та зріст редакційних і адміністраційних видатків. І дійсно ці цін впротягу першого півріччя біжучого року так підняли ся, що продовжувати дальше видання „Вістника“ й пускати його по старій ціні цілком неможливо. Не зважаючи на се, ми всеж ціни передплати не підвищимо, натомість приневолені будемо два до трьох разів на місяць зменшувати обем „Вістника“ з 16 на 8 сторінок, а то з причини високих цін на папір і неможливости дістати його в потрібній кількості.

Управа Видавництва „Вістника літератури, політики й життя“.

Купуйте дешеві й загально-доступні видання Союзу визволення України:

1. В. Антонович. Хмельничина в повісті Г. Сенкевича	к.с. —80
2. М. Богданович. Білоруське відродження	—80
3. Іп. Бочковський. Фінляндія та фінляндське питання	240
4. Вяч. Будзиновський. Як Москва нищила Україну	120
5. М. Возняк. Наша рідна мова. З 18 портретами	—40
6. Памяти Івана Франка. Опис життя, діяльності й похорону. Зладив М. Возняк. З 12 малюнками	2—
7. Вол. Гнатюк. Національне відродження австро-угорських Українців (1772—1880 pp.)	160
8. Вол. Гнатюк. Українська народна словесність	2—
9. Prof. M. Hruschewskyj. Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung (Укр. справа в історичнім розвитку)	1—
10. М. Грушевський. Якої автономії і федерації хоче Україна	—80
11. В. Дорошенко. У відповідь напасникам	1—
12. Вол. Дорошенко. Українство в Росії. Найновіші часи. З численними портретами	240
13. Памяткова книжка Союзу визволення України з 103 іл.	5—
14. О. Кириленко. Українці в Америці	1—
15. G. Cleinow. Das Problem der Ukraine	1—
16. В. Короленко. Як упала царська влада в Росії	120
17. О. Кобець. В Тарасову ніч. З образками	1—
18. О. Кобець. З великих днів. З образками	1—
19. М. Кордуба. Північно-західна Україна.	4—
20. М. Кордуба. Територія і населення України	4—
21. Др. І. Крип'якевич. Українське військо. З малюнками	—80
22. Dr. E. Lewyuskyj. Galizien	120
23. Др. Е. Левицький. Листи з Німеччини	160
24. Др. М. Лозинський. Галичина в життю України	120
25. М. Лозинський. Іван Франко. З портретом Ів. Франка	2—
26. Др. М. Лозинський. Михайло Павлик	—80
27. Др. Осип Назарук. Слідами Українських Січових Стрільців. З малюнками	7—
28. Др. Іван Пулюй. Ukraina und ihre internationale politische Bedeutung	160
29. St. Rudnyuskyj. Ukraina. Land und Volk. Бр. 20— в полотні	24—
30. О. Скоропис-Іолтуховський. Значінне самостійної України	—40
31. Проф. С. Томашівський. Первовний бік української справи	—60
32. M. Trotzkuj. Die ukrainische national-politische Bewegung	1—
33. М. Троцький. Литовці	—80
34. М. Троцький. Як прийшло в Росії до революції	120
35. V. Choma-Dovskij. Ukrajinä i Ukrajinci (по хорватськи)	2—
36. Др. А. Цегельський. Русь-Україна і Московщина-Росія	160
37. Др. Андрій Чайковський. Петро Конашевич Сагайдачний	—30
38. Чужинці про українську справу	—80
39. Т. Шевченко. Кобзарь. 2-й випуск	2—
40. Проф. І. Шишманов. Роль України в болгарськім відродженню	—40

Набувати можна отсі всі книжки в Адміністрації видань Союзу визволення України. Wien, VIII., Josefstädterstr. 79, II. St., T. 6. На жаданне висилаєть ся поштовий чек ч. 107.090.

Зміст: Полтавська катастрофа й сучасний момент в життю українського народу. — В 209 річницю полтавської катастрофи. — Новий посол Української Держави у Відні. — Володимир Дорошенко. Українське шкільництво на Волині. — М. Луцкевич. По нашому краю. — Південно-славянська справа в Австро-Угорщині. — Н. В. Про необхідність демократизації доспериньшої дипломатії та про придатність закордонної політики взагалі. — Іп. Бочковський. Національна справа. III. Соціалізм і національна проблема. — Вісти. — Бібліографія.

Видає і відповідає за редакцію Микола Троцький — З друкарні Адольфа Гольцгаузена в Відні. —

ВІСТНИК

ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертаєть ся.
 Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
 Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Передплата: річно—20 К., —0 карбованців; піврічно—12 К.
 6 карб.; квартално—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа
 50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 29.

Відень, 21-го липня 1918.

Ч. 212.

Дві маніфестації.

Київські українські часописи доносять, що в столиці Української Держави відбули ся дві маніфестації, які є висловом двох напрямів, двох змагань, двох ідей, національно-української й державно української з одного боку та проти-української й протидержавної з другого.

Дня 6 липня появили ся на вулицях Києва друковані оголошення про те, що в неділю 7 липня відбудеть ся в соборі св. Софії молебень „за здоровле його царської величності, раба Божого Миколу Олександровича“... Вранці на цвинтарі довкруги собору зібрало ся чимало публики, а між нею кількисот Українців для протесту. Смішно було дивитись і слухати, як генерали — бувші команданти корпусу з румунського фронту розмовляли: „Вкінці ми дочекались! Погляньте довкола себе, яка маса народу й майже всі плачуть від радости!“ В дійсности було так, що крім нищих-хорих на трахому, в яких ішли сльози з очей, ніхто й не думав плакати.

По скінченню служби Божої ославлений Евлогія відчитав бупім-то пропозицію вірних, щоб відслужено молебень за царя. Українці грірко запротестували: не треба, але провідник чорносотенців на Україні далі говорив: „Хоч церква стоїть і поза політикою, але я уважаю потрібним, православні християне, помолити ся тут за раба Миколу яко за людину, що багато постраждала“... Закінчив свою промову словами: „Хоч святиня і зруйнована, але все-таки святиня єсть“...

Безсоромні слова Евлогія вигнали всіх присутних Українців демонстративно з церкви. Коли по скінченню молебня заявили ся на цвинтарі монархисти з піснею „Боже, царя храни“, з боку Українців почуло ся грірко: „Вже воскресла Україна“ й чорна сотня замовкла. Українська публіка відспівала ще на-во-лішках перед памятником Хмельницького вічну пам'ять гетьманови Мазепі й „Заповіт“ Шевченка. Відповідь Українців на московську чорносотенну провокацію була спокійна, зорганізована й духово-сильна.

Друга маніфестація відбула ся три дні пізнійше. На 10 липня припадають роковини полтавської катастрофи, день невимовного суму для свідомого Українця й Українки, день загально-національної жалоби. Рада військового товариства „Батьківщина“ видала заздалегідь з сього приводу таку відозву: „Перейняті глибоким жалем у роковини катастрофального національного нещастя на широких полях під Полтавою 1709 р. дня 10 липня о 12 год. по півдні, ми, сини безмежно дорогої нам Матери-України, кличемо всіх, у кого бєть ся ще серце, повне святої любови до Рідного Краю, споманути незлим тихим словом всіх лицарів наших, що поклади житте своє в сей надто трагічний в нашій історії день. Помолимо ся за душу великого народнього страдника гетьмана Івана Мазепу. Всіх, що родив ся під стріхою, під рідною стріхою, у кого на устах брєнить наша мова, кому дорога доля й воля

Вітчизни, у кого болить душа від наруги надо всім, що святе для українського почуття, всіх вас закликаємо прийти до храму св. Софії навколїшки Бога благи прощення тим нерозумним, хто не став поруч з великим Гетьманом в оборону прав на вільний розвиток, пасливе житте України. Нєхай піднесєть ся в молитвах разом з кадильним димом до ніг предвічного Творця — Бога України наш стогін благальний, щирий“.

Відозва зробила своє. В середу 10 липня припинилась робота майже по всіх міністерствах і нижчих установах, де працюють Українці. Всі зібрали ся на подвіррі собору св. Софії, бо тут відправляла ся панахида за того, що рятував Україну з московських гадючих обіймів, затє в середині собору в столиці Української Держави архиереї — московські заїди, удержувані державними українськими грїшми — правили молебень за останнього ката України на царськїм престолі—Миколу Олександровича. Будучі українські покоління, коли культ Мазепи стане насущною потребою кожного українського серця, оповідатимуть про се казку з тисяч і одної ночі й не повірять, що таке було можливе за першого року істнування Української Держави.

Та вернім до справи. Перед панахидою в присутности владика Назарія з збором священства промовив о. Крамаренко, що віддав справедливість тїням могутнього лицаря України, тавруючи зрадником того, хто поневолив і потоптав вільний український народ. Панахиду відправив владика Назарій з величною повагою. По молебні відспівано „Заповіт“ і пролунала „Слава гетьманови Мазепі!“

Як на силу утихнуло від національного гимну й патріотичних пісень, заїмпровізовано нашвидку віче, на яким Отамановський поставив ухвалене одноголосно внесенє, що всенародне українське віче, зіbrane в жалібні роковини смерти Мазепи на майдані св. Софії в Києві, домагаєть ся негайного перенесєння з чужини до столиці України тїлних останків Івана Мазепи, Петра Дорошенка й Пилипа Орлика та похоронєння Івана Мазепи в соборі св. Софії поруч з домовиною князя Ярослава Мудрого. Для переведєння в житте сїєї ухвали вибрано комітет з назвою: „Лїга національної гідности“.

Настрій був піднесений. Хоч по вулицях ще в ночі розліплєно подекуди оповіщення, що маніфестація не буде допущєна, сформував ся похід, правда, по суперечках з „державною вартою“, яка щойно тоді уступила ся. Маніфестанти рушили по Володимирській. Попереду несли портрет Мазепи. В половині маніфестації поліціянти спинили її, наслідком чого натовп розбив ся на двє. Частина повернула по Софійській на Хрещатик.

Головну частину маніфестантів привітав на Володимирській коло губерньської народньої управи голова Всеукраїнської Земської Спілки С. Петлюра. Його підхопили на руки

серед окликів „слава“ й похід на кілька хвиль припинив ся. Потім маніфестанти рушили далі, завернули по Бульвару вниз, а опісля по Хрещатику. Всього час лунали співу. Маяли прапори в чорних, спиняли, то мирно йшли позаду маніфестантів. На думськiм майдані виринули вони наче зпід землі й обступили маніфестантів, а декого з попередніх арештували. Маніфестанти розділили ся на гуртки й помалу розійшли ся.

Обидві маніфестації кидають характеристичне світло на ту боротьбу, яка виникла тепер на Україні на національним і державним ґрунті. Дві сили стали до бою. По однім боці бачимо властивих господарів української землі, котрі мають за собою все свідоме українство, по другим московських зайд і тих з „политих чорнилом, московською блекотою“, до зде-націоналізованих душ котрих ще не встигло продерти ся світло національної свідомости й почуття їх обовязку в теперішнім таким відповідальнім часі супроти свого Рідного Краю, соками якого живуть, й його працюючих мас, які в поті чола щоденний хліб для них приготвляють. По однім боці бачимо національно-свідомі Українці і прихильників української державности, по другим всі ті елементи, що не можуть погодити ся і з самостійним розвитком України, тим більше в формі окремої від Московщини незалежної Української Держави.

Обидві маніфестації велять нам сподівати ся, що українство вступило в останню стадію боротьби й еманіпації з московських впливів. І перемога українського табору буде певна, коли в ній згуртують ся єдні духом і змаганням усі українські верстви до поодиноких одиниць включно. Тоді шойно буде забезпечена незалежність Української Держави, тоді шойно Українська Держава вступить на шлях давньої слави в міжнародніх відносинах.

Анатема.

10 липня відбула ся на цвинтарі собору св. Софії урочиста панахида по рабу Божому гетьманови Іванови в першій може—принаймні прилюдно—раз після великої трагедії українського народу під Полтавою та трагічної смерті її головного діяча на чужині, в Вендерах. Вільш двохсот років на Україні примусом відправляли ся урочисті молебні з подякою зате, що разом з козацькими трупами засипано в могилі під Полтавою волю України, що силою хитроців, думавства та підкупу, а на полях Полтави й збройною силою, ідея московського централізму на довгий час перемогла ідею державно-політичного, а разом з тим і культурного саморозвитку українського народу. Замість плачу — сміх, замість суму—злі радощі переможця, замість „вічної пам'яті“ рабу Божому гетьманови Іванови та воїнам, що положили своє життя під Полтавою за Україну, та сумного панахидного трезвону—многа літа „благочестивішому, самодержавнішому“ і радісний великодний трезвін, замість благословення та вдячності нащадків тому, хто будував і обдарував храми Божі й монастирі на Україні,— анатема йому в самім серці України, в кийській св. Софії!.. Коли-ж і як саме вперше проголошено ті анатему?

Але чогось Українцями страшно розгортати книгу історії, страшно й соромно... Бо ту анатему, хоч і з Петрового наказу, проголошено устами Українців...

Те, що стало ся у Глухові, а потім і в Москві, після перемоги Петра над Іваном, соромом покриває наші обличчя. Українці з вищих кол тогочасного духовенства виявили таке „усерде не по розуму“ в наружі над переможеним супротивником Петровим, яким самих Росіян перевершили... „Великим радом та багатия милости та таки й страху ради“ вони все зробили, щоб покласти яко мога чорніше тавро огиди на „зрадника“ й наруги над ним. Значить, не дуже далеко сягала їх історична пам'ять: вони забули, що яких небудь 55 років передтим представники української церкви гіркими сльозами

обливали ся, просячи Богдана не єднати ся з Москвою, передбачаючи, до чого те єднання доведе. Москва зламала переяславський трактат, відібрала права й вольности Українського народу і яено, як Божий день, що вірний сини України, коті взяв у руки гетьманську булаву, тим самим брав на себе і святий обовязок повернути ті права назад. Таких людей суд історії зрадниками не визнає. Але сучасники, сумнівно, чи щиро, зате з великим усердем голосили про зраду... Як відомо, Мазепа втік від Петрової помсти за межі досягання, над ним не була сила помстити ся та покарати його так, якби того бажало ся переможцями. Отже улаштвано спеціальну церемонію, яка-б собою уявляла присутнім картину можливої кари й помсти. Ся церемонія відбула ся у Глухові 5 листопаду (1709 р.). Все обставлено надзвичайно театральнo. На високім помості поставлено шибеницю, а під нею фігуру Мазепи в андріївській стьожці. На поміст вийшли Меншиков з Головініним, розірвали патент на кавалера ордену, прочитано велеріччє писане про доброзичливість і благодійність Петра до Мазепи та невдячність Мазепи, зірвано андріївську стьожку, а потім фігуру повішено. Се зробила державна влада. Ніякого обурення в грудях автора сих рядків намальована вище картина не викликає. Се зробили чужі люде, і зробили те, що взагалі роблять некультурні переможці над своїми ворогами. Але як поставили ся до сього українські кола того часу? Одні мовчали, бо щось говорити було дуже небезпечно, а інші ще й від себе додали, і додавали ті, кому се ні в якім разі не личило...

11 листопаду, чи то з Петрового наказу, чи своєю волею, приїздить до Глухова кийський митрополит Йоасаф Кроковський і переяславський єпископ Захарія Корнилович. 12-го листопаду в Троїцькій церкві, де присягав гетьман, відправлено службу Божу, а потім урочистий молебен, по ньому ж проголошено анатему й вічне прокляття „злодієви та зрадникови“ Мазепі, а негород-сіверський протопоп Афанасій Зарудський виступив ще й з проповідю, в якій доводив, справедливий сього прокляття.

Тут сього не обійшло ся без церемонії, якої краще не бачили-б очі сучасники, картина якої ліпше не дійшла-б до тих їх нащадків, що не втратили сумління й здібности червоніти від сорому. І справді червона фарба сорому й зараз заливає обличчє читача... У саму церкву внесено портрет Мазепи. Митрополит Йоасаф своїм святигельським жезлом ударив портрет у груди, а духовенство, обернувши свічки до портрета, співало: „анатема, анатема, анатема“. Ледви чи з наказу митрополит взяв на себе роллю, яку аж страшно назвати власним її іменем!

У Москві також таки наш земляк Стефан Яворський, блюститель патріаршого престолу, стверджував сю глухівську анатему. В Успенській соборі з уст сього владики пролунали на віки зафіксовані слова: „нам, зібраним в ім'я Господа Ісуса Христа і святих апостолів, дано від самого Бога в'язати й розршати, і аще що зв'яжемо на землі, буде зв'язано і на небесі. Зрадникови Іванови Мазепі за нарушенне клятви та зраду великому государеві—анатема!“ Всі присутні архієреї за ним проголосили тричі: „анатема, буди прокляті!“ Так за 55 років пересування під московською владою занепадо морально українське духовенство, так заїв його сервілізм до остаточної втрати всякої людської гідности, не кажу вже, пастирської... Вони поваленому вже ворогові Петра, того самого невіри й блюзніра, що на своїх розпустних вечірках ганебно знущав ся над усіма християнськими святощами, читали лекції й дячав ся, у своїй власній невдячності, проголошуючи й анатему, забувши все те добро, яке зробив він для церкви.

Отак „вдячні“ сучасники пошанували того, хто Україну покрив збудованими ним церквами. Хіба невідомі їм були великі жертви сього „зрадника“ на духовні й освітні цілі? Хто то побудував на Україні величні ще й тепер храми, обдарував найбільш шановані народом монастирі й церкви

багатими розкішними будовами, образами, дорогими річима? Навіть тепер, коли українська церква з царського наказу відреклась Мазепи, й всякі пам'ятки від нього нищено, затирано всяку про нього пам'ять,—ще й тепер уся Україна повна тих ріжних пам'яток небувалої гетьманської щедрости для церкви. Печерську Лавру Мазепа відновив, обвів монументальними мурами, що й тепер дивують око глядача, поставив гарні брами з церквами на них, т. зв. святу браму й другу, т. зв. економську. Недурно його портрет на стіні вівтаря Лаврської церкви ховав ся до останніх часів. Але чи мала-б св. Лавра сміливість помолити ся за свого „здателя і благодітеля“ Богови? По Мазепиних ворогах там урочисто молили ся, а в св. Софії йому на всю Україну проголошувались прокльони, а на сторінках „Кієвлянина“ назва Мазепинця була лайливим словом, яке так любили вживати особливо київські панотці з ширих і лукавих прихильників єдиної неділимої...

В Пустино-Миколаївськiм монастирі вiбудував Мазепа нову величезну церкву св. Миколая. Вiбудував наново брацьку церкву Богоявління і поставив новий будинок для Академії. Але на цвинтарі собору с. Софії щось не видно було панотців-професорів Академії, не побажали вони взяти участі в панахиді по тому, в чий хаті та йогож і ляляли до сього часу, та певно й далі ще лялятимуть з свого великого розуму.

Довго було-б перераховувати всі пам'ятки Мазепи на Україні й поза нею. Навіть у церкві Гробу Господнього в Єрусалимі на великі свята замість антимінеу на престолі кладуть подаровану Мазепою срібну плиту, артистично гравіровану.

Панахида 10 липня вернула раба Божого Івана в лоно церкви. Чи будуть же після сього молити ся за нього принаймні хоч у брацькій церкві? Чи політичного світогляду, утвореного підручниками Різдественського й Іловайського, не перетворили й академічні катедри? — Доживемо до 22 серпня ст. ст.— побачимо.

(Нова Рада).

М. Сивий.

Гетьман Павло Скоропадський про актуальні справи на Україні.

Про політику кабінету висловив ся гетьман Павло Скоропадський в листі до председателя Ради міністрів Хведора Лизогуба, принесенім київськими часописями з 8 липня. Ось його текст:

Шановний Хведоре Андрієвичу! Минуло 2 місяці від того часу, як на Україні збудувалась нова влада й ви згодились стати найближчим моїм співробітником в справі відбудування Української Держави та складення кабінету міністрів. За сей час я мав можливість близько познайомити ся з Вами й переконатися, що Ваші погляди та змагання вповні відповідають моїм.

На моїх очах протікає вся діяльність Ваша, Ради Міністрів і окремих міністрів. Я знаю всю ту масу праці й енергії, котру Ви й закликані Вами в склад кабінету міністри вкладаете в діло, не жалкуючи, в повному змислі сього слова, ні своїх сил, ні здоров'я. Ся виключно по своїй напруженості праця дала вже свої плоди й поступенно наладжують ся ті правові, економічні й фінансові основи, на котрих повинна відродитись нам рідна Україна.

Напрямок політики Вашого кабінету, який поставив собі метою закріплення на Україні сильної влади, законности, збудування могутньої, незалежної Української Держави на міцних національних і демократичних основах, — вповні відповідають моїм поглядам і змаганням. Через те я вважаю особливо коштовним для мене обов'язком зложити Вам і всім панам міністрам мою глибоку подяку за те, що у виїмково важкім часі Ви всі допомогли мені покласти початок

міцному будуванню Української Держави та й далі сьогодні, не покладаючи рук, працюєте на користь процвітання українського народу. Разом з тим я вважаю необхідним відмітити, що, не дивлячись на всю сю виїмково напружену працю, деякі питання первостепенної державної важливости все ще потребують прикладання особливих потуг з боку уряду.

Першим питанням в сій області є невідповідаючий в деяких випадках підбір осіб, призначених на посади в Міністерстві внутрішніх справ, недостача згоди, а иноді навіть протирічність їх вчинків на місцях з цілями й метами центрального уряду. Не можу поставити сього у вину Міністерству, бо вповні розумію, як важко було зробити відповідний підбір осіб при сучасних умовах.

Але я надаю сьому питанню особливо важливе значіння. Необхідно мати на місці людей твердих і рішучих, але так само необхідно, щоб сі люде працювали вповні відповідно до духа й напрямку державної програми.

Друге питання се те, що основа наміченої мною аграрної реформи до сього часу майже невідома в широких кругах населення, пояснюється ся ними неправдиво й сим складається ся крайнє корисний ґрунт для найзлоумиснішої агітації.

Третім питанням є організація харчової справи й боротьба з спекуляцією. Під сим оглядом осягнених Урядом за минувші 2 місяці результатів не можливо признати досить задовольними. Міжтим всі безладдя в сій області викликають найсильніші незадоволення і рухи серед маси населення.

Врешті найсерйознішим питанням є відсутність до сього часу належного освідомлення для широких мас населення з діяльністю Уряду, з його метами та змаганнями. З огляду на се плідотворна, направлена до добробуту українського народу діяльність Уряду, яка проникнута змаганням до здобування самостійної незалежної України, — зостається ся невідомою не тільки в масі селянства, але навіть міськкому населенню. Мало того, на тімже ґрунті виникає зяєкма й не зустрічаюча належного відпору агітація проти сьогодні існуючого Уряду. Я вважаю необхідним повідомити Вас про все те через те, що в основу всіх моїх взаїмних відносин з моїми співробітниками я незмінно кладу повне довіря і повну відкритість і завжди ділюсь з ними всіма моїми сумнівами, побоюваннями й надіями. Я переконаний про те, що вказані мною справи також будуть близько прийняті до серця Вами й панамі міністрами, як вони були прийняті мною.

Я глибоко переконаний, що Ви, глибоко поважаєний Хведоре Андрієвичу, й поважані Ваші співробітники міністри допоможете мені поконати як перераховані мною вище труднощі, так і ті перешкоди, котрі стоять перед нами та які треба побідити на шляху осягнення загальної нашої великої задачі: збудувати на здорових національно-демократичних основах Українську Державу могутньою, самостійною і незалежною.

Приношу Вам запевнення в глибокім моїм поважанні і щирім відданні Вам Павло Скоропадський.

В імені Ради міністрів відповів її председатель Лизогуб, що „в єднанні з паном Гетьманом і в його довіррю Українське Правительство черпає і на далі черпатиме енергію для великої справи будування на твердих і національно-демократичних основах світлої будучини дорогої нам України, при чім за свій обов'язок вважає, прип'явши до незмінного керування всі паном Гетьманом пороблені уваги, доложити всіх своїх сил для переведення їх у життя“.

Про другу з точок, підданих гетьманом Скоропадським під особливу увагу Ради міністрів, а саме про аграрну реформу висловив ся ширше гетьман перед делегацією хліборобів чотирьох губерній: харківської, херсонської, полтавської і волинської, яка дня 21 червня завітала до гетьмана, познайомила його з становищем на місцях і прохала, щоб уряд зорганізував охорону, відповів судівництво, тверду владу та лад і далі

непохитно працював над установленням нормальних умов життя України.

Відповідаючи хліборобам, гетьман сказав ось що: „Ми вживаємо всіх заходів, щоб селянське трудове населення не перенесло всіх труднощів переходового часу. Мене вибрали й на мені лежить обов'язок повернути лад Рідному Краєви. Зараз після виборів я перебуваю в помешканні, в котрім я працюю. Становище було в той час дуже тривожне, але я сказав, що звідси я не вийду, не зорганізувавши наново кабінет міністрів. Кабінет з одних лише міністрів зразу звичайно не міг приступити до службових справ і управи державою, доки не вдалось наново зорганізувати, а почасти змінити в міністерствах, які страйкували, урядовців і налагодити складний апарат державної управи. Законів поки-що нема, старі в більшості не підходять, треба побільше освітлені, щоб приложення їх зустріла країна яко бажаний акт. Я чудово розумію, що влада на місцях повинна бути в руках старостів. Однак покликання старостів на посади не таке просте й на вибір їх та покликання йде багато часу.

Ми розуміємо стан справи й разом з міністрами працюємо до самого земства, стараючись скоріш складати закони й перетворити земства, замінюючи деяких людей людьми землі, щоб земства стали установами, які дають користь кращій частині населення — хліборобам, котрих уважаємо за необхідне притягнути до управи. Аграрний закон проводить ся, великі маєтки ділитимуть ся, але треба переводити се не відразу й не безглуздо, пам'ятаючи, що все багатство України в землі. Згадайте, що нам потрібна фабрична діяльність, через шведських заводських маєтків.

Всі закони виробляють ся в комісіях. Володіння земства будуть цілковито змінені й туди будуть покликані люди праці, люди землі — хлібороби, а при тій я прошу можливо частіше подавати відомості про їх діяльність повідомим старостам. Я сьогодні-ж видам розпорядок про необхідні поїздки старостів, як повіта.

Відповідаючи на окремі запити старостів, гетьман сказав: говорять серед народу, що земля не дасть. Се неправда: закон розробляється, але не можна його відразу видати, не рахуючись з історичним та юридичним боком питання. Великих маєтків більше не буде, земля передається хліборобському населенню, але в скільки не більше 25 десятин в одні руки, при чім купівля землі оглядається в різних місцях також недозволена. За сим наглядаються власті та прокурорський догляд. Поміщикам надається право продати всю землю державному земельному банку для утворення земельного фонду Держави. Уряд сам буде ділити між безземельних земельні запаси. Тільки треба пам'ятати, що для всіх землі не вистарчить, а тому треба підняти промисловість краю. Україна не має напр. своєї текстильної промисловості. Треба всіма силами підняти нашу промисловість і заснувати по всій Україні кооперативи, що значно поліпшить життя Рідного Краю.

На запитання про суди гетьман відповів: невідповідні судді будуть усунені, а на їх місце будуть призначені інші з відповідною освітою. Зараз звернено увагу на поліпшення роз'їздів судових властей. Одержуючи раніш разом з роз'їздами судів 300 або 300 карбованців, судових слідчих нараз не має спроможности частійше виїждати. Тепер винагорода судів діячів буде побільшена. Поліпшені будуть засоби переїзду. Між иншим використається ся для роз'їздів судових діячів ті автомобілі, котрі залишилися від війни.

Дуже важне питання відносин України до Московщини порушив гетьман Скоропадський дня 29 червня, прийнявши слухачів учительських курсів числом сотні душ. При сій нагоді гетьман виступив таку промову:

„Панове вчителі! Більше ніж 250 років минуло від того часу, коли Україна зєдналась перемисловською умовою з Московщиною, як рівна з рівною.

Весь сей час об'єднаного життя України з Московщиною можна назвати тяжким 250-літнім ярмом національної неволі українського народу. На протязі сього довгого часу московська політика „помосковлення і централізму“ зробила те, що український народ забув, хто він і чий вони діти. Дійшло навіть до того, що відставив синів України соромити. Дійшло навіть Українцями, вживати свою рідну мову, уважаючи її за свою мужицьку, навіть носити свої національні прізвиська. Після загально-російської революції, коли пута централізму були назавжди розбиті, коли український народ зміг виявити своє національно-державне обличчя, — державну владу на Україні захопили темні невідповідальні люди, котрі не змігли або не хотіли, або не виступили державним безладдям бажали доказати неможливість існування незалежної України.

Коли утопійність політики сих людей досить виявилась, коли український народ переконав ся про потребу міцної влади, яка змогла б забезпечити українському народови вільний розвиток його духових, культурних сил, — я, як вірний син України, примушений був послухати голосу народу та свого серця й узяти всю державну владу в свої руки. Прохаю пам'ятати, що не задля себе взяв я сей тяжкий тягар, а задля користі українського народу. Я висловлююся так: „не про себе турбуюсь я, а про те, щоб жила вільна й незалежна самостійна Україна“.

Народні потреби мені добре відомі і я пороблю всі заходи, щоб утворити краще його життя. Вас же, панове, прохаю, коли розідете ся на свої посади, прикласти весь свій розум і кохання до Неньки України на те, щоб підняти рідну національну школу як пайвище, розуміючи, що тільки освіта допоможе народови вийти на кращий, спокійний і рівний шлях життя.

Крім того прохаю вас, панове, вжити всіх заходів, щоб розтолкувати мало освіченому народови про винні існуючу державну владу й розкрити народови очі на тих, хто в неспокої і людським хвилюванні бачить свою власну користь.

Прохаю пам'ятати, що я не той, хто багато обіцяє й нічого не дає, а той, хто працює мовчки, маючи своєю метою тільки щастя народови, українського народу. Єдиний, незалежний, вільний Україні слава!“

У відповідь на промову виступили міністр освіти Василенко й декотрі слухачі з промовами, в яких вказували на найпекучіші потреби української школи. По скінченню прийому перейшли гетьман і члени зїзду до саду, де пан гетьман на протязі пів години в товаристві народних учителів і учительок балакав з ними про пекучі справи. Між иншим сказав гетьман, що незабаром Рада міністрів ухвалить законопроект про поліпшення матеріального становища учителів українських шкіл.

Дуже важною справою для Української Держави є самостійність, автокефальність української православної церкви і за самостійну, автокефальну церкву заявив гетьман Скоропадський на другій сесії церковного собору. Дня 6 липня прибув гетьман на собор і звернувся до нього з промовою на українській мові, а в сій промові, згадавши за ту охорону, яку мала українська православна церква від колишніх козацьких представників, виводив між иншим:

Зважаючи на се, я гадаю, що наша православна церква, яка одночасно з Українською Державою вийшла на вільний шлях життя, віри й правди, до якого веди його поведе й тому шляху віри й правди, до якого веди його поведе й великі духом владики: Петро Могила й інші, бо всі ми добре знаємо, наскільки нерозвинутий наш народ і скільки ще прийде ся положити сил і розуму, працюючи на сьому полі, але я певний, що духовенство буде щиро провадити культуру, любов до Рідного Краю і віри серед українського народу. І я гадаю, що розцвіт православної віри, розцвіт духовенства буде хутко йти

у нас на Україні, бо кождий з нас розуміє, що розцвіт національного духовенства се розцвіт вільної Української Держави, яка спираєть ся від малого до великого на сильних духом, окутаних любовю до віри й Рідного Краю.

Бажаючи повного й вільного розвитку православної віри та духовенства, я хочу, щоб всі діла української церкви рішали ся тут у нас, на Україні, і тоді тільки будуть корисні наслідки і вашої праці і бажань народу.

Кажучи се, я не хочу сказати того, що я і Уряд втручаємось в церковні діла. Ні, а тільки стоячи на чолі Української Держави, я хочу, щоб культ православної релігії, який є великою основою державности, досяг апогея, якого-б не змогли зломити ніякі ворожі заходи, котрі може захотять „насунутись на нас з боку“.

Закон про українське громадянство.

Рада міністрів ухвалила, а гетьман затвердив отсей закон про громадянство Української Держави:

1. Під громадянином Української Держави розумієть ся та державно-правна приналежність людини до неї, що надає особі права й обовязки українського громадянина.

2. Громадянинові Української Держави забороняєть ся одночасно бути громадянином, чи підданим иншої держави.

3. Вся повнота політичних прав Української Держави, в тім числі активне й пасивне право участі у виборах до публично-правових установ, а також право державної публично-громадянської служби належить тільки громадянам Української Держави, але-ж на них упаде обовязок дбати всіма силами про добро Української Держави, не жалкуючи для неї навіть свого життя.

Примітка 1: На державних і публично-громадських посадах чужоземці можуть служити в тих установах, де се допускаєть ся винятковим законом.

Примітка 2: До видання нового закону про державну службу закони російської держави про сю службу мають силу і в Україні.

4. Усі російські піддані, що пробувають на Україні під час видання сього закону, визнають ся громадянами Української Держави. Хто з них не схоче підлягати сій постанові, той мусить подати про те заяву місцевому старості, на протязі місяця від дня одержання сього закону на місцях, для запису в окремий алфавит підданих і громадян чужих держав.

Примітка: Особи, які з російського підданства не перейшли до громадянства Української Держави, повинні одержати від свого уряду національний документ про свою особу, а до того повинні одержати від місцевого старости посвідчення на право перебування на Україні, яке даєть ся на реченець не більше шести місяців.

5. Всякий, хто народив ся на території України, хочби він постійно перебував поза межами її, має законне право уважати ся українським громадянином при умові, коли він подаєть про те заяву на протязі року після осягнення повноліття. Повнолітні-ж під час видання сього закону повинні подати таку заяву на протязі року після оголошення закону.

6. Ті особи, котрі самі або їх батьки осіло перебували на Україні, але під час видання сього закону перебувають поза межами її, можуть звернути ся на протязі одного року від дня оголошення сього закону з проханням зачислити їх до громадян Української Держави.

Примітка: У випадку пропуску реченця, зазначеного в сій статі, прохання про прийняття до українського громадянства належить до розгляду, коли особа, яка просить, докаже, що пропуск став ся з причин, які заслуговують на увагу.

7. Особи, що зазначені в статях 5 і 6 сього закону, свої прохання про українське громадянство подають на місцях свого перебування найблизшим до них закордонним представником Українського Уряду, котрі, по розгляді відповідних доказів, видають їм посвідчення про українське громадянство, одночасно сповіщаючи про списки таких осіб Уряд свого краю і уряд держави, при яким вони пробувають. Не забороняєть ся особам, котрі з причини, яка заслугує на увагу, не мали змоги звернути ся до українських представників поза кордоном, звертати ся з відповідними проханнями до адміністраційного відділу окружного суду по місцю свого приїзду на Україну.

8. Инші особи набувають собі право українського громадянства: а) народженням від громадян Української Держави, б) шлюбом чужоземки з українським громадянином, в) усиновленням чужоземця до 17 року громадянином Української Держави, г) натуралізацією.

9. Право громадянства набуваєть ся через натуралізацію при умових: а) коли особа має правоздатність і дієздатність, б) коли вона перебуває на Україні на протязі 8 років, в) коли вона має спроможність годувати себе й родину.

10. Крім сього громадянство Української Держави можуть придбати такі особи: а) українська громадянка, що пішла за чоловіка чужоземця, коли сей шлюб спинить ся ним, б) народжені від шлюбу з чужоземцем діти української громадянки, які після скасування шлюбу залишають ся коло матерей, в) чужоземці, які скінчили вищу чи середню школу на Україні та не пізнійше двох років після скінчення освіти подали прохання про прийняття їх до українського громадянства, г) чужоземці, які зробили Українській Державі значні услуги. Черераховані в сій статі особи приймають ся в українське громадянство, коли оселять ся на Україні та зроблять заяву про своє бажання бути українськими громадянами.

11. Право громадянства, придбане згідно з 8 і 9 статями сього закону, поширюєть ся на дітей осіб, що стали громадянами, коли ті діти не дійшли до 17 років.

12. Всім, хто просить про прийняття до українського громадянства, можна відмовити задоволенню їх прохань, коли мають ся підстави про їх ганебні вчинення, про плямуючі професії або про можливу від них шкоду для Української Держави.

13. Прохання про прийняття до громадянства Української Держави виключно осіб, які зазначені в ст. 5 і 6, подають ся до адміністраційного відділу окружного суду по місці перебування прохача. При проханні чужоземця мужьського полу, підлягаючого по закону своєї батьківщини військовому обовязкови, треба прикласти посвідчення про те, що він виконав військовий обовязок або вільний від нього. Суд, по розгляді прохання з боку всіх умов надбання прав громадянства, учиняє постанову про призначення прохача громадянином Української Держави й після обяви її прохачеві надсилає копію сєї постанови до відповідного губерніяльного старости.

14. Постанови суду по справам про громадянство можуть бути оскаржені до генерального суду в двохтижневий реченець прохачем, чи губерніяльним старостою. Сей реченець рахуєть ся для прохача від дня обяви йому постанови суду в остаточній формі, а для губерніяльного старости від дня одержання в канцелярії його копії постанови суду. Скарги подають ся через той адміністраційний суд, який склав оскаржену постанову.

15. Коли з боку губерніяльного старости не буде надіслана в певний реченець скарга на постанову суду про прийняття до громадянства, суд видає зацікавленій людині посвідчення про її українське громадянство.

16. Кождий прийнятий до громадянства в порядку ст. 7 і 13 сього закону повинен виконувати присягу на вірність Державі по прикладеному до сього тексту.

Примітка: Особи, які по своїм переконанням не признають присяги, дають замість неї урочисту обіцянку

на засіданні адміністративного відділу окружного суду. Текст цієї обіцянки такийже, як присяги, тільки в пропуском слів „та заприсягаюсь“.

17. Право громадянина відпадає, коли громадянин Української Держави приймає громадянство або підданство іншої держави.

18. Кожний громадянин Української Держави має право зрікти ся громадянства України. Але-ж се зречення розриваєть ся не ранійш ніж після трьох років перебування в українськїм громадянстві.

19. Хто без належного дозволу вступить до підданства іншої держави, той підпадає карі, зазначеній в 1 ч. ст. 325 „уложен. наказ.“, і йому забороняєть ся повертанне на Україну.

20. Заява про бажанне зрікти ся українського громадянства подаєть ся до адміністративного відділу місцевого окружного суду. В тій заяві доказом по документах зазначаєть ся до громадянства або підданства, до якої держави прохач переходить. Коли-громадянин Української Держави повинен відбувати військовий обовязок, увільнення від громадянства розриваєть ся тільки після того, як він документально докаже, що відбув сей обовязок або по закону увільнив ся від нього. Увільнення від громадянства розриваєть ся тільки тим, за котрими нема ніяких недоплат по особистих податках.

21. Хто зрік ся громадянства Української Держави, той має право прохати знову про прийняття в громадянство її не ранійш ніж через 5 років від часу виключення з громадянства. Виїмки від цього реченця можуть робити ся тільки з розршенням Ради міністрів.

22. Закон про громадянство, який ухвалила Центральна Рада 2—4 березія 1918 р., касуєть ся.

Додаток до закону про громадянство.

Закрисяжне обіцяње: Обіцяю та закрисягаюсь бути завше вірним Українській Державі, як своїй Батьківщині, охороняти інтереси Держави та всіма своїми силами допомагати її славі й розцвітові, не жалкуючи для цього навіть і свого життя.

Обіцяю та закрисягаюсь не визнавати іншої батьківщини крім Української Держави, щиро виконувати всі обовязки громадянина її, корити ся її Правительству та всім поставленим від нього властям, завше маючи на думці, що добро та розцвіт моєї Батьківщини мусять бути для мене вище моїх особистих інтересів.

3 поезій полоненого М. Капельгородського.

* * *
Я їду з трівогою на день,
Коли Вкраїну знов побачу;
Не знаю ми, чи в звуках плачу
Чи в звуках радісних пісень.

Я-б не хотів ридати в той час...
Ридав я досить в дні неволі.
Тому-б хотів, щоб пісень волі
Бадьорі звуки стріли нас.

Але чомусь душа болить
І серце болісно стискає,
І віри щось в мені немає,
Що буде радісна та мить.

Хотів би я, щоб мій сумнів,
Коли побачу я Вкраїну,
Розвіявся в першу-ж хвилину
Легеньким подихом степів;

Щоб спогади з дитячих літ
І дійсність радісна сплели ся
І чарівним ліком полили ся
На білї душі — неволї слід.

Але... це-ж ряд незбутніх мрій!..
Бо різно це життя хвилює
І не знати, що то нам готує
В таємній глибині своїй...

В одну з хвилин мені здалось,
Що все, чого так довго ждали,
За що боролись і вмірали,
Це в решті-решт таки збулось.

Але убогий наш нарід
Наслідком дової неволі
В великі дні своєї ролі
Не зрозумів ще так, як слід.

Розгоном різних хвиль життя
Піднявся він високо... та сили
Не стало в нім, як наступили
Часи страшного бороття.

І сталося те, що малось статі:
З ясних висот розлі в долину,
Бо лиш свідомість України
В тій висоті змогла-б вдержати.

Нарід же наш її не мав...
Наслідком тяжкої неволі —
Він мовчки зник коритись долі
І спокійно сном байдужим спав...

Та грім страшний цієї борні
Збудив його від сну тяжкого,
І прокинувся він, коли круї його
Палало все в страшнім огні.

І не вичю я мій нарід,
Що, скинувши ярмо неволі,
Проте не зміг своєї ролі
Він зрозуміти так, як слід.

Але чомусь душа болить
І серце болісно стискає,
Що на Вкраїні вже немає
Того, що малось одну мить.

І де не лялем: навкрупи
Чужі слова, чужі ідеї, —
І ростимать ся за неї
Її недавні вороги.

І сум... і жаль...

* * *

Нехай це так!.. Ви нас перемогли
І навіть легко так добились перемоги,
Бо інші тут за вас тілами полягли
І проложили вам широкі дороги...
І ви забрали все, чого ми досягли,
Але удержати на жаль не мали змоги,
Бо в рабстві тяжкому ці двіста з лишнім літ
Був наш нарід...

Та рід не в тім... Хотім-б знати ми,
Відколи ви Вкраїну покохали
І де були тоді, коли серед пітьми
Ми Краю Рідному дорогу прокладали?!

*Коли з брудних вязниць забуту вже людьми
В страшних зусиллях ми Україну добували,
І в час, коли Україну добули,
Ви де були?!..*

*Чи то не ви в часи цій борні
В ворожій таборі заодно з ворогами
Боролись против нас, щоб знов вернути дні,
Коли безмежно скрізь ви володіли нами?!..
Ми добре знаєм вас: для рідної землі
І для людей були ви тільки науками...
Святі ідеї ті, що завжди тріли нас,
Чужі для вас!..*

*Але тепер найкращу з цих ідей
Вже зовсім здійснену ви з наших рук забрали,
Бо мало ще на жалі свідомості в людей;
Потрібних сил ми в слушний час не мали,
Не стала бо полуда, ще з очей
В людей рабів, що нині вільні стали.
Поки пробудеться від чаду рабства всяк,
Хай буде так!..*

*Керуйте ви!.. Щоб Рідний Край спасти,
За владу ми не станем битись з вами,
Ми горді тим, що й ви теж мусите іти
Шляхами вільності, проложеними нами.
В цій запорука нам, що нашої мети
Достигнемо колись!.. Той час не за горами,
Бо більші вже ні кайдан, ні тяжкої тюрми
Не знаєм ми!..*

Михайло Коцюбинський.

В його душі була бездонна самота, а в тім, що душа його творила, безмежна любов. Любов до того страшно самотнього сотворіння, що йому на імя: людина. І може тому все те, що вяжуться з іменем Михайла Коцюбинського, ще й сьогодні таке незабутнє, невимовне, просто — незбагнене. Про нього ось смішно мало сказати, що він новеліст, і за мало сказати, що він артист, чогось за мало навіть назвати його тільки поетом. Бо і новеліст і артист і поет в ній вирінають і творяться з глибин тої могутньої любови до самотньої людини та її самотнього світа, що неначе перетворює його тіни ореолом доброго Генія. Ореолом всевидючого Генія милосердної любови. Дійсно між великими українськими творцями краси — Михайло Коцюбинський се поет милосердя. Все всемирного, все виправдуючого, все чудово визволяючого милосердя. Здається іноді, що ніхто з великих українських поетів не вмів з такою ніжною любовю відтворювати страждання людини, як він. Шевченко любить людину, бо він ненавидить все те, що є поневолюючим паризмом в життю. І тому він передусім поет великого, потрясаючого престолами та царськими імперіями гніву. І Франко любить людину. Але він любить її тому, що в нього смертельна ненависть до всякого рабства, й тому він передовсім поет боротьби за волю духа. А про Коцюбинського хотілося б сказати, що він тільки любить.

Любить тою любовю ангелів, матерей і поетів, яка тому така казково гарна, що їй нема меж. Невжеж се тому він як творець почувався таким самотнім в тім середовищі нашої сучасности, в яким кумедною модою стало саме між поетами проголошувати себе жерцями тої боговито-гордої краси, яка називає суспільство сірою товпою, а людину — безглуздим буденником і хоче промовляти до них тільки заплутаними алгоріями й темною символікою? Бо навряд чи ціла артистична творчість Коцюбинського не є ще один доказ на те правило, що всяка справжня духовна велич у своїх видимих проявах така проста й невишукана, як пишність строю

весняного квіту. Як що спинити ся на чисто зовнішніх признаках його творів, се властиво ніщо інше, як тільки реалістично-побутові картини. Але що таке реаліст, що таке побутовець? Говорачи ось сими словами про цілість сотвореного Коцюбинським, не висловлюємо навіть може й того, що кажемо, називаючи IX симфонію твором музики, а Муріллеве Вознесеніє — картиною. На її останніх вершинах — нема для штуки ніяких дефініцій, ніяких теорем, ніяких правил. Є тільки яснovidючість божественного захвату. І як що слово мистецького творця мало силу викликати в нас той божественний захват красю, в сьайві якій ми нагло бачимо найглибшу душу світа й пізнаємо її і відчуваємо ся її частиною, — тоді той творець — мистець з Божої ласки, а його твір — дарунок віків.

Бо віками треба людині ждати на того, хто в силі сотворити той захват душі, який нас на одну хвилину єднає з усяким сотворінням кругом нас, з усім, що живе і відчуває, з глибинами й вершинами життя, з його демонами і його темрявою, з його сонцем і його Господом.

А Коцюбинський єднає нас своїм чудно-люблячим словом з тим усім може так, як ніхто інший в нашій письменстві. Бо у нього до всякого сотворіння, до всякого, що живе й відчуває, є отся казково гарна любов поета, який немає меж.

Велуху ся ось у його німу мову, потоплений у полишені ним народови книги, і дивую ся сьому його ніжно-тонкому спочуванню для всякого, що звичайно для нас, рабів буденщини, менш-більше байдужне, властиво чуже, а іноді просто мертве. Вглибити ся-б тільки у його „Intermezzo“, що тут за яснovidючість проти найгаємнішої істоти тої мертвої на око природи! Хмари, легіт вітру, зелень збіж, хвилюючий шовк їх ланів, запах і шепіт левад, визвольну титурю божественну піль — відтворює, ні — ще раз сотворює Коцюбинський не як письменник, не як маляр, не як простий поглядач, а тільки як необхідна частина, від віків тут приналежна частина сеї природи докруги. Він наче з хмарами — хмара, з колосом — колос, з леготом — легіт, а з тою людиною, до якої каже те безсмертне: „Говори, говори...“ — людина. Як всевидючий геній милосердної любови, що став мандрувати просторами людського життя. І тимже серцем люблячого генія він переживає в „Тінях забутих предків“ кожду квітку, кождий камінець, кождий шмат неба Гудульщини, стає в тім незабутнім нарисі „Лист“ пристрасним оборонцем отсих домашніх звірят, що їх людина собі убиває на їду, відтворює в „Дялечці“ красу бурі й, де тільки з нею стрінеться, оживотворює природу в її найгордїйших самотинах.

Бо Коцюбинський все і всюди — любить. І людину, і комаху і рослину, бо в його розумінню все те живе своєю душею і відчуває, і все те невимовно самотнє. Найпаче-ж людина. Вона найсамотніша з усіх. Чи-ж не гірко самотна ось ся донечка артиста в „Цвіті яблуні“, яка саме тому, що вона вмирає, стає для свого батька чимсь вповні чужим, чимсь, що не має з живою людиною вже нічого спільного. Аж глум, — а проте так воно є. З комнати хорої ось доходить до артиста відгуки муки конаючої дитини, а йому в голові: „Гідрохіон... Гідрохіон...“ „Чи хочете оселедця?“ „Що, якого оселедця?“ А з артистом дивується ся і читає. Справді: що, про якого оселедця тут то говорити? Адже дівчатко вмирає... Ну, та хай собі вмирає. Артист навіть в хвилі, як бачить донечку вже мертвою у домовині, все-таки той самий. Він відчуває те, що смерть сеї істоти стане для нього тільки сюжетом до якогось нарису.

„Ти не гнівайся на мене, моя донечко?“

Але куди бідній донечці вже гнівати ся, куди взагалі людині за те гнівати ся, що її долею на сім світі є бути самотною. Болюче, нечувано, а іноді просто страшно самотною. Коцюбинський творить властиво один одиницький ряд малих і великих трагедій самотности. Він добуває все ту хвилю, в якій круг особистого життя людини відривається від кругів

життя інших людей, вичуває найтаємніші звуки, думи та красоти розпуки тих несподівано відірваних, безпомічно і безцільно кружляючих шарів самітних душ, і зза того у нього скрізь ся м'ягка, меланхолійна мова, немов голос сестри милосердя; зза того той утасний жаль, який неначе перлами найчистішої лірики перетворює його стиль, зза того ся чудова тонкість малюнку, яка в силі відтворювати кожду й найдрібнішу рисочку тіла, віддати словом навіть дзюркіт жайворонка і в силі вичути й виявити словом найтаємніший подих землі. І читаючи ті його книги, здасть ся нам, що Шопенгауер справді мав слухність, коли говорив, що ясновидюща не любов палко закоханих, а незвичайна свята любов тих душ, що милують ся, прощають і усмиряють. Бо у Коцюбинського кождий малюнок говорить про те, що в нього ясновидюще око, і кожде слово його каже про те, що його ухо гідне було його ока. Ось він навіть у тих

Гетьман Іван Мазепа.

(Портрет з королівської галерії картин в замку Ірінсгольм над озером Мельре недалеко від Стокгольму).

нарисах, котрі розмалював на тлі чужонароднього побуту, сотворив щось близьке всякій людині. Хіба ж можна забути коли того бесарабського виноградника, якому філюккера нищить увесь виноград? Або сю самітну дівчину, Туркиню Емене, яка так болюче караєть ся самотою глухого кута? Або сих двоє, що самітно люблять ся, Алі і Фатме, які аж студію морських хвиль приборкують страшний жар самітного коханья?

Ні — нехай се Бесарабія або далека нам Туреччина, або той чужий нам край, з якого три самітні черниці втікають „У грішний світ“, сей чудово-творчий поет вміє всюди схопити ту тайну людської душі, яка спільна всякому й найдальш і найглибш і найвище живучому людському осередку, і тихим словом етавляє подобу сих вічних людських душ перед нас і неначе шепче: повний любови й милосердя:

— Esse homo (Се людина).

Турок се, Черкес, Молдаванци, чи такі Українці? Ну, так що? Адже Коцюбинський любить саме тою любовю ангелів, матерей і поетів, яка тому така визволююча, така цілюща в своїх солодких словах, що їй немає меж. Немає їй у Коцюбинського ні меж простору, ні меж часу, Як же живучою ось і є перед нами чумацька минувшина. до якої поет Коцюбинський долітає „На крилах пісні!“ Як дуже видаєть ся нам теперішністю та давно прогомніла доля тих двох козацьких душ, що „Дорогою ціною“ бажать здобути щастє своїм самітним душам! Для Коцюбинського людина всякого середовища та всякого часу дорога, як вона тільки караєть ся своєю самітною мукою.

Гетьман усієї України Павло Скоропадський.

Найпаче-ж своя, рідна українська душа.

Ось той сердешний старик та його сиза подруга, в яких „Пятизолотник“, захований глибоко в скрині на ту хвилю, в якій його запотрібує — свій Рідний Край. Або тих двоє бездольних, що їм судило ся шукати любовного щастя „На віру“. Або той бідний „Ціповяз“, що у своїй самітній нужді пише лист-скаргу до царя. А де далі, на вершини поетового таланту сотворювати великі захвати, там стрічають нас вже глибини душ, які неначе змалювано для віків.

Бо чи не предивний захват силою людського почування розбуджує в нас поет, малюючи нам усі прірви й усі вершини тої любовної пристрасти, якою палає бідна „Лялечка“ — ся учителька Раїсса Левицька — до здорового тілом і душею О. Василя? Знаю одну новелу Кляри Фібіі, в якій також подібно самітна дівоча душа запалюєть ся огнем любови. Але німецька поетка, хоч і жінка, не дає — на мою гадку — такої безумовної цілоти любовного почування, як Коцюбинський. Фібіі веде нас від одної зворотної точки до

другої й наче каже: „Тут вершки почування, а те, що лежить між ними, уявіть собі самі.“ А Коцюбинський повний тої неблаганої мікроскопійности малюнку, яка не дозволяє артистови ні на один пропуск, на ніякі павзи, ніякі точкування й, здасться мені, що саме тому артистична спадщина його розмірно не велика. Під сям оглядом він пригадує живо Стендаля і Фльобера. Хіба-ж багато творів лишилося по сих двох майстрах тої мікроскопійно точної психології, що завдяки їй вони стали артистичними учителями для оповідачів цілої Європи? А і в скупім обсягу тої спадщини Коцюбинського є ще невикінчені річи, як ось „Тіни забутих предків“. Цілість оповідання неповна. Але всі частини, які складають на сей фрагмент, мають в собі щось монументальне. І ся гущульська природа, і ся гущульська любов: Іван та Маруся, і ся повна крові й огня Палагна — і сей малюнок смерті при кінці. І тому з огляду на сю крицеву монументальність психології у Коцюбинського — мені сьогодні так незручно чогось називати його реалістом або побутовцем або натуралістом. Хіба-ж ось Данте або Мільтон тільки символісти, а Шекспір тільки реаліст, а Шіллер тільки ідеаліст, а Шевченко тільки лірик? Здасться мені отсе, що на сих вершинах штуки, де зайво вже говорити про дефініції, правила й теорети, — доконується ще одно з чудес артистичної краси: саме те, що й ті межі, які відмежують один рід штуки від другого, там десь минають ся і є тільки один одинокий орган краси*). На тих найвищих вершках артистичної краси — слово поета стає образом і музикою, а образ словом і музикою, а музика словом і образом. Чи-ж не є ось Данте одним з найбільших малярів і музиків, коли він оповідає нам свій безсмертний сон про рай? А не є Роден одним з найглибших поетів, виконуючи з каміння свою палку „Весну“? Чи-ж не відчуває ся найсолодшою музики, слухаючи любовного шепоту між Гретхен і Фаустом? І як що з найглибшою увагою заточити ся у книги Коцюбинського, то й у нього наближається читач — смішце те слово читач! — до сих пангармоній засобів, а дозволяють на хвилину вглянути в найглибшу душу штуки.

Там ось напр., де бездольна „Persona grata“, сей п'ятикратний убійник Лазарь, повісивши, як кат, на приказ царя те золотоволосе дівчатко, що з революціонерами попало під шибеницю, — відчуває в собі пробудженне людини, упирається ізза тої неповинної смерті золотоволосої і починає ненавидіти його, — того там десь, який велить п'ятикратним убійникам вішати золотоволосі діти за те, що вони молодим твердим голосом ще і під шибеницею кличуть до катів щось бадьорє, грізно вільнодумне й горде, як їх душа. То там, де на тлі товпи плюндруючих ворохобників, яка зближається, з грудей довголітньої слуги Чубинських добувається той страшний „Сміх“, коли бачить переляканих господарів, у яких є кривавий глум на всі тиранії світа. Або там, де погром на Жидів, отже де „Він іде“, наближається ся, як грізна туча. Або там, де для молодого революціонера, вибраного жеребом виконати атентат, „Невідомий“ має стати сам жертвою.

Усі ті щойно наведені тут мною твори, означив Коцюбинський спільним наголовком „З глибини“, бо почував мабуть сам, що тут на понурім тлі модерно-суспільних трагедій розмальовані ним душевні підземелля. Але крім тої чисто зовнішньої признаки спільного наголовка тим всім нарисам співають одна внутрішня признака, яка критика незвичайно цікава: а саме те, що психологічний процес у душі героїв лишає Коцюбинський звичайно без відповідного йому чину на зверх. І критикуючи тому літ чотири цілість твору сього великого майстра нашої новелі*), я думав, що в мене було право саме тут добачити межі по-

етового таланту, значить, право сказати, що м'ягка лірична вдача Коцюбинського на останніх вершинах людського почування не в силі сього почування переіменити в чин, отже не в силі перейти від пасивного настрою до справжнього здраматизованого теми.

А сьогодні питаю ся сам себе: Чи справді воно так? Чи признакою справжніх трагедій людської душі конче є той остаточний чин на зверх? А що, як в людині є найглибше пізнання необхідности такого й такого чину, а немає сили зважити ся на нього? Не драма отсе, не трагедія людської душі? Правда, ні ся служниця Чубинського, ні той п'ятикратний убійник Лазарь, ні призначений до атентату революціонер — не змальовані з ніякого огляду Гамлетовими рисами. Вони всі чейже повні стихійної сили життя, ніякі з них скептики, ніякі філософи й ніякі поети. Але що, — питаю ся опять, — як що страшлива самота душ зморожує в них спромогу бадьорого пориву? Як що всяка трагічна самота саме тому така трагічна, що немає вже від неї дороги до тих чинів людини, які визволяють її з оков самотної, отже несказаної нікому розлуки?

Справді — тільки трагізм безумовної душевної самоти людського індивідуума можна ставити — принайменше приблизно — спільним знаменником цілого твору, лишеного Коцюбинським. Нехай, що сей трагізм не є у нашого поета всюди з цілою послідовністю заложеного згори проблему. Нехай, що тут і там він захмарений хаосом буденщини, в якій взагалі ніякого проблему не бачить ся. Саме ось ся обставина, що останні його твори з ідейного огляду чудово зясовують ся, є мені доказом на те, що лінії розвитку поетового таланту йшли далі й далі та що одинокою їх межею була — смерть.

Бо послухаймо тільки поетового оповідання про те, „Що записано в книгу життя“. Дивимо ся, як величаво тут відповідає бажанню душі — чин і з якою жорстокою послідовністю нечуваний трагізм життя вивязується з глибини самотности людської душі.

Діло в тім, що мати бідного мужика Потапа, хоч стара й немічна мов стеблина, не може вмерти. Літами лежить ледви живою купою костей у хаті сина — і хирляє і немічність щораз більше, а проте не може вмерти. А те і сина і синову, а попри них і саму старуху дратує тому, що треба старусі всеж що дня дати їсти, а вона вже не працює, отже — — —

Воно страшно жорстоке се отже. Але поет додумує його до кінця і висловлює ясно й недвозначно, що стара мати — не сміє далі жити. Саме зза того нужденного хліба, тільки кришку якого вона на день зїдає, а якого вона проте все-таки не повинна їсти, бо їй час вже вмерти. Жахаємо ся такої варварської льюбіки. Просто не хочемо слухати, — але поет своє і щораз смутнійше. Та не тільки син і синова таке думають, але передовсім — сама вона, мати. Сама старуха так думає. І ось знаходить ся на лїниву смерть — рада. Сама мати радить: Нехай ось її син, Потап, вивезе її хору й немічну під люту студінь у зеленій гай, і покладе її там в снігу і встромить їй там свічку в костеніючі руки, і лишить самотною, як конаючу собаку, — а смерть прийде. Певно прийде.

І Потап так робить. Справді так робить. Син так вивозить матір на смерть, щоб не карала ся далі самотою. Ось таке записав Коцюбинський в книгу життя. І хотіло ся-б на те чогось заридати риданням цілого людства, і піднести ся ще раз Прометеем проти невольних богів, долі і демонів життя і гнати ся десь на якісь вершини, звідкіля можна-б кликнути до цілого людства гасло боротьби проти такої муки самотних душ. І почував ся тут, що се вже не просте оповідання, яке підходить під таку дефініцію, таку теорему, таке правило, а щось, що є прозою і віршом, лірикою і епікою, образом і різьбою, словом і музикою заразом. І те відчуває ся і могутнім спомином лишається ся у душі, що

*) Сю гадку, до якої я дійшов на основі моїх естетичних студій, сподіваю ся розвести в окремій довшій праці на сю тему. Автор.

*) Пор. Ілюстрована Україна 1913, ч. 23/24, „Коцюбинський як артист“.

поет, який створив сю трагедію старої матери, справді любив людину.

Тою любовю ангелів, матерей і поетів, яка тому така казково гарна, що їй немає меж.

Др. Остап Грицай.

Хлібна продукція України.

Основне питання наших днів — про наші продукційні сили, про умови їх розвитку і залежність від великих сучасних подій. На статистичні й наукові досліді нашого краю звертають першу увагу агрономічні й культурні робітники на Україні. Деякі дані про продукцію та розділ головніших хлібів на Україні*) маємо тут подати у цілях освітлення справ нашого хліборобства. Сі відомости здобуті за 5-літні врожаї нормальних років 1909—1913; за той період взято загальний збір урожаю, спожиток і вивіз. Про розмір засіяної площі взяті числа сільсько-господарського перепису 1916 р., а за західні краї, що забрані Німцями, відомости центрального статистичного комітету. Середні числа про загальні врожаї та вивозні лишки взято з праць бувшої управи по справах окремої наради про харчову кризу, а в їх основу лягли відомости центрального статистичного комітету, земельні й залізничні дані за п'ятиліття 1909—1913. Сі числа швидше зменшені ніж збільшені. Вони освітлюють нашу продукцію за кілька літ і на великій площі, а тому помилки та статистичні хиби в них не так прикро повинні виявляти ся.

Продукція шести головніших українських хлібів (жита, пшениці, вівса, ячменю, проса й гречки) міряеть ся головно зайнятою ними площею землі. По перепису 1916 р. під хлібами значить ся десятин:

Губернія	Десятин
1. Київщина	1,653.060
2. Чернігівщина	1,173.706
3. Полтавщина	2,031.776
4. Волинь	950.023
5. Поділля	1,353.475
Разом у 5 губерніях	7,162.040
6. Харківщина	1,773.809
7. Катеринославщина	2,548.948
8. Херсонщина	3,294.839
9. Таврія	2,565.600

Разом у 4 губерніях 10,183.196

А всього в 9 губерніях 17,345.236

Головна продукція випадає на Херсонщину, Таврію, Катеринославщину, Полтавщину, Харківщину. Окремо по культурах площа землі поділяеть ся так:

	По 5 губерніях	По 4 губерніях
Жита	2,298.537 дес. 58.2%	1,484.715 дес. 26.6%
Пшениці	1,648.632 „ 41.8%	4,105.334 „ 73.4%
Разом	3,947.205 „ 100%	5,570.049 „ 100%

А всього в 9 губерніях: жита—3,783.288 дес. або 39.7% а пшениці—5,753.966 дес. або 60.3%. Що-ж-до відношення сих двох хлібів до всієї посівної площі землі—вони займають у всіх українських губерніях приблизно 55%, при чім на жито випадає коло 22%, а на пшеницю — 33% від всієї площі, зайнятої 6-ма хлібами в згаданих дев'ятих губерніях.

Споміж різних гатунків хлібів яра пшениця має коло 40% всього посіву пшениці, а найбільше її сіють на Полтавщині—370.000 дес., на Харківщині—557.000 дес., Катеринославщині—806.000 дес., Херсонщині—407.000 дес. Ярого жита сіють ся всього тільки 1.4% всього жита або 51.053 дес. Іншими хлібами (вівсом, ячменем, просом і гречкою)

*) З резервату Б. Дзінкевича на всеукраїнським харчовім з'їзді 22—25 жовтня 1917 р.

зайнято було по всіх губерніях 45% всієї рілля, а саме от скільки:

	В 5 губерніях:	В 4 губерніях:
Вівса	1,399.705 дес. 20%	894.997 дес. 9%
Ячменю	794.436 „ 12%	3,698.150 „ 36%
Проса	315.539 „ 4%	— „ —
Гречки	705.155 „ 9%	— „ —
Разом	3,214.835 „ 45%	4,593.147 „ 45%

Всього по 9 губерніях вівса й ячменю сіють 6,554,982 дес. або більш 37% всієї площі землі, зайнятої 6-ма хлібами. В тім числі під ячменем коло 70% площі, а під вівсом — коло 30%. Ячменю найбільш трапляеть ся в Херсонщині, Таврії й Катеринославщині; по сих трьох губерніях його коло 50% (3,310.000 дес.) всього, що в 9 губерніях України. А вівсом найбагатша Київщина, яка дає 352.000 дес., найбільш Катеринославщина з її 109.925 десятинами.

Так поділяеть ся земля на Україні під посівами. Цікаво до сього поділу ще зазначити, чи й скільки земель признають ся під хлібні рослини та як відбивають ся форма землеволодіння на продукцію головніших наших хлібів. Сі відомости також мають чималий інтерес.

Статистика землеволодіння виказує, що в 9 губерніях селянські господарства дають хліб 14,396.444 дес. або 83% всієї площі, а на долю приватних землевласників приходило ся тільки 17%. По різних губерніях поділ господарств став ся ось який:

Губернія	Селяне	Панів	Разом
1. Київщина	1,279.674 дес.	373.386 дес.	1,653.060 дес.
2. Чернігівщина	1,111.518 „	62.188 „	1,173.706 „
3. Полтавщина	1,697.210 „	334.466 „	2,031.776 „
4. Волинь	803.836 „	136.187 „	950.023 „
5. Поділля	965.539 „	387.936 „	1,353.475 „
Разом по району	5,857.777 „	1,304.163 „	7,162.040 „
6. Харківщина	1,560.924 „	212.885 „	1,773.809 „
7. Катеринослав.	2,165.572 „	383.376 „	2,548.948 „
8. Херсонщина	2,612.962 „	681.877 „	3,294.839 „
9. Таврія	2,199.109 „	366.491 „	2,565.600 „

Разом по району 8,538.567 „ 1,644.629 „ 10,183.196 „

В першій районі посіви панські виносили 18%, а в другім—15%. У селян по всіх губерніях було під посівами землі ось скільки:

Пшениці	4,534.120 дес. або 32%
Ячменю	3,905.051 „ 27%
Вівса	1,463.209 „ 10%
Жита	3,389.648 „ 24%
Гречки	710.905 „ 5%
Проса	393.511 „ 2%

У селян коло половини пшениці було ярої. У панів біля 45% всіх посівів було під пшеницею, найбільш озимкою. Ярої пшениці тільки 26% всієї площі. Житом у землевласників по всіх губерніях зайнято 393.640 дес. або трохи більш 13% всіх посівів, а останні 42% були під від вівсом, ячменем, гречкою й просом; найбільше в них сірих хлібів (вівса й ячменю) і зовсім мало хлібів для круців—проса й гречки.

Так в загальних рисах складала ся хлібна продукція на Україні за вказаний вище період часу. Далі погляньмо який був середній загальний збір в різних умовах і країнах нашої сторони.

За 5 літ мирної хліборобської праці (1909—1913) збір 6 головніших хлібів по губерніях поділяв ся таким чином:

1. Київщина	128,138.800 пуд.
2. Чернігівщина	55,350.300 „
3. Полтавщина	140,502.300 „
4. Волинь	97,308.900 „
5. Поділля	108,818.700 „
А разом	530,119.000 „

6. Харківщина	124,473.800	"
7. Катеринославщина	174,790.600	"
8. Херсонщина	179,329.300	"
9. Таврія	123,052.100	"
А разом	601,641.800	"

Всього в 9 губерніях 1.131,760.800 "

Серед того урожаю було ріжних хлібів:

Пшениці й жита	652,184.800 пуд.	— 58%
Вівса й ячменю	419,146.400 "	— 37%
Проса й гречки	60,429.600 "	— 5%

По окремих губерніях збір хлібів поділяється таким чином:

Губернії	Жита й пшениці	Вівса й ячменю	Проса й гречки
1. Київщина	71,201.600 пуд.	41,178.300 пуд.	15,758.800 пуд.
2. Чернігівщина	31,276.300 "	15,937.400 "	8,136.600 "
3. Полтавщина	81,371.100 "	43,895.100 "	12,236.100 "
4. Волинь	54,306.500 "	34,891.200 "	8,111.200 "
5. Поділля	66,354.300 "	37,590.900 "	4,873.500 "
6. Харківщина	73,110.900 "	44,518.000 "	6,844.900 "
7. Катеринослав.	99,426.000 "	74,532.100 "	1,832.500 "
8. Херсонщина	99,497.400 "	77,668.000 "	2,159.600 "
9. Таврія	72,640.400 "	49,935.400 "	476.300 "

Цікаво, що коли порівняти середній збір за п'ятилітє 4 головніших хлібів по всій Росії й в українських губерніях, виходить, що Україна давала більше ніж 32% всього збору жита, пшениці, вівса й ячменю, а саме:

збір у всій Росії	3.347,795.800 пудів,
на Україні	1.071,331.200 "

Але мало знати абсолютні числа урожаю на Україні. Не менш потрібно уявляти собі й розмір відносної урожайності країни, себто забезпечення людности своїми урожаєм. По відомостям центрального статистичного комітету число мешканців по українських губерніях 1909—1913 рр., а значить і забезпеченість кожної душі пшеницею і житом, складається ось так:

Губернії	Душ	На 1 душу пуда
1. Київщина	4,650.400	15:3
2. Чернігівщина	3,066.100	10:1
3. Полтавщина	3,677.600	22:9
4. Волинь	4,004.400	13:6
5. Поділля	3,890.200	17:0
6. Харківщина	3,329.700	22:0
7. Катеринослав.	3,232.000	30:8
8. Херсонщина	3,569.000	28:0
9. Таврія	1,965.800	37:0

Разом 31,385.200 серед. 20:8

Найбагатші хлібом Таврія, Катеринославщина, найбільшійші — Чернігівщина, Волинь, Київщина. Сими числами встановлюється споживча норма й визначається лишок, який вивозиться поза межі України. Відомості про вивіз хліба мають певне значіння для всіх, хто цікавиться справами українського хліборобства.

Як ми бачили, середній загальний збір шости хлібів за п'ятирічний досвід (1909—1913) вносить 1,131,760.800 пудів у 9 губерніях України. З цього числа вивозиться за межі країни річно:

1. Пшениці зерн. і борошн. в переводі на зерно	170,695.700 пуд.
2. Жита	29,897.500 "
Разом	209,593.200 "
3. Вівса	9,241.900 "
4. Ячменю	121,080.200 "
Разом	130,322.100 "

А всього разом чистий вивіз, себто після вирахування ввозу, 4 хлібів—339,915.300 пудів або майже 32% всього збору по 9 українських губерніях. Тільки 68% урожаю йде на потреби місцевої людности. З усієї маси вивозу на жито й пшеницю випадає 62%, а 38%—на овес і ячмінь.

Куди-ж вивозила ся та майже третина українських урожаїв? Виходить, що за кордон вивозило ся 77% всього вивозу, а саме:

1. Жита й пшениці зерном і борошном	137,956.900 пудів,
2. Вівса й ячменю	123,623.300 "
Разом	261,580.200 "

Останні 23% вивозу йшли в інші краї Росії.

По українських губерніях вивіз поділявся ся так:

Губернії	Жита й пшениці	Вівса й ячменю
1. Київщина	7,588.600 пуд.	1,748.200 пуд.
2. Чернігів. (ввіз)	3,291.080 "	4,288.800 "
3. Полтавщина	25,366.000 "	8,594.600 "
4. Волинь	1,893.800 " (ввіз)	499.200 "
5. Поділля	9,372.000 "	1,975.600 "
Чистий вивіз	40,929.400 "	16,108.000 "
6. Харківщина	15,843.200 "	5,199.800 "
7. Катеринослав.	52,288.500 "	28,267.400 "
8. Херсонщина	50,702.800 "	56,545.500 "
9. Таврія	49,829.300 "	24,201.400 "
Чистий вивіз	168,663.800 "	114,214.100 "
Разом в 9 губ.	209,593.200 "	130,322.100 "

Лівобережні губернії дають головним чином припаси для вивозу й з останніх чотирьох губерній хліба вивозиться 83% всієї кількості. Найменш вивозять хліба Волинь і Чернігівщина; вони мусять деякі роки купувати хліб для потреб людности.

Коли порівняти вивіз за кордон з 9 губерній України з вивозом всієї Росії головних чотирьох хлібів, виходить, що: середній вивіз за 5 літ в Росії 588,453.200 пудів, а в Україні 261,580.200 " себто майже 44% хліба, що вивозився за межі Росії, давала Україна.

Останнє, що не вивозиться ся, споживається ся в Україні. На душу людности, разом з зерном на насінне, припадає в нас жита й пшениці—13.97 пуда. Встановлену по закону про хлібну монополію норму в 15 пудів на душу визнано збільшеною і вона потім циркуляром російського міністра харчових справ зменшена до 12 пудів. Питання про харчову норму для людности у всіх випадках життя і праці ще чекає доскональшого вивчення. Через те на сій справі зупинити ся зараз не будемо.

Вирощування круп'яних хлібів (проса та гречки) на Україні майже не перебільшує місцевих потреб в сих рослинах і тому вивіз їхніх урожаїв не має великого значіння. Помічається тільки перевозка врожаїв з одного краю України в інші. Полтавщина дає в рік коло 1,172.000 пуд. гречаних крупів, а Київщина біля двох мільйонів пудів пшона. Інші губернії потроху також вивозять та ввозять крупів для місцевих потреб.

Таке в загальних рисах становище на Україні продукції головніших хлібів, стільки врожаїв споживається й вивозиться поза межі України. Належні висновки й доповнення до сих відомостей необхідно зробити агрономічним робітникам нашого хліборобського боку.

М. П—ко.

(Агроном і Кооператор,
Другий збірник статей)

Про потребу „Деклярації прав народів“.

(До національної проблеми нашого часу).

Чим довше триває війна, тим виразніше відслонюється чиста імперіалістичність її характеру. Навіть ідеологія і політична фразеологія її починає ставати ся цирішою й поволі відкидає балаєт принадної декорації в формі всіляких гасел, які мали виправдати перед світом і людством найбільший його злочин та божевільне.

Такою принадною декорацією-орнаментом в ідеології цієї війни було також здебільшого гасло визволення поневолених і кріпацьких народів; гасло, яким великодержавні керманці війни вмело магнетизувати й гіпнотизувати поневолені народи, а єї останні дуже часто неначе в лонатичнім захопленню, як нічні мотильки, летіли сторч головою в безодню кривавого привида війни.

Від недавнього часу ся імла наївного й романтичного захоплення з одного боку, а програмово-свідомого принаджування з другого—починає спадати та просянувати ся, а поверх неї показується справжнє імперіалістичнє глитаєсько-хижацьке обличчє війни з її справжнім гаслом: *Vae victis!* Сими-ж побідженими у-першу чергу мають лишити ся всі поневолені та кріпацькі народи, яким не вдало ся здобути міцного панцера державної поволоки.

Чим довше триває війна, тим яснійше, що поневолені або знову завойовані народи та країни мають стати ся предметом досвідів для всіляких анексіоністичних експериментів великих народів і держав, котрі у війні добавають засоби не лише до переведення та здійснення своїх заборчих мрій, але й до виправдання сих останніх. Політична практика осередніх держав після бурестейської миру й супроти відірвання і народів підля бурестейської імперії є найліпшим показником єї справжньої істоти сучасної всесвітньої війни.

Гасмні дипломатичні документи антантського табору, опубліковані большевицьким правительством, є вимовним доказом імперіалістичних аспірацій серед західних комбатантів сього страшного поєдинку держав і народів.

Тому час, щоб народи, про бутє та долю яких розходиться в єї кривавій грі, себто передовсім поневолені й недержавні народи, прозріли врешті й, доки не пізно, запобігли тому, щоб на майбутнім світовім мировім конгресі їх справи не полагоджемо таким робом, як перед сто роками у Відні. Щоб знову не повторило ся те, що старий Бебель в 1911 р. заясував, кажучи: „Народи не знають навіть, що з ними дієть ся, а всеж про їх долю та недолю йде тут саме гра. Сього бути довше не сміє!“

Щоб зорентувати ся в ситуації, яка виразнійше вирисовується на тлі продовжування війни, слід насамперед поставити ся критично до всіх гарнозвучних гасел і девіз, котрими жонілюють безсоромно великі держави й народопани. Не слід забувати, що в часі війни все фальшується й підроблюється ся; скрізь всемірно розпановив ся нахабний суррогат. Фальшують ся і підроблюють ся також гасла й постулати. Їх уживається просто й цинічно яко примани для вудочок в цілі зловлення тих, хто „визволюється ся“ для нового лише поневолення. Чи ми не бачили й не чули, як торік гр. Черніл не лише що прийняв, але навіть пролагував мирову формулу російської революції: „без анексії та без контрибуцій“ і як формально прийняла її також Німеччина! Й щож вони зробили з неї на берестейським та букарештенським мирі, про се чейже не треба писати.

Або: як чудово гарно принципіально та програмово сформулували большевики „право народу на самоозначеннє“ та як їх централістично-якобінська практика супроти „окраїн“ і „інородців“ (головно України й Фінляндії), що визволюють ся не по їх рецепту, спародювала фатально та звела в нівець те саме власнє їх гасло та принцип! Чи ми не бачимо й не

чуємо на кождім кроці, як по фарисейськи надуживається ся гнучкості тих самих провідних засад і гасел, котрими маємо унормувати ся майбутнє міжнароднє й міждержавнє життє. Як до кожного з них таємно та для себе роблять ся всілякі застереження, котрі фактично позбавляють їх питомого змісту та значіння! Лунає принадно й замишлюєть ся „без анексії“, а побіч лунає рівначасно чути убійчій гасло в його в формі резервних застережень: „дезанексії“, „реанексії“, „управильнення меж“ тощо.

Або кажесть ся „без контрибуцій“, але під претекстом „управильнення меж“ загартується кусник території, що має вартість неабиякого винагородження (напр. мільярдів румунські ліси, забрані по букарештенським миру Австро-Угорщиною).

Признається ся засада національного плебісциту чи референдуму, а рівначасно організується ся фальсифікація народної волі в формі замовлених заяв самозванних всіляких комітетів, що репрезентують не дану країну або нарід, але тільки кастові й національні інтереси невеликої панської йогенки (Згадати лише історію прилучення Бессарабії до Румунії або заходи балтійських баронів щодо прилучення надбалтійських країн).

Таких прикладів шахрайського надуживання найгарнійших і найсправедливіших гасел і засад під час єї війни можна-б було навести значно більше. Але хіба для ілюстрації вистарчать і вище зазначені.

Очевидно, що на таким хитким і сикким ґрунті не можна збудувати міцного й певного миру. Таким шляхом марно пробувати досягнути міжнароднє братерство, національну свободу й рівність! В єї облудній атмосфері не може народити ся політична й суспільна справедливість! І се мусять конче усвідомити собі всі поневолені народи, а насамперед народи кріпаки.

Національнє визволеннє так само, як і соціальнє, треба уґрунтувати на широкім фундаменті спільного співділання. Коли гаслом суспільної боротьби є славетний всесвітній заклик: „Пролетарі всіх країн, зєднайте ся!“, гаслом національнє-визвольних прямувань мав би бути аналогічний поклик: „Поневолені народи-кріпаки всіх країн, спільними силами скиньте кайдани національного ярма“.

Нам розходить ся очевидно не про якесь механічнє перенесеннє міжнародньої методи суспільної боротьби в дужчє своєрідну сферу сучасних національнє-еманципаційних рухів. Ми також не забуваємо великих розбіжностей і не-аби-яких антагонізмів поміж семи останніми, що неначе наперед викикує неможливість спільного постуду поневолених народів. Все се ми розважили та взяли під увагу, висловлюючи вищє думку про необхідність співділання кріпацьких народів і про потребу, так сказати, зміжнародовлення їх визвольної боротьби.

Отже нам розходить ся не так про зробленнє однак нїтної тактики або механіки єїєї боротьби, як передовсім про витвореннє загального, спільного, ідейно-правного ґрунту для єїєї останньої. Коротко кажучи йде про яєнє сформулованнє та спрецизованнє досі аж надто гнучкого поняття „права народів на самоозначеннє“; про таке точнє вясованнє його змісту й межей, котрє абсолютно виключувало-б свавільнє жонілюваннє ним і довільнє інтерпретованнє з боку великодержавної дипломатії та народів-панів.

Се значить, що треба витворити міжнародню плятформу для національнє-справ, провідних засад якої були-б вказівками для полагодження поодиноких з них з взятєм під увагу очевидно індивідуальної своєрідности кожної з них. Мимохїть нам пригадується одна аналогія з новочасної політичної історії Європи. Маємо на думці славетну революційну французьку „Деклярацію прав людини та громадянина“ (*Declaration des droits de l'homme et du citoyen*) з р. 1789; сього класичного, мовляв, катехизму революційної боротьби за громадсько-політичну свободу й конституцію для всієї континентальної Європи.

Зараз саме відчувається потреба подібної „Деклярації прав народів“, у котрій з'ясовано-б і спрещовано-б основні засади національного права, а разом і виворено-б загальний ґрунт для національно-визвольної боротьби поневолених народів. Проект сеї „деклярації“ найліпше можна-б виробити на міжнароднім конгресі всіх поневолених народів (з обох воюючих таборів) десь в нейтральній країні (напр. Швейцарії або Швеції). Потім після вироблення й ухвалення сеї „Деклярації прав народів“ мала-б переслати ся гаазькому Міжнародньому Мировому Трибуналові, завданням якого було-б вплинути на воюючі держави, щоб їх прийнято до міжнароднього права яко обов'язуючу норму.

Очевидно наперед слід сподівати ся, що кожна така спроба міжнароднього унормовання національної справи зустріне ся наразі з рішучим протестом з боку великодержавних і пануючих народів. Евентуально отже треба було-б зорганізувати мішану комісію з представників державно-пануючих і недержавних поневолених народів для спільного розглядення й порозуміння щодо сеї „Деклярації прав народів“.

В часі війни за найбільшого напруження національних державних суперечностей якась угода щодо сього наперед не дасть ся утопічною мрією. Без великих перешкод і трудностей очевидно ся справа не поладить ся. Твердиня „національного феодалізму“, розумієть ся, не скапітулює відразу, під ударами першої спільної офензиви кріпацьких народів. Залежатиме від сили демократії й поступових елементів не тільки серед цих останніх, але й серед усіх народів взагалі, наскільки успішним буде перебіг сеї великої боротьби за національну свободу всіх народів. Задля повождення сеї останньої здобутте „Деклярації прав народів“ безперечно було-б велико-абсолютним успіхом, бо через се виворено-б спільний праводійний ґрунт для її ведення, тактики та стратегії в поодиноких випадках національно-визвольних прамувань.

Евентуальний мировий конгрес чудово надасть ся для міжнародньої акції поневолених народів за свою національну свободу. Се власне найвідповідніша трибуна, звідки мали-б залунати вперше засади й гасла „Деклярації прав народів“ яко основи майбутнього нового міжнароднього права, збудованого в дусі національної справедливости, рівноправности та свободи... Такі міжнародні акції потребують почину: й се стільки індивідуального, як колективного. В данім випадку ініціативи напр. визволеного якогось недержавного кріпацького народу.

Недавно ще ми втішали ся надією, що визволеній і воскресній самостійній Україні та вільному українському народові припаде сеї почесний та славетний почин! Що молода Українська Держава, яка так дбайливо й совісно присвятила увагу правній охороні своїх національних меншостей, яка перша рішуче й енергічно домогала ся миру три евентуальній ліквідації всевітньої війни, не менш рішуче виступить на мировім конгресі в обороні своїх прав і поневолених народів загалом, що від неї виїде проект вище згаданої „Деклярації прав народів“ і відповідного й необхідного зрештою формування дотеперішнього міжнароднього права в демократичнім новочаснім дусі...

На жаль після недавніх відомих подій молода Українська Державність сама опинила ся в небезпеці. Тинь минулої доби повисла над нею. Хмари ворожої реакції заволокли соняшний обрій її політичної весни... Старі й нові вороги найдрішче знову закували-б Україну в кайдани неволі. Не знати отже, чи демократична й народня Україна перед ліквідацією війни матиме знову стільки сили й політичного впливу, щоб могла перед міжнароднім форумом виступити з ініціативою, а головню авторитетно в обороні прав поневолених народів, з думкою „Деклярації прав народів!“

Будь як будь, але справа сеї декларції є однаково в інтересі всіх поневолених народів. Вона є незвичайно актуальною та невідложною. Тому всі діячі національного

визволення мали-б присвятити їй як найбільшу увагу... Поневолені народи мають тепер забути все, що їх розділює, — всі маловажні суперечки та ворогування — та сконцентрувати свої сили й енергію для рішучого нападу на твердиню протинаціональної реакції й абсолютизму. Метою їх хай буде здобутте міжнародньої правно-державної бази для їх визвольних прамувань, а потім уже куди лекшою буде боротьба з поодинокими місцевими проявами національного феодалізму. Всі поневолені народи-кріпаки хай безумовно й категорично домогають ся „Деклярації прав народів“ — сеї майбутньої своєї „Великої Хартії національних свобод“!

Н. В.

Пам'яті Хведора Вовка.

У Гомелі в дорозі з Петербурга до Києва, куди запрошив його академик Вернадський для праці над організацією Української Академії Наук, помер визначний український учений і громадський діяч, свідок усього національного українського розвитку від 70 рр. по нинішній день, один з найблизших приятелів Михайла Драгоманова Хведір Вовк.

Народив ся 1847 р. в с. Кряківці пирятинського повіту на Полтавщині. Початкову освіту одержав у ніжинській гімназії, а вищу на природничім факультеті київського й одеського університетів. Університетську науку скінчив 1871 р. Ще на шкільній лавці присвятив ся етнографічним студіям і „Словарець народніх українських назв рослин“ опублікував у 1 т. „Записокъ Южно-Западного Отдѣла Русскаго Географическаго Общества“, одним з фундаторів і діяльних членів котрого був саме небіжчик. Жива натура Вовка не обмежила ся науковою діяльністю. Він узяв живу участь в тодішній роботі київської української громади.

В 1876 р. він вчепігував разом з М. Драгомановим за кордон. Тоді ж подав у ч. 4 женецького „Громади“ живо змальовану характеристику громадсько-політичних поглядів Шевченка під псевдонімом „Сірко“ п. заг. „Т. Г. Шевченко і його думки про громадське життя“. Ся стаття дала привід М. Драгоманову зайняти ся порушеною темою в тій самій книжці „Громади“ в студії „Шевченко, українофіли й соціалізм“. Тоді-ж брав участь також в емігрантськім життю і в усяких конгресах.

В 1878 р. покійний повернув ся на Україну й уладжував тут археологічні екскурсії по Київщині й Волині. Одначе недовго побув на Україні. Вже на другий рік знову виїхав за кордон і тоді побіч політичної діяльності по всяких емігрантських гуртках зібрав велику силу археологічного й антропологічного матеріалу в своїх мандрівках по Добруджі, Болгарії, Італії тощо. Затісняючи ся все більше в наукових студіях, він оселив ся в Парижі, працював в Антропологічній і Етнологічній Школі у проф. де Мортіле й містив по французьких спеціальних виданнях свої наукові роботи, які здобули йому славу визначного українського ученого.

Щойно 1905 р. дав йому змогу вернути ся до Петербурга, де став професором в університеті й одним з впорядчиків Антропологічного й Етнографічного Музею ім. Олександра III. В літку виїжджав Вовк на Україну й невтомно збирав новий матеріал з археології (знамениті розкопки в Мізені на Чернігівщині), антропології, етнографії й географії. Вислідом давніших і пізніших наукових дослідів покійника були між иншим такі праці з фольклору й етнології: „Окремішні риси української народної орнаментики“ в „Трудахъ 3 Археологическаго Съѣзда в Київі, „Братанне на Україні“ в „Melusine“, 1891, ч. 8 та рівночасно в львівській „Правді“ за 1891, „Подорожі й подорожники на Україні“ в „Revue de traditions populaires“, 1891, XI, „Весільні обряди та звичаї на Україні“ в „Antropologie“, 1892 (відбитка 150 стор., праця, в якій покійний познайомив західніх учених з українськими весільними обрядами), „Задунайська Січ“ в „Кіевск-ій Старині“, 1883, кн. 1, 2, 4, 6, „Сани в похоронних

обрядів України", 1895, „Українське рибальство в Добруджі“, „Знахідки у могилах між Веремем і Стретівкою і біля Трипілля“, „Кавказ і Кавказці, деякі етнографічні зближення“, „Магдавське майстерство на Україні“, „Спеціальні програми до наук етнографічних розвідок“, „Антропометричні досліді українського населення Галичини, Буковини й Угорщини“, а крім того „Етнографічні замітки про Болгарію“ (в „Русск-ий Мысли“) і т. ин. Частина його студій про весільні обряди, переважно українські, появилася також в болгарським „Сборник-уза народни умотворення“.

Головну частину українських праць надрукував у „Матеріалах до української етнології“, видаваних львівським Науковим Товариством ім. Шевченка й редактованих ним від 1899 р. Підрахунком усеї наукової роботи небижчика є дві праці в енциклопедії „Українській Народь“, а саме „Антропологічні особливости українського народу“ й „Етнографічні особливости українського народу“. Що торкається згаданої енциклопедії, він разом з померлим проф. М. Ковалевським і акад. Коршом, а далі з акад. Шахматовим і проф. М. Грушевським, Овсянником-Куликовським і Туган-Барановським приступив до широко закроного видавництва „Українській народь вь его прошломъ и настоящемъ“. Більше ніж половину з другого тому (лише два томи появили ся досі) займають згадані дві синтетичні праці Вовка.

Попри наукову працю брав Вовк живу участь в життю петербурзьких Українців, забирав голос на українські теми в „Українському Вістнику“, „Быломъ“ і „Української Житни“, гаряче віддавав ся зайняттю в політичній українській праці. Все мріяв про поворот на Україну й, здавало ся, що організація Української Академії Наук у Києві придбає широкого помічника в роботі акад. Вернадського. Знеможений організм не витримав Дантєвських мук теперішнього подорожжання з Петрограду до Києва й знаменитий учений, котрого сьогодні просто не заступити в українській науці, заступив навіки серед подорожі, якою зрештою було ціле його життя.

Ученики Покійника повинні мати на увазі те, серед скільки лекших обставин приходить ся їм продовжати невмируще діло Вовка для української науки.

Національна справа.

(Уваги на часі в зв'язку з війною).

III. Соціалізм і національна проблема.

(Продовження)*.

Одною з найцікавіших праць про відношення соціалізму до національної проблеми є безперечно брошура Жюресса: „Батьківщина і робітництво“ (український переклад видан. У.С.Р.П.), в якій сей великий та геніальний поширювач і оригінальний дослідник новітнього соціалізму з властивим собі мистецько-поетичним захопленням і плястичністю вияснив позитивно органічний зв'язок між класовим та націоналістичним визволенням нового часу*. Кількома найхарактернішими цитатами з сеї знаменитої праці ми зясуємо наймодерніші та найраціональніше становище сучасного соціалізму до національної проблеми. А як що воно й досі лишається тільки програмою майбутности (тому, що соціалістична практика державно-пануючих народів здебільшого все ще силою енергії порушає ся по традиційних шляхах старої ідеології), то тим більшим завданням післявоєнного нового Інтернаціоналу буде здійснення і переведення у життя чудо-

* Пор. ч. 210—11.

*) „...Національна ненависть — зазначає Бавер у своїм відомім вже нам класичнім творі — є перетвореною класовою ненавистю.“ (стор. 263). „Боротьби народів—каже Реннер у „Проблемах Сходу“ (стор. 94)—є класовими боротьбами“.

вих думок сього оборонця національної справедливости, який сам став ся жертвою національно-шовіністичного фанатизму.

„Пролетаріят не стоїть поза вітчизною**), каже Жюрес. На його думку відомі слова „Комуністичного Маніфесту“, що робітники не мають ніякої вітчизни...“, були тільки пристрасною фразою, зовсім парадоксальною і зрештою нещасливою від повідю на напади патріотичної буржуазії, що закидувала комуністичну тенденцію розбиття вітчизни“ (стр. 54).

„Було найбільшою недорічністю — зауважає він трохи далі — голосити, що вітчизна є байдужною справою для пролетаріату в тім часі, коли народи всіх країв змагали рівночасно до національної незалежности і до політичної свободи, що є умовиною революції пролетаріату. Народи мусять перестати творити єдність, щоб могли собою демократично правити; їх не сміють розбивати й поневолювати ніякі останки феодального панування, ніяка брутальна сила наїздника. Пощо прогоняти тиранів, шляхту і клерикалів, коли деспоти ззовні можуть знову здупити цю само пробуджену свободу? У Франції, Німеччині й Італії єднаєть ся від часу революції демократія з національністю“ (стор. 55—56, цитує з укр. перекладу).

„Демократія і нація—стверджує він ще раз вище висловлену думку—зостають ся завжди головними умовинами дальшого і вищого розвитку. Сильне і багате поняття вітчизни набирає нового вищого і ширшого значіння. Позірні криза ідеї вітчизни є кризою зросту...“ (57).

„Я ніколи не брав трагічно — починає свою розвідку Жюрес—парадоксів, які звертають ся проти поняття вітчизни. Вітчизна се ніяка пережита ідея: ідея вітчизни змінюєть ся й глибошій. Я був усе переконаний, що пролетаріат у своїй найбільшій істоті ніколи не згодить ся з наукою національної неволі... Пролетаріят, який би зрік ся оборони національної самостійности, а тим самим оборони свого власного свobodного розвитку, не буде мати ніколи сили побідити капіталізм; а коли він, двигаючи вже армо капіталу, візьме ще на себе армо завоювання, то не почує в собі навіть охоти піднести свою голову“ (стр. 3**).

Наш автор потім дуже цікаво та переконуючо зясує національну підвалину та ціху майбутньої перебудови інтернаціонального життя, слухно констатує, що „революційна, інтернаціональна, загальна акція буде мати необхідну національну ціху. В кождім краю зокрема мусітиме побороити спеціальні труднощі, а щоб їх перемогти, мусітиме в кождім краю ужити спеціальних засобів: питомих сил національної історії, національного духа. Вже минув той час, коли утопісти уважали комунізм штучним цвітом, що може розцвісти ся в яким небудь кліматі після впадіння провідника секти. Нема вже ніякої Ікарії. Соціалізм не відстає від життя, не відстає від нації; він сам послугуєть ся вітчизною, щоб її перетворити і збільшити. Абстрактний інтернаціоналізм, що не зважав би на всякі умовини

*) Аналогічно констатує Реннер: „Неправдою є, немовби робітничі класи була колись небудь існаціональна. Як довго буржуазія боролася в руку з нею за єдину національну націю, вона була в руку з нею...“ (Цит. збірка статей про нац. справу і т. ин., стор. 22-23).

**) Реннеру в своїй дуже актуальній статті „Соціалістичний імперіалізм як інтернаціональний соціалізм“ у цитованій вже тут збірці (Реннер-Гаммер) також само звертає увагу на те, як національне поневолення недержавних народів стало дом, коли диктатура стає національною, приводить до політичного суспільного утиску працюючого люду пануючого народу, себто звертає ся у першій лінії проти соціалізму й пролетарського руху сього останнього: „Щоб Румун, Словак і полудневий Славянине не міг дійти до влади, не може в Угорщині виборче право бути здемократизоване й мадярський робітник мусить також зоставати ся без волі! Щоб Польяки, Фіни, Українці й Кавказці не були вільними, як всі народи, мусять царат поневолювати також всі класи! Всі великі імперії — на їх чолі римська—виобразували наперед на поневоленнях і підбитвах народах страшний апарат своєї сили, який на закінчення здушував також свободу у вітчизні...“ (стор. 80).

боротьби, акції і розвитку кожної поодинокій історичній групі, був би ще більше штучною і старомодною Ікарією віж давня" (Курсив мій. І. Б.).

Жорес добре уявляє неможливість якоїсь позанаціональної людности. На його думку „зєднання людства... можна зреалізувати тільки у формі автономних націй, що осуджують всяке насильство та піддають ся загально-правним нормам*). Але тоді не касуєть ся вітчизна, а тільки її улагоднюєть ся. Вона підійметь ся до висоти людства та при сім не втратить своєї незалежності, свободи й питоменности...“ (стор. 65). На дальшій сторінці (67) він філософічно пояснює останню думку, кажучи: „Ціла природа здолю до гори вьязеть ся з підйомом духа; темні сили підіймають ся до світла і перетворюють ся, не пропадаючи. Так само піднесуть ся нації до людськості, а не розпадуть ся. Велика колективна сила, велика колективна пристрасть зорганізованих народів не виладуєть ся у вибухах бутної зарозумілості, а навпаки піддаєть ся найвищому законowi ладу людства і перейметь ся наскрізь ідеєю праці, справедливості і мира. Але не втратить нічого з своєї чєсти.“

З непохитною вірою у гарну будучність людства зясовує великий французький народній трибун гармонічну синтезу поміж пролетарієтським соціалізмом та демократичним націоналізмом. „Таким чином стане вітчизна живим дзеркалом, в яким зможе пізнати себе кожда свідомість. А пролетарі, що довгий час мали уділ у вітчизні тільки в часті і несвідомо, будуть мати її в цілості в повнім блєску*). Вітчизна, бо наслідком великих діл пролетарів ціла праця мінувшє доведе до сього, що вони вибють ся на верх в царстві справедливості. Вже нині не стоять вони поза вітчизною, бо можуть бороти ся у вітчизні, щоб перетворити її після вищої ідеї. Вони стоять на своїм ґрунті, бо впливають на вітчизну, бо інтернаціональний соціалістичний рух хоронить незалежність націй як націй, бо демократія — форми існування модерних націй — сприяє змаганням робітників, бо пролетарі можуть тільки тоді побідити, коли присвоять собі в кождім краю найвищі душевні й духові прикмети і правдиву есенцію національного характеру, бо нове людство може бути тільки тоді богате, й повне життя, коли окремішність кожного народу задержить ся в загальній гармонії та коли кожда вітчизна буде дріжати струнами вселюдської ліри.“ (67—68). Ся майбутня нова вітчизна „може розвинути ся тільки через автономію націй, розцвіт демократії і ужитте цілої сили кожного поодинокого національного духа для нових проблем, отже дорогою розтягнення ідеї вітчизни на ціле людство“ (Курсив мій, як і скрізь в сих цитатах. І. Б.).

Щоб не розтягувати занадто численних і великих виписок з цитованої праці великого французького пророка майбутньої нової суспільности, ми не можемо на жаль наводити тут

*) Дуже цікаві думки про автономію націй та майбутню вільну федерацію народів (всєсвітня Швайцарія) розвинені у численних писаннях Реннера (Пор. між иншими: Нація як правна ідея і Інтернаціонал, 1915, та його розвідки з часу війни у згаданій вище збірці статей: Національна справа і т. ин.).

*) Цікаві розвинення сеї думки знаходимо у цитованій тут монографії Бавєра „Досоціалістична суспільність — після його уваг — не матиме вповні розвиненої нації тому, що суспільні народні маси стоять ще поза її обсягом. Перше соціалізм — ся еволюційно-національна політика... сучасної робітничої класи“ приведе до витворення суспільно-національного організму. Соціалізм бо не тільки що не хоче ставити перепон дальшому розвитку національного характеру, але навіть змагає до того, щоб з цілого народу зробити перше націю, дати йому можливість розвинути ся в націю. Йому розходить ся не тільки про розвиток націй, але про розвиток цілого народу в націю (Стор. 160. Курсив мій. І. Б.).

навіть у виїмках дуже цікавої позитивної програми його пролетарієтського націоналізму (порівн. 69—70 ст. наведеної праці). Тому закінчуємо сю низку цитат його останньою загальною увагою і відходу справи, яка нас тут звязані з собою. В Інтернаціоналі має незалежність націй свою найвищу запоруку; а противно Інтернаціонал має в незалежних націях свої найсильніші й найблагородніші органи. Можна би сказати: трохи інтернаціоналізму віддаляє від вітчизни, багату інтернаціоналізму веде назад до вітчизни. Трохи патріотизму віддаляє від Інтернаціоналу, багато патріотизму зближає до Інтернаціоналу (стор. 72*).

Ми незаймо навели тут сі подекуди численні виписки з цікавої розвідки Жореса. В них переконуючо зясований органічний звязок поміж новочасною національною ідеєю та соціалістичними прямунаннями робітничого люду; ясно висловлена думка про повну рівноправність всіх народів. Отже тому відкинено анахроністичний національний феєдалізм, якому на жаль не рідко ще й досі поклоняють ся соціалісти пануючих народів (до чого ще вернемо ся), а головно підкрєлено природну гармонію поміж національним та вселюдським, а таким чином переможено мнимий антагонізм між націоналізмом та інтернаціоналізмом чи космополітизмом. Жорес вже на штутгартськєм конгрєсі (1907 р.) — отже на конгрєсі соціалістичного Інтернаціоналу — підкрєслив величезне культурно-творче значінне нації, називаючи її „скарбницею людського генія та поєступу“ та зазначаючи, що не в інтересах пролетаріату було б розбити „се дорожчє начинне людської культури“. На жаль всі гарні та справедливі думки Жореса і на ґрунті соціалізму належать ще до рідких виїмків. Бо ревізіонізм відносно до національної справи і в соціалізмі здебільшого обмежував ся досі лише сферою абстрактного думання та теорії. В партійній практиці ще залишило ся — особливо-ж в соціалістичній державно-пануючих народів — чимало старого протинаціонального упередження та централізму. Вже в часі сеї війни зроблено проби (Кунов, Ленн) повороту до первісної протинаціональної марксистської ідеології з очевидною тенденцією знов узасадити національний „стан посідання“ пануючих історичних народів, як і рацію буття великих імперіалістичних держав, щоб опісля скерувати сю теорію проти еманципаційно-національних заходів поневолених кріпацьких народів.

Ин. Бочковський.

(Києнь буде).

Вісти.

Ратифікація мирового договору між Болгарією і Україною. Дня 15 липня відбула ся у Відні виміна ратифікації мирового договору між Болгарією і Україною. Виміни довершили посол Української Держави Вячеслав Липинський і легатійний радник болгарського посольства Джебаров.

Привітальна телеграма Українського Національно-державного Союзу до шведського народу з приводу 209 річниці полтавського бою: „Parties Ukrainiennes réunies en Conseil National, à l'occasion de la bataille de Poltava envoient aux anciens alliés et frères d'armes cordiales salutations et espèrent que la Suède et l'Ukraine, libres et égales, se trouveront de nouveau dans l'avenir prochaine alliées du même côté, luttant pour meilleur avenir des peuples. Conseil National Ukrainien à Monsieur le Président du Conseil des Ministres, Stock-“

*) До такого самого висновку приходить також К. Гавтський у своїй оригінальній розвідці „Національність і Інтернаціональність“, 1915, де він, резюмуючи свої уваги з сього приводу, каже: Одним словом, найбільші інтернаціональні елементи в нації є одночасно також в ній найбільше національними (стор. 30)

holm". (Українські партії, об'єднані в національну Раду, з нагоди річниці полтавського бою шлють бувшим союзникам і братам по зброї сердечний привіт і плекають надію, що Швеція й Україна, вільні й рівні, знову незабаром зустрінуть ся і поруч стануть до боротьби за кращу долю народів. Українська Національна Рада. Панови голові ради міністрів, Скокгольм).

З приводу вбивства німецького посла в Москві гр. Мірбаха вислав гетьман Скоропадський німецькому цесареві таку телеграму: „Його Величності цесареві німецькому, королеви пруському Вільгельмови II. Прошу Вашу Цесарську й Королівську Величність всемілостиво дозволити мені висловити від мого імени й імени українського народу наш глибокий жаль з приводу зрадничього вбивства, жертвою котрого став посол Вашої Величності в Москві. Український народ, що наново розпочав своє державне життя при могутній підмозі німецької держави, жаліє над стратою того діяча, котрий завше виявляв себе приятелем всіх Українців. Гетьман усієї України Павло Скоропадський.“

У відповідь на се одержав гетьман таку телеграму: „Від Його Величності цесаря німецького Гетьманови всієї України Павлови Скоропадському. Прошу прийняти мою глибоку подяку за спочутте, яке Ви від свого, а також від імени українського народу висловили мені з приводу обурюючого злочину, який зроблено в Москві супроти мого посла“.

Проф. Кайндль про холмську справу. Професор пражського університету др. Кайндль помістив в „Tagesspost“, в півночі-яльній органі австро-угорського міністерства закордонних справ, який виходить в Граці, статтю, зміст якої такий: Поляки домагають ся прилучення до Польщі цілої Холмщини, але вже один погляд на мапу поучує кожного, що Холмщина не зачисляється до старого польського корінного краю, а се каже польський учений Гльогер в своїй історичній географії Польщі (Краків, 1903). „Холмщина є часть українського воєводства. Її областю була в X столітті ареною, де поборогольським нападі прийшов ще й литовський вплив. Коли польський король-Казимир Великий прилучив Червону Русь 1340 р. до Польщі, почались боротьби між нею і Литвою за Холмщину й Волинь. Казимир позискав наслідком договору з Ольгердом Холмщину, але полишив її белзькому князеві. Коли ж сей показав ся ворожо настроєним до Польщі, здобув Людвик, наслідник Казимира, 1377 р. сю землю і прилучив до Польщі. Потім злучено її з Руським Воєводством“. Се вистарчає, щоб доказати, що та земля не є зовсім корінно-польською, так само, як Східня Галичина й інші області, які Поляки здобули і які наслідком законних договорів втратили. Як стоїть справа з населенням Холмщини? Грубешівський повіт має Українців 66%, Поляків 24%, томашівський 52 і 37, холмський 38 і 38, білгорайський 22 і 68, замостенський 9 і 82, красноставський 6 і 83, володавський 64 і 20, більський 48 і 38, константинівський 22 і 55, радимський 5 і 87%. Отже й етнографічно не є се чисто-польський край, а радше край, який треба поділити між Польщею і Україною, що й має стати ся. Коли ж Поляки зголошують свої права до цієї землі ізза певного проценту в ній свого населення, то оскільки більше мають право Українці жадати визволення Східньої Галичини згід польської власті. Тут є 62% Українців і 34% Поляків. До того була Східня Галичина (Галич) до 14 століття одним з найповажніших українських князівств. Се правдива стара українська земля. Проф. Кайндль кінчить: Як Буковину, котра до 1786 р. підлягала львівському губернаторови, вже 1849 р. відділено з її користю від Галичини, так може стати ся також і з Східньою Галичиною. Поляки і так ніколи не будуть вдоволені. Тим менше їм можна відступити ціду Галичину.

Від комісії в справах полонених. До комісії в справах полонених надходять відомости, що в звенигородським та васильківським повітах заявили на ярмарках „фактори“, які

беруть по 500 карб. за викуп з неволі полонених або за дозвіл поїхати до них за кордон. Треба припускати, що такі „фактори“ працюють і по інших повітах.

Комісія належить повідомляти до всі справи про поворот полонених належать виключно до неї й що вона вживає найрішучіших заходів, щоб приспішити й наладити як евакуацію полонених, так і допомогу їм харчами, відносно кореспонденційний зв'язок, пересилку пакунків та грошей. 4-го червня відіслано перший транспорт харчів для полонених у Німеччині й Австро-Угорщині, запрохано громадські організації взяти участь в поліпшенні долі полонених як під час пробування їх за кордоном, так і при евакуації та після повороту їх додому.

Комісія попереджає лехковірне населення не витратити ся марно на „аблакати“ і терпеливо дождити ся повороту своїх родичів додому. Сей поворот провадить ся на підставі умов між державами, а не темною дорогою, на яку штовхають „фактори“.

До сього часу прибували до нас поки-що інваліди та хворі, але незабаром почнеть ся евакуація й здорових з Австро-Угорщини та Туреччини; заходи перед іншими державами про поворот здорових полонених роблять ся. Для вирішення всіх питань, зв'язаних з евакуацією полонених на місцях, обороною їх інтересів, шарчовою допомогою і т. п. незабаром виїдуть за кордон спеціальні комісії. Для того, щоб була можливість сим комісіям випукати по мішаних таборах з полоненими Росіянами громадян України в тих випадках, коли полонені Українці з політичних міркувань бояли ся заявити себе Українцями, комісія свого часу звертала ся до відповідної української влади на місцях за відомостями про всіх полонених Українців. Оскільки такі відомости серед населення якоїсь місцевості ще не зібрані, необхідно надсилати їх просто до комісії по справах полонених при головнім штабі, вказавши імена, по батькові та прізвище полоненого, старшина він чи козак, якої губернії, повіту та села, державу, в якій тепер перебуває, і табір (лагер). Осє сї відомости можуть стати в пригоді комісії й приспішити поворот полонених додому, а не заходи шахраїв, що дбають, щоб лише покористати ся з людського лиха.

Голова комісії Сиротенко.

На упорядкування могил Т. Шевченка Київська Губернська Народня Управа ухвалила асигнувати 2,176.500 карбованців. За сию суму мають на думці виробити план упорядкування могили, повести бурковану греблю до могили, збудувати залізньо-бетонові сходи до берега Дніпра з могили, наладити постачання води туди, де поховано Шевченка, та зробити місток над яром „Кобзарь“. Згадана управа ухвалила звернути ся до всіх земств України з закликом перевести асигнування на упорядкування могили Шевченка.

Курси для підготовки керівників історичними екскурсіями відчинила просвітня комісія київського українського університету в липні с. р. Викладають ся: 1) Історія Києва: а) до історичного, б) княжих часів, в) козацької доби. 2) Історія українського мистецтва. 3) Іконографія. 4) Українська палеографія. 5) Київські музеї та книгозбірні. 6) Історичні околиці Києва. 7) Методика екскурсій. 8) Історія освіти на Україні й т. ин. Улаштується ся цикл екскурсій по Києву й околицях під керуванням знавців. На лекторів запрошено: проф. Павлуцького, В. Прокоповича, В. Козловську, Т. Ернста, Біляшевського, А. Грабара.

Зміст: Дві маніфестації.—М. Сивий. Анатема.—Гетьман Павло Скоропадський про актуальні справи на Україні.—Закон про українське громадянство.—З поезій полоненого М. Капельгородського.—Др. Остап Грицай. Михайло Коцюбинський.—М. П.—ко. Халба продукція на Україні.—Н. В. Про потребу „деволюції прав народів“ (до національної проблеми нашого часу).—Пам'яті Хведора Вовка.—Іл. Бочковський. Національна справа. III. Соціалізм і національне питання.—Вісти.

ВІСТНИК

ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить по неділі. — Менших рукописей не звертаєть ся.
Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К.
6 карб.; квартално—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа
50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 30.

Відень, 28-го липня 1918.

Ч. 213.

Проблема східного фронту.

Ліквідацію східного фронту після мирових договорів у Версєлю і Букарешті антанта відчула дуже діяючо. Відносини воєнних сил, які за допомогою Америки почали були пересувати ся в користь антанти, захитали ся після обох сих договорів і перекинули ся на бік осередніх держав. Німеччина дістала змогу перекинути більшість своїх воєнних сил на західний фронт і не тільки вирівняти чисельний прибуток Американців по боці антанти, але також перейняти бойову ініціативу у свої руки. Що кльше—з хвилею ліквідації східного фронту порвали ся сі кліщі, які натискали на центральні держави з усіх боків і грозили їм не тільки мілітарною, але ще більше економічною руйною. Німеччина одержала в один момент змогу використання своєї бойової сили на західнім фронті, перед нею відкрили ся безмежні економічні джерела на Сході й став відтвором давно вимріяний шлях в Азію, передовеїм в напрямі Багдаду. Втрату, яку Німеччина понесла протягом воєнних дій війни у своїх колоніях, можна було легко і дуже весєсно вирівняти на Сході:

Антанта побачила небезпечну прірву на звалищах царської Росії й зрозуміла, що тільки її загаченне може відвернути велику небезпеку. Гаслом всіх останніх нарад у Версєлю було: скорє відновленне східного фронту. Очевидно, що большевицьке правительство нинішньої Московщини, зайняте комуністичними експериментами, до воєнного спосібне, тільки не до збройної оборони й воєнної кампанії, передумовою якої мусить бути внутрішній лад і залізна військова дисципліна, тому антант оглянув ся за іншими, послухними собі силами на території бувшої Росії, які ще не втратили віри в англійську непобідимість і її... бездонну кишеню.

Таким пригожим живлом явили ся сформовані колись за Керенською чехо-словацькі бригади да „славянської війни“ проти центральних держав, які після російської катастрофи, втратили своє призначенне і немовби вичікували нового гасла до неясної тоді ще воєнної авантури, розбрівши ся по всім усюдам безмежного простору колишньої Росії. На даний антантою знак вони злучили ся з всіма проти-революційними російськими живлами й розпочали завзяту боротьбу проти непоклашного антанти большевицького прав-ствуючим“ генералам Корєєлову, Алексєєву та Дутову, над Волгою зібрали коло себе всі невдоволені большевицькою владою живла, а на Сибірі заатакували большевиків разом з козацьким отаманом Семеновим і генералом Хорватом. Мов оази, а рівночасно мов основні точки до завязки східного фронту, розкинені чехо-словацькі відділи на Кавказі, вздовж Волги, над Уралом і на Сибіру аж по Владивосток, який також в чехо-словацьких руках.

Зарисовує ся вже навіть в головних начерках придуманий антантськими стратегами східний фронт. Його південне

оперте на Кавказі, близьким до англійсько-перської операційної точки, центр біжить вздовж Волги, а на півночі висадила антанта на мурманському березі Білого моря сильний десант, якого цілю в дальшій перспективі добити ся сполуки з Чехо-Словаками над Волгою. Рівночасно загрожено два головні державні, промислові і комунікаційні осередки Росії: Моекву і Петроград. Зайняття чехо-словацькими військами Ярославля означає нічого иншого, як стратегічне вістре проти большевицької Москви і її комунікаційного вузла; з другої сторони посиленне укріплюванне берегів Мурману і околиць Архангельська, зайняття Кечу, створенне мурманської республіки і вісти про похід антантських військ на південь — се поважна небезпека для Петрограду.

Коли взяти під увагу, що і Японія та Китай (все одно в яких цілях) порішили за намовою антантських правительств взяти участь в збройній інтервенції „проти большевиків“, справа східного фронту переходить з області побожних бажань в сферу реальної дійсности, й його формуванне може пійти дуже скорим темпом. Відновлюєть ся сей фронт під гаслом обєднання колишньої Росії, отже звертаєть ся не проти большевиків, які дуже скоро можуть опинити ся в таборі антанти, разом з рештою російської суспільности, а проти України і центральних держав. І коли дійсно фронт відновить ся, то скоро перенесеть ся з над Волги до границь України, а передовими відділами можуть стати теперішні большевицькі „війська“.

В звязку з сим перед молодою українською державою виростає проблема величезного значіння. Її розвязка визначаєть ся внутрішнім і міжнародним становищем України. На випадок відновлення східного фронту і загроження України протинімецькою коаліцією для України нема иншого виходу, як стати по стороні центральних держав і боронити своєї незалежности з зброєю в руці. А для сього треба чим скорше подбати про формуванне української армії, щоб не було запіздно.

Формуванне національної армії се взагалі є найважнійша справа під теперішню пору. Правительство Української Держави мусить направити всі сили, всі труднощі, які стоять на шляху при переведенню сеї справи. І українська суспільність, а передусім українська преса, повинна прийти з помічю правительству в сїм ділі, визнаючи народови потребу і значінне національної армії. Мусимо всі тямити, що без армії нема і не може бути самостійної держави, що нарід наш не буде мати своєї власної, добре вивченої і дисциплінованої армії.

В справі договору про поділ Галичини.

В другій половині червня наслідком малярської услужливості для Поляків став відомий польським політичним кругам текст таємного договору в справі поділу Галичини. Після того, як став відомим текст договору, зайняло ся ним Польське Коло. 22 червня відбуло ся засідання Польського Коло, на яким висловлено недовіре д-рови Зайдлерови між иншим за те, що він не тільки не перевів відокремлення Галичини, але й не вагав ся поза Польським Колом робити обовязуючі приречення про поділ Галичини.

Діставши текст договору в руки, польські політики пустили його в пресу. Перша краківська „Nowa Reforma“ принесла 29 червня згаданий текст на чолі передовиці, присвяченої сій справі. Ось згаданий текст: „Тому, що Українці признали меншостям, замешкалим на Україні, в тім числі й Полякам, велику автономію і можливість культурного розвитку, то й ми, бажаючи в заміну запевнити культурно-національний розвиток тій частині українського народу, котра заселює територію Австрії, а саме задля ще більшого зближення держав, заявляєм, що найдалі до 31 липня внесеть ся до парламенту проект закону про утворення окремого краю з Буковини й тої частини Східної Галичини, котру в більшості заселяють Українці. Австрійське правительство уживе всіх конституційних способів, які має до розпорядження, щоб той проект став ся в парламентарній дорозі обовязуючим законом“.

Сей договір—по влучному вислову „Kurjer-a Polsk-ого“—був тільки „таємною“ рекомпензатою для п. Севрюка за його ласкаву явну „концесію“ для Поляків у формі відомої мартової поправки до берестейського договору (в справі меж Холмщини. Ред.).

Підписати мали таємний договір з боку Австро-Угорщини бувший міністер закордонних справ гр. Чернін, австрійський предсідатель міністрів др. Зайдлер і угорський предсідатель міністрів др. Векерле.

Подаючи текст договору, „Nowa Reforma“ зазначила, що зараз по підписанню сього акту угорське правительство буді-то заложило протест проти сього зобовязання. Протест мотивований „раціо стану угорської держави“. Про саму справу поділу написала часопись, що з польського становища абсолютно не можна допустити до поділу Галичини на українську й польську частини та що ся справа взагалі не надаєть ся до дискусії.

Інші органи польської преси зайняли подібне становище. „Gazeta Wieszorna“ з 2 липня принесла передову під заг. „Таємний уклад“, де по зазначенню, що рівночасно з додатковою умовою Севрюка в справі західної межі України, яка мала успокоїти Поляків, зроблено таємний договір в справі поділу Галичини, читаєм, що в сім тексті нема поданої назви нового коронного краю, але незабаром лю зробленню згаданого договору оповідали собі знавці, що новий коронний край має називати ся Русь (Ruthenia). По сім „Gazeta Wieszorna“ почала „доказувати“, що др. Зайдлер і гр. Чернін зятягли зобовязанне „супроти представника такого українського уряду, котрий вже зовсім не існує,—властиво навіть теперішня Українська Держава, держава гетьмана Скоропадського не ідентична з державою Центральної Ради, котра існувала в марті,—а далі супроти одного з лідерів одного з менших стороництв австрійського парламенту (? Ред.)“. На думку „Gazeta Wieszorna“ „договір зроблений в такій формі, такого змісту та з такими особами—є очевидно яркою пародією міжнародного права“. „Одначе шляхом такої пародії мали Поляки заплатити другу ціну купна за користи, які буді-то одержала монархія з берестейського договору, бо першою ціною буда Холмщина!“

Далі газета „Лякає“ кого слід, „що утворення Української Держави криє в собі небезпеку для Австрії, а головно для Угорщини, й може стати ся джерелом нового руху всеукраїнського чи веславянського, який—се хиба не улягає сумнівови—з Києва замірив ся-б на цілість монархії, а крім того „Укра-

їнська Держава се фантом, поза яким приготовляєть ся поволі, але послідовно поворот України на доно Росії, а Росія, пучена в рух, протягом літ при матеріальній допомозі Англії й Америки, може колись знову стати ся грізною для середно-європейської системи держав. Так отже—з становища інтересів австро-угорської монархії—як світ світом, не було такої фантастичної політики, такої шкідливої, а тим більше такої, що пригадувала-б найтяжші німецькі дотепи з „Fliegende Blätter“ (відомий німецький гумористичний тижневик). Не бракує також в останній німецькій публіцистиці тижневиків, що щораз показує найша частина публічної опінії в Австрії починає вироблювати собі вкінці влучну думку про вартість берестейського договору, а разом і згаданого таємного договору, не згадуючи вже за Угорщину, котра півофіційно не закриває свого незадоволення і неспокою. Далі 10 рядків сконфісковано, а потім покликуєть ся статя на статю в „Neue Freie Presse“ про зламанне Україною берестейського мирового договору, про яку згадуєть ся на інших місці.

Щодо політичної вартости договору—„Gazeta Wieszorna“ писала, що з часом також і друга сторона перестане бути задоволена з нього. Бо др. Зайдлер і гр. Чернін не зобовязали ся до нічого иншого, як тільки до внесення і попірання проекту устави про поділ Галичини в парламенті, зобовязали ся тільки й виключно старати ся перевести його в конституційній дорозі, котрою щодо таких справ, як утворення нового коронного краю, ніяк не може бути § 14. Що-ж вартє се? Найоптимістичнійший для Українців рахунок не може виказати в австрійським парламенті $\frac{2}{3}$ більшости для згаданої устави. Уже самі Чехи й Поляки—а сї обидві партії мусять безоглядно голосувати проти сеї устави—вистарчать на те, щоб унеможливити те, щоб вона перейшла, навіть звичайна більшість буда-б сумнівна, бо в данім разі певно й споміж німецьких партій, споміж німецьких суспільників, а навіть споміж німецьких соціалістів багато послів бодай здержало ся-б від голосування.

„Kurjer Lwowski“ в ч. 299 в передовиці „Друге Бересте“, зазначивши, що справа поділу Галичини вийшла з сфери політичних спліток і закулісових інтриг та прибрала конкретні форми загально вже відомого таємного договору, висловив невдоволення, що в справу польсько-українських відносин вмішали ся (?) др. Зайдлер і гр. Чернін, що за національно-культурну автономію Полякам на Україні відпочаєть ся територіяльною автономією для Українців Галичини і т. ин.

Розпочавши кампанію проти поділу Галичини, Поляки очевидно звернули ся переудсім до Мадярів і почали переконувати малярських політиків про мниму небезпеку, яка грозить Угорщині наслідком поділу Галичини з огляду на угорських Українців. Статя краківського „Czas-y“ в ч. 238 п. з. „Українці (Rusini) на Угорщині“ з певністю є рефератом польських політиків для малярського правительства, які спеціально в сій цілі їздили до Будапешту й там дістали мабуть текст договору. Ось як переконували Поляки малярських політиків (передаємо зміст статі „Czas-y“): „Майже дві третини галицько-угорського зглядно польсько-угорського кордону знаходять ся на українській території. А се не може бути байдуже для будучого відношення Угорщини до Польщі, тим більше, що під етнографічним оглядом польські й угорські землі не сходять ся ніде з собою. Етнографічно-українська область обіймає разом 27.000 км², отже рівняєть ся західній Галичині або понад $\frac{1}{10}$ власної Угорщини без Хорватії. Таку отже область мога-б обняти в данім разі національна українська територія. На тім просторі жило в 1910 р. коло 1,159.000 мешканців, з чого 460.000 Українців. Українці становили там $\frac{4}{10}$ населення, отже меншість. Завдяки відповідному викроєнню комітатів не мають вони ніде більшости. Та положенне тільки на око некорисне для них, а агітація поширюєть ся на великім просторі, бо решта населення складаєть ся з Румунів, Словаків й Мадярів так, що Українці мають там все-таки зглядну більшість. Та инакше представляєть ся справа, коли приглянемо ся проценти Украинців у повітах, на які розпадають ся комітати. Сї

повіти творять суцільний мур зараз на галицькій межі. Колиб прийшло до поділу Галичини й до вилучення українських частин в окрему провінцію, угорські Українці стикали ся-б з нею на цілм просторі. А се викликало-б сильний вплив галицьких Українців на угорських Українців і польсько-угорський кордон скоротило-б до мінімуму, що для Угорщини було-б злучене з політичною і економічною безпекою.

Зносини угорських Українців з галицькими улекшить їх греко-католицьке віросповідання, те саме, що й у галицьких Українців. На 17.000 народніх шкіл на Угорщині є українських 5-9, одначе се число легко зросте наслідком збільшеної української агітації. Треба додати, що реформа календаря серед угорських Українців не прийняла ся і народ по старому святкує свята, а захованне духовенства супроти сього різне. Одинока українська інтелігенція на Угорщині се духовенство, котре уважає себе Мадярами. Хоч в угорських Українців нема майже ніякої національної свідомости, їх дуже тяжко засмилювати. Від 1890 р. їх процент у відношенню до решти населення Угорщини виносить незмінно 2'5%, так, що приріст Мадярів відбуваєть ся виключно на рахунок інших народностей.

Досі головні Росія вела агітацію серед угорських Українців, але ся агітація не була дуже небезпечна для Угорщини. Відродженне Української Держави погіршує положенне Угорщини. Русофільська агітація виходила не з Петербурга, а з Київа. Тепер така агітація може вести ся ще видатнійше й успішнійше під українською фірмою. А коли її осередком став би Львів як столиця української провінції, поширенне української агітації на Угорщині певне. До сього будуть перти Українців також їх приятелі, котрим залежить на тім, щоб ще більше зашахувати Мадярів через створенне їм нового національного питання. Тільки полишенне Східної Галичини в польських руках може загарантувати Мадярам спокій з сього боку. Відродженне українофільства, опертого на класовім підкладі, може бути грізне. Подувивши ся сею дорогою з Словаками й Чехами, Українці відітнуть Угорщину від безпосередніх зносин з Польщею.

Так представляє небезпеку поділу Галичини для Мадярів польський орган. Бачить він можливість усунення цієї небезпеки тільки в полишенню Галичини в польських руках. Мало полишити, — але спольшити Українців у Східній Галичині, а се поможе Мадярам змадаршити угорських Українців. Притім орган нації, яка йде тепер в своїй політиці спільно з Чехами й південними Славянами, страшить Мадярів есентуальною злукою Українців з Словаками й Чехами!

Коротше, але те саме читаємо в „Gazet-i Weczorn-ij“ з 23 червня, а саме, що „наслідком поділу Галичини була-б zagrożена північна Угорщина новим національним питанням, якого зовсім не вільно легковажити, себто українською справою. Очевидно Угорщина боронить ся як найенергичнійше проти такого обтяження своєї державної машини: висловом сього була остання інтерпеляція гр. Батіані“. Далі вказуєть ся, як Мадярів і Польщу еднає спільний інтерес—забезпеченне перед пруською гегемонією.

Згадану інтерпеляцію вніс гр. Батіані в угорським соймі в першій половині червня і 14 червня була дискусія над нею. Обговорюючи справу розвязки польського питання і політику гр. Черніна у відношенню до цієї справи, гр. Батіані висловив сумнів, чи було се доцільним взагалі покликувати до життя український державний твір і робити з ним мир. Годив ся, що стало ся се з деяких причин, хоч на дальшу долю сього твору задивляєть ся скептично. Закинувши гр. Чернінови помилку в холмській справі, говорив бесідник: „Не знаю і не досліджую, хто се йому дораджував. Тільки повне незнапне ситуації могло спричинити, що, не вжучи ся, приобіцяв Холмщину Українцям, а краще австрійським Українцям, бо їх рука була в сім перецінь, але се є загадкою, котру можу зрозуміти тільки тоді, колиб справдила ся моя інформація про бувшого міністра закордонних справ, що тоді, як зробив український мир, прийшло, як чую, до якоїсь умови, котра заповняє Українцям при

розвязці польської справи поділ Галичини. За ініціативою гр. Черніна австрійський предсідатель міністрів др. Зайдлер мав загарантувати якийсь означений реченець на се; вихід був би такий, що австрійський предсідатель міністрів предложив би парламентови проєкт поділу Галичини, щоб полагодити українську справу в Східній Галичині. Кажу, що я довідав ся, що до такої обіцянки прийшло й що незабаром впливає реченець її виконання. Коли се правда, що гр. Чернін і п. Зайдлер дійсно приобіцяли поділ Галичини, чи австрійським Українцям, чи українським чинникам, такі небезпеки звалили ся-б на цілість угорського народу й на будучину одноцільної угорської держави, що проти них угорський парламент мусів би виступити односторонно та з найбільшою силою (Голоси: Так! Правда!)“ Тут не соромив ся гр. Батіані плести про „ролю, яку відіграли галицькі Українці в тій стадії війни, коли бо відбували ся у східній Галичині“, та про москвофільську агітацію з Галичини на Угорщині. Він не в силі зрозуміти того своїм графським розумом, що знає уже цілий світ, а саме, що одно і друге се діланне самих польських народових демократів або є вислідом нестерпного польського панування над українським народом. Танцюючи під дудку польських поневоляників українського народу, гр. Батіані зазначив, що коли з Східної Галичини зробить ся українську провінцію, се по холмській справі буде другий ялас польському народови. Одначе поділ Галичини був би лапасом не тільки для Поляків, але заразом і тяжкою обидою (!) угорського народу (Голоси: Правда! Так!). Закінчив заявою, що був би дуже неспокійним, колиб того дня або в найблизшій будучині не дістав позитивного запевнення, що його інформації мильні.

У своїй відповіді обмежив ся предсідатель ради угорських міністрів др. Векерлс щодо справи українського договору до заяви, що його ще не ратифіковано. На сю частину відповів іронічно гр. Батіані, що він з вдячністю стверджує, що український мир ще не ратифікований. Просиввнести його до парламенту для ратифікації. Ніяка відповідь се також відповідь — зазначив він в справі Східної Галичини.

По обробленню Мадярів у Будапешті невеликої трати сил потребували Поляки, щоб придбати для себе теперішнього міністра закордонних справ Мадяра Буріяна, який дав якісь поручення в сій справі австро-угорському послови гр. Форіачеві у Київі. Справа вентильовалася майже місяць, поки гр. Буріан рішив ся на ударенне поділу Галичини. 16 липня гр. Буріан мав розмову з головою Польського Кола д-ром Тертілем, наслідком котрої треба уважати заяву Тертіля 18 липня в його промові при бюджетовій дискусії, а саме, що слова гр. Буріяна є того роду, що можуть знову привертнути довіре Поляків. Др. Тертіль мав одержати від гр. Буріяна запевнення, які з одного боку відносять ся до поділу Галичини, з другого до австро-польської розвязки.

Представники стороництва, яке заступає „Czas“, члени віденської палати панів др. Білінський (спольщена українська родина), Коритовський і гр. Тарновський відбули 17 червня конференцію з д-ром Зайдлером, в якій брав також участь польський міністер—земляк др. Твардовський. Найважнійшою справою на конференції був проєкт поділу Галичини через утворенне східно-галицького коронного краю. На конференції розважувано можливість успокоїти Поляків у тім напрямі, що таких важних змін в Галичині не переведець ся без порозуміння та згоди заступників Галичини. Одначе се признание—писала „Neue Freie Presse“—зв'язане з берестейським миром і з його ратифікацією, найдавший реченець якої є 30 червня. Чи до сього часу буде можливо перевести ратифікацію, не відомо, бо до сього потрібна також згода парламенту. На всякий випадок показала ся на тій конференції необхідність порозуміти ся з гр. Буріяном про те, чи можна дати Полякам бажане ними запевнення, не спиняючи ратифікації договору або не входячи в суперечність з його постановами.

На другий день по конференції наступив удар на Українську Державу, що вона зломилася мир, в поширенім віден-

ським деннику „Neue Freie Presse“, звідки нераз йде в світ за добрі гроші куплена пропаганда задуманих правительством плянів або польських інтересів. Україна зломилася мировий договір, — нарікала часопись в передовиці, — бо не доставила хліба в умовленій реченці. Українське Правительство не має ні поваги. На Україні лютє ся далі кров. Австрія не має ні миру, ні хліба. Мир для хліба викликає у Відні парламентарну кризу. Поляки домагають ся, щоб гр. Буріян заповнив їх, що звязана з берестейським договором вістка про задуманий поділ Галичини безпредметова. Се викликало б серед суспільности тільки здивованне, — писав сей денник для відомих цілей, — колиб мусіло прийти до ризи в державі, в парламенті або в правительстві з приводу пляну, в котрім дійсність є тільки чорнило, зужите на писанне. Мир для хліба, який не заспокоює голоду, не повинен відбирати Австрії парламенту. Розходить ся про заповнення, що при рішенню про долю Східної Галичини не поставить ся Поляків перед довершеним фактом. Сим можна буде врятувати парламент. Гр. Буріян має з сього приводу сказати найважливіше слово.

І се слово, як згадано вище, сказав гр. Буріян д-рови Тертілеві. Далі знаходимо в польській пресі поза ствердженням негативного відношення гр. Буріяна до справи поділу Галичини, якісь невиражені натяки в сторону Кієва, що ніби-то гетьман Скоропадський мав махнути рукою на сю справу. В передовиці „Gazeta Porannia“ з 17 липня п. заг. „Матні й бездорожжа“ знаходимо такі інформації. Часопись зазначає, що деякі небезпеки, які грозили Полякам, вже відвернені. Щезли, як здаєть ся, бодай в тій гострій формі, яка зарисовувала ся перед Поляками в останніх місяцях. Є справи, в котрі Скоропадський вже навіть прилюдно подекуди махнув рукою і, як здаєть ся, не була се з його боку виключно химера“. Одначе „що Ballplatz (міністерство закордонних справ), як здаєть ся, за кордоном на правив, то Herrengasse (палата панів) иншим шляхом хоче далі псувати в краю. Не додержати Полякам усяких заповнєнь і (сконфісковане слово) і правительствених, які давано від п'яти років, оскільки в польській пресі найсвіжіших і таких виразних обіцянок з 5 листопада 1916 щодо Галичини — се ніщо, се політика! Але не додержати п. Васильови (?) таємного договору, котрим на чужий кошт окуплено «антом і нулю, було б нечесним! Тому треба вдумати инший спосіб на додержанне, скоро Буріян...“ А по сих мітничих точках читаєм: „Деякі нові концепції про національну автономію в межах неподіленних коронних країв може ми й прийняли б. Одначе — вони вимагали б великих компенсат в нашу користь, вимагали б поважного зміцнення нашого стану національного посідання. Крім того вимагали б ті концепції, щоб ми їх прийняли, иншого „повітря“, не того, яке від кількох місяців безупинно затроєв бакциліями інфлюенци, правда, не еспанської, але зате всенімецько-української“.

Ясно, що часопись бажає повороту часу вперед створення і признання суверенної Української Держави та словення польських мрій про поширенне польських східних меж аж по Дніпро. Не без ціли краківський „Czas“ послідовно в кождім другім, третім числі домагаєть ся від австро-угорського правительства й найвищої військової управи покінчити раз „гру“ з самостійною Українською Державою й трактувати Україну як зайняту територію.

Також цікавий у статі „Зворот в справі поділу краю в числі з 19 липня між иншим читаєм: „У сфері закордонних відносин наступив зворот, який незабаром стане явним, а який ґрунтуєть ся на зрозумінню, що поділ Галичини з становища закордонної політики є засадничою помилкою. Місія бар. Форґача, висланого в сій справі до Кієва, коли справдять ся поголоски, які ходять про неї, буде доказом, що галицьких українців жорстоко розчаровано в їх надії, що переберуть поділ Галичини з становища закордонної політики. Др. Зайдлер втратив сим робом причину й точку опертя, а через те, колиб бажав форсувати далі поділ Галичини, мотивувати

се мусів би оглядами на внутрішню політику, а саме бажанням допомогти Українцям до того, щоб вони зломали в державі польські впливи. Вистане зясувати справу тим способом, щоб побачити, що поставити так питання при сьгоднішній своїй силі, що в його заяві, поданій вчора до відома, не достає якого будь натяку на внесенне поділу Галичини, — сю недостачу можна з деякою правдоподібністю уважати доказом, що він мусів занехати сей замір і що він не в силі здобути ся на сей крок, що дратує і розятрює“ (Поляків. Ред.).

Далі зясовані труднощі, з якими мав би бороти ся др. Зайдлер, колиб він хотів задержати ся на своїм місці, й висловлено думку, що др. Зайдлер скорше чи пізніше мусить уступити. Уступленне д-ра Зайдлера наступило дня 22 липня.

Супроти польських махинацій дня 20 червня президія Української Парламентарної Репрезентації запротестувала у д-ра Зайдлера проти того, що др. Твардовський яко член австрійського правительства вів від довшого часу переговори з політиками з заміром повалити берестейський мировий договір, зроблений між Австро-Угорщиною і Україною, а то в інтересі польських анексийних затій супроти українських земель. Запротестували Українці також проти того, щоб угорський предсідатель міністрів др. Векерле офіційно висловлював ся проти поділу Галичини. Др. Зайдлер прийняв протест Українців до відома...

Коли мадярська спілка пішла такою війною проти поділу Галичини й потягнула за собою більшість австрійських парламентарних кругів, у Німеччині инакше задивлюють ся на сю справу. Німеччина є рішуче проти зламання берестейського договору, євідома, що наслідки такого зламання можуть бути в будучині страшні, вже хочби з огляду на ступінь довіри инших держав до всяких договорів, зроблених якоюсь віроломною державою. Теперішнє зламання договору обоємні. Півурядовий орган канцлера „Norddeutsche Allgemeine Zeitung“ принесла дня 20 червня с. р. тижневий політичний огляд, в яким підкреслено, що ніхто не заручить, що Поляки не злучать ся з Чехами, щоб досягти рішачою вплив в Австрії. На се рахує почвірно порозумінне. А зрештою Східна Галичина се українська земля, а Українці цілою силою противлять ся прилученню до Польщі. Крім того в Німеччині побоюють ся, що побільшена Галичиною Польща в звязку з Чехами, та сама Польща, що крадьком симпатизує з загромо, могла б стати ся більшою небезпечкою для Німеччини, ніж був російський царат. Тому центральні держави хочуть розв'язати середно-європейське питання, усталити союз і втягнути до нього Польщу, а не творити Польщу під умовою втягнення її до союзу.

Українська позадержавна преса дуже болоче відчула ударення виконання договору в справі поділу Галичини та впала в гістерію, звалюючи вини за се мабут в хорої голови на здорову. Орган Василька „Буковина“ в 22 ч. в передовиці „Зрада“ закидає гетьманови Скоропадському, що се він зрадив галицьких і буковинських Українців в хвили, коли вони сподівали ся сповнення своїх національних домагань разом з ратифікацією берестейського договору. „Задля лакомства лукавого, задля хорої амбіції — читаємо в „Буковині“ — зрезигнував він з таємного договору, зробленого в Берестю, на підставі якого мала бути поділена Галичина на українську й польську частини, мав бути створений український коронний край з українських земель в Австрії, здаючи тим на даліше поневірянне і неволю своїх закордонних земляків“. „Нема в нас — пише часопись — снів обурення для сього постушку, не погорда всього українського народу в Австрії спаде на голову зрадника, а прокляття всіх: старців, чоловіків, жінок і дітей.“ Далі зазначає часопись, що своєю зрадою заскочив гетьман українське парламентарне заступництво. „Польсько-мадярська спілка використала слабість гетьмана всякими обіцянками й штучками і

ликує тепер. Та радість їх мабуть за скоро, за передчасна". Далі висловлює „Буковина“ сподівання, що „коли наш народ зрадив володарь-самозванець, гетьман України, рішає воля і слово австрійського монарха, в щирість і прихильність котрого до українського народу газета не сумніваєть ся. „Адвокатські штуки гр. Буріяна й Форґача могли звести такого слабосилця, як гетьман, на бездорожжя, а звібуть ся — в се вірять „Буковина“ — об цесаря Карла, як об гранітну скелю!

„Українське Слово“ в ч. 162 п. з. „Некорисний зворот в справі поділу краю“ в тій самій справі пише, що не може повірити в те, щоб Україна таку декларацію дала (що не настає на виповненню таємного договору, Ред.), „щоб Україна могла лишити Ляхам на поталу рідного, в пятьсотлітнім бою тяжко покривавленого брата, що своїми грудьми заслонював Україну перед польським нахабством. Не можемо повірити, щоб гетьман Скоропадський міг дати свою згоду на малярсько-польські бажання щодо Галичини, — щоб гетьман всієї України міг кинути в жертву Польщі часть української землі й чотири мільйони українського народу. Не повіримо нікому, щоб Д. Дорошенко, міністер закордонних справ, міг приложити руку до такої зради на українським народі. Україна сама на собі зради поповнити не може, — бо-ж всяка заява щодо Галичини по думці бажань Поляків і Малярів є зрадою на самій Україні, є впусценням Ляхів глибоко в українські землі, у саму середину України. Тому не віримо, щоб місія гр. Форґача увінчалась у Києві успіхом. Коли-ж така місія є, ми, предмет інтриґ сеї місії, кличемо до Української Держави та її керманича, Павла Скоропадського: На вас глядять тепер ціла Галичина. Вона не вірить, щоб ви могли її інтереси продати. Рука, що підписала би нам засуд на польську каротгу, мусіла би всохнути від прокляну мільйонів українського народу“.

Також „Діло“ з 21 липня одержало „з Берліна“ з „найпевнішого джерела“ таку вістку: „Гетьман Скоропадський на бажання Форґача зрік ся наставати на виконання таємного договору. Правдивість сеї вістки стоїть вище всякого сумніву“. (Коментарь до сеї вістки сконфісковано).

Отсе жмут фактів і голосів преси в справі польських заходів про ударемнення поділу Галичини. Коли дійсно таємний договір був і сей договір анульований, треба трохи виждати й трохи більше знати про справу ніж те, що попадає до преси, щоб найти винуватця. Певно тільки для вас те, що шукати, в и н у в а т ц і в треба передусім у Відні.

Сесія австрійського парламенту.

По довгій перерві й серед незвичайних обставин скликано на 16 липня австрійський парламент. Йому призначено бути громоздом сієї небувалої бурі, яка нагромадила ся протягом чотирьох літ війни у внутрі многомовної монархії, а безпосередньої причини факту, що саме тепер парламент скликано треба шукати мабуть у невдачі, яка стрінула австрійську армію у її останній офензиві над Піавою і у вражінню, яке вона викликала в австро-угорській публічній опінії. Перед сією опінією треба було виправдатись і шукати її санкції, а при сім спробувати парламентарним шляхом перевести так потрібний державі бюджет і шукати на сій дорозі розвязки апровізаційного питапня.

Нині годі ще позитивно сказати, як саме австрійський парламент виконає поручені йому народами й державою завдання. Справи, звязані безпосередно з війною і останньою офензивою над Піавою, становлять предмет тайних засідань і про них не багато довідаєть ся цікава публічна опінія. Та проте однотожнєві засідання австрійської палати послів і палати вельмож принесли стільки характеристичних моментів, що справді австрійський парламентаризм, — та й не тільки його, але й цілу австрійську державність, — треба уважати одною

з найтрудніших проблем, які коли небудь виринули протягом всесвітньої історії.

Хоч палата послів радить вже поверх тижня, нема в ній парламентарної більшости, потрібної для ухвалення бюджету зглядю його сурроґату т. зв. бюджетової провізорії й інших державних конечностей. З ласки Польського Кола перестала існувати німецько-польська спілка парламентарної більшости. „Обиджені“ берестейським договором і справою Холмщини імперіялісти з Польського Кола не вдовольнили ся поваленням одного з творців сього договору гр. Черніна, вони зажадали понад се голови австрійського пресідателя міністрів д-ра Зайдлера, якого обтяжують гріхом авторства т. зв. таємного договору в справі поділу Галичини на польську й українську частини. Нічого не помогло, що в обороні д-ра Зайдлера стали муром німецькі партії, а навіть дуже високі державні чинники — він мусів стати жертвою польського імперіялізму, що намірив ся дальше панувати над австрійськими Українцями — і уступив.

І так з ласки, а радше неласки Поляків мусів уступити гр. Чернін, а вслід за ним др. Зайдлер. Лінія австрійської закордонної і внутрішньої політики не поперше заломлюєть ся під тягаром потреб хвилі — у даний момент потреби витворення парламентарної більшости для державних необхідностей і приєднання за всяку ціну до парламентарної більшости Польського Кола. Польська політика вимушена на державі святкує триумф. Схарактеризував її неможливо краще повалений Поляками гр. Чернін, на засіданню палати вельмож 17 липня. Його промова, промова людини, що клала основи під мир між осередніми державами з Україною й добре про се поінформована, така цікава характеристика польської імперіялістичної тактики, що варто її переповісти у важніших моментах. Гр. Чернін говорив їй иншим, навізуючи до польського питапня:

„Справа безумовного довірря між Віднем і Берліном є точкою, що веде мене прямо й безпосередно до Польщі. Австро-польська розвязка можлива тільки за згодою Берліна. Та Німці ніколи не згодять ся на сей могучий приріст монархії, не маючи певности, що Австрія се постійний вірний союзник і тут замикаєть ся круг та звідси виходить, що ексцентричні тенденції, які виключають такий постійний союз роблять неможливою також австро-польську розвязку. Бо-ж ніхто не повірить, що середноєвропейська думка й славянські пляни становлять можливі до погодження поняття. Як-що не найдеть ся розвязка польської справи, що обіймала-б також західну Галичину, то дуже жалую. В нашім парламенті можна осягнути постійну рівновагу сил, як що будуть з нього видучені Поляки й Українці. Тоді можна думати про природну більшість. Я став в останнім часі дуже скептичним щодо австро-польської розвязки. Не вірю в неї більше. Бо вкінці про се чи австро-польська розвязка перейде, чи ні, рішати будуть не австрійські Поляки, чи австрійські Українці, тільки се, чи між Віднем і Берліном найдуть ся передумови, які творили-б основу для цілого ходу думок. Одначе й в такім випадку мусіли-б наші Поляки надати ще дуже багато води до свого вина. Меж, про які вони нині мріють, не дістануть ніколи. Покаже се будучина. Прийде день, коли панове Поляки будуть скромніші й будуть дуже втішені, як що буде взагалі одноціла Польща. Інтерпретація, немовби Польща не могла жити без Холмщини, з якої мали-б тільки частину, є нічим неоправданою впертістю. Справа поділу Галичини — се внутрішньо-австрійська справа. Зрештою з німецько-австрійського становища ніяк не може зрозуміти, для чого таке саме зарядженне в Чехах добре, мало би бути в Галичині заборонене.“

Та коли Поляки за ціну зобовязання австрійського правительства, що воно не приступить до поділу Галичини й за инші концесії готові призводити Австрії бюджетову провізорію,

то Чехи займають супроти нього під кожним оглядом негативне становище. Очевидно вони знають і розуміють добре, що чеські державно-правні аспірації не дадуть ся ніяким чином помістити в рамках австрійської державності й тому вони для неї такі завзяті вороги. Та Чехи бачили в особі д-ра Зайдлера і його кабінеті не тільки представництво австрійської державності, але також представників сього німецького курсу внутрішньої австрійської політики, який висловив ся в спробі національно-територіальній відмежування Німців у Чехії, в т. зв. розпорядку про адміністративний поділ округів. Сей розпорядок — перша спроба перебудови Австрії на національно-територіальній основі — викликала голосні протести з боку чеських політичних партій (Чехи уважають свій коронний край неподільною одиницею), а її відгомоном стала чеська пропозиція на поставленні кабінету д-ра Зайдлера в стан обжалування. Чехи закидали д-рови Зайдлерови й його кабінетови: безпарламентарне, абсолютстичне правління державою і незаконні на їх думку розпорядки щодо Чех—ну, й виставили прототи нього гомову гармату, себто його безпарламентарний розпорядок в справі поділу Чех на адміністративні округи. Не входячи в се, чи чеська пропозиція менше або більше в сути річи слушна, треба сконстатувати, що її вістрє мало головно демонстраційний характер, обчислений на те, щоб про нього почули в Європі й поза її межами антантські протектори чесько-словацьких бригад, які за допомогою і під покровом антант потворили ся на всім вистроємим змагань в Європі, Азії й Америці. Хоч чеську пропозицію на обжалування австрійської парламенту більшістю голосів відкинув і хоч вона втратила своє внутрішньо-державне значіння, бо кабінет Зайдлера уступив, одначе вона віднесла базаний її авторами успіх і стала голосною в закордонній пресі і в закордонних політичних кругах.

Політичні партії Угорщини.

Оглядаючись в історії розвитку політичного життя на Угорщині, насамперед треба підкреслити замітний факт, що Мадари мають цілий ряд дуже визначних своїх політиків, а то від початків нового правління, себто від 1790 року, тимчасом в Австрії таких діячів, яких ідеологія тривала би й після їх смерти, не достає зовсім. Там є в найбільш знаних також і заграницею напр. Сейчені, Ствеш, Кошут, Деак, Тіса, а тут — один Метерніх та й кінець. Австрійське німецтво показує велику убогість на таких провідників, система або ідеї котрих пережили б були їх активну політичну діяльність. Во ідеї для правління держави подавали в Австрії понайбільше Чехи: Палацький, Рігер, Масарик, а з Поляків повиходили бодай енергічні люде, що розуміли ся на приказах, як от Дунавський, Бадені, або бодай на репрезентаціях, як Голуховський. Політики німецької народности, які сьак-так виринули понад міру середности, були не австрійські Німці, але імпортовані з великої Німеччини: Байет, Шефле.

Без переселення можемо твердити, що Угорщина під отсим оглядом перевищає значно Австрію і то не зважаючи на прикрі обставини Угрів. Звісно саме, що Угорщина трактувалась Австрією від XVI ст. аж до 1867 року, якби вона була простим коронним краєм, а не злученою персоналізмом окремою державою. Наслідком сеї політики, до чого не мало причинили ся й обставини та сліди турецького володіння і вічних революцій від Бетлена аж до Раковця II-го, — Угорщина розвивалась під господарським оглядом дуже слабо, а в точках угорської це мізернійше так, що про властивий розвиток угорської держави може бути мова хіба в новоконституційних часів, себто від 1867 року. До сеї пори була Угорщина майже пустою в порівнянню до розвитку в тих самих напрямках Австрії. Виринає отже мимовільне питання, яке ставив собі вже певне не один австрійський горожанин: якжеж могла устояти ся така Угорщина, слаба,

перозвита в минувшині, а ще до того з меншістю Мадарів прототи немадарських елементів в новійшій добі? В чім є сила Мадарів?

На се питання можна достаточо ясно відповісти трьома словами: географія, народний характер і державні закони.

Мадари живуть в самій середині басейна Дунаю—Тисы, в родючій степі та підгір'ях, тимчасом т. зв. немадарські народности заселяють гірський кінець Карпатів, де клімат та ґрунт не сприяє всякій господарськості розвитку й нагородження сировиною культиурно-мастку. Ріки та пригородні й комунікаційні дороги ведуть всі з Карпат до мадарської низини й тісно в'язуть усякі інтереси немадарських елементів з пануючим мадарським народом. Перші попросту ізза щоденного хліба здані на останніх.

Але само географічне положення не дає ще доволі ясної відповіді на частину питання: як могла Угорщина устояти ся, не зважаючи на свою господарську й культиурну слабкість супроти Австрії? Як могла вона удержати ся зважачи на всякі Об'єдинительні змагання, все-таки чинячиюм одної ранги з Австрією?

Причиною сього явища рішучо є велике вишколеннє Мадарів в політиці. І се не випадкова річ, бо виростало се з самої вдачі Мадарів, вишколених від тисячи літ в своїм життю кінно-номадуючої пціхи. Бо звісно, що політичний устрій ще кочуючих Мадарів виробив ся на підвалинах сестрой субординації всіх одиниць верховодцєви, що потому дало тривку основу виробленню політичної школи конституційного краю Арпадів. Отже зовсім противно до укладу політичного життя Українців, де основою порядків і політичного життя була воля самого хліборобського народу, виявлена в своїх вічах та всяких переговоридах монархічної власті.

Кочуючі народи, звісно, все мають саме ізза їх воєного субординаційного устрою більше почуття до розвитку й поступу політичних інституцій, ніж ратаї-хлібороби. Перші — то централісти, як напр. Москалі, Татари, Мадари, Турки, Монджу, а в старім Мексіко Аптеки; другі — то децентралісти: Українці, паннонські Славяне, балканські Славяне, Китайці й Толтеки. Але виробленню великої політичного вишколення могли послужити нам названі народи головно з тої причини, що всюди в них зливали ся рівночасно два органічні елементи для втворення могутньої держави: саме вишколені у воєнних ділах кочевники споріднили ся з ратаями-хліборобами. Кождий з сих двох противних елементів сам у собі слабкий для втворення та удержання здорової державности: вироблені держави самих кочуючих Гуннів, Аварів пропали скоренько без сліду, також сама держава Турків випераєть ся і завмирає так на наших очах; вироблені держави самих-же орачів були також не тривкі й розбивали ся скоренько: Українці упали перед змонголізованими Москалями, балканські Славяне лягли перед туранськими Болгарами, пізнійше перед самими Турками, паннонські Славяне улягли перед туранськими Мадярами. Але приклад Москалів, Турків, Монджуів та Аптеків, а особливо Болгарів і Мадарів дає нам саме найсильнійший доказ того, що міцна держава може виробити ся лише там, де кочуючі політично-міцні елементи зливають ся з хліборобами, міцними в господарці.

Одначе найяркішим прикладом служать саме Мадари, де отсьому політично-верховодному вишколенню дуже сприяли й природні-географічні обставини, а відтак заведення західної культиури. Во обставина, що від 9-го століття аж до сьогодня велика сила Славян злилась з Мадярами, попросту засвідчує й досконалості чого є мадарська мова, полева господарства й численні назви мадарських селищ і полів, — дада тривку основу до господарського розвитку Мадарам, які нічого такого до X віку не знали. На сій-же славянській господарській основі легко було вже їм і політично розвиватись.

Король св. Стефан переніс будім-то західню культуру з Німеччини на Угорщину, та все-таки тут були вже готові славянські рамки і то не лише господарські, в які тільки треба було розмістити новопришельців Мадярів. А король Стефан був у с'їм ділі справедливим майстром, ба—мистцем. Його дружина та придворна рада — як політична, так і церковна — складала ся після малярської історіографії з самих Німців, які дійсно мали верховну власть в новій Угорщині Стефана, і які принесли сюди й німецький політичний устрій і церковні організації латинської церкви. Та все-таки поділена на німецький лад Угорщина на так зв. комітати має такі складові назви аж до сьогодні: латинський comes по малярські і шпан, тепер фев-ішпан, і ал-ішпан (то є над — і піджупан) сам comitatus: междья, междье, медье; назви політичних властей rex: кіраль, palatinus: надор-ішпан, tevernicus: тарнок, iudex curiae: удворнок; угорська громада часів Стефана складала ся лише з двох елементів: сабад і солга, т. є. свобідні й слуги. Значить, цілий політичний устрій малярської держави від короля до слуги носить славянські назви! Між ними є одинока пам'ятка також і безпосереднього українського впливу: придверні слуги (janitores) королівського двора називали ся саме оросе-ами аж до XV-го віку, навіть і тоді, коли отсі придверники по мові й народності вже давно не були Русинами, оросе же тільки, що Русин. Король Стефан розумів знаменито приміювати нові порядки до готових вже старих, найдених Мадярами в Паннонії, переповненій Славянами.

Ось і церковний устрій, бо й самі початки християнства вяжуть ся після малярської науки виключно з латинською церквою. Безперечно річ, бо виказали її такі славісти, як Ягіч, Ашбот і Меліх, що головна струя християнізації Мадярів йшла через західнославянських славян (передків нинішніх Словінців), а через се головна частина християнської термінології в малярській мові рішуче славянська, походить отже з латинського обряду; але рівночасно й всі ті славісти признають, що крім сього є в тій термінології дещо й такого, що не може вже походити з чого иншого, як тільки з східнього обряду, значить від православних Славян, напр. барат (монах), сомбат (субота), карачонь (корочун, різдво), керест (хрест) і такі інші. При таких обставинах, при злив'ї славянських елементів з Мадярами нема нічого дивного в тім, що Стефан закладає грецький монастир для Василянук у Веспремвельді, скидає свого противника Ахтуна з верховодства східньої церкви мароської, в полудневій Угорщині, закладає гостинницю для Мадярів в Царгороді, що його шостий наслідник, св. Володислав (Ласлов) забороняє удержання посту після римського звичаю, а домагає ся східнього, як Мадярам „здавна привиклого й дїпшого над латинським“; а в тім ще, що нинішній грекокатоліки Мадяри вибороли собі власне малярське єпископство в Гайдудорогі, вже нічогоєнього нема дивного, бо історія Арпадової Угорщини аж до 14-го століття показує нам масами пам'ятки колишньої малярської церкви східнього обряду (головно в Семигороді і в сумежній Потисі), який й до сьогодні називаєть ся загально по малярськи o-hit, себто стара віра, супроти новійшої католицької.

Отже бачимо, в самих вже початках укладу політичного життя Мадярів мали Славяне свій мимовільний вплив; отже можна й те сказати, що у виробленню політичного вишколення брали участь і Славяне, певне вже й змадарчені. В дійсності так і було: давня угорська історія повна всяких Богомерів, Володиславів, Собіславів, Довж і таких інших славянських назв поміж самими чільнішими Мадярами-магнатами. По найбільшій часті являють ся вони корінними Мадярами, отже й мовою були такими, бо саме дворянство вже само собою притягало й на Мадярів перероблювало всякі чужі, маєтково заможні або військові елементи; малярський історик А. Комароґому напр. зовсім слушно доказав, що предок нинішнього керманіча угорської політики гр. Тіси був nobilis Tiza, genere Ruthenus. Але є притім і такі пам'ятки, після

яких являють ся малярські дворяне в своїм питомім характері, як напр. Федор nobilis Ruthenus в реєстрі судів вародинським коло 1230 р. (писаний тут у формі Chedwr).

С. Новиц.

(Далі буде).

Вісти.

Україна й Румунія. Правительственный дневник „Steagul“ доносить, що 17 липня відіхав з Київа до Ясс кур'єр, аби передати ноту, в якій українське правительство заявляє ся за відновленням дипломатичних взаємин між Україною і Румунією.

Формування української армії. З Київа доносять, що першим кроком утворення української армії є проголошений гетьманом розпорядок, в котрім заряджує побір 5000 рекрутів з річника 1899 до дивізії, яка формуєть ся в Київі. Міністерство ухвалило, яке число рекрутів має дати кожда округа. Добровольці 18—25 літ не будуть прийняті. Час служби в артилерії й піхоті, вносить 2 роки, при інших відділах 3 роки. Брацька пічнеть ся 30 липня с. р.

Натомісць Бюро головного управління генерального штабу повідомляє, що надрукована в ч. 117 „Новой Ради“ і ч. 3 бюлетеня „Голос Київа“ нотатка „Хліборобська дивізія“, де зазначаєть ся, що „український уряд залишив думку про сформування в осені української армії“ цілком неправдива. Як уже нераз повідомлялось, потверджуєть ся, що ніяких змін у формуванні української армії нема й бути не може. В осені буде переведений загальний набір рекрутів. Формування окремого корпусу кордонної охорони йде швидко. Вєсь тимчасовий кордон Української Держави оточуєть ся частини часового корпусу.

Убивство Миколи II. Бувшого царя розстрілено, по думці присуду уральського совіту 16 липня с. р. в Скатеринбургу. „Віднота“ подає про убивство царя таке: „Волею революційного народу кривавий цар найщасливіше скінчив життя в Екатеринбургі. Нехай живе червоний терор!“ Декрет проголошує ціле майно бувшого царя, цариць Александри й Марії, а також членів бувшої царської сім'ї власністю російської республіки. Конфіскація обіймає всі банкові вкладки царської сім'ї в російських і заграничних банках.

З німецько-австрійської політики в Холмщині. В „Now-iй Reform i“ в ч. 288 читаємо: Кілька тижнів тому поселив ся в Холмі о. Боцян, якого делегував у Холмщину галицький митрополит гр. Шентицький, в цілі церковної агітації в українським дусі. Акція о. Боцяна викликувала різні непорозуміння і огірчення в польських кругах, котрі не могли рівнодушно придивляти ся успіхам українського робітника. Окупаційні власти також звернули більшу увагу на діяльність о. Боцяна й переконавши ся про її шкідливість, порішили зробити їй кінець. Довідуємо ся, що о. Боцян одержав приказ зараз покинути Холмщину. Такий розпорядок генерал-губернатора Ліпошака найшов загальне признання серед польського населення. Буде менше одною одиницею, яка вела політику непорозуміння на Холмщині.— З німецької окупації довідуємо ся, що українські власти домагали ся від німецьких окупаційних властей, щоб вони поусували польські уряди з меж Української Держави, покликуючи ся на берестейський договір. Прохання Українців переходило з одного німецького уряду до другого, аж вкінці дійшло до найвищої німецької інстанції. Німецькі власти відповіли що українське прохання отсе: Німецькі власти чємно, але рішучо відмовляють Українському проханняю і своєю відмовою оправдують тим, що берестейський договір зобов'язує з одного боку Німеччину, а з другого Україну, одначе не зобов'язує зовсім інші сусідні держави, а в їх числі й Польщі. Коли-ж Україна бажав собі уступлення польських урядів з території, яку признаю Україні берестейським договором, нехай звернеть ся в сій справі до польського правительства у Варшаві.

З національної статистики шкільна Україні. Київські часописи доносять: Статистичним відділом міністерства освіти в справі

розмежування шкіл поміж національностями України було розіслано до середніх шкіл Волині, Поділля, Полтавщини, Чернігівщини й Київщини 265 анкетних карток; відповідей одержано 108 або 40·7%. Коли взяти загальну скількість учнів у перерахованих п'яти губерніях України, цілком природно, що відносно більшість творять Українці — 45·4%; на Поділлі й Волині більшість складають Жиди — 42·2 і 50%. На Чернігівщині й Полтавщині більшість належить Українцям — 50 і 63%. На Київщині, де маєть ся великий відсоток Великоросів — 26%, більшість все-таки належить ся Українцям — 35·7%. Яскраво кидаєть ся в очі надзвичайно мала скількість учнів польської національності. Навіть у таких губерніях, як Волинь, або Поділля, відсоток учнів Поляків не підіймаєть ся вище 10·5%.

Протест проти відкликання ратифікації берестейського мира і проти насильного польщення Холмщини. „Діло“ подає, що представники всіх організацій яворівського повіту, зібрані на нараді дня 20 липня 1918 ухвалили одногосно на внесення адвоката д-ра Романа Секели слідуєчї резолюції: 1) Протестуємо як найострійше проти відкликання справи ратифікації берестейського мира одиноким австро-угорським правительством а жадаємо безпроволочної ратифікації сього договору з українською державою. 2) Протестуємо рішучо проти всяких закулісових махінацій ворога українського народу проти поділу сього найбільшого коронного краю на східну українську часть разом з Буковиною й західну польську — з окремим намісником і соймом. 3) Протестуємо проти безпримірної, насильної польонізації українських областей Холмщини і Підляша і проти заборони повороту, насильно вивезених українських горожан тих земель, до своїх осель, а жадаємо безпроволочного віддання тих старинних українських земель на основі берестейського договору українській державі та негайного дозволу на поворот нещасних виселенців до своїх хазяйств. 4) Протестуємо проти нечуваного насильства польської парламентарної репрезентації проти кожного часного центрального правителства, яке за її диктатом мало би заєдно сповнювати її безосновні та ненасичені претенсії зі шкодою українського народу і австрійської держави. — Вище наведені резолюції вислано до кабінетної канцелярії, президії міністрів, міністра заграничних справ і до української парламентарної репрезентації.

Почтові зносини України з центральними державами. З 22-го липня розпочали ся почтові зносини між ріжними місцевостями України з Австро-Угорщиною та Німеччиною. Почтова оплата буде та сама, як і на Україні. Листи не оплачені марками не посилатимуть ся по адресі.

Ще про маніфестації в честь Мазепи. До відомостей про маніфестації в честь Мазепи з 10 липня, поданих в попереднім числі „Вістника“, містемо ще такі подробиці: О 12 год. 10 хвилин, з собору вийшли пан-отці на чолі з владикою Назарієм, єпископом Черкаським. Перед початком панихиди от. Крамаренко бере слово для короткого зясування трагічного в життю українського народу дня — 27 червня 1709 року.

„Боголюбиві брати і сестри! Сьогоднішній день — є трагічний день українського народу! В сьогоднішній день, більш як 200 років тому назад, була перемога під Полтавою — перемога Петра над Іваном. Великий гетьман Іван Мазепа після сєї перемоги мусів залишити свій край і доклати своє житте на чужині! Великий патріот Іван Мазепа в церквах, які він сам будував на Україні, — в сих же церквах його Москалі проклинали на протязі більш як 200 років як зрадника! Гетьмана Івана Мазепу, як зрадника, віддала Москва до анатема. Хто-ж з їх був зрадником? Чи той, хто захищав свій народ від ворога, — чи той, хто йшов нищити сей народ? Ні, брати, Іван Мазепа не був зрадником українського народу, а зрадником був той, хто поневолив наш народ! Петра не віддавали до анатема, бо сила була на його боці, як переможця! Щастє України і її незалежність ще не збудовані і багато ще прийдеть ся нам, брати, боротись за се! Будьмо-ж вірними синами своєї матері України!

Даваймо боротись доти, аж поки не будуть осягнені мрії нашого великого Івана! Знаючи скільки наших полягло під Полтавою, знаючи про те, як тяжко було Іванові Мазепі бачити руйнування свого рідного народу, ми не можемо не сказати: „Со святими упокою!“...

Після промови от. Крамаренка владика Назарій, єпископ Черкаський почав панихиду. На панихиді співав 1-й український національний хор під орудою композитора Степенка. Перед хором дві панночки в українським убранням тримали портрет Івана Мазепи, обитий рушником з червоними квітками. Дворище собору св. Софії не могло вмістити усіх бажаючих, тому що на панихиді було до 10.000 людей. Хто не міг вже просунутись до дворища, той сидів на парканах і деревах; сила була громадян і навколо соборських стін. Перед співаннем: „Вічна пам'ять“ військовий священник о. Матюк сказав промову:

Рідні сини! Ми зібрались сюди не тільки помолитись а й згадати свого Батька! Досить того, що ми були в заєднанні! Згадаймо ті хвилини, коли нашому Батькові було заборонено жити на своїй землі! Вже багато років пройшло з того часу, коли ми були поневолені. Боротьба йшла, йде й буде йти! Не так давно в сьому самому храмові змагали ся: „Ще не мерла Україна“ і „Боже царя храни“... Пропіваймо-ж Іванові Мазепі „Вічну пам'ять!“... Помолім ся Господу Богові, аби Він допоміг нам любити свою Неньку-Україну! Любити своє рідне, не значить ненавидіти чуже — закінчив о. Матюк. Після промови от. Матюка проспівано ще раз „Вічна пам'ять“. Усі присутні стали навколішки.

По панихиді зібрало ся всенародне українське віче біля катедри св. Софії в жалібні 209 роковини і ухвалило:

1) Перенести з чужини до своєї столиці останкі Петра Дорошенка і Івана Мазепи та Пилипа Орлика, а поховати Івана Мазепу в катедрі св. Софії поруч з домовиною Ярослава Мудрого.

2) Зорганізувати для негайного переведення сього в житте комітет ліги національної гідности.

Організуванне протиукраїнських сил на Холмщині під плащиком оживних товариств. Польська гранична сторожа постановила оживити організацію українських товариств в Холмщині. В квітню та маю відбули ся курси пожарництва в Замостю, Томашові, Білгораю, Грубешові і Холмі, а при їх зорганізуванню працювали інструктори граничної сторожі. Тепер запрошено сталого інж. Завістовського, котрий в порозумінні з головним зарядом флоріанського Союзу, переняв в свої руки справу організування пожарних товариств на Холмщині. Його праця обіймає не лише заснування нових пожарних товариств, але також люстрование і реорганізуванне існуючих вже товариств. В найближшій буудччині має відбути ся з'їзд всіх пожарних товариств, на яким порішуть ся близький організаційний контакт між окремими товариствами, одностійність організації і т. д.

Задовженне воюючих держав. „Financial Times“ з 3-го червня 1918 р. подає зіставленне довгів воюючих держав у мільонах долларів:

	Довг перед війною	Задовженне до 31 грудня 1917 р.
Англія	3500	26850
Франція	6346	18100
Росія	4544	20844
Італія	2900	9200
Америка	1200	8200
Німеччина	5000	25650
Австро-Угорщина	4000	16200
Туреччина і Богарія	800	1900
Разом	28290	126914

З м і с т: Проблема східного фронту. — В справі договору про поділ Галичини. — Сесія австрійського парламенту. — С. Новик. Політичні партії Угорщини. — Вісти.

Видає і відповідає за редакцію Микола Троцький
— 3 друкарні Адольфа Гольцгаузена в Відні. —

ВІСТНИК

ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звергаєть ся.
Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К.
6 карб.; квартално—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа
50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 31.

Відень, 4-го серпня 1918.

Ч. 214.

Коли се буде?

Маємо нові факти, що органічне втілення до Польщі Холмщини переводить ся Поляками при помочи австро-угорських окупаційних властей консеквентно і систематично. Відповідає се зрештою і тому курсови заграничної політики австро-угорської монархії, яку репрезентує гр. Буріан; він почав творити велику Польщу коштом українських земель, він закінчує тепер своє діло...

Краківський „Głos Naroda“ в ч. 166 з 30 липня подає телефонічну відомість з Відня, що в найблизших днях переходять в руки люблинського генерал-губернатора економічні справи Холмщини, які досі лишали ся під зарядом етапових команд австро-угорської армії. До цього факту додаєть ся коментар, що „назовні буде се вистарчаючим втіленням Холмщини до тої частини Королівства Польського, яка находить ся під австро-угорською окупацією“.

Так се, буде се остаточним втіленням Холмщини до Польщі, бо всі інші справи Холмщини вже давно належать до люблинського генерал-губернаторства, а через нього — до польських властей у Варшаві, в обсязі їх компетенції. Попищенням економічних справ компетенції етапових команд, які підлягають команді австро-угорської армії в Ковлі, вирізняла ся Холмщина, разом з окупованою Австро-Угорщиною частиною Волині; від решти австро-угорського окупаційного обшару в Польщі. Тепер ся ріжниця зносить ся, щоб не було ніяких сумнівів про приналежність Холмщини до Польщі!

Чи часом не прийде те саме для Волині? В проєктованому польським „парламентом“ у Варшаві адміністративним поділі Польщі польські „законодавці“ втілили наразі до сідлецького і замостського „воєводства“ лише цілу холмську губ., отже й частину окуповану Німеччиною, але нема ніякої запоруки, що викроювання нових „воєводств“ не переступить границі Буга. Апетитів під сим оглядом у Поляків не бракує.

Якийсь п. Г. К. в часописі „Głos Ziemi Chelmskiej“ з 3 мая с. р. в ч. 9. скаржить ся, що в варшавській „Раді стану“ ані один „членок“ не згадав про Волинь, „наче запам'ятали, що й за Бугом є Поляки, які тягнуть до Польщі, що життєві інтереси польського народу не містять ся в рямах ухвал і границь ustalених віденським конгресом, але сагають далі й що національним обовязком є однаково трактувати всі ділянки Річи-Посполитої!“ Нам здаєть ся, що такої самої гадки є всі „членки“ Ради стану, тільки з тактичних оглядів наразі не викроюють з костьольної і володимир-волинського повітів нових „воєводств“, аж доки не підготовить ся до того відповідний ґрунт...

А сей ґрунт від довшого часу приготовляєть ся енергічною польонізаційною акцією, веденою Поляками на Волині, під опікою і при активній помочи австро-угорських окупаційних властей. Видимим знаком сеї акції є польське шкільництво в окупованій Австро-Угорщиною частині Волині. При

невеликім проценті польського населення є тут 65 польських шкіл з 4585 учнів, в тім 38 військових шкіл, значить основаних і ведених австро-угорськими окупаційними властями. Натомість українська більшість окупованої області має ледви 40 шкіл, в тім 18 військових!

Правда, повертаючі з Росії й України виселенці трохи трівожать польських імперіялістів. Так ладненько вони розташували ся на Холмщині й Волині, спровадили сюди масу колоністів з внутрішніх губерній Польщі, утворили польську „більшість“, зібрани від неї підписи за прилученням до Польщі й з протестами проти берестейського миру, обсадили своїми людьми ріжні уряди, а тут, на тобі, звідкись приходять господарі й просять уступитись непрошених гостей.

Кореспондент „Kurjer-a Lwowsk-oro“ таке пише з Варшави: „Як доносять очевидці, повертають українські селяне з Росії. В часі їх неприсутности на їх господарствах поселили ся польські хлопці, які нераз великим накладом праці, а нераз капіталу поставили покинуті господарства на високий ступінь. Повертаючи Українці видобутий інвентар з господарств, забирають ім власною працею набутий інвентар і жниво. Польські хлопці полишають ся без средств до життя. Обовязком польського уряду є вглянути в сю справу і шляхом парцеляції дати Полякам пшат землі — наразі можна розпарцелювати землю, яка лежить облогом, а така ще є“. Отже хочать Поляки зарадити свому лихови через парцеляцію землі між польських хлопців. Спосіб не дурний, але ся земля, що „лежить облогом“, потрібна передусім місцевим селянам, а спроваджені колоністи хай собі пошукують її деінде.

Трівожать ся Поляки щодо свого „стану посідання“ на Холмщині й Волині також в культурній області. Натворили вони там масу своїх шкіл, мабуть більше ніж було правдивих польських дітей, не допускаючи до заложення на Холмщині жадної української школи. Напр. в громаді Бородиці грубешівського повіту від двох років селяне домагають ся української школи, але їм все відмовляли. Тепер, з поворотом виселенців, і тут треба буде уступитись. Але боротьба буде важка, тим більше, що боці польського елемента в окупованій області стоїть австро-угорська окупаційна власть, яка ділає по думці австро-польських плянів австро-угорського міністерства заграничних справ. Взагалі за Поляками стоїть „жонд“, для того набирають вони великої відваги і спосібні навіть на такий вчинок, як видалення з Холму уніятського єпископа Боцяна.

І коли не посоромились Поляки високого достойника уніятської церкви усунути від душпастирської праці серед холмських уніятів, то що-ж жде звичайних собі людей, які тепер повертають до рідного краю з вигнання і будуть брати

ся до громадської праці? Чи не опинять ся вони в тюрмах і на новім вигнанні?

Сьому треба зоразити, треба охоронити наших людей від польського терору і переслідувань. Київські часописи подають, що в Ковлі відбуло ся засідання міждержавної комісії, на яким були присутні й представники австрійських властей. Між иншим порушено було питання про потребу призначення до Володимира Волинського і Холму українських представників для захисту інтересів мешканців вертаючих до дому, а також про надання українським властям права достави у широких розмірах харчів для населення.

Як до сього віднеслися представники Австро-Угорщини і як вирішено справу часописи не подають. А охорона інтересів повертаючих виселенців конче потрібна, тільки вона може бути здійснена тоді, коли з Холмщини усунуть ся польський режим, коли адміністрація краю перейде в українські руки, хоч в таких розмірах, як се стало ся в німецькій окупації.

Але коли се буде? І чи буде взагалі?

Справа поглиблення австро-німецького Союзу.

Австро-німецький союз, придуманий Бісмарком на випадок російського атак, виявив велику відпорну силу у всевітній війні і не тільки виправдав своє існування, але також — супроти затіснювання вузлів антантського блоку під політичним, військовим і економічним оглядом — давав щораз більше змісту найманевській концепції „Центральної Європи“ (Mitteleuropa). Взаємні між Австро-Угорщиною й Німеччиною за час чотирилітньої війни так тісно повязали ся з собою на всіх царинах політичного, військового й економічного життя, що практичний союз давно і далеко переріс писаний договір, звернений проти Росії. І нічого давного в сім нема, бо війна і взагалі всі міжнародні події пішли иншим шляхом, ніж здогадувала ся дипломатія. Третій контрагент союзу з Австро-Угорщиною і Німеччиною — Італія — перекинув ся на сторону антанти; Румунія пішла за підпентами царської Росії і французько-англійського золота; у війну вмшала ся країна долара — Сполучені Держави Америки, а сама війна протягла ся далеко поза предвиджуваній речинець. Виринув цілий жмут нетерплячих проволок питань, яких не предвиджувано в австро-німецьким союзним договорі і військово начальство, не питаючись мабуть дипломатії, полагоджувало їх своїм способом. Повстали нові держави: Польща, Україна, Литва, Фінляндія і т. д. і наслідком сього поцетали зовсім нові питання, які менше-більше однастайно треба розглянути і розв'язати. А крім сих міждержавних справ винесла довготриваюча війна і блокада центральних держав антантою не менше важкі справи економічного і торговельного характеру: справу проживлення населення, справу промислу й торгівлі, продукції і вивозу, справу добутих сировин і їх розділу. Очевидно, що цілий комплекс сих справ не може бути з дня на день полагоджуваний і поїздка австрійського цесаря Карла до німецької головної квартири дня 12 мая 1918 року се був рішучий крок до договорного закріплення утворених в часі війни фактичних відносин між обома монархіями. Урядове звідомлення про сю поїздку каже, що вона мала на меті починати до переговорів і військовим оглядом. Чи в головній квартирі сконкретизовано вже тоді головні засади поглиблення союзу — сього не знаємо, все таки думку про тісний союз між Австро-Угорщиною й Німеччиною прийнято з німецького боку дуже радо, а справу взяли в свої руки дипломати і фаховці.

Небавом (10 червня) в слід за цесарською поїздкою вибрав ся до Берліна австро-угорський міністр заграничних справ гр. Буріан. Перед від'їздом прийняв він себе в іден кореспондента мадарської часописи „Az Est“ і в сей спосіб висловив ся про цілі і вигляди свого побуту в Берліні: „Вже усталено основні принципи союznego договору. Треба буде подрібно опрацювати договірні точки щодо поодиноких політичних, економічних і військових питань в звязі з черговою задачею розвитку і поглиблення союзу. Очевидно за два дні мого побуту в Берліні годі досягнути остаточні свідки. Прийдеть ся обмежити ся тим, що усталимо ся програму і виробить ся плян дальших нарад, які доведи би скоро до цілі. Існуючий тепер союз між Австро-Угорщиною й Німеччиною одержить нову форму, відповідаючу загальним стремлінням в сьому напрямі. Не треба підчеркувати, що союз, хоч перетворений на широких підставах, буде мати чисто оборонний характер. Під військовим оглядом треба бави використати практичні лекції, які дала війна і які проявили ся у спільній діяльності союжных армій. На всякий випадок збережена буде повна самостійність кожного з союзників в управі збройними силами. Як що нинішня війна відкриє перспективи рівномірного і поступенного зменшування армій, то ми привитаємо сей результат з почуттем великого вдоволення. Також економічні інтереси будуть служити виключно сій цілі, щоб забезпечити інтереси союзників. В основі нової системи положено буде принцип відкритих дверей. Польська проблема може бути рішена тільки за обосторонньо згодою союзних держав. При сём треба буде взяти під увагу інтереси всіх причасних до справи сторін, бо инакше замість спокою в результаті виринули би тільки нові труднощі. Не в нашім наміром на північнім сході творити новий предмет суперництва“.

Крім сього говорив ще гр. Буріан про злюбодневне південно-славянське питання й про справу відносин до Румунії і до антанти... Одним словом натякнув про союзу: Про Україну і справу поділу Галичини не сказав нічого; не знати, чи тому, що про сї справи не питав його цікавий мадарський журналіст, чи може не говорив про се з розмислом, хоча годі припустити, щоб у берлінській конференції обійдено їх мовчанкою.

В Берліні стрінув ся гр. Буріан з гр. Гертлінгом і відбув з ним довшу конференцію, після чого фахові референти обох сторін обмірковували подробиці союзу і обоюдно погодили ся в деяких справах. Кажемо в деяких, бо ходять чутки, що гр. Буріан був думки, що розв'язка польської справи має в передити переговори між союзниками, одначе Берлін дав пізнати, що не годить ся на се становище. Так бодай про се пише, звичайно добре поінформоване „Nowe Słowo“, яке додає, що „Німці годять ся на т. зв. австро-польську розв'язку, як що Польща буде складовою частю німецької господарської одиниці, до якої змагає т. зв. „Zollpolitik“. Берлінський кореспондент „Neue Freie Presse“ довідав ся з достовірних джерел, що гр. Буріан вицверпує предложив причини, які його склонюють обставати при австро-польській розв'язці. Заступники німецького правительства відповіли наведенням своїх противаргументів. Німецьке правительство узавадено своє відмовне становище оглядами на політичні і мілітарні інтереси Німеччини.

Продовженням нарад гр. Буріяна з гр. Гертлінгом в Берліні являють ся переговори, що почали ся дня 8. липня між представниками Австро-Угорщини й Німеччини в Зальцбургу. Провід у них веде секційний шеф міністерства заграничних справ др. Густав Грац. З огляду на обширній матеріал зальцбурьскі переговори потревають кілька неділь. Сі переговори будуть становити крауугольний камінь будучих відносин між обома державами. На першу чергу нарад прийшло усталювання господарських підвалин союзу, опісля мають бути обговорені політичні й військові взаємини. В Німеччині переважає погляд, що-б між обома державами завести

лжовиту господарську єдність у внутрі і на вні. Між обома державами має бути знесене передусім мито на всі товари, зглядом третіх держав виступав би австро-угорсько-німецький союз як одноцільне державне тіло. В Австрії, а особливо на Угорщині, невдоволені таким поставленням справи тому зальцбурські переговори — про які зрештою маємо уже мало інформацій — підуть мабуть на компроміс, мито стане, але тільки на деякі продукти. Розумієть ся, що при переговорах в Зальцбургу — як каже „Fremdenblatt“ — гоїть така засада: „Одноцільність господарських справ після закінчення збройної війни і розпочаття господарської війни державами антанти виявляється ще більше потрібною. Господарську одноцільність переводять обі держави вже й тепер в Сербії, Румунії і на Україні, а також в Росії. Так отже внутрі і на вні, силою самих подій іде до господарської злуки обох держав. Правдоподібно до цілковитої господарської злуки на зальцбурських переговорах не дійде, але бидві держави зацвняють собі взаїмно найбільші господарські догоднення, в формі договору зацвняють ся як найбільше близьке до Німеччини.“

Про зальцбурські переговори не маємо — як сказано — багато інформацій; знаємо тільки, що під сю хвилю їх предметом є подрібне усталення засад господарського союзу і що при сих переговорах першу скрипку грають Мадяри і делегати Німеччини. Як можна було здогадувати ся з промови Векерле в угорськїм соїмі, Мадяри оборонятимуть інтересів своїх аграрників; знова-ж державні Німці йтимуть по лінії німецьких капіталістів, які в „Kölnische Zeitung“ бідкають ся, що австрійська валюта дуже низька в порівнанні з німецькою і що саме на сей момент мусять німецькі делегати звернути пильну увагу. Не знати, як довго триватиме ще дискусія в господарських справах між обома сторонами і яка буде кінцева редакція договору в сій справі, одначе певна річ, що в його основу положена буде засада самовистарчальності, іншими словами: договір йтиме по сій лінії, щоб центральні держави могли на випадок економічної війни зі сторони антанти по закінченню війни збройної самі собі вистарчили під кожним оглядом. А питання про самовистарчальність для Центральної Європи є того роду, що при калькуляціях в сїм напрямі мусять втягати ся і інші держави на півдні і сході, в тім також Україну. Не знати тільки в якій формі і в яких розмірах.

Поглибленне і юридичне оформленне господарського, політичного і військового союзу між Австро-Угорщиною і Німеччиною буде мати першорядне значінне в міждержавнім життю не тільки в часі війни, але ще більше після її закінчення. Біля антантського союзу групують ся зависимі від нього економічно окраїнні держави; покликание у противагу йому союзу центральних держав може дуже легко, силою обставин втягнути до сеї системи держав деякі країни і держави Східної Європи, а передусім Українську Державу. Для того мусимо за сею справою пильно стежити, щоб нас не заскочили події не підготовленими, щоб ми не стали пасивним матеріалом для визиску, замість забезпечити собі політичні і господарські користи активною участю в творенню т. зв. центральної Європи.

Куди се йде?

З розвитком російської революції, яка своїм широким розмахом так успішно повалила старий царський деспотичний режим, зробивши з необмеженого „Помазаника Божого“ звичайнієцького арештанта Романова, всі монархічні організації, як чорносотенні „союзи руського народу“, так і всякі „національно-прогресивні партії“ на всім просторі колишньої російської держави зникли були, наче кризь землю провалили ся.

Майже всі чорносотенці й націоналісти-шовіністи стали раптово „лібералами-інтернаціоналістами“, а ліберали — „со-

ціялістами“. Панове кадети, а за ними й „товариші“ октябристи з завязятих конституціоналістів-монархістів перевернули ся в одну мить в „переконаних“ республіканців. А коли прийшли до державної влади большевики, про монархістів і чуток не було. Навіть такі стовпи чорносотенства та московського націоналізму, як Пурішкевич, Савенко, Пеликан, єпископи Антоній (тепер київський митрополит) та Евлогій і ин. не подавали голосу про своє існування. Всім їм було заціпило. Всі притихли, бояли ся народного суду, а ще більше большевицького суду. Чорносотенне московське офіцерство попередягало ся в салдатські шинелі та подерті селянські свитки й не признаючи ся до офіцерства підроблювало ся під народ. Звичайні забийголови погромщики, що були опорою чорносотенства, перейшли на бік большевиків або творили незалежні „червоногвардійські“ відділи й переводили „соціалізацію“ життя, грабуючи все, що під руки попадало ся та нищючи „буржуазію“. Найправійшою політичною партією стала кадетська, а місцями — соціалдемократична.

Так було в цілій Росії, так було й на Україні, як вона вже стала й самостійною державою. Так було майже до самого державного перевороту на Україні, до появи нової державної влади. Але як тільки минули страшні часи большевизму, не стало Української Центральної Ради, а замість Української Народньої Республіки появилася Українська Держава й до влади прийшли вчорашні „республіканці“ — все змінило ся. Настали нові часи. Почали відбувати ся зїзди за зїздами кадетів, промисловців, „хліборобів“. Почали розганяти зїзди селян і робітників-Українців. Бувши московські офіцери-чорносотенці й загалом монархісти поскидали подерті шинелі й селянські свитки, повинаходили свої чистенькі мундури з блискучими гудзиками та „еполетами“ й медалями, покинули забаву в народ і появили ся на вулицях Києва, а потім і всюди на Україні, як якісь „герої“.

За блискучими офіцерськими „гудзиками“ і іншими приналежностями „істинно-русекаво“ духа та московською мовою, яка лила ся з уст сих „героїв“, звичайно пішло дальше. „Руськіє люди“ заворушили ся по цілій Україні, а надто в Києві й Одесі. Загорили з початку у півголоса, а потім і цілком голосно про Русь „єдиную—неділімую“, а до того ще й „самодержавную“. Обізвав ся одеський Пеликан, відгукнув ся київський „тоже Малорос“ Савенко, відчайшли ся „істинно-русекіє“ Евлогій холмський і Антоній волинський, „чудотворець“ почаївський. Мало того, о. Антоній, один з найбільших ворогів українського народу, з найзавзятіших московських чорносотенців став на чолі православної церкви в самостійній Українській Державі!..

З появою в українській самостійній державі таких стовпів московського чорносотенства і монархізму, монархісти цілої Росії починають оживати й рости, наче гриби після дощу. Оживають вони, московські монархісти, й звивають собі тепле кубелечко не в Москівщині, а в самому серці України, в столиці Української Держави — в Києві. В соборі св. Софії відбули ся молебні „о здорові“ царя Миколи II, себто за бувшого ката України. Тепер відправляють ся панахиди за „усопшого“ раба Божого Миколу й митрополит Антоній виголошує цілі промови, вихваляючи покійника. І се робить ся в столиці Української Держави тоді, як маніфестації в честь великого борця за волю і незалежність України гетьмана Івана Мазепу забороняють ся і розганяють ся, а панахиду по йому править ся на подвір'ю собору св. Софії.

Дивно стає читаючи ті вісті з України. Дивно і лячно. Але дійсність є дійсністю. Монархісти оживають, гуртують ся до своєї роботи, до праці на користь „возєєдінєня великої Русі в монархію“. Готують ся в столиці самостійної Української Держави, без перешкод українських державних властей. Що се так, найкраще нам доводить остання знаменна подія в Києві — „С'їздь дїятелей України“, про який київське „Відродженнє“ подає ось що:

„Зїзд замість свого справжнього назвища — для конспірації носив назву „С'їзд дїятелї України“. Кождий член зїзду має на рукавах вхідний квиток з підписом Кашкарова. Квитки членів при входї в залу засїдань контролюють, щоб на засїданне не попали чужї. Зїзд організували київські монархісти, на чолї з бувшим віце-губернатором Кашкаровим. Зїшло ся багато визначних монархічних діячів з Москви, на чолї з відомим московським монархістом інженером Орловим, який брав також діяльну участь в організації зїзду. Багато монархістів бере участь з оного Києва. Мета зїзду така: 1) Організувати по всіх містах України монархічні „ячейки“, які б агітували серед населення за установленнем монархії в Росії та зєднання України з Росією в „єдину державу“. 2) Організувати також „ячейки“ в Росії й з огляду на те, що відкрито агітувати в Росії за монархію небезпечно, то обмежити діяльність сих „ячеек“ тільки збором коштів. 3) Вжити всіх засобів, щоб Микола II був викрадений з „лап большевиків“, або клопотати перед німецькою командою про вільний виїзд Миколи II за кордон. 4) Визначним монархістам як можна більше займати посади по вищих установах Української Держави, що улегчать підготовчу роботу „ячеек“. 5) Пропонувати Миколі Миколаєвичу взяти на себе обовязки керманича монархічного бюро в Криму і увійти в зносини з генералом Сулькевичем. 6) негайно увійти в зносини з чехо-словаками і генералом Олексїєвим. 7) Винести „поризаніє“ генералу Краснову за зміну орієнтації. 8) Вибрати виконавчий комітет з членів зїзду, який має лишити ся для кермування справами в Києві“. На засїданню 18 липня було присутніх 70 членів. Тут були генерали й молодші російські офіцери, панї, декілька попів. Над президією висить портрет Миколи II. Члени зїзду тихеню одного „Боже-робітників“ газети у особи, яка займає високе становище в державній сторожі, чи відомо їм про зїзд, одержано відповідь, що про сей зїзд нічого не відомо!

Таке дієть ся у Києві, під носом самого українського правительства, але воно нічого про се не знає!

Перед тим у Києві відбували ся ще якісь таємні наради московських кадєтів на чолї з Милюковим. Вжеж радили, як „возсєдїніть“ велику Русь і позбути ся незалежності України, радили над тим самим, що й „Дїятелї України“, радили над справою знищення самостійної Української Держави. Не даром же правительство рішило видати з України пана Милюкова й його товаришів. І добре зробило.

Але чи допоможе се справі, коли небезпечніші вороги української державности, як Антоній, Евлогій, Анатолій „со братією“ будуть спокійно сидїти в Києві й по інших місцях України та робитимуть те, що зараз роблять? Коли на службі в державних установах України буде повно людей, які йдуть туди, щоб „улекшити“ підготовчу роботу „ячеек“ до возсєдїнення Русь“. Допускати монархічні, всеросійські зїзди, молебні й панахиди за царя, а розганяти українські патріотичні манїфестації; усувати від праці в державних і громадських інституціях свідомі національні елементи, а на їх місце брати Москалів — се щось мало походить на будову самостійної Української Держави. Але поживем — побачим!

Іван Павлюк.

Життє приходить із землі*).

Коли я дивлюсь назад на перебіг історії, або коли досліджую генезу Америки, бачу на кожній сторінці написаним, що народи відроджують ся з долу, а не зверху, що генїї,

*) Сей нарис взят з збірки дуже цікавих передвиборчих промов теперішнього американського президента В. Вільсона, стенограми яких вийшли відтак книжкою п. заг. „Нова свобода“. В сих дуже своєчасних та своєрідних промовах дуже плястично й популярно засвоєно провідні думки справжнього політичного

виступаючий з шарів невідомих людей є генїєм, котрий оновлює молодість та силу народу. Все, що я знаю з історії, кождий на навіть найменша частина мого досвіду та моїх спостережень, з яких складаєть ся моє думанне, утверджує мене в переконанню, що справжня мудрість людського життя містить ся в досвіді простої людини. Цїлевість, живучість, плідність життя не приходить з вершин до низин, але подібна до природного зросту дерева приходить із землі по пню в горю до галузей, листя та оводів. Могутня боротьба та зусилля до галузь рас, котрі знаходять ся у піднобстві, є тим двигуном, що підносить рівень суспільства. Нарід є так великим і тільки так великим, як його просте військо.

Тому першою та головною потребою нашого народу під сей час є притягнення до участі у владі всіх тих могутних збірників безіменних людей, з яких народять ся наші майбутні провідники та відродять будущу силу Америки... Видіраючи слова й підносячи своє довіре до простого люду, я свідомий того, що кажу. Коли чоловік пливе проти течії, то знає її силу. Коли чоловік попадає в бійку, то знає, які удари можуть на нього спасти, та яка кров там пролетє ся. Працююча людина потрапить уявити, що дієть ся в Америці, але на се нездатна людина, що не потребує на себе працювати, або людина, яка видїстала ся з течії, а вже ніколи людина, яка стоїть на березі й є лише глядачем. Здатна на се лише людина, що бореть ся за своє життє та життє тих, які їй дорожші за себе. Отсе є людина, думка якої нам скаже, що дієть ся й що підготовлюєть ся в Америці, се людина, думкою якої я мігби кермувати ся.

Ми маємо кєпський суд присяглих та кєпську раду, що доглядає за управою Сполучених Держав — ні, не хочу сказати кєпську, але дуже малу. З пересїчною людиною ніхто не радить ся, й серце її починає замирати від страху, що вже ніколи не будуть з нею радитись. Тому маємо організувати таку владу, симпатії якої поширювали ся б на всіх людей Сполучених Держав, такий уряд, котрий шукає блага Держав у межах тим, ям має частись до якогось діла. Чейже великою проблемою влади є довідати ся про те, що пересїчна людина пізнала через свій досвід, та як вона думає. Більшість з нас є пересїчними людьми, мало хто з нас піднесесть ся, хїба що через випадковї обставини, над загальний рівень всіх інших навкруги нас. Тому людина, котра думає загальними думками, котра має загальний досвід, є майже завжди людиною, що добре розуміє Америку. Надїя Сполучених Держав під сей час і на будуче є таж сама, яка була завжди: се є надїя й віра в те, що з невідомих осель придуть люде, котрі стануть будівничими в промислі і політиці. Лише пересїчна талановитість, пересїчний добробут, пересїчна підприємчивість, пересїчний почин зможуть зробити Сполученї Держави багатими.

Багаті ми не тим, що кілька панів управляють нашим промислом; багаті ми своєю власною інтелігенцією та старанністю. Доля Америки спочиває не в тих людях, прїзвища котрих згадують ся в часописях; і політичне життє Америки спочиває не в тих людях, котрі висунули ся на політичних

демократизму, влучно скритиковано занепад дотеперішнього номінального народолюбства і в загальних рисах схарактеризована справжня нова свобода майбутньої внутрішньої державної політики. Сї промови достосовані очевидно з фактичного боку до американських політичних відносин. Але щодо порушених в них думок, то під сєм оглядом вони мають всесвітнє політичне значіння, бо криза американського політичного світу, що дуже виразно виявила ся саме під час сєї війни. З сєї збірки ми вибрали для українського перекладу один з найцікавіших і так би мовити, найпрограмовіших нарисів, в яким голова Сполучених Держав Північної Америки незвичайно плястично й дуже символічно зясував підвалини нового справжнього політичного демократизму. Здаєть ся нам, що для українського загалу сї уваги американського вченого й політика саме тепер, коли український народ цілком захоплений тяжкою працею будови власного державного життє, не будуть без цїкавости та без користі як під ідеологічним, так і реально-політичним оглядом

Прим. перекл. Н. В.

атажків і більшу частину політичних справ полагджують
 лотом. Сей рід діяльності має значіння лише остільки, оскільки
 ті люди промовляють за велике безголосне множество лю-
 дей, що творять могутній організм і захистну силу народу.
 хто не пограпить висловити думки загалу, на кого не
 влають імпульси, які порушують загал, той не може про-
 мовляти за Америку або за якусь з майбутніх її мет. Про-
 мовляти за Америку може лише той, хто знає думки сеї
 великої маси людей-громадян, що кожного дня йдуть до своєї
 праці, що тяжко орють від ранку до вечора, що вечером
 стомленими повертають до дому, сих людей, що творять діла,
 якими ми пишаємось.

Знаєте, іноді в жар нас кидає, коли ми пригадаємо
 собі, що всі народи світа ждуть, хочуть бачити, що зробить
 Америка своєю силою, своєю фізичною силою і своїми вели-
 чезними помічними джерелами, своїм величезним багатством.
 Народи затаюють віддих свій, щоб бачити, що наша молода
 країна виконає своєю молодого невикористованою силою.
 Можемо пишатися нашою силою, однак що-ж нас зробило
 сильними? Праця та запопадливість мільонів людей, які не
 звалюють ся, не заглядають далеко наперед, а навпаки терплять
 свою долю покійно, з дня на день; великий організм робіт-
 ництва творить силу й могутність Америки. Є одною з най-
 кращих прикмет нашої країни, що ніхто не може наперед
 сказати з якої сімі, з якої провінції й навіть з якого племен-
 а їй прийдуть провідники країни. Великі ватажки нашої країни
 рідко приходили з мастих „випробованих“ родин.

Пригадую собі, як нещодавно промовляв я в школі, де,
 як я бачив, майже всі хлопці були синами дуже багатих
 людей та сказав їм, що дивлюсь на них з великим жалем.
 Багато з ваших товаришів — казав я їм — засуджені бути
 темряві. Ви нічого не будете робити. Не спробуйте ніколи
 щось зробити й при всіх тих великих завданнях нашої кра-
 ни, які мають бути виконані. Можливо що саме ви є ті,
 котрі відмовлять ся їх виконати. Але хтось, про кого ду-
 мають, що він до сього непридатний, хтось, хто вийде з товпи,
 хтось, кого підголює батіг необхідності, вирине з маси про-
 того народу та покаже, що розуміє сей народ і його інте-
 реси, розуміє загалом, а не нарізно, сполучено, а не розділь-
 но й стане попереду нас і поведе нас“.

На власному досвіді спостеріг я, що на вічах „звичаї-
 них“ людей скорше приходить ся до ядра річей, скорше зро-
 зуміють ся докази, скорше розглянуть ся тенденція й скорше
 признають ся засади, ніж на університетській курсі, де я читав
 лекції. І не тому, щоб на університетській курсі був брак
 інтелекції, а тому, що слухачі сього курсу не мають зносин
 з справжнім життям, тимчасом, коли „звичайні“ громадяне
 щоденно в постійних зносинах з дійсним життям і їм не
 треба пояснювати того, що вже давно гризе їх думку.

Є приклад того, яку ціну має постійне відроджуванне
 суспільності з долу. Приклад сей завше мене дуже цікавив.
 Єдиною причиною, чому в середньовіччя влада не слабувала
 спорохніннем під пануючою тоді аристократичною системою,
 а те, що багато людей, котрі були діяльними знаряддями вла-
 ди, брали ся з церкви, з того великого релігійного організму,
 який тоді був єдиною церквою, з організму, котрий нині
 відріжнюємо від інших релігійних організмів яко римско-като-
 лійську церкву. Римско-католицька церква була тоді та й досі
 великою демократією. Не було тоді так незнаного мужика,
 щоб він не міг стати ксьондзом і не було так малого й не-
 відомого ксьондза, щоб він не міг стати папою християнства.
 Кожде канцлерство в Європі, кожний двір в Європі був під
 проводом сих учених, вишколених і довершених людей —
 ксьондзів великого та пануючого церковного організму. Отже
 середньовічну владу утримав при життї постійний приплив
 свіжих соків з долу, з простих одиниць великого суспільного
 організму, через доступні течії ксьондзівства. Се є, на мою
 думку, одним з найцікавіших переконуючих прикладів,
 котрий можна навести на доказ того, про що я казав.

І тепер єдиним способом утримати владу чистою є, щоб
 вона постійно мала отвертий приплив свіжих сил так, щоб
 ніхто не міг уважати ся стільки мізерним і низьким, щоб
 не міг бути частиною політичного організму, щоб отже був
 постійний приплив нової крові до жил політичної істоти;
 щоб ніхто не був так без значіння, щоб не міг проломити
 корі якоїсь класи, до котрої належить і щоб не міг піднести
 ся до вищої верстви та знайти ся серед тих, хто веде і
 управляє державою. Все, що упокорює, або обнижує людину,
 все, що вивисує організацію над людину, що пригноблює,
 виключає, позбавляє відваги, відстрашує просту людину, йде
 проти всіх правил поступу. Коли я бачу утворюванне спілок,
 що закладають ся тепер з одного боку поміж гандлярами й
 промисловцями, що досягли успіху, а з другого боку між
 політичними організаторами, знаю, що стало ся щось, що
 нарушує біг життя та перешкоджує поступу суспільності.
 Такий союз утворений на вершці є справжньою спілкою
 задля гноблення низчих верств, задля удержування їх там,
 де вони є, коли не для того, щоб їх ще більше обнижував.
 А тому є постійним завданням порядної політики заборону-
 вати творенне таких спілок і відновлювати та знову відкри-
 вати зносини між великим народнім організмом і урядовими
 діячами.

Під сей час, коли наша влада опинила ся вже так да-
 леко в руках окремих інтересів, коли мовчки визнають ся
 засади, що лише вибрані класи є достаточні озброєні, щоб
 виконувати владу; коли так багато совісних громадян, злом-
 лених поглядом на суспільну безправність і кривди стало ся
 жертвою омани, що благовільна влада може бути відмірюва-
 на народови ласкавими охоронцями його користі й догляда-
 чами добробуту покійних наймитів—під сей час настає най-
 вища необхідність звернути увагу народу на те, що він може
 бути захищений або силою, котра глибоко дрімає в його
 грудях, або нічим, що він може бути відроджений в своїй
 надії, совісті й силі лише буючою з його власних, свіжих
 невисихаючих джерел водою, а не з гори і не прихильністю
 аристократів.

Не квіти живлять коріння, але коріння живлять квіток.
 Все, що цвіте красою під божим небом, бере свою красу,
 свою силу з своїх корінів. Ніщо живе не може цвісти та
 приносити овочів, коли не є відживлюване стеблами, глибоко
 вкоріненними в землі. Троянда є лише доказом живучости
 коріння, а справжній вид її краси, навіть румянця, яким вона
 прикрашує ніжне своє обличчя, приходить з тих тихих дже-
 рел життя, які лежать затаєні в плідючій землі. З сеї землі,
 з сього таємничого, тихого лона землі, виринають потоки
 життя й сили. З сеї землі, з тихого серця народу виринають
 нині радісні течії надії й волі відродити славою обличчя
 країни.

Я кажу, що так зв. радикалізм нашого часу є просто
 прямуюваннем природи до визволення шляхотної сили народу.
 Наш великий американський народ є на своєму дні справед-
 ливий, чесний і обіцюючий, його коріння сидять в чистій,
 плідючій і неабиякій землі; тепер треба тільки багато ради-
 калізму, який промостить шлях до здійснення й проявлення
 прямуювань повного сили племені.

В. Вільсон.

Fatum історії.*)

(Спроба історично-психологічного аналізу).

I.

Як повстала українська державність?

Як прийшла Україна до самостійности? Хто привів її
 до того: люди, діячі України, Центральна Рада, чи історичні
 обставини, хід життя, той fatum, який без містичного туману,
 але силою економічних, соціальних, психологічних законів
 керує долею окремих людей і народів?..

* Взято з збірки О. Шульгина „Політиза“ (Київ, 1918).

Люде перебільшують силу ідей і силу волевих процесів в історії. Події, які відірвали Україну від Росії, свідчать про це найкраще.

Україна не встигла під час всеросійської революції дійсно спробувати свої сили в боротьбі з московським централізмом. Та боротьба, яка вела ся літом в осені з петербурзьким урядом, ще не була дійсною боротьбою. В той час наш національний рух тільки зростає, стихійна сила його ще тільки набірала свого значіння. І заборона військового візду Керенським—се була вода на наш же млин. Так само, коли російське тимчасове правительство відмовляло на самі природні й мінімальні вимоги Центральної Ради,—воно тільки допомагало українському народови краще відчувати свої потреби. Заборона в сфері націоналізації війська—гуртувала салдат-Українонців, спроба взяти назад те, що було обіцяно в липні 1917 р. Церетелі й Терещенку, не дала інструкція 4 серпня—сприяли популяризації Центральної Ради й Генерального Секретаріату. Боротьба тільки розпочинала ся, сили тільки мобілізували ся, а в сей час в Петербурзі насувала ся неминуча катастрофа, яка привела до большевицького бунту і загибелі уряду, а з ним і всякого державного ладу в Росії.

Що мали робити в той час діячі України? Як повинна була реагувати на події в Петербурзі Центральна Рада? — Проголошенне Української Народньої Республіки було відповідю на ці події. Се був послідовний крок і крок цілком льоїчний. Залишити край без влади було б злочинством. Беручи-ж на себе всю владу на всій Україні, необхідно було надати Україні певну юридичну, державну фізіономію. Про автономію говорити було запізно. Се не тільки не відповідало бажанням активних верств українського народу, але се не відповідало й потребам часу, реальним обставинам. Влада України повинна була стати суверенною владою і Україна повинна була тим самим стати республікою — державою. А з сього з такою-ж неминучістю виник і другий етап нашої історії — Україна стала самостійною. Третім Універсалом вона залишала ся ще в федеративнім звязку з Росією. Але сей звязок тільки мислив ся, до реалізації-ж справа так і не дійшла. Після кількох років українського уряду до всіх республік на території бувшої російської імперії в справі утворення федерації, виявилось, що вони не досягли своєї мети, що федерація пориваєть ся, або краще сказати, не може бути реалізованою. Згідно-ж з державним правом, коли федерація пориваєть ся, кожна частина її робить ся вільною і цілком незалежною державою. Тому Україна стала самостійною майже після третього Універсалу. І самостійною не тільки de jure, вона стала самостійною de facto.

З своєю попередньою метрополією вона вела війну. Правда, часом приходять ся чути ствердження, що та війна вела ся не з великоруським народом, але з большевиками. Але державна точка погляду не допускає таких міркувань! Большевики були в той час урядом Московщини. Іншого уряду там не було і він репрезентував перед лицем Європи та всього світу московську державу. З сим урядом і значить, з його державою, вела Українська Республіка війну. Вся влада законодавча, виконавча і судова мала своім джерелом українські державні інституції: Центральна Рада й Генеральний Секретаріат. Україна, нарешті, встановила безпосередні дипломатичні зв'язки з Францією і Англією, а далі Україна, розпочавши в Бересті мирові переговори, увійшла в тісні дипломатичні зв'язки з центральними державами. Самий большевицький уряд устами Троцького в Бересті визнав Українську Державу. Четвертий Універсал, проголошуючи самостійність України, тим тільки сконстатував те, що стало дійсністю.

II.

Таким чином український народ, який рік назад був абсолютно безправним, — досяг за рік революції повновладдя на своїй землі. Але досяг він її не шляхом упертої боротьби:

влада сама повалила ся на плечі Центральної Ради. Ще до першого Універсалу, ще в марті—червні 1917 р. в Україні питали: коли-ж Центральна Рада візьме владу в свої руки? — Се говорили люде, які бачили, що „державність“ вже майже нема, а тільки інерція колишньої влади підлягає міт, який може існувати тільки в головах темних людей, або засліплених ідеєю теоретиків. Людність України прагнула дійсної влади. І скоро майже всі почали розуміти, що єдиний порятунок — се дати ту владу могутньому своєму популярністю органу — Центральної Раді. І Центральна Рада мусіла тільки скоритись перед фактом і на влади піти. Але фактична влада прийшла все-ж не так скоро: а безсилій ні був всеросійський уряд, він ділати ся своєю властю або навіть безвластем не хотів. Як ні знесилена була війною вся Росія, уряд рахував разом майже з усією інтелігенцією Росії, що припиненне війни—се злочинство. Анархія росла, війна продовжувалась. І коли процес державного розпаду дійшов до свого апогею, коли на півночі державність—сама тінь влади була знищена, тоді тільки Центральна Рада без перешкод мала керувати життям. Протягом вересня першої половини жовтня,—се час коли вже існував затверджений петербурзьким урядом Генеральний Секретаріат, — Центральна Рада дійсної влади не могла мати, зустрічаючи на кождім кроці перешкоди і з боку центральної влади, з боку місцевої військової влади і з боку слухняних агентів тимчасового правительства.

Всі визнали й скорили ся перед Центральною Радою Генеральним Секретаріатом тільки під час большевицької революції. Вей кола людности і в першу чергу наш темний і невідомий народ, почали чекати від нового уряду чудес. . . Чекали державного ладу, чекали і широких соціальних законів.

А між тим мало хто бачив, що сей молодий уряд без давніх традицій, без адміністративних навичок стоїть на руїнах всеросійського безладдя. Можна багато закинути тим людям, що стали на чолі нашого уряду, можна сконстатувати чимало безперечних помилок, які часом були рівносильні злочину, але треба звернути увагу і на другий бік справи — праця серед руїн, праця, коли всі зможуть збережені, коли революційний рад народніх має досягти свого апогею, — праця серед таких обставин вимагає, щоб коло неї стояли великі гени, а геніїв на світі мало..

Але треба взяти на увагу і те, що розрив з Росією перейшов в одну мить, без жадної підготовки до того. Багато є людей, які думають, що Україна дуже виграла від большевицького повстання: — вона одержала своє державне право. Але се дуже сумнівно. Розвитком свого національного руху вона все одно те здобула б, але раптовість розриву з метрополією позбавила її змоги планоно творити свою державність. Наслідком тої раптової є і надзвичайний хаос нашого життя і та невимовна трагедія, яку пережили ми в січні й люті.. Дійсно, злука України з Москвою звязала її тисячами ниток. Ми завше розуміли, що сей звязок є штучний, але він все-ж існував і без катастрофи розірвати його було неможливо. В результаті Україна опинила ся і без грошей і без законів у кігтях тої анархії, яка була утворена і царським урядом, і ввійною і розмахом „поглибленої“ революції.

А між тим український народ вітає свій уряд з ентузіазмом.. Ще в грудні, ще на скликанім київськими большевиками до Києва зїзді совітів з великим піднесенням слухав він своїх міністрів. Ще тоді уряд відчував під собою твердий і, здавало ся, непохитний ґрунт всенароднього ентузіазму.

І от несподівано, раптово, катастрофічно почало все мінятись. Народ, який кляв ся померти за свій уряд,—перестав йому вірити. Він, сей темний народ, не міг зрозуміти, що уряд знесилено тим страшним тягарем, який міг би завдати й випробовану вже, зорганізовану владу. Народ чекав чуда і чудо не прийшло. І от він почав прислухатись до голосу з півночі.. Той голос лунав все ближше й ближше, як

пошесть розходилась большевицька ідея і народ, що не дїждався чуда від свого уряду, став ждати його з півночі, від большевиків...

Коли прийшли їх банди на Україну, вже не зустріли вони тих мільйонів багнетів, які нахвально ся знищити все, що загрожує волі й державности України. Коли треба було захищати Україну від банд і розбшак, що грабували й мордували гірше ніж в давні часи татари, — народ неначе в паралічу зустрічав їх спокійно. На оборону Української Держави і волі повстали тільки купки завзятих людей...

III.

Захопленне большевиками України й серця її Києва, „ісход“ Центральної Ради до Житомира, військова безсилість українського уряду і могутня допомога чужинців — все се такі факти, які залишають величезний слід не тільки в матеріальнім добробуті молодого держави. Сі факти незмірно важким тягарем лягли на психіку кожного чулого Українця... Сі факти надзвичайно вразили все громадянство України, а може і всього культурного світу.

В Україну почали вже було вірити не тільки самі Українці. Блискучий розвиток нашої державности, який на певний час зробив Україну „оазом“ серед всеросійського безладдя, звернув на себе загальну увагу. До Києва стали надїздити делегації від різних частин колишньої царської імперії й з захопленням дивили ся на ту організаційну роботу, яка перейнята була всенароднім ентузіазмом. Дивились і потім робили спроби досягнути того-ж у своїх країнах. І західні люде, офіційні, офіційні й приватні представники різних народів і держав з повагою дивили ся на Україну. Гвильї Петербург—протиставляли здоровому Києву. Там, на гвильї болоті Неви, не бачили майже нічого, крім своєкорисного анархізму і розбшачства, що північно прикривало ся словами „інтернаціонал“ і „соціалізм“. Тут була „сила, здоровле, молодість“, як казав Винниченко.

Але події січня все змінили. Престиж України значно зменшив ся, віра в неї почала падати. Одні говорили, що Україна не здібна на національне будівництво, що наш народ нездатен нести в собі огонь національного чуття. Другі (в Росії таких сила) говорили, що в сім вони ще раз тільки побачили, яке шкідливе те національне чуття, на котре вони нікому не радять спиратись, бо то основа реакції і т. ин. Треті, нарешті, докоряли Українцям, що вони „зарвались“, дійшовши аж до самостійности. Щодо останніх, то вони просто не розуміють того історичного ходу подій, про який ми говорили в першій розділі сієї статі. За перші-ж два закиди — ще кілька слів...

IV.

Чи здатен наш народ на національно-державне будівництво? Чи мають привнаймі найактивніші верстви народу необхідне для того національне чуття, чи здатні вони відчутти себе тим, чим вони в дійсности завше були, — Українцями?

Одні вражіння в людей дуже легко витісняють ся иншими, сильнішими, або прямо новішими. Тепер неначе забули всю нашу історію протягом цілого року, неначе можна викреслити з памяти, з життя, з історії величні картини всенароднього захоплення... Хто з діячів України не пригадає першого всеукраїнського зїзду? Хто не пригадає високого ентузіазму, нашого життя в одному спільному національному чутті... І се тягнуло ся не день, не два. Се відчувало ся не в однім Києві, се було по всій Україні, по всіх місцях, де тільки мешкала хоч купка Українців... „...Впали вікові пута, настав час і твоєї волі“ — писала в своїй першій відозві до народу Центральної Рада... Стало ся дійсно чудо. Народ, який здавало ся не існував—воскрес. Сього факту ніхто викреслити не зможе. Ентузіазм народу виніс Україну на поверх життя. Ентузіазм наділив Центральну Раду і Генеральний Секретаріат повнотою влади...

І все-ж стало ся те, що остало ся, і народ у відповідну хвилю свого уряду не підтримав... Чому саме—про се ми

говорили вже в другім розділі нашої статі... Настрій майже раптово і круто змінив ся. Для спокійного нормального часу такі зміни народньої психіки майже неможливі. Але вся біда в тім, що ми живемо під час революції. А революція — се перш усього психологічне явище. Се той момент в життю народу, коли психіка його, масова психіка, перебуває в хорім стані, коли вона піддаєть ся великій амплітуді колихань і може різко міняти ся в різних напрямках. Ми бачили, чого народ чекав від свого уряду, ми бачили, що тих чудес уряд йому не дав і дати не міг. Народ розчарував ся. Але се не знищує все-ж того, що стало ся, того, що було. Українська Держава почала будуватись на народнім ентузіазмі, на національному почуттю свого народу. Трагедія січня — се акт тимчасовий. Історія така скупа для України протягом віків, занадто щиро наділила її державними подарунками протягом місяців. Державність, самостійність, влада з усіма своїми труднощами і несподіванками не прийшла, а злетіла до нас. Серед безмежно тяжких обставин прийняли ми її й з сім треба завше рахуватись. Україні прийшло вести своє державне будівництво серед нечуваних обставин, на руїнах знесиленої Росії, на руїнах світової війни. Звичайно, більш висока культура народу могла б йому допомогти в сей час... Але довгими заходами царського режиму наш народ був якраз кинутий у безмежну темноту...

Лихо прийшло і лихо минеть ся. За нами залишили ся славні могили, історія-ж котить своє колесо далі... Уряд запросив чужинців — Німців і Австрійців — на допомогу. Про домо sua я вже заявляв, що стало ся се тоді, коли я не був коло влади. Але сього закликку осудити не можу і я, бо його кінець кінцем прорізувала історія. Культурні сусіди допоможуть Україні вийти з страшного лиха... Час дванадцятій минув і Україна все-ж має жити...

Багато надій зламано, але не все загублено... Не можна бачити тільки те, що народ під впливом своїх соціальних жадань, під впливом революційних обставин часу не відчув у відповідну хвилю своїх національних потреб. Треба завше пам'ятати й той ентузіазм, який виніс Україну на високу греблю. Той ентузіазм показав, що в у нашого народу необхідний огонь, без якого ніяке культурне і державне будівництво неможливе. І наше завдання не дати тому вогню погаснути, сприяти тому, щоб в свій час він знов би осяяв своїм полум'ям усю Україну. І для того уряд повинен дати державі лад, повинен задовольнити стародавню мрію народу — дати йому землю. Громадянство разом з урядом повинно повести з усією інтенсивністю культурну роботу. Тільки книжки, школи, живе українське слово, звернуте до народу, — збудують нам сталу державність, викують щастє наших нащадків...

V.

А той, хто застерігає нас від національного почуття, нехай заспокоїть ся. Ми знаємо добре, що се почуття має свою небезпеку; небезпеку крайности, переходу до шовінізму і з тим ми завше боролись і будемо боротись. Але через се ми ніколи не відкинемо як щось шкідливе національне почуття. Воно — саме життя. Життя також не тільки одна радість, не тільки серія моральних вчинків. І все-ж дужі й здорові люде жити не боять ся. І ми повинні кликати наш народ до того, щоб він відчув самого себе, щоб він став глибоко національним. Сім не хочемо ми відрізати його від инших народів. Але ми розуміємо, що ставши твердо на національний ґрунт, він тим самим стане на творчий ґрунт і тільки тоді він увійде у сімю культурних народів як рівний з рівним... Наше завдання йти до того, наше завдання йти до будовання нашої держави в тіснім співробітництві й братським єднанні з усіма представниками инших народів, на нашій землі сущих.

Між тим роком і нинішнім є безодня січевої катастрофи. Але і в тих муках і в тих стражданнях і в тім героїстві, яке виявляли тут у нас на очах наші молоді борці, що в імя тої ідеї, того почуття не пожаліли свого молодого життя, —

у всьому є тому є той необхідний елемент, який ще ближше зєднає, скує до купи української державності. Ця державність віднині повинна існувати назавше. Ті всі події, які перейшли, не дадуть ніколи замерти нашому національному чуттю і Україна чи в формі цілковитої незалежності, чи в федеративній злуці з такими-ж молодими державами, як і вона, повинна жити державним життям. Тому сприяють обставини. До розвитку української державності власно кличуть обставини. Інтереси української державності, інтереси всіх зацікавлених в добробуті мешканців нашої землі без різниці національності. В тім зацікавлені і центральні держави і антанта. Перед нами широке майбутнє утворення демократичної національної державності. Ця державність розпочала ся силою обставин серед стихій величезної революції, яка значно поскорила хід подій і надзвичайно утруднила всю працю. Але труднощі нас не повинні лякати. Труднощі треба пережити й твердо піти по тому шляху, на який поставив нас неминучий хід подій — *fatum istorii*.

О. Шувалін.

25 квітня 1918 р.

На мурманському побережю.

Над Ледовим Океаном від норвежської границі до рога Святого Ніс, на просторі яких 320 км. розкинуто ся головною нині мурманське (правильно: норманське) побережжя. На ньому висадила антанта свої десантні війська, яким призначено загрозити Петроград, а в дальшій перспективі навязати бойовий фронт з чесько-словацькими відділами, що оперують над Волгою. Значінне сього побережжя полягає, як відомо, на сім, що наслідком ділання Гольфштруму береги Мурману не замерзають протягом цілої зими. Хоч мурманські береги слабо заселені, однак не замерзають зимою порти з одного боку, а догідний залізний шлях, вибудований вже в часі війни, з другого боку дуже підносять їх значінне під економічним і стратегічним оглядом. Тому антанта намагаєть ся витягнути з сього користи для своїх цілей, а зокрема Англія бажає сотворити для себе новий Гібральтар півночі.

Петроградське „Наше Слово“ в сей спосіб характеризує положення над Мурманом: „Над Мурманом дозріввають поважні випадки. Антанта крок за кроком займає його побережжя і вже станула досить сильно над берегом Білого моря, особливо в так важних стратегічних точках, як Архангельськ, Онега, Мезень. Англійські сторожеві судна охороняють ціле північне побережжя європейської Росії. Головний штаб британської фльоти знаходиться в Александровську. Підчинена адміралови Кемпови ескадра кружляє передусім між Кельським заливом і Оленевим островом. Поодинокі судна ескадри посилають ся на далекі розвідки і з різними порученнями. Чотири сильних радіотелеграфічних стації, в яких заняті англійські, американські і французькі офіцери, доносять до головної кватири найдрібніші вістки про все, що діється на побережю й на морі. Розумієть ся само собою, що і цілим мурманським берегом і північним відтинком мурманської залізничної завідує антанта. В Александровську, Кандалакші і на інших стаціях північних залізниць поліційна власть находит ся в руках англійських і американських офіцерів.

Крім залог антантських воєнних пароплавів, на Мурмані, а також в Екатеринівці і в Александровську, є мало військ; всього коло 500 салдатів піхоти, 100 саперів і 60 офіцерів. Однак дещо на захід від Александровська, близьше границь Фінляндії сконцентровано не менше 5000—6000 англійських салдатів. Однак вже 10 липня донесла німецька радіотелеграма, що до порту Архангельська причалили нові перевозові судна і висадили на беріг французький відділ, зложений з 10.000 людей. Бувший російський ледокол „Александръ Невскій“ і два тягарові пароплави привезли

багато продовольчих засобів, обчислених на багато більше війська, чим його під сю пору находить ся на Мурмані. Морські береги сильно укріплено і розставлено тяжку артилерію.

З Штокгольму донесено, що Англійці, Французи й Американці, які заняли береги Мурману, проєктують похід на Петроград. Вони вже досягнули першу ціль: Карелія оголошена ся незалежною республікою. З Америки надходять кольосальні транспорти продовольчих засобів, які розділюєть ся між населення. Тому нічого дивного, що селяне і взагалі місцеве населення відвернуло ся від совітського правління і перейшло на сторону антант.

Антанта виконала ще дальшу штуку. В Парижі утворило ся тимчасове російське правительство з Керенським на чолі, Стаховичем—міністром внутрішніх справ, Терещенком—фінансів, Извольським—заграничних справ, Хорватом—воєнних і Колчаком—морських справ і се правительство переносить ся в найближшій часі на Мурман. Появили ся навіть чутки, що се нове правительство мало вже видати „воззваніє къ населенію Росії“. В справі виправ антант на мурманське побережжя існує окрема умова. Умова містить плян прилучення російських добровольців до війська союзників, а також зорганізування російського війська під російським проводом. Англія, Америка і Франція прирікають доставу поживи для мурманського населення, а також і фінансову поміч. Рада мурманського простору заявила, що згадана умова має на цілі ненарушність мурманських земель для вільної, зєднаної Росії.

Очевидно, що загрожене в своїм існуванні большевицьке правительство рішило ся на збройний опір проти наїзду чужинців. „Petit Journal“ доносить з Петрограда: „Через столицю переїздить ешалони військ в північнім напрямі. Візвано 25.000 людей до зброї, заосмотрено їх щедро в артилерію і вислано в напрямі Коли для оборони Мурману“. Московське правительство оголосило дорогу Вологда—Архангельськ загроженою і заборонило виїзд з міст і сіл між Вологдою і Білим морем. Предсідателя мурманського совіта Юріява, який перейшов на сторону антант і бере участь у ворожих діланнях проти совітської республіки, оголошено ворогом народа і поставлено поза законом.

Крім того видав Троцький такий поклик „до всіх“: В Мурмані висаджено чужоземний десант мимо прямого протесту народнього комісаріату по воєнним справам. Совіт народніх комісарів приказав мені спрямувати необхідні сили для оборони біломорського побережжя від захватів зі сторони чужоземних імперіялістів. Виповнюючи вложене на мене завдання, оголошую: 1) Яка-би се ні була поміч чужоземному відділові, який вдер ся в межі совітської республіки, пряма, чи посередна, вона буде вважати ся державною зрадою і карати ся на основі законів воєнного часу; 2) Забороняєть ся безумовно похід в сторону Мурманська або Архангельська воєнним полоненням, все одно зі зброєю, чи без зброї. Нарушення сього приказу буде каране на основі законів воєнного часу; 3) Для виїзду на біломорське побережжя російських і чужих горожан треба позволення найближшого окружного воєнного комісара. Подорожні без пропусків будуть безпрочно арештовані.

Яким шляхом підуть дальше події на березі Білого моря — важко вгадати. Чи сповнять ся мрії антант на занятті Петрограда і сотворенні східного фронту, чи противно большевики візьмуть перевагу і проженуть антантських непрошених гостей з берегів Мурману — все одно приготуляють ся великі події, які можуть мати для Сходу, а передусім для України величезну вагу. Тому за сими подіями треба пильно стежити.

Сесія австрійського парламенту.

Симптоматична для австрійських відносин проява, що для хвиливого інтересу посвячуєть ся справи принципіального характеру — проявила ся отсе як не можна краще в австрійським парламенті. Австрійський президент міністрів д-р Зайдлер який мав свій курс політики, мав за собою сильне заперте німецьких партій, тішив ся довірем найвищих кругів, навіть самої корони і раптом для п'ятимісячної бюджетової провізорії, до ухвалення якої не можна було без Поляків зібрати більшості, все перевернулось до гори ногами, д-р Зайдлер пішов в дубину, а на початкове місце австрійської політики зринув приятель Поляків д-р Гусарек. Для позискання польських голосів для бюджетової провізорії заломлено політичний курс, зломлено договір щодо поділу Галичини, а тим самим відібрано раз на завше кредит для всяких австрійських зобов'язань і обіцянок...

Українське парламентарне представництво віденського парламенту так довго стояло за державними конечностями, так довго стояв у кермі держави д-р Зайдлер, що поробив українцям деякі обіцянки. А коли його наслідник, д-р Гусарек, відомий українській суспільности тим, що загрив справу українського університету у Львові і що вже в часі війни намагав ся накинати Українцям в Галичині латинську азбуку і латинський календар, пішов на зустріч бажанням Поляків і поробив їм приречення шкідливі для Українців — українському клубови не остало нічого иншого до вибору, як тільки піти в різку опозицію проти правительства і виставлюваних сим правительством державних конечностей. Обидва українські клуби — галицький і буковинський голосували солідарно проти бюджетової провізорії.

Опозиція українських послів австрійського парламенту котрим більше зрозуміла і оправдана, що австрійське правительство не тільки пішло у внутрішній політиці на руку Полякам; воно й досі веупереч Німеччині й Болгарії та Туреччині не ратифікувало берестейського договору, а на сторінках відданої собі преси чим раз виразнійше натякає, що й не думає про ратифікацію сього мира. Таке становище австрійського правительства приневолило українських послів до внесення наглої інтерпеляції в справі ратифікації мира в Україноу. Як можна було сподівати ся, теперішня парламентарна більшість з допомогою русофільських Чехів сю інтерпеляцію відкинула і тим самим санкціонувала наміри австрійських правительствених кругів до зламання умов берестейського договору. Пождемо — побачимо, як виїде правительство Гусарека на польнофільським політичним курсі і як віднесеть ся правительство Української Держави до австрійського проволікання ратифікації мира. Ухваливши бюджетову провізорію парламент по двотижневих нарадах розпущено дня 25/VII для того, щоб скликати його знову для тої самої цілі хіба аж через півроку.

Політичні партії Угорщини.

(Продовженне)*.

Ми трохи ширше обяснили справу угорських комітатів, то є межді, щоб зрозуміти старовинність і силу політичного вишколення Мадярів. Бо оті комітати служили Мадярам не тільки підвалиною їх військової й адміністраційної організації, але були вони заразом і школою політичних наук та цілої мадарської політики через 900 літ, яка й до сьогодні спираєть ся на автономній шляхетській вар-межді або комітаті та її виплоді соймі шляхтичів, що стояв на основі status et ordines. Вармедьє походить від вар = замок, кріпость і межда = область кругом замку; живучі під проводом одного

жупана — ішпана (comes) шляхтичі становили уряд і управу цілої межді (comitatus).

Отсей угорський сойм мав у собі завіди усякі дворянські елементи, Мадярів і не-Мадярів, які уважали ся та й самі себе уважали Мадярами, бо без огляду на ріжницю своєї народности єднали їх в се поняття права та шляхетство так, що напр. син румунського воеводи в Марморощі, Драї, став верховодником цілої околиці під назвищем Dragfi (себто Драгович), а син також Волоха Сібіяна Янка міг стати навіть королем, і то найславнійшим на цілу Угорщину, під іменем Матяша Корвіна. Не одного то доброго політика дістала Угорщина з сих Мадярів і не-Мадярів магнатів: пригадуємо тільки Серба Текелія і Словака Кошута.

Всі ці політики вишколювались в автономних соймках междь — комітатів, через котрі йшло правління цілого краю, а з вишколення скористались потім на державних соймках. Тому то Мадари мали протягом своєї тисячолітньої державности завіди цілий ряд знаменитих політиків-провідників, за плечима котрих постійно стояв цілий штаб вишколених талантів, які завіди безпереривно утримали свою певноозначену безпрогалинну політичну опінію, що основувала ся на переданнях. Се та точка, якої в Австрії ніколи не бувало, бо тут не доставало її попередньої школи: автономної вар-межди й її плоду, шляхетського сойму. Навнаки-ж в Австрії система правління, яка спочивала на платних урядниках, виплодила вже геть давно те, чого в Угорщині зовсім нема, або є ще в зародках: муштрований військовоофіцерський штаб та привикле до праці урядництво, яке підросло на своїх переданнях*).

Угорщина, будучи зза тісної політичної злуки під впливом Австрії, набирала від неї або через неї завіди певних течій розвитку, отже мусимо завше брати під увагу австрійські відносини та порівнювати їх з угорськими, щоб зрозуміти її останні.

Що в Австрії від Метерніха нема вже давно політика ширшого закроу, головною причиною сього є понайбільше обставина, що державних мужів заставляє австрійська політика до далеко тяжших проблем ніж угорська Мадярів. Сі проблеми можна злучити в такі три точки: питанне народности, церкви й господарське питанне.

Вже й побіжне порівнянне ясно показує обсерваторови, що в Австрії супроти німецького елемента не-німецька людиність грає далеко важнійшу роль і в скількості і в якості ніж супроти Мадярів не-мадарські народности. Отсю несприятючу пропорцію роблять ще яркійшою засоби власти ненімецьких елементів, які їм запевнює автономія коронних країв. В Австрії щодо центрального правління першим підчиненим йому чинником адміністрації є коронні краї, отже досить великі області землі, числом 14; на Угорщині-ж противно: першим підчиненим кермі адміністраційним чинником є досить маленькі кусники простору, вар-межді, число котрих (навіть без Хорватії) виносить аж 63. Сьому можуть завдячити Мадари, що в такій маленькій адміністраційній єдности не може бути й слова про те, щоб верховність Мадярщини хочби й в одиноких випадках була zagrożена немадарським елементом. Непознайомлені з справою Австрійці не раз і не два дивують ся над тим, як то можливо, що 5—10 процентова меншість Мадярщини в словацькій вар-межді Ораві або в такоїж процентовости румунській вар-межді Гунад панує над 90%. Словаками чи то Волохами? В Чехії двоміліонова меншість німецького елемента мусить уступати Чехам саме зза величини адміністраційного простору, а в Угорщині дрібна меншість Мадярів панує над величезною більшістю саме зза невеликості вар-междь. Невідрадним для Австрії є також і те, що поки немадарські народности не можуть собі найти

* Дуже интересну розвідку написав на сю тему відомий угорський соціолог Роберт Браун в 1917-ім річч. Huszadik Szabad (Двадцятий Вік), місячним ріані Соціологічного Угорського Товариства, провідні думка якою тут передаєм

спільних гасел ні до походження, ні до віроісповідання, доти в Австрії напр. гасло славянського католицизму згуртує найбільшу частину гетерогенних після народности елементів, гомогенних в католицизмі. На се був уже не один приклад в минувшині. Недостача спільного гасла немадлярських народностей така спільність австрійських народностей утрудняє завелике панування над ними віденського правительства.

Понайбільше в кожній державі вірність державности, Staatstreue, покриває ся з вірністю до народности, з т. зв. Volkstreue. Де вони обидві не гармонізують з собою, може одна побідити, може й друга. Такий карамболь між ними можливий в Австрії, в кождім коронім краю, навіть у австрійських Німців, аджеж Австрія пераз уже провадила війну з німецькими державами. Протівно, на Угорщині щодо мадлярського елемента, навіть і теоретично неможливий такий карамболь, аджеж иншого краю з мадлярською мовою нїде на світі нема. Тому-ж мадлярськість є зовсім ідентичною з угорською державногорожанською вірністю і є заразом далеко тривкішою основою державної вірности ніж австро-німецькість в Австрії. Німці Австрії добре знають, що їх доля рішиться не в Австрії, отже в разі потреби все готові зрести ся панування та злучити ся з рештою німецького світа. Се прибільшує тенденцію розкладу та партикуларизму, наслідком чого є їх почування, що їх інтереси не ваяжуть ся тісно з дальшим існуванням монархії. Вони воліють бути Німцями ніж Австрійцями. На Угорщині-ж навпаки: Мадяри не мають чого шукати поза монархією, а се удержує в них почуття єдності. А се єдність промагає ся навіть і на Німців Угорщини, які зза географічних обставин ніяк не можуть вступити в державно-правну злуку з Reichsdeutsch-ами. Се дає зрозуміти явище, чому угорські Німці тримають заведи з провідним елементом Угорщини, себто з шляхтою в політиці й чому німецька опінія уступчивіша супроти Мадярів ніж Чехів з одного боку, а з другого, чому політика Мадярів уступчивіша супроти своїх Німців, ніж супроти якої будь-иншої немадлярської народности. Чехи тажотж мають більш-менш умотивоване право на сусежних їм угорських Словаків, коли берем справу тільки односторонню, себто на підставі мови. Бо вже як подивимось і на другий бік медалі, себто на почуття державногорожанської вірности й культури, тоді не можна зовсім оправданно уважати їх забаганку, бо Словаки почувають ся близше до Мадярщини ніж до Чехії, а культура в них, особливо господарська й горожанська, рішуче мадлярська. Аджеж вони ліпше виживляють ся вдома ніж в нетак родючій Чехії!

Велика ріжниця є й в точці католицької церкви. В Австрії латинська віра має величезну політичну власть, на Угорщині-ж вона є тільки primus inter pares. Тут визначне число та велика політична значність не-католиків ділали заведи усмиряючо на змаганя до переваги католицизму, з другого-ж боку й сама угорська держава ухилила ся по можливости від усяких провокацій.

До отсих двох проблем, до питання народности й церкви, прилучаєт ся як третя в Австрії ще й боротьба громадянських клас, які в Австрії досить сильно дають ся в знаки обошлівно: шляхта, міщанство, індустрійний пролетаріат, гробсавери, кліяйнбавери і т. ин. На Угорщині такої диференціяції поодиноких класів зовсім нема. Парки інтереси угорської шляхти та її панування є настільки крижким, що супроти неї ніхто не ставить явно ніякої зорганізованої сили. Навіть Жиди, отже власники цілої торгівлі та фінансів на Угорщині, стають поволі аграріями та йдуть рівнобіжно з історичними класами давнього феудалізму, рука в руку з ними: 25% великої посілости (зн. понад 1000 моргів) цілого краю є в жидівських руках, а потомки давніх залізних рицарів-графів сидять тепер в дирекції великих банків.

Австрійські Чехи та Поляки мають всі веретви суспільности: шляхту, середнє дворянство, буржуазію, промислових

робітників, великоземельних й малоземельних власників; Італії ці мають з виїмкою одної шляхти всіотєї веретви; Словини тажотж. Найгірше стоять під сям оглядом Українці та Волохи.

Навпаки, на Угорщині й самі Мадяри не мають такої ріжнobarвних суспільств, не то щоби їх мали немадлярської національности (Волохи, Словаки, Німці, Русини зовсім не мають ні слїду якої будь суспільної диференціяції всі вони слабо розвинені хлібороби, пастухи з дуже малою освітою та господарською культурою. Всі вони люд одної й тої самої веретви. Наскільки слабї отєї народности Угорщини, можемо перекопати ся про се найлєкше тоді коли порівняємо культуру найслабшої числом душ австрійської народности, себто Словінців, з культурою найсильнішої угорської народности, т. є. Волохів. Звісна саме річ, що й під господарським і духово-культурним оглядом, і щод свого числа Волохи ведуть на Угорщині поміж усіма немадлярськими народностями перед. Отже порівнянне дає такі яркі числа:

Число Волохів Угорщини 2,948.186, Словінців же Австрії вносить 1,252.940.

Слухачі університету р. 1913, II. семестер: 44 Волохів 375 Словінців.

Слухачі політехники р. 1913, II. семестер: 54 Волохів 141 Словінців.

Число середніх шкіл словінських: 1, слов.-німецьких разом 8.

Число середніх шкіл волоських: 3 восьмиклясові, 2 чотироклясові, волос-мадлярські 2, разом 7.

Ученики середніх шкіл: Волохи 4.164, Словинці 3.827

Число елементарних шкіл: волоські 2.257, з 227.234 учнів словінські 995, з 167.915 учнів

Часописи (1913 р.) волоські 39, словінські 101.

Щоденні газети (1914) волоські 2, словінські 5.

Число грамотних (1910) Волохів 830.809, себто 28% всеї людности.

Число грамотних (1910) Словінців 952.234, себто 76% всеї людности.

Словинці мають культурне товариство з 80.000 членами якого не можуть виказати не тільки угорські Волохи, але самі Мадяри. Політичне партійне життя угорських Волохів знаходить ся в ембріональній стані, ізза внутрішньої їх слабости про більше партій як одна й мови не може бути, томо й число їх репрезентації в парламенті вносить ледве 4 членів. Натомість у Словінців є дві великі горожанські партії: ліберали та католики. Соціалізм у Словінців слабий але рішуче сильніший ніж в угорських Волохів, які мають всего на всего одинокую газету (тижневик), підтриману партією самих Мадярів-соціалістів; натомість Словинці мали в 1914 р. одну соціалістичну-щоденну газету, одну добре редактовану наукову часопись, 13 фахових газет. В рільничтві, ремісництві, торгівлі стоять Словинці високо. Волохи-ж Угорщини живуть ще й до сьогодні в старосвітській первісности з виїмком фінансів (банки).

Отже виходить, що найслабша австрійська народність представляє, абсолютно беручи, далеко більшу вагу ніж найсильніша угорська.

Коли культуру відносини Волохів, найсильнішої число народности на Угорщині такі, то що можна-б сказати про найслабших Русинів? Політичної партії там зовсім нема парламентарні заступники їх Мадяри та Жиди; газету мають одинокую (та й сю видає правительство); господарських ремісників або просвітних інституцій зовсім нема, організація (крім церкви) взагалі нема, шкіл своїх, навіть елементарних майже нема: на все се вони занадто бідні. Хочби й хотїли дещо з сього мати, не мають до їх досягнення ніякої сили. Коли з Волохів нашло ся на державній службі 135 таких що себе виявляли при конскрипції за таких, що говорять волоською мовою, 137 таких на вермеждьській, 91 таких-ж

на міській службі, то з Русинів виявляється Русином на державній службі 1 (Arad), на вермезькій 2 та один дурнист в Шаріші (один сільський нотарь, один окружний суддя), а крім них ще 4 адвокати. Решта почувається ся щодо мови Мадярами, а то цілковито оправдано, бо українську мову знають дуже слабо, або й зовсім ні, по мадарськи-ж вміють докладно. На Угорщині нема тої галицької дивовизни, яка виявляється в москвофільстві Українців, що не знають зовсім московської мови.

Що напр. до народніх шкіл, не буде без інтересу подати ось які цифри: народніх шкіл є на Угорщині (без Хорватії) 13.026 з мадарською викладовою мовою, 3504 з немадарською. З сих останніх волоські 2301, німецькі 436, словацькі 418, сербські 269, українські 61. З усіх учеників волоської народн. (225.985) вивчало ся в матерній мові 168.615

німецької	(235.754)	"	"	45.728
словацької	(256.842)	"	"	47.415
сербської	(45.942)	"	"	38.549
української	(43.949)	"	"	4.170
хорватської	(22.089)	"	"	53

(Українською властиво не можемо отсеї молодіжки назвати, бо про українство не має вона ні найменшого поняття).

При таких обставинах легко можна зрозуміти велику різницю в культурних, господарських і політичних відносинах поміж народностями Австрії й народностями Угорщини. Що Мадяри мають таку перемагаючу силу над немадярами, сьому винні примітивности розвитку сих останніх.

Так отже на Угорщині кожда верства суспільности стоїть під проводом консервативного дворянства, отже історичних клас, і се надає головну ціху угорському політичному життю. Хоч в новітніх часах вступили на арену й інші верстви, все-таки провід історичної шляхти безперечний. Від тисячлітнього проводу походить визначне політичне почуття шляхти, яке оснований ся й до сьогодні на довголітній практиці багатьох поколінь. Се-ж дає таки й багато вигоди (Vorteil). В Австрії політичної опінії нема, натомість в Угорщині саме через таке виховання шляхти вона така велика, що хочби й яка політична подія трапила ся вдома або на заграничю, на Угорщині вироблюється зараз рішуча опінія.

С. Новик.

(Далі буде).

До відома полонених.

При військовім міністерстві Української Держави у Києві утворено комісію для військових полонених. Завдання комісії відправляти прибувакчих з полону на місце мешкання, подавати матеріальну та юридичну допомогу всім полоненим, як прибуваючим з полону, так і тим, котрі поки-що zostали ся в полоні, а також допомогти родинам полонених. По всім питанням, які торкають ся військових полонених, комісія має зносини з німецькою та австро-угорською комісіями для справ військових полонених у Києві при відповідних посольствах. До сього часу випускають ся з полону тільки хорі й інваліди. З першого липня почала ся відправка з Австро-Угорщини також і здорових полонених. Вони направляють ся у Волочеськ і Радивилів, де існують етапно-розділючі стації. Звідси по одержанні відповідної допомоги установленної законом Української Держави, Українці відправляють ся безпосередно до військових начальників, а Росіяне в Оршу. Хорі як і раніш користують ся санітарними поїздами військової санітарної управи й ідуть до Києва, де відповідно до стану здоровля розділяють ся по лікарнях. З Німеччини поки-що прибувають лише хорі й інваліди. Стації прийняття — Голоби і Режище: Комісія вживає заходів поліпшити матеріальне становище тих військових, які поки-що зостають ся у полоні. Вже вислано до деяких збірних таборів Австро-Угорщини й Німеччини кілька вагонів з харчами.

Комісія ужила заходів зацікавити громадянство справою полонених. На всеукраїнськім земськім зїзді, на пропозицію голови зїзду Петлюри ухвалено при кождім земстві заснувати комітети для допомоги полоненим. Від 6 до 11 серпня земства уладжують „тиждень полонених“ — збір по всій Україні на допомогу полоненим. Що торкається ся допомоги родинам полонених, то в розпорядженні військових начальників асигновано 800.000 карб. для видачі допомоги родинам за всі місяці, за які вони не одержали ніякої допомоги. Пересилка пакунків і грошей до Німеччини й Австро-Угорщини поки-що не полагоджена. Приймають ся тільки письма. Незабаром приїжджають до Берліна й Відня комісії для справ полонених, які між иншими справами мають полагодити й справу пересилки пакунків і грошей для полонених. По одержанні інформаціям головою комісії для справ полонених до Німеччини призначено Костя Новаховського.

В розпорядженні начальника головної санітарної управи визначено кредит на санітарно-гігієнічні потреби при прийняттю полонених на Україні в сумі 697.850 карб. В Києві засновано комісію для реєстрації полонених, в Києві, Харкові й Проскурові будуть утримуватись бані й пральні для повертаючих полонених.

На допомоги для повертаючих полонених призначила Рада міністрів Української Держави кредит в сумі 500.000 карб. Подаємо тут постанову в сій справі Ради міністрів, затверджену гетьманом 29 червня с. р.

Всі полонені, які повертають з німецького та австро-угорського полону ділять ся на два розряди: 1) Українців і 2) Росіян, а крім того кождий розряд ділиться ся на 3 категорії: А) здорових, Б) поранених і В) хорих.

І розряд. Українці. А) про розділ допомог здоровим. 1) Козаки Українці одержують по 3 карб. добових грошей, починаючи з дня прибуття до першої роздільно-евакуаційної стації й кінчаючи днем прибуття до місця свого постійного мешкання, а також документ на право безплатного переїзду по залізниці до свого мешкання. 2) Старшини Українці, відповідні їм по рангу військові урядовці, священники і сестри милосердя одержують допомогу в розмірі: а) вищі офіцери, відповідні їм рангою військові урядовці і сестри милосердя—200 карбованців; б) штабові офіцери, відповідні їм рангою військові урядники й священники—300 карб.; в) генерали й відповідні їм рангою військові урядники—400 карб., а також документи на право безплатного переїзду по залізниці до місця свого постійного мешкання.

Б) Про розділ допомог раненим сказано таке: 1) Козаки Українці одержують грошову допомогу на 10% більш допомоги здоровим, а також документ на право безплатного переїзду по залізниці до місця свого постійного помешкання. 2) Старшини, військові урядники, священники й сестри милосердя одержують грошову допомогу на 25% більш допомоги здоровим, а також документи на право безплатного переїзду по залізниці до місця свого постійного мешкання.

В) Про розділ допомог хорим: 1) Старшини, військові урядовці, священники й сестри милосердя користують ся медичною допомогою за весь час переїзду по території України, а також одержують грошову допомогу згідно з пп. 1 і 2, розряду 1, категорії А) і точки 2, розряду 1, категорії В).

2. розряд — Росіяне. А. Про розділення допомоги здоровим. 1) Салдати Росіяне одержують утримання натурою на продовольчих стаціях підчас переїзду через територію України до російського кордону. 2) Офіцери, військові урядовці, священники та сестри милосердя одержують одноразову грошову допомогу в розмірі: а) вищі офіцери, відповідного чину військові урядовці і сестри милосердя — 100 карбованців; б) штабові офіцери, відповідного чину військові урядовці і священники — 150 карб.; в) генерали і відповідного чину військові урядовці — 200 карб., а також документ на право безплатного переїзду по залізниці по території України до кордону Росії.

Б. Про розділення допомоги раненим. 1) Солдати Росіяне, як зазначено в точці 1, категорії В, розряду 2, користують ся медичною допомогою за весь час переїзду по території України. 2) Офіцери Росіяне, військові урядовці, священники і сестри милосердя одержують грошеву допомогу згідно з точкою 2, розряду 2, категорії А.

В. Про розділення допомоги хорим. 1. Солдати користують ся медичною допомогою за весь час переїзду по території України. 2) Старшинами, військові урядовці, священники та сестри милосердя користують ся медичною допомогою за весь час переїзду по території України, а також одержують грошеву допомогу згідно з точками 2, розряду 2, категорії А і точки 2, розряду 1, категорії В.

II. 1) Допомога, що буде видана Росіянам, повинна бути прийнята на увагу при фінанських розрахунках України з Росією. 2) Військовим старшинами, як Українцям, так і Росіянам, що повертають з полону, одіж і чоботи з інтендантства не видають ся. 3) Раненим уважають ся той, хто дійсно може довести факти свого поранення, т. зв. „палечники“ не уважають ся раненими. 4) Грошева допомога, а також документ на право безплатного переїзду видають ся тільки на евакуаційних станціях. 5) Евакуаційна станція, що видає допомогу, робить відповідну примітку на документі полоненого, який видано йому в Німеччині або Австро-Угорщині. Видача допомоги не може бути зроблена без примітки на документі.

Національна справа.

(Уваги на часі в зв'язку з війною).

III. Соціалізм і національна проблема.

(Київськ)*.

К у н о в напр. називає право всіх народів на самостійність „морально-мистецькою фікцією без історичної підвалини...“ Він і досі не добачає ще в новітній історії величезного процесу національного розрізнення, натомість бачить скрізь та завше в дотеперішнім історичним розвитку „від старих культурних держав Азії й Америки аж по новітню добу...“ лише загальний образ могутньої амальгамації, невпинного стоплювання малих народів у великій культурній державі (!). В сих останніх гегемонія держав-пануючого є описля льогічним вислідом. „Оскільки в одній державі—зауважає з сього приводу К у н о в—злучено більше народів різної численности, культурного рівня та господарського характеру, се абсолютне неминує, щоб при унормованні спільних державних справ більший, сильніший і більше розвинений народ в більшій мірі ділав та щоб його інтереси набули переваги“ (Підкреслене мов. І. Б.). Се вже очевидний національний дарвінізм, який в приложенню до практичної політики означає лише модерно замаскований вище згаданий старий національний феодализм. Другий з наведених згори німецьких його прихильників Л е н ш надає сій суб'єктивно-заборчій теорії характер об'єктивного суспільно-природного закону, кажучи, що життя народів і держав має бути трактоване, як „з становлення бажань та потреб, але законів розвитку“, а вони неначе не знають ніяких „індивідуальних бажань та домагань, але тільки „історичну неминує“, яку витворюють знову „найсильніші й найздатніші національні одиниці“, міжтим як решта менших народів лишаєть ся тільки відпадками сього історичного розвитку й не має ніякого иншого історичного завдання, як повільно та протягом часу бути „засимільованими“ й „замальшованими“.

Від сього національного дарвінізму був уже лише один крок до т. зв. „соціалістичного імперіялізму“,

який в ґрунті річи є звичайним заборчим національним феодализмом, тільки назверх трохи підмальованим та причупуреним неначе в соціалістичним дусі Сей останній вже без застережень виступає проти визвольних змагань поневоленіх народів, які неначе не завше та не скрізь є у згоді з історичною „необхідністю“ або тенденцією новочасного розвитку. Тому соціалімперіялісти відкрито виступають проти національної засади. Один з них В и н і к називає її „неоціалістичною“; на його думку „робітничий рух прийняв її, як багато дечого иншого, з духової зброї буржуазно-революційного періоду XIX віку“. „Соціалізм—каже він—не може ані зробити ся основою для політичного устрою ніякої держави, ані признати безумовно право кожної нації до абсолютної самостійности. Оскільки соціалізм може вплинути на нове уладження відносин після війни, мусить він притім, як і всюди, висновувати напрям своєї волі з загальних тенденцій розвитку й інтересу пролетаріату“*).

Се вже—як дотепно іронізує Бернштайн—договорили ся до того, що мовляв „історичним правом малих хай буде проковтнутими великими“ (Цитована вище праця, стор. 754). Не без причини він остерігає далі перед величезною небезпечкою сього неоімперіялізму, який „не лише матеріально, але й інтелектуально заповнолив соціалістів великих держав“... Зовсім слушно критикує батько соціалістичного ревізіонізму сю імперіялістичну поієсть в соціалізмі в часі війни: „Сей імперіялізм не є тим, що промує шляхи для соціалізму, але загрожує їх. Не є його повітухою, але ввійником, бо инакше соціалізм означає демократичну організацію та співробітництво людства“ (757). Бернштайн ґрунтовно провадить напад далі в централістичні течії в новітнім німецьким соціалізмі, твердючи раціонально, що не централізм і не заборчій імперіялізм є двигуном людського поступу, але „получення сил вільних народів для великих спільних діл...“, для чого одначе не потрібно жадного воєнного батога над ними...

Се збочення соціалізму на манівці захланного та антинаціонального імперіялізму не є випадковим. Воно мало давні передумови в традиційнім центрально-державнім забарвленню наукового соціалізму від самого його початку, дошкульність чого соціалізм недержавних народів (в Австрії, особливо в Росії) відчував на кождім кроці свого визвольного руху. Як ми вже зазначили вище, ревізіонізм в національній справі обмежив ся в соціалізмі лише сферою теорії, не сягаючи до щоденної практики, в якій всевладно панував старий дух державно-імперіялістичного фетешизму. Під час сїєї війни, не зважаючи на те, що скрізь лунає гасло національного самоозначення, між соціалістами державно пануючих народів починає знову прокидатися та дужати сей протинаціональний атакізм. „Національний дарвінізм“ чи „соціалістичний імперіялізм“ в Німеччині, „демократичний централізм“ в новій Росії, паперово-догматичний „екстериторіальний автономізм“ у „відновленій“ Австрії й вже зовсім безпардонна примусова курателія над поневоленими народами Угорщини з боку мадярських соціалістів—все се дуже вимовно свідчить про те, як навіть у міжнароднім соціалізмі

* Цитую після К. Кавтського: Національна держава й союз держав. 1915, стор. 3, де знаменито скритиковані сі заборчії теорії в „соціалістичній“ масці. Відтак про се пор. також його полеміка з Куновим на сторінках „Die Neue Zeit“ (Річн. XXXIII, т. II, ч. 3, 6, 8); далі дуже цікаву критику розвідку Реннера: Соціалістичний імперіялізм чи інтернаціональний соціалізм? у відомій вже пам збірці статей сього автора й Гаммера. Національний дарвінізм у німецьким соціалізмі вельми річево та влучно був критично розглянутий чеським публіцистом Sigma (псевдонім) на шпальтах пражського „Právo Lidu“ (1916, ч. 201, 208, 215 і 222). Пор. його серію статей під заг. К orientaci v národnostní otázce (питанню). Псевдонауковість новітнього „соціалімперіялізму“ переконуючо засував Бернштайн у вище згаданій розвідці Vom geschichtlichen Recht der Kleinen (в „Die Neue Zeit“, 1915, ч. 24).

залишило ся й досі багато пережитків захланного національного феудалізму*).

Сей протинаціональний рецидивізм у соціалізмі саме тепер, коли в кривавих боях найлютішої всевітньої війни родять ся новий світ, новий лад, нова суспільність — є дуже небезпечною появою, яка мусить бути переможена раниш ніж запусить глибше корінне у сучасне життя. Ми бачили вже, як національні рухи органічно й природно випливали з новочасного розвитку суспільно-політичного ладу, як вони обумовлені й спричинені були головними факторами сього останнього, себто: капіталізмом, демократизмом і соціалізмом. Се немов природне рівнянне о чотирьох членах, які так цупко переплетені поміж собою, що ані одного з них не можна випустити без порушення загального поступу суспільности. Соціалізм, який є вищим льоїчним щаблем демократизму, як і розвитком, заперечником свого батька, себто капіталізму, є й мусить бути природним оборонцем і визволителем поневолених недержавних народів. Як се чудово висловив ватажок голандської соціалдемократії Трульстра на незабутнім противоєнним конгресі Інтернаціоналу в Базелі (1912 р.): Ми малі народи, але з нами є величя сила міжнародного соціалізму!

Соціалізм, завданням якого є перемогти суспільні антагонізми, мусить також покласти кінець національному ворогованню. Підмінувавши соціальний феудалізм, він мусить так само поконати й його рідного брата, себто національне кріпацтво. Майбутній новий Інтернаціонал має бути зорганізований після національно-автономічної засади, а не державно-центральної, як здебільшого досі. Соціалізм мусить відкинути всілякі псевдо-демократичні й ніби наукові спроби „національного дарвінізму“, а насамперед антидемократичного імперіалізму у своїм власнім лоні, як він слушно відкинув т. зв. суспільний дарвінізм з боку деяких буржуазних соціологів.

„Natio nationi res sacra“ (Один народ для другого рід свята) хай буде його життєвим гаслом. Се значить, як писав найпоследовнійший соціалістичний дослідник національної справи Кавтський, що „ніякий народ не потребує рости коштом другого, жаден загрожувати ивший...“ Лише таким чином згодом буде промощений шлях до епохи вічного миру, до визволення всіх народів, до всевітньої спілки вільних народів, словом до Швайцарії, обіймаючої цілу земну кулю!..

Ір. Бочковський.

*) Про сі редедивістичні появи в німецькій соціалізмі була мова вище. Про відношення Нової Росії до національного питання чимало матеріалу зібрано було на сторінках „Вісника Совза визволення України“ (Пор. між ишими мої дві статі про се: Російська революція та національне питання у Росії, ч. 146 й До національної справи у новій Росії, ч. 163. Крім того, неіздану цікаву статтю: Демократичний централізм, ч. 169). Щодо відновленої Австрії характеристичною є основна різниця поміж стокгольмськими заявами німецької соціалдемократії й славянських (головно чеської) соціалдемократіями; далі відома резолюція щодо національного питання торічного версенського австро-німецького парламенту у Брні (Брні), скерованого проти державно-правних заяв не-німецької соціалдемократії й спеціально проти заяв чеських соціалдемократів-автопомістів. Найясравійше однак ся заява видаєть ся в очі у мадарської соціалдемократії, яка наваї (напр. у Стокгольмі) виступає оборонцем національної свободи й рівно, правности, а у себе вдома суцроті угорських інородців тримаєть ся загально-мадарської (бетарьської) політики примусової опіки. Орган словацької соціалдемократії „Robitnické Noviny“ (з жовтня минулого року) скаржить ся й протестує проти того, що мадарські товариші відмовляють їм право окремого власного заступництва на стокгольмській конференції. „Мадари — пише згадана часопись — хочуть, щоб про нас рішало ся-б без нас. Словацький робітник задрожить справедливим гнівом над таким поведженнем людей, які все мають повен рот міжнародности та демократизму, але не мають відваги та охоти признати нам те, на що маємо право у власнім руку. Не хочемо на будуче зносити сю безправність та надваду“.

Вісти.

Убивство команданта німецьких військ на Україні Айхгорна. Бюро Вольфа доносить з 30 липня: В Києві вироноано атентат на німецького маршалка поручника фон Айхгорна та його адютанта фон Дреслера. О 2-ій годині в полудні на вулиці Катеринославській надїхав дорожкою соціал-революціонер Борис Донський і кинув в переходячого туди маршалка поручника бомбою. Вибух бомби тяжко ранив маршалка поручника та його адютанта. Над вечір обі жертви атентату закінчили життя. Виконавця атентату арештовано. Походить він з Рязані і числить 23 роки. Донський належить до соціал-революційної партії в Москві і дістав припорученне від революційного комітету в Москві вбити маршалка поручника фон Айхгорна. В тій цілі приїхав перед кількома днями до Києва. Слідство ще не покінчене, а з зібраних досі матеріалів виявляєть ся, що пляновано також атентат на гетьмана. На першу звістку про атентат в Берліні, цісар Вільгельм вислав телеграфічно заяву свого глибокого співчуття на руки маршалка поручника фон Айхгорна. На місце злочину явив ся сейчас гетьман Скоропадський і особливо зайняв ся уділеннем першої помочи тяжко раненим. Опісля удав ся до німецького посольства і в імені Української Держави зложив кондоленцію. З сеї нагоди видав гетьман маніфест, в котрім заявляє непричастність українського народу в злочині і зазначає, що на приятеля Української Держави підніс руку ворог України. У Відні іменем українського народу зложив кондоленцію у німецькій посольстві посол України В. Липинський.

На руки німецького посольства в Києві зложили заяву глибокого співчуття з приводу атентату українська партія соціалістів-федералістів, представники хліборобів, а в імені большевиків зложив заяву співчуття предсідатель мирової російської делегації Раковський. Численні члени усіх партій зложили кондоленційні картки на руки німецько-української делегації. Гетьман вислав кондоленційну телеграму від української держави і народу до німецького цісаря. В каплиці при гетьманській палаті відбула ся панихида, в якій взяли участь гетьман з родиною та своїм штабом, українські міністри, архикн. Конрад Баварський, німецькі послы, австро-угорські та болгарські представники властей.

В справі мирових переговорів між Україною і Совітською Республікою пише „Рада“, що сі переговори зійшли на якусь мертву точку, з якої не зсунуть ся ніяк. Прилюдні засідання не відбувають ся вже від довшого часу. На однім з останніх засідань, що відбуло ся тижнів тому зо три, виявилась незгода між українською та совітською делегацією щодо державних границь між обома державами і видно, з того часу до згоди не дійшло. Совітська делегація в справі границь нехтувала всякі розумні підстави до розмежування і претендувала на етнографічні українські місцевости, як частина Харківщини та Катеринославщини, не кажучи вже про ті, що лежать на північ і схід від них. Певна річ, що Україна на се пристати не може. Видимо, в справі розмежування й лежить та мертва точка, на якій спинили ся переговори.

Справа державної границі між Україною і Донщиною. „Нова Рада“ доносить, що на зїзді гірнопромисловців отаман донських козаків Краснов заявив таке: військовий уряд посилає в Київ делегацію до німецького правительства для заключення таких умов: Німеччина признає право всевеликого донського війська на самостійне існування, допомагає Дону зброєю, знарядями й патронами, замість чого одержує право доброзичливої торгівлі. Донське Військо оголошує неутральність, борочити ся буде виключно з большевиками. Без сих уступок неможливо одержати необхідної допомоги. Уже одержуємо багато матеріалу до боротьби з большевиками. Відносно таганрозького округу, сказав отаман, що в його була німецька делегація і заявила, що вища німецька військова управа стоїть в сьому питанню по стороні Дону. Незабаром зробить ся цісареві Вільгельмови

предлогу про необхідність залишити таганрозький округ Донському військови. — Та-ж часопись повідомляє, що справа установлення границі між Україною і Доном залежить від німецько-донських відносин. Як що осередні держави признають самостійність Дону, тоді й український уряд признає донську державу в тих самих межах.

Зміни в українському міністерстві у Києві. З Києва доносять, що розпорядженням гетьмана, президента міністрів Лизогуба звільнено з становища міністра внутрішніх справ, а затверджено на уряді президента міністрів. Міністром внутрішніх справ іменовано генерального секретаря Кистяковського, а генеральним секретарем іменовано помічника міністра справедливости Сергія Завадського.

В українським міністерстві закордонних справ зроблено деякі зміни щодо загальної організації міністерства. В міністерстві утворено два департаменти: департамент загальних справ, директором якого лишається К. Лоський і департамент чужоземних справ, директором якого призначено б. українського посла у Відні д. Яковлева. Сей департамент має чотири відділи: політичний, дипломатичний, консульський і відділ преси. Віцепрезидентом департаменту чужоземних зносин призначено М. Левицького, бувшого посла в Туреччині. — Послом Української Держави до Туреччини призначено п. О. Кистяковського, радником посольства Галіна, а секретарем О. Левицького.

Відплата за Мірбаха. „Vossische Zeitung“ доносить з Стокгольму: Провідника соціал-революціонерів Каца (Камкова), котрий 3 липня виголосив на зїзді совітів підбурюючи промову проти вбитого посла гр. Мірбаха і закликуючи до отвертої боротьби з теперішнім правительством, засуджено і розстріляно разом з провідницею сього табору Марією Спіридоною (шпійше було спроби вбивання сеї чутки).

Російсько-українські переговори. Бюро Вольфа доносить з Києва: На спільнім засіданню політичної комісії російської і української мирової делегації, тому, що не прийшло до порозуміння між обома сторонами, на запрошення української делегації вибрано субкомітет для тіснішого установа етнографічної гравиції.

Бесарабське питання. Київські часописи доносять, що між Україною і Румунією прийде дотично бесарабського питання до порозуміння. Румунське правительство мало заявити ся за віддачу Україні оспорюваних повітів Аккерману і Хотина і зарядило відкликати з тих повітів своїх військ.

Німецький вивіз на Україну. Німецька часопись „Welt-handel“ подає деякі цифри з німецького вивозу на Україну: До половини червня с. р. вислано 230 вагонів з різними машинами, 92 вагонів з всякими товарами, як ремісничі знаряди, виробни з солінгенської сталі, дротяні штифти, коси, сокири, молотки, емаліювана посуда і т. ин. Всі товари перед висилкою провірено щодо доброти і цін. Вкортці буде вислано знов 600 вагонів з господарськими машинами і 360 вагонів з всякими товарами, з яких частина є вже в дорозі. Вартість одного вагону оцінено пересічно на 30 тисяч марок, а ціна продажі 75 тисяч марок, так, що вартість висланих вагонів виносить 9 мільонів 600 тисяч марок, а ціна продажі 24—30 мільонів. На рахунок замовлень українське правительтво виплатило вже 10 мільонів карб.

Новий виборчий закон до земських установ на Україні. З Києва доносять, що праця комісії над переглядом закона про земства іде повним ходом. В чотирехосистемну схему виборів — загальне, рівне, пряме і тайної подачі голосів удержує ся. В принцип загальности вносить ся слідуєча зміна. Виборчим правом користують ся особи в віці від 25 літ. Установлюєть ся однорічний речинець замешкання. Не користують ся виборчим правом особи, які стоять у військовій службі, міліції, ченці, судово карані, виключені з громад та позбавлені заробітку. З жінок виборчим правом користують ся тільки ті, що платять земський податок, хоч-би в малій кількості. Вводить ся куріяльна система виборів. На разі задуме комісія оснувати дві курії, які будуть мати різну кількість

місць, залежно від розміру загальної суми плачених курією податків. Принято систему голосування на кожного депутата зокрема. Курія має право вибрати депутата незалежно до його приналежності до другої курії. Проект закона не установлює ніяких обмежень національного та віроісповідного характеру.

Скасання закону про національно-персональну автономію. Рада міністрів одобрила закон про скасування національних міністерств. Новий закон припинює силу закону 9-го січня 1918 р. про національно-персональну автономію. Культурно-просвітні справи скасованих міністерств передають ся міністерству освіти, інші міністерства внутрішніх справ. (П. Р.)

Представники селянських спілок Київщини відбули 7-го липня с. р. збори та організували Губерніяльний Комітет. Ухвалено обнови роботу в повітових селянських комітетах по новому статуту, затвердженім в окружнім суді.

Антантські й німецькі умови миру. „Localanzeiger“ доносить, що коаліція усталила на останній конференції в Парижі слідуєчі мінімальні умови, від якими могла почати Бельгії переговори: 1) Безумовне звернення і відшкодування Бельгії за всі втрати, які вона потерпіла під час війни. Про ужиття Бельгії на застав не може бути мови; 2) Звернення Франції Альзасі і Лотарингії; 3) Відступлення Трієнту і Трієсту Італії; 4) Англія одержить Египет і задержить всі здобутки, осягнені на Туреччині під час світової війни; 5) Німеччина зрікаєть ся своїх колоній. Коли-б Німці згодили ся на такі мінімальні умови, то коаліція зречеть ся також своїх жадань, щодо відірвання польських провінцій від Прусії, а також розбору Австро-Угорщини, яка мусіла-б віддати Сербію, Чорногорію і Альбанію. Угорщина мала-б зректи ся впливу на Балкані. Доки німецьке правительтво не згодить ся на вище наведені умови, доти такі заяви, як остання промова канцлера Німеччини про Бельгію не можуть мати значіння. Від сих жадань коаліція відступити не може і тоді спинить війну, як що вони будуть сповнені. — Про німецькі умови мира органам Горького „Новая Жизнь“ доносить слідуєчий: 1) Німеччина не жадає ніякої анексії ані контрибуції на заході; 2) Мирові переговори з Росією і Румунією остають ся в силі, одначе можуть бути переглянені на міжнароднім мировім конгресі; 3) Справа Бельгії буде основно і остаточно рішена на мировім конгресі; 4) Німеччина жадає свободи права користування Гібральтару і Суецького каналу, а також права користування вугальними стаціями; 5) Що дотичить колоній, то має бути захований передвосний стан.

Проект про вище управління церквою на Україні. На однім з передостідних засідань церковного Собору у Києві розглянено й одобрено проект про тимчасове вище управління церквою на Україні. Після проекту православна церква на Україні находить ся в канонічнім звязку з патріархом всеросійським, вище тимчасове її управління, організуєть ся на основі автономії. Патріарх має право затверджувати і благословити київського митрополита, благословити всіх єпископів України, яких затверджує священний собор. Крім сього має патріарх право вищого апеляційного суду над всіми українськими єпископами, благословити скликання соборів України. Вищим органом законодавчої правительственной церковної влади є український церковний собор, який складаєть ся раз на три роки, а в виключних випадках і частійше. Собор складаєть ся з завідуючих українських єпархіями єпископів, вікарних кліриків, горожан вибраних на повітових зборах. Проект прийнято 213 голосами проти 128 голосів українських членів собору, які здержались від голосування.

„Народня Воля“, щоденна селянська часопись, яка в часах перевороту припинила своє існування, заходами товариства співробітників „Народньої волі“ відновляєть ся і буде виходити два рази в тиждень. Відповідальним редактором має бути Клим Поліщук.

Справа університету в Катеринославі. На засіданню Думи порішено використати наукові сили Українців, котрі приїз-

жають з Росії й прискорити відкриття в Катеринославі університету. Дума затвердила всі свої постанови про дарунок значної будівлі на університет і бібліотеку.

Справа вищих шкіл на Україні. Міністер народної освіти асиленко в листі до проф. Вернадського, якому поручено організування академії наук, між иншим висловив свій погляд, що в Києві треба закласти окремих державних українських університетів, а не додавати українські рівнобжні катедри на існуючі університети Володимира, який повинен остати ся російським. Для підготовки наукових сил треба установити відповідні школи в формі стипендій. Щодо академії — то треба вперед подбати про матеріальне її забезпечення відповідними локальностями, власною друкарнею, бібліотекою і т. п.

Смерть Софії Галечко, хорунжого У. С. С. Хорунжий У. С. С. Софія Галечко померла в Пасічній під Надвірною 20 с. м. Утонула купаючись в Вистриці.

Представник данського уряду був з офіційною візитою у управителя міністерством закордонних справ Д. Дорошенка. Таким чином Данія офіційно признає Україну самостійною державою (Н. Р.).

Залізничний страйк на Україні. Перед двома тижнями страйк на південно-західних залізницях залізничний страйк, який відтак поширив ся майже на цілу Україну. Причиною страйку була не виплата залізничним служачим платні за два місяці минулого ще року, коли на Україні панувала анархія й большевики. Хоч правительство пішло на зустріч вимогам залізничників і приобіяло частинно задовольнити їхні вимоги, про те страйк ще досі не зовсім спинив ся і не вичерпав ся. Були проби надати страйку політичний характер. Залізничники домагають ся також дозволу на існування залізничної організації служачих, що мала б захищати їх економічні й політичні інтереси, але правительство на се не годиться. Безпосереднім наслідком страйку було те, що Німці й Австрійці почали прибирати залізничний рух під свій заряд, а правительство відновило російський закон з 2 грудня 1905 про заборону страйків.

Нова вища школа в Києві. В „Новій Раді“ читаємо: З ініціативи с. р. група професорів університету св. Володимира й Коммерційного інституту відкриває Вільнобюрохідний інститут, метою якого — підготовка діячів у справах економічного і політично-адміністративного життя на близькому Сході, а частіше — підготовка дипломатичних агентів, консулів, урядових і приватних комерційних агентів і ин. Інститут має складати ся з двох основних відділів: консульського і комерційного. Курс навчання двоохрітний. Навчання буде відбувати ся вечерами. Де звернена увага на практичне вивчення турецької, болгарської, сербської та інших мов. У склад студентів приймають особи обох полів, що мають закінчену вищу або середню школу. Директором інституту вибрано проф. Богаєвського.

54 українських гімназій відкрито в таких губерніях: Київщині 18 (Київ 3), на Поділля 6 (1 реальна), на Херсонщині 5, на Волині 2, на Катеринославі 3. Крім того відкрито середні школи в Харкові, в с. Дмитрові, в Ростові й в Катеринодарі.

Наказ про українську мову. В „Новій Раді“ читаємо: державний секретар розіслав до всіх міністерств наказ про українську мову з 9 липня такого змісту: „До всіх міністерств: урядових і приватних, що державною мовою Української держави визнається українська мова. Однак з тих паперів, що надходять до державної канцелярії — виявляється, що не всі міністерства додержують державної мови в листуванні, а инші, вимушені сим державну канцелярію писати так службові папери перекладаючи на українську мову. З огляду на се прошу міністерства не відмовити вживати в листуванні канцелярську виключно української мови, як державної мови.“ Підписав товариш державного секретаря Могилянський. Директор заграничного департаменту Гаєвський.

Умова поміж Донцями і Астраханцями. Правительство Дону і Астраханського козацтва зробили поміж собою умову, якою признають повну внутрішню автономію кожної сторони, взаємну піддержку в питаннях, що торкають ся включення в склад території обох сторін міст і земель, приєднання яких було б безумовно необхідним з воєнно-стратегічних і економічних міркувань. Признаючи головним завданням боротьбу з большевизмом і анархією на території Астрахані, Дону і Північного Кавказу, правительства обох держав зобовязують ся взаємно давати повну піддержку всіма засобами й силами... Тому, що ще не вияснило ся як слід політичне становище в центрі і на півночі Росії, обидва правительства признають необхідним утворення на півдні Росії міцного державного організму на федеративних основах, в склад якого повинні ввійти Дон і Астрахань повноправними членами. Умову підписали донський отаман Краснов і астраханський отаман князь Тундатов.

Самостійність Туркестану. Як сповіщають київські газети, Туркестан оповістив себе самостійною республікою в союзі з Росією.

Нота України до Дону. Правительство Української Держави звернуло ся до отамана Всевеликого Війська Донського з такоюнотою: Правительство Української Держави, бажаючи незмінно жити в дружбі й мирі зі своїм сильним сусідом Донським Козацтвом і вітаючи стремління Всевеликого Війська Донського до державної самостійности, дуже бажало б увійти в найтісніші добросусідські взаємні відносини з Великим Військом Донським, як з суверенною, цілком самоопреділеною і ні від кого незалежною державою на непохитних основах взаємности й рівности. Але в першій уступі декларації Великого Війська Донського оповіщаєть ся, що „Військо Донське є самостійною демократичною республікою лише до „організації єдиної Росії в тій чи иншій формі“, а в уступі постім „Донське Військо пропонує всім державам визнати його права на самостійне існування“ знову лише „до часу організації в тій чи иншій формі єдиної Росії“. Таким чином згідно декларації, державна організація Великого Війська Донського має в теперішній момент лише тимчасовий характер, а се на жаль занадто утруднює можливість рішення поміщеного в 3-м уступі декларації питання про установлення певних границь поміж Військом Донським і Україною, не дивлячи ся на найширіше бажання Української Держави рішення се надто важне державне питання по можливості найскорше і оконечно, а не лише тимчасово. Тому зі свого боку, вважаючи установлення постійних державних взаємних відносин поміж суверенними державами Дону і України дуже цінними і необхідними, правительство вірить, надіється і шире бажає, щоб усі перепони до цього були скорше усунені. Голова ради міністрів Ф. Лизогуб. Управляючий міністерством закордонних справ Д. Дорошенко.

Тимчасова самостійність Криму. Предсідатель візду земських гласних в Симферополі в промові підкреслив, що Крим проголошуєть ся тимчасово самостійним, остаточно ж доля Криму рішиться силами, що стоять на зовні. Палбандов в окремій промові пояснив з приводу взаємовідносин з Україною, що правительство нічого не зробило, що викликало б неприязні відносини з боку України. Уряд виходить з двох точок: 1) визнання в свій час Україною самостійности Криму; 2) признання права народів на самоозначення. Суперечка розв'яжеть ся на міжнародній мировій конференції, де будуть і представники Криму (Р. Г.).

Учителів шкіл на зайнятих землях Волині, Підляшя й Полісся просимо прислати нам відповіді на такі питання:

- 1) Назва місцевости, де є школа?
- 2) Скільки класів має школа?
- 3) Скільки учнів у школі: хлопців? дівчат? разом
 - а) скільки вписано „ „ „
 - б) „ вчало „ „ „

- а
- 4) Н скільки ступнів поділені школярі і скільки їх у кождім?
 - 5) Вислід класифікації.
 - 6) Число учнів по національності.
 - 7) " " " релігії.
 - 8) " " " станам.
 - 9) " " " заняттям їх батьків.
 - 10) Чи є при школі явн ких учасло (для неграмотних тощо) і скільки на них учасло? (дівчат, хлопців).
 - 11) Чи є при школі бібліотека і з скільки томів складасть ся.
 - 12) Які прибутки й видатки мала школа?
 - 13) Як довго існує українська школа в селі?
 - 14) Відколи даний учитель учит в сій школі?
 - 15) Хто вчив перед ним?
 - 16) Хто вчив релігії (чи сам учитель, чи якийсь священник, як священник—то хто)?
 - 17) Дата, коли подано відомости, й підпис.

Відповіді коидати на адресу Бюра культурної помочи для окупованих земель, Львів, ул. Чарнецького, ч. 24. Володимир Дорошенко.

Виміну ратифікаційних грамот між Україною і Німеччиною переведено у Відні дня 25/VII 1918 послом Української Держави В. Липинським і радником німецького посольства процесом ф. Гольберк-Вернігером.

Процес проти бувших Українських міністрів Голубовича і Жуковського та кількох урядників, який вів ся перед німецьким полемим судом у Києві в справі арештовання банкира Доброго, закінчив ся засудами обох бувших міністрів до тюрми на два роки кожного, а інших по одному роковим. Докладне звітлення про сей процес подамо в слідуючій числі.

Меморандум міністру освіти зїзда освіти. Зїзд губернських і повітових комісарів по народній освіті, скликаний за ініціативою міністерства освіти на 11 липня для розгляду стану народньої освіти на всій Україні, розуміючи всю величезну вагу організованої праці в сфері культури, уважає за свій службовий і громадський обовязок довести до відомости пана міністра освіти про таке наше розумінне справи:

1) Перевзвись в життє національно-культурної Української Держави на українському національно-культурному ґрунті міністерство освіти зможе тільки спираючись на добре організований свій апарат на місцях, яким по ідеї є институт комісарів освіти. 2) Институт комісарів освіти виник у часі початку будування Української Держави на руїнах колишньої російської імперії; люде, що стали в складі зазначеного институту, творили справу державного будівництва; протягом року комісари освіти мусіли організувати й обороняти не тільки школу, але й саму ідею української школи і національну українську культуру — головний життєвий нерв і підвалину Української Держави. 3) Тимчасом становище комісарів освіти, як з боку правного, так і матеріального, та навіть морального, перебувало та й досі перебуває в стані близькому до катастрофального. З правного боку губернські та повітові комісари не мають спроможности виявити свою ініціативу і вести творчу роботу, бо їм інструкція, надаючи їм функції контролю і інформації, позбавляє їх права активної участі в роботі. З матеріального боку комісари не мають ніяких коштів для сієї установи. Юридична безправність часто-густо загрожує комісарам тим, що найдрібніші розпорядки будуть скасовані, а се вже руйнує престиж як його самого, так і міністерства. Тимчасом загальний стан шкільний і взагалі культурно-просвітній справи української нації, бо низьшою увагою та напруження сил усіх органів міністерства, бо криза, не маючи ніякого авторитетного органу, що обороняв би її інтереси і звязував з міністерством. Середня школа знаходить ся в стані деморалізації через вороже відношення, як з боку частини громадянства, так і учительського персоналу, в більшости поставленого російським обрусительним правительством. Вища школа, при тім стані в яком вона перебуває

зараз, не дає ніяких надій, що там творитимуть ся інтелектуальні сили української нації. З огляду на все вище зазначені щоб уникнути загрожуючої нам культурної руїни, на наш думку треба негайно поставити институт комісарів на належній височині, а саме: до остаточного обговорення правничих питань життя України органічно законодавчою роботою вищих державних установ, доки українське життє нормується ще старими російськими законами, надати губернським комісарам повноважень округ, скасувавши, як стару інструкцію губернським комісарам, так і існуючий поки-що комісаріат шкільних округів, а також поширивши компетенцію губ. комісарів на всі ті місця, де нема, а надто на Харківщині.

Приєднати в склад комісії по утворенню статуту институту комісарів представників сього институту, котрі, як люди знаючі становище на місцях, були б дуже корисні в сій справі — надати губернським комісарам право безпосередніх зв'язків з усіма департаментами міністерства освіти. Повідомляючи пана міністра про все вище зазначене, зїзд має певну надію, на успіх і інтереси молоді української школи звернуть на найбільш увагу міністерства освіти та й взагалі вищої влади, бо в протинім разі в недовгі часи український народ стане перед сумним фактом, що з самої української школи лишається мізерні уламки. 12 липня 1918 р.

Друкарські помилки. В статі: „Про необхідність демократизації дотеперішньої дипломатії і т. д.“ (Вісник, ч. 27/28) є чимало друкарських помилок, котрі вноді підлом змінюють її зміст. виправлюємо тут принаймні найголовніші: Паска перед при лозанню, статі третій уступ був перший; невласна місця, а саме: „Ми не будемо тому і т. д.“; в статі 419, починаючи з другої шпальти стр. 418 перед третім уступом, починається з словами: „Далі йде загальна характеристика.“

З інших помилок треба виправити отсі: на стр. 418 (ліва шпальта) 4 рядок згори, є пятий рік, має бути чотири роки; там-же 27 рядок згори є так само, має бути подієюди инакше; низче 18 рядок здолу: за першим місяці, має бути за перших сім місяців; 6 рядок здолу (в примітці) „e ander de politieke“, має бути onder politieke; стор. 419 (ліва шпальта) 11 рядок згори є інтепретацією, має бути інтерпретації; там-же 26 рядок згори є коштувало, має бути оцінювало ся; там-же (права шпальта) 15 ряд. згори є стоять, має бути справляються; 19 рядок згори після слів (Франція і Англія) слів „і в антанті“ треба вичеркнути яко зайві.

Приймаєть ся **Всесвітню Бібліотеку** а саме передплата на такі видання:

Аристофана: Хмари, грецька комедія в перекладі Тараса Франка. К 3.

В. Короленка: Без язика, оповідання в авторизованому перекладі П. Дятлова. К 5.

Д-ра Д. Донцова: Українська державна думка і Європа, політична розвідка. К 3.

Гічурія Розміта: Два циклі, новелі з бойківського життя вступом про автора. Приготовляеть ся.

Марк Твейна: Веселі оповідання, в перекладі Петра Франка. Приготовляеть ся.

—: Передплата на отсих —: **14 Корон** (в подрібній ціні п'ять випусків виносить одна ціна їх більшою), а що бажаємо означити висоту накладу, — просити надати передплату і згошення на адресу:

— Івана Калитовича в Бориславі. —

Зміст: Коли се буде? — Справа поглиблення австро-німецького союзу. Гв. Павлюк. Куди се йде? — В. Вільзон. Життє приходить із землі. — О. Шульгин. Ратун історії. — На мурманським побережю. — Сесія австрійського парламенту. — С. Новик. Політичні партії Угорщини. — До відома полонених. — Гв. Бковський. Національна справа. — Вісти.

Видає і відповідає за редакцію Микола Троцький
— З друкарні Адольфа Гольдгаузена в Відні. —